

Een leven in dienst van de Marine 1896-1927

Leendert Dingenis van Driel
(Kolijsplaat 27-10-1882 - Middelburg 12-11-1954)

Een leven in dienst van de Marine 1896-1927

Leendert Dingenis van Driel
(Kolijnsplaat 27-10-1882 * Middelburg 12-11-1954)

Colofon

1^e Oplage: 100 stuks

2^e Oplage januari 2017

Copyright © 2016 - Familie van Driel

Info: leendertdingenis@gmail.com

Vormgeving en fotoredactie: Gerard de Fouw, Colijnsplaat

Tekst correctie: Tiny en Frans Dieleman, Goes, Carla en Ad de Jong, Ulft,
Marian de Fouw-Wisse, Colijnsplaat

Druk en bindwerk: Pro-book.nl, Zwolle

Verkoop via: www.pro-book.nl/boekwinkel/boekwinkel

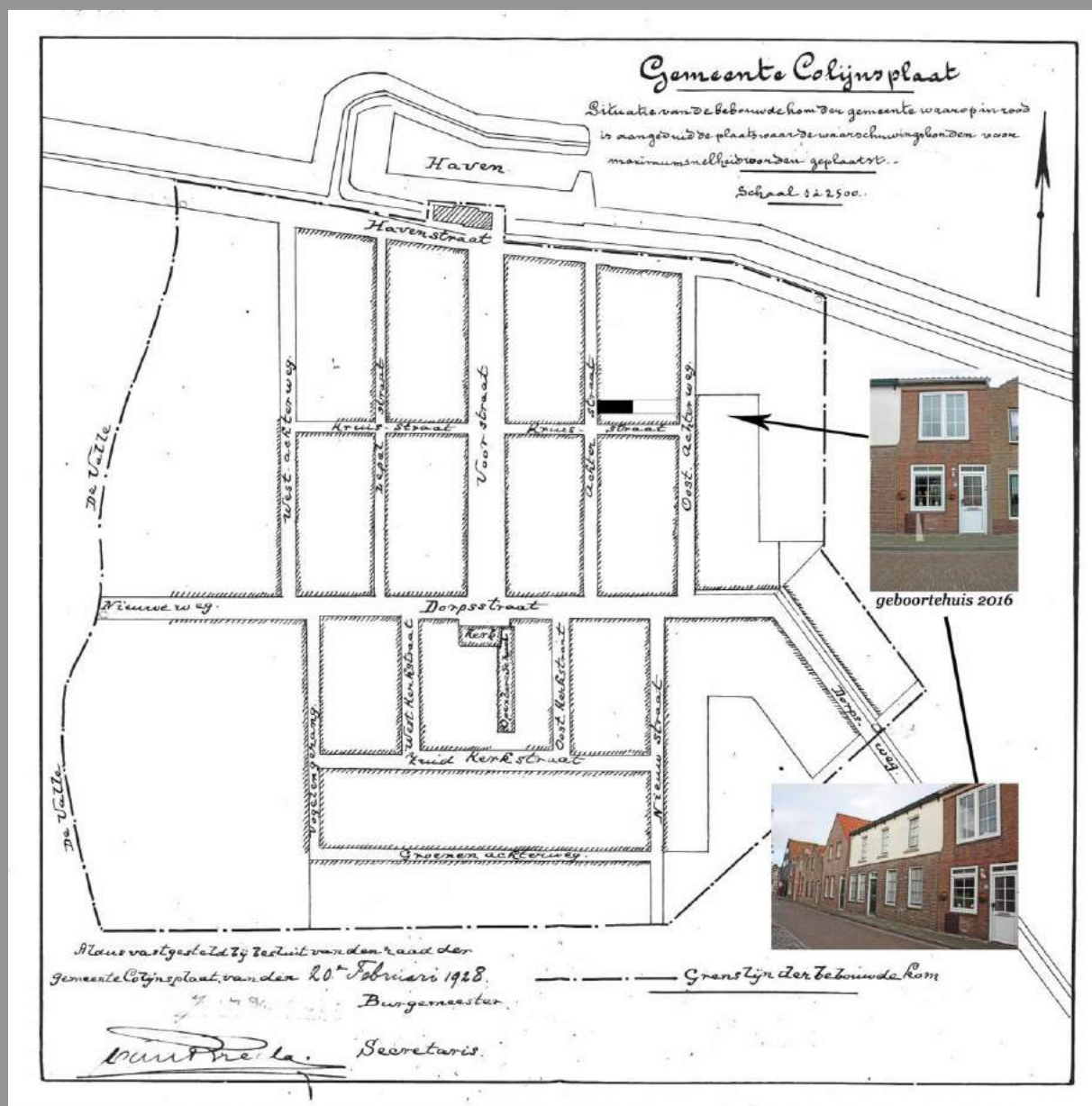
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

VOORWOORD	5
INLEIDING	6
Hoofdstuk 1 Herinnering aan mijn jeugd op Kolijsplaat, 1882-1896.....	7
Hoofdstuk 2 Een nieuw leven, de opleiding bij de Marine, 1896-1898	31
Hoofdstuk 3 Van lichtmatroos tot matroos, 1898 – 1903	53
Hoofdstuk 4 Een gedeeltelijke revolutionaire periode, 1903 -1911	83
Hoofdstuk 5 Het midden van de mast, onderofficier, 1911 -1918	107
..Einde van een militaire carrière, 1918-1928.....	128
Hoofdstuk 6 Het leven aan de wal, 1928-1954	137
Oudejaarsavond Overpeinzingen door Leendert D. van Driel	146
<i>‘In de herfst des levens bij het einde van een jaar’</i>	
Laatste brief van Leendert van Driel 10 en 11 november 1954	150
Bijlagen:	
*Genealogie Leendert van Driel (18 16-1856).....	154
*Conduite-boekje van Leendert D. van Driel	159
*Zakboekje van Leendert D. van Driel.....	171
Verantwoording: illustratie	184

Stratenplan dorp Colijnsplaat 1927.

Inzet het geboortehuis Leendert D. van Driel (situatie 2016)

Het huisadres was en is: C45 (1913/1914) – A174 (1914-1952) – Irenestraat 42 (anno 2016).

Voorwoord

**Mijn Vader was een rasechte Zeeuw en zeer op zijn vrijheid gesteld.
Recht door zee, integer, hoofd van zijn gezin en liefdevol.
Maar regels waren regels, zonder veel woorden, maar alles was ook
bespreekbaar.**

**Samen met mijn moeder, zus en twee broers, vormden we een goed,
degelijk gezin, zonder godsdienst, wel met een gezonde kijk op het leven.
Mijn Vaders motto was: "Doe wel en zie niet om".**

**Zijn liefhebberij was zijn planten- en beestenboel thuis, lezen, sport,
gezin, religies bestuderen en voor mijn moeder zorgen.
Haar bekken was door zware bevallingen zeer beschadigd, zodat ze veel
hulp nodig had.**

**De tweede wereldoorlog veranderde ons hele leven.
Mijn Vader had grote zorgen, waar hij veel moeite mee had.
Toch hield hij zijn hoofd boven water en bleef vertrouwen hebben, hoe
moeilijk dat ook was "Luctor et Emergo".**

**Wat zou hij trots geweest zijn, als hij geweten had, dat zijn levensverhaal
ooit gedrukt zou worden.**

**Zijn dochter Mien (W.L.M) Vinck-van Driel.
Breda, 5 december 2010.**

Inleiding

Dit boek gaat over een zoon van een beurtschipper Van Driel, geboren in 1882 in het Zeeuwse dorp Colijnsplaat waar in 1882 zo'n 1900 inwoners woonden.

Ter vergelijking, nu (2016) is het dorp tweemaal zo groot en wonen er maar ca 1600 inwoners.

De schrijfwijze van het dorp werd in de loop van de eeuw geschreven als; Kolijnsplaat of Colijnsplaat. Ik heb in het verhaal consequent gekozen voor de schrijfwijze Kolijnsplaat.

De hoofdpersoon Leendert D. van Driel was als hij niet naar school moest of andere karweitjes deed, te vinden aan de Oosterschelde. Na zijn schooltijd heeft hij gewerkt bij een boer en als koeienwachter. Dit beviel hem niet, hij wou naar zee.

Toen hij 13 ½ jaar was tekende hij bij de Marine voor 14 jaar.

In zijn dagboek, dat hij achteraf geschreven heeft, beschrijft hij waar hij is geboren, hoe de bevolking van Colijnsplaat leefde en dacht volgens hem. Hij beschreef ook zijn opleiding als jongen bij de Marine en het verdere verloop van zijn carrière, de verandering bij de Marine van zeilschip naar modernere schepen, deelname aan expeditie Atjeh oorlog en de verandering waarbij het draadloos seinen op de schepen zijn intrede deed. Leendert van Driel was hier vanaf het begin bij betrokken en het nieuwe vak seiner ging hij beoefenen binnen de Marine. Hij sloot in 1927 zijn carrière af in de rang van Majoor seiner.

Het laatste hoofdstuk van zijn leven heeft hij niet meer kunnen opschrijven, omdat hij op 12 november 1954 plotseling overleed nadat hij de avond daarvoor hoofdstuk 5 had afgerond. Zijn dochter Mien heeft het verhaal verteld over het laatste deel van zijn leven, opgetekend door haar dochter Carla en haar schoonzoon Ad de Jong.

Gerard de Fouw.

Als dorpsdocumentalist en geboren 'Cesplètenaar' (Colijnsplaat), geïnteresseerd in het dorp Colijnsplaat, had ik tot 1996 nooit van de heer Van Driel gehoord.

In 1996 kreeg ik een tip over het dagboek van Leendert van Driel van het schoolhoofd van de Openbare School in Colijnsplaat, de heer L. (Leen) Goulloze. De heer Goulloze had tijdens een onderwijsvergadering een gesprek gehad met de heer F. (Frans) Dieleman, toen conrector van het Goese Lyceum. Zijn vrouw Tiny Dieleman bleek een kleindochter te zijn van Leendert D. van Driel.

Omdat ik het werk aan dit dagboek in mijn vrije tijd moest doen, is dit in de loop der jaren wat op de achtergrond geraakt. Omdat een tweede kleindochter bij mijn werkgever kwam informeren naar haar opa Van Driel, ik werk voor de gemeente Noord-Beveland bij de afdeling historie, kreeg ik het dagboek weer in zicht. Deze tweede kleindochter was Carla gehuwd met Ad de Jong.

Nu, 2016, ben ik blij voor de familie dat het levensverhaal van Leendert D. van Driel verschenen is in een boek.

Dank aan de kleindochters en echtgenoten, Tiny en Frans Dieleman te Goes en Carla en Ad de Jong te Ulft voor de fijne samenwerking, het vertrouwen en het geduld dat men in de loop van de jaren in mij heeft gesteld. Verder dank aan alle mensen, die op wat voor wijze dan ook mee hebben gewerkt aan de totstandkoming van het boek.

Colijnsplaat, 2016.

Gerard de Fouw, dorpsdocumentalist Colijnsplaat.

1 | Herinneringen aan mijn jeugd op Kolijnsplaat, 1882-1896

De 27ste oktober 1882 werd ik in de bedstede van een woning te Kolijnsplaat geboren. In mijn kinderjaren zag Kolijnsplaat, "Cesplète" noemden ze die plaats, er als volgt uit. Een brede hoofdstraat beplant met twee rijen zware lindebomen, in het midden een brede rijweg en terzijde van de bomen een rij huizen of winkels. Het was de straat die bewoond werd door de notabelen of gezeten neringdoenden. Het noordeinde van die straat kwam uit op de havendijk, waar het gemeentehuis, tevens postkantoor, een paar huizen en een café gebouwd waren. Aan het zuideinde een klein pleintje, openbare school, hervormde kerk en domineeshuis oftewel pastorie. Aan de pastorie was een flinke tuin verbonden. Achter de kerk bevond zich een oude, buiten gebruik gestelde, begraafplaats. Rond die begraafplaats een brede gracht, het geheel noemden ze een kerkgraf. Het was een vuile gracht en vooral in de zomer stegen er alle mogelijke en onmogelijke geurtjes uit op. Gelukkig is die gracht nu al jaren gedempt. Langs die gracht twee rijen kastanjabomen en dan woonhuizen, meest werkmanshuisjes met tuintjes er achter. Nog enige straten met diverse arbeiderswoningen, twee derde met een tuintje en schuurtje. Het dorp was in 't vierkant gebouwd en heel praktisch aangelegd. Er was ook nog een gereformeerde kerk. Twee kerken en een openbare school was het dorp rijk maar ook zes café 's, een droeg de weidse naam van "Hotel de Patrijs". Een paar winkels hadden ook nog vergunning tot de verkoop van sterke dranken. Geestelijk voedsel, zowel voor de ziel als voor het lichaam dus in voldoende mate aanwezig, vooral voor 't lichaam. Er was ook nog een lokaal waar Zondagschool in werd gehouden.

Haven Colijnsplaat ca 1900. (coll. Gerard de Fouw Colijnsplaat)

De haven bood plaats aan een tiental tjalken, of andere vaartuigen. In de suikerbietentijd kon het aan die haven bijzonder druk zijn. Het dorp was gelegen in een grote polder waar nog een kleiner dorp in gelegen was, Kats genaamd.

De polder werd beschermd door zware zeedijken en was omringd door flinke binnendijken. Die zware zeedijken waren noodzakelijk, daar het bij storm op de Oosterschelde danig kon spoken.

Alles was vlak land, door flinke rechte grintwegen doorsneden, en een twintig flinke boerderijen waren in de polder gevestigd. De grond was zware kleigrond en bebouwd met granen, vlas, bieten enz. Fruitteelt weinig, evenals tuinbouw, alleen wat voor eigen gebruik. Weiland ook weinig. De meeste boerderijen hadden een tiental melkkoeien en wat jong hoornvee. Van 1 april tot in 't najaar graasden die koeien langs de dijken en werden bewaakt door een jongen, koeie(n)wachter genoemd.

Het liedje van de Koeie(n)wachters ging als volgt:

1e party: ***Koeiewachtertje op en de top
wanneer komt toch je zonnetje op***

2e party: ***Tussen zeven en achte
wil geen koeien meer wachten***

1e party: ***Dan laat ik m'n koeien in 't koren gaan
dan komt er een boer en die wil me slaan***

2e party: ***Dan roep ik éje éje au auwe en a lie en à lauw
Sintemaarten kwagauw.***

Info: Volgens mevrouw Toos (A.T.) de Pree, amateur historica (geb. 09-02-1902 te Colijnsplaat, overl. 10-08-1998 te Colijnsplaat) werd dit liedje vele eeuwen door koeienwachters op Noord-Beveland gezongen. Vele jongeren moesten toen, voor "den brode" koeien langs de onverharde wegen en op dijken laten grazen. Door de stilte in de polder was het liedje kilometers ver te horen. Uit "in het koren" blijkt dat er eind oktober begin november nog winterkoren op het land stond. Voorgezongen door haar aan Gerard G. de Fouw, Colijnsplaat, Oktober 1994.

Het bij de hofstede behorende land lag meestal rond, of direct bij de hoeve. De melk op de boerderijen werd meestal verwerkt tot boter en de karnemelk gebruikt voor opfok van jong vee. Consumptiemelk was bij een paar zgn. keuterboertjes op het dorp verkrijgbaar. Enkele zeden en gewoonten die ik in mijn kinderjaren meemaakte en in mijn herinneringen voortleven als waren ze gisteren beleefd, volgen nu. Het dorp telde 1800 inwoners. Het gros was landarbeider, enkele vaklieden, wat losse werklieden en schippers, neringdoenden, boeren, dijkwerkers en zgn. polderjongens. De laatsten trokken naar elders, waar grote dijk- of grondwerken aangenomen werden. Meestal bleven ze enige maanden, soms jaren in de vreemde, doch keerden dan terug. Van de opgespaarde centjes werd een huisje en wat bouwland gekocht en verder werd als landarbeider in het onderhoud voorzien.

Wat renteniers, of kleine middenstanders die hun schaapjes op 't droge hadden, vormden met onderwijzers enz. de notabelen.

Het gezag werd behalve door de burgemeester, uitgeoefend door een rijksveldwachter, een jachtopziener en de gemeenteveldwachter. De laatste was een manusje van alles, raadgever van de burgemeester en aan diverse notabelen. Overal wist dat heerschap raad op. Hij was zeer vrijzinnig en bijzonder meegaand. Dat laatste ging wel eens te ver, maar ja geroddeld wordt er altijd, hoewel er wel een kern van waarheid in school. Hij maakte alleen proces-verbaal op als het niet anders kon en wat hij niet perse moest zien, zag hij niet. Sterker, bij overtreding politie-verordening, stroperij, strandvonderij enz. waarschuwde hij liever, dan verbaal op maken, of deed of zijn neus bloedde. Wij jongens hadden een heilzaam respect voor hem omdat hij met zijn politiestok onbarmhartig op ons in kon ranselen.

Alles was Calvinistisch ingesteld, de gereformeerden zgn. fijnen, tilden er nog een tikje zwaarder aan dan de hervormden, hoewel de rechtzinnige hervormden in 't algemeen niet voor de gereformeerden onderdeden in hun opvattingen. Hel en verdoemenis waren ook bij hen de afschrikwekkende straffen op de zonde. Niettegenstaande dat werd er lustig op los gezondigd, de geest is wel gewillig maar het vlees is zwak. Een enkele vrijegeest, socialist genoemd zwierf er ook rond. Deze werd echter zoveel mogelijk gemeden in verband met besmettingsgevaar.

*Links de pastorie van
de Dominee, ingang
Openbare school,
Kerktoeren met de
Nederlands Hervormde
Kerk.(coll. Gerard de Fouw,
Colijnsplaat)*

Gelukkig was er maar één school n.l. de openbare. Nu is er ook een christelijke school. Voor de arbeiders was het maar een zeer, zeer sober bestaan. Het best is zulks gedemonstreerd door het feit dat in het voorjaar, bij onkruid wieden, de man 75 en de vrouw 50 cent voor een volle dag werk loon ontvingen. Bij regen, als er niet gewied kon worden, werd er helemaal niets verdiend.

In de oogsttijd en bij het aardappelen en bieten rooien werden een paar centen meer verdiend, maar 't gemiddelde inkomen was niet meer dan 5 à 6 gulden per gezin, tenzij de kinderen allen meewerkten. Hoewel de geesten wel opstandig werden was de kerk er steeds op uit ze in berusting te doen voortleven.

Dankzij de aanraking met andere mensen buiten de gemeente, zoals de polderjongens en sommige vrijzinnige schippers, ging zulks hoe langer hoe moeilijker.

Ik hoor de horde op feestdagen of kermis nog door de straten brullen. "*Nieuwenhuis moet zakjes plakken, leve Willem drie, oranje boven*" enz. Eén Nieuwenhuis heeft meer bij gedragen tot de morele verheffing van die onder liggende proleten, dan alle zielsverzorgers uit dien tijd te samen.

Ik ondervond en voelde het toen al aan dat streven naar hoger niet mogelijk is als de strijd om het bestaan alleen het niet bezwijken kan voorkomen. Hoe mooi zei dichter Multatuli het in de woorden "*De gloed naar hoger geestdrift wordt gedooft, als 't leven slechts één kamp is met het lage en niet bezwijken hoogste prijs*". Voor een geestelijke zelfstandigheid is een materiële zelfstandigheid een eis. Daar waar enkel berusting gepredikt wordt bij onwaardige en onmenselijke materiële verhoudingen, heeft die prediking geen zin, sterker is misdadig.

Men behoeft geen socialist te zijn om in te zien dat een rechtvaardige verdeling der goederen een eis is, die de gehele samenleving ten goede komt. Met een rechtvaardige verdeling bedoel ik, dat ieder die werken kan en werken wil, naar evenredigheid van zijn kennis beloond wordt en ook het minste werk zodanige beloning moet genieten dat een minimum bestaan gewaarborgd is.

Die niet meer werken kan of van wie de geleverde arbeid zodanig is dat ze niet langer nuttig is, heeft recht op een pensioen evenredig aan de gepresteerde arbeid. Gelukkig is in ons land, de omstandigheden in aanmerking genomen, aan dat recht al een zekere uitvoering gegeven.

Ik weet te goed en heb er de verschrikkelijke gevolgen van gezien en aan de lijve ondervonden waar het heen gaat als aan die redelijke eis niet voldaan wordt. Ik zie de krotten nog staan aan de stinkende kerkgracht waar de oudjes in opgeborgen werden, '*aerme uusjes*' (armenhuisjes) noemden ze die krotten. Het waren éénkamer krotten waarin als meubilair, een kachel, een tafel en twee stoelen stonden. Die oudjes kregen een gulden, zegge één gulden per week van de kerk en dan sloegen de brave Christenen zich nog op de borst, eisten trouwe kerkgang, berusting en dankbaarheid.

Ze meenden daarmee ten volle aan hun Christenplicht te hebben voldaan en met een zalig hiernamaals beloond te zullen worden. Die '*aerme uusjes*' waren voor alleen staande mannen of vrouwen, die nergens anders onderdak hadden.

Ze moesten echter lidmaat van de kerk zijn, van die eis werd niet afgeweken.

Enkele typen wilden niet onder het juk door, ik had daar als kleine jongen al een zeker

respect voor. Ik herinner me bv. nog goed zo'n type, hij kwam wel eens bij ons thuis. Mijn ouders waren gelukkig zeer verdraagzaam. We noemden dat type Keesje Blauwleie.

*Arme huisjes. Toegang via een bruggetje in de Oost-Kerkstraat.
(coll. Gerard de Fouw, Colijnsplaat)*

Het mannetje was kraakzindelijk, waste zijn eigen spulletjes en hoewel er geen kleed of matten op de vloer lagen, het was een vloer van leien, kon je er van eten. Het krot waar hij in woonde was geheel op militaire wijze ingericht. Een kachel was er niet. Voor verwarming en om het eten te koken diende een haard die met turf of gesprokkeld hout gestookt werd. Een blind paard kon er geen schade doen. De Staat der Nederlanden, hij was soldaat geweest, had hem het vorstelijke pensioen van 60 gulden per jaar, zegge zestig gulden, verstrekt. Een keer per zondag ging hij ter kerke en door de weeks had hij luide en lange gesprekken met de duivel en de geesten zijner voorvaderen. Hij leefde er vrij en ongebonden op los, sterke drank gebruikte hij niet. Ziek heb ik hem nooit gekend en hij is zeer oud geworden. Donderdags ging hij de boer op of er nog een paar centen over waren en zaterdag hielp hij de boeren die inkopen kwamen doen bij het uitspannen der paarden. Een en ander leverde voldoende op voor zijn onderhoud en soldatenkostje, rats, kug en bonen. Het was er de zoete inval en door de rijpere mannelijke jeugd werd daar druk gebruik van gemaakt. Als kleine jongens stonden we vaak te luisteren als Kees het op zijn heupen had en gesprekken voerde met de duivel en zijn trawanten. Natuurlijk was het allemaal nonsens en nu niet bepaald stichtelijk voor de jeugd, maar het was weer eens wat anders dan de zalvende en dreigende preken over het hiernamaals.

De mensen waren gedwongen, door de hemeltergende toestanden, hard voor zich zelf en hun mede mensen te zijn. De gemeenteraad was samengesteld uit enkele notabelen die alles goed vonden als het maar geen geld kostte. Vooral bij strenge winters werd er veel armoede en gebrek geleden, omdat er dan algehele werkeloosheid heerste en daar niets, maar dan ook helemaal niets tegen gedaan werd.

O ja toch, bv. in de winter van 1890 toen de notabelen wedstrijden op de prikslee uitschreven met als prijzen, spek. Wedstrijden op de schaats was voor het gros niet mogelijk geweest, omdat ze geen geld hadden om schaatsen te kopen. Het leven van de massa verliep tussen de gehele dag ploeteren en zondags ter kerke gaan. Het gros had een lapje grond in pacht, waarop voor eigen gebruik groenten en aardappelen geteeld werden. Die grond werd bewerkt voor en na de dagelijkse arbeid. Het was dan ook begrijpelijk dat op feestdagen en kermis de rijpere jeugd uit de band sprong en ijverig aan Bachus en Venus offerde.

Trots alle gepreek ging het er dan heidens toe. De boog kan niet altijd gespannen zijn en de natuur is sterker dan de leer. Jaren later is daarin, doordat nieuwe ideeën ook in dat afgelegen oord binnendrongen, een heilzame verandering gekomen.

Hoewel dat alles ten goede is gekomen aan de geestelijke behoeften der proleten, vinden de aartsconservatieve Calvinisten die nieuwe ideeën uit den boze. Vroeger was de wereld niet zo zondig als nu. Die opvatting bestaat onder die mensen in hoofdzaak, omdat die zalige berusting voor de goed gesitueerden althans, plaats gemaakt heeft voor noodzakelijke opstandigheid. Ik voelde als kind onrecht al zeer sterk aan, hoorde en zag veel, misschien te veel voor een kinderziel. Het beste voelde ik me thuis bij de logeergasten van mijn grootvader met hun vrijere levens opvattingen en levensuitingen.

Kolijnsplaat. De ijsclub »Ons genoeg« gaf gisteravond aan de on- en minvermogenen alhier eene aardige gelegenheid, zoowel om zich op hare banen te vermaken, als om naar goed gekozen prijzen te dingen. Aan de ringrijderij namen er 25 deel om 13 prijzen. Met priksleden werd er door 40 man om 8 hoofd-, 26 kleinere en 6 minste prijzen gereden. Daarna werden op het ijs nog vele behoeftige kinderen door de directie op warme melk getraceerd. Begunstigd door zeer schoon weer waren velen, ook uit den omtrek, naar dit volksfeest gegaan, die zich, rijdende of wandelende, zeer schenen te amuseeren. In de beste orde liep dit feestje af, waarvan men gerust zeggen kan, dat het zoowel tot nut als tot genoeg geweest is.

*Goessche Courant, 20 december 1890.
(coll. Krantenbank Zeeland.nl)*

Voor een dorpstype voelde ik ook zeer veel sympathie, het was een volle neef van mijn vader. Hij was schilder. Panus noemden ze hem, iedereen had een bij- of scheldnaam. Het was een bijzonder bekwaam vakman en als er geen huisschilderwerk was vervaardigde hij ook schilderijen. Hij was vrij en onafhankelijk, ongehuwd en een geweldig spotter. Op latere leeftijd heb ik eerst goed begrepen dat die spotlust voortspoot uit een zeer gevoelige ziel. Hij kakelde spottend en met bitter sarcasme de onmenselijke toestanden en verhoudingen. De brave Christenen hadden een heilzaam respect voor hem, voortspruitend uit de vrees dat ze het mikpunt van zijn sarcasme over en spot konden worden. Daar hij een bekwaam vakman was en materieel belang ook de Calvinist beheerst, had hij voldoende werk om in zijn onderhoud te voorzien.

Panus woonde in de Voorstraat en schreef op zijn “Kakhuis” (w.c.):

Dit is een heerlijk kakgebouw voor mij en mijn vrouw

Recht tegenover ons woonde een barbier. Zaterdags oefende hij de gehele dag dat beroep uit, door de weeks alleen 's avonds, daar hij dan bij dag zo'n beetje keuterboertje speelde. De scheersalon had een oppervlakte van $\pm 9 \text{ m}^2$, het meubilair rondom vaste banken met hier en daar een spuwbak voor de pruimers, in 't midden een potkacheltje en op een plank tegen de muur scheermessen, scheerkom en oude kranten. Scheerkwast werd niet gebruikt, daar met de hand ingezeept werd. De zoon zeepte in en vader schoor de baarden van 8 à 14 dagen in een paar minuten. Eén keer was voldoende en de nog aanwezige zeep werd met een nu niet bepaald heldere handdoek afgeveegd. De bediening was nu bepaald niet bijzonder zindelijk, maar voor drie cent, dat kostte zo'n scheerpartij, kun je niet veel verlangen. Het zat er zaterdags tjokvol. Zaterdags werd niet geknipt, door de weeks 's avonds wel à drie cent per patiënt. Als die salon zaterdags vol zat -sommigen bleven nog plakken ook om de dorpsnieuwtes te horen- dan kon je in die salon de lucht snijden temeer omdat er nog gerookt werd ook, tabak à 9 cent per half pond. Begrijpelijk dat de geur nu niet bepaald salonfähig was.

Er waren nog wel een paar barbiers op het dorp, doch daar was de prijs vijf cent en de accommodatie een weinig geriefelijker, hoewel niet te vergelijken met de nu bestaande winkels der kappers. Er was ook nog een functionaris die het eerbare beroep van omroeper uitoefende. Voor 15 cent deed hij den volke kond dat er een verkoping zou plaats hebben, dat er vis op de 'koaie' (haven) te verkrijgen was, enz. Ik zie die oude baas nog lopen met zijn bel. De bel klingelde maar steeds door, maar dat hoorde hij niet omdat hij stokdoof was. Op bepaalde punten van het dorp hief hij zijn arm op, belde dan als een bezetene en met een stem, die een mijl verder te horen was, bulderde hij het nieuws "'t luchtruim" in. Hij oefende ook nog het beroep van klokkenluider en stokslager (koster) in de kerk uit. De begraafplaats was een paar minuten buiten 't dorp en begrafenissen geschieden per voet, daar kwam geen rijtuig aan te pas. De buurtbewoners droegen de kist grafwaarts, die 't betalen konden vergoeden een half daggeld, die niet betalen konden gratis. Acht mannen droegen de lijkstaf en de treurende familieleden volgden de baar. Werde één der notabelen begraven, dan kwam ook de dominee er aan te pas. Ik was al enige jaren bij de marine toen er een lijkwagen werd aangeschaft.

Het toeval wilde dat hij, die het meest geijverd had voor deze moderne manier van begraven, ook de eerste was die op deze wijze begraven werd. Jaren lang is daar natuurlijk bijgelovig geklets over geweest, want trots ja misschien wel door de calvinistische levensopvattingen heerste er veel bijgeloof. Spoken werden nogal eens gezien en er waren ook mensen die zgn. met de helm geboren waren en daardoor helderziende waren, toekomst konden voorspellen enz. Ze werden wel eens stiekem geraadpleegd. Trouwpartijen geschieden op enkele uitzonderingen na, alle te voet. In de kerk werd zeldzaam het huwelijk ingezegend, zulks kwam in hoofdzaak omdat de meeste huwelijken hoogst noodzakelijk waren, in verband met het in gezegende omstandigheid verkeren van de bruid. Zelfs is het wel voorgekomen dat dezelfde avond, terwijl de bruiloftsgasten nog aan 't fuiven waren, het gekrijs van de nieuwe wereldburger(es) de bruiloftspreet even verstoorde. Wee hem die er kwaad van denkt! In de meeste gezinnen bestond de literatuur uit de Bijbel, "Benjamins reizen naar de eeuwigheid" en het eenmaal per week verschijnende weekblad "De Heilbode". Die Heilbode bevatte naast wat advertenties, predikbeurten en nog wat ik in een zeemansterm betitel met de naam van "slap gelul in de ledige ruimte". De zgn. vereniging tot nut van 't algemeen verstrekke in de winter gratis boeken. In 't algemeen waren dat boeken met Calvinistische inslag. Enkele waren het lezen waard en mijn vader maakte van de geboden gelegenheid nogal eens gebruik. In 't algemeen stond het geestelijk peil laag en voelde het gros niet veel voor geestelijke ontwikkeling. Hierbij kwam nog dat er velen waren, die noch schrijven noch lezen konden. Trots we klein behuist waren, was er 's avonds bij ons nogal eens bezoek, vooral in de winter. Er werd dan van gedachten gewisseld, dikwijls op godsdienstig gebied maar ook wel op maatschappelijk gebied. Later zelfs meest op maatschappelijk gebied, men werd ook op dat afgelegen oord wakker. Het gros van de mensen was hard en taai.

Een kleine illustratie nog daar van. Indien het weer zulks enigszins toe liet, kwam iedere week een koopman met vis, Job heette dat heerschap.

Met twee grote manden vol vis, gedragen aan een juk over zijn schouders kwam hij van Arnemuiden naar Kolijsplaat getippeld. Waren de manden leeg, dan werd diezelfde dag de terugtocht nog volbracht. Hij tippelde dan minstens acht uur en de overige dagen zal hij wel andere plaatsen hebben aangedaan. De vis werd niet per kilogram verkocht, maar per zootje. De eerste pleisterplaats op 't dorp was bij mijn grootvader. Daar werd een zootje vis geruild voor een paar borrels. Ik zie hem nog bij onze buurvrouw een zootje vis verkopen, dat ging gepaard met loven en bieden. Het slot was altijd, nu vooruit dan maar, doch een borrel moet er bij. Zulks geschiedde dan ook prompt en de borrel verdween met smaak in Jobs keelgat. Hoeveel jenever zo'n baas op zo'n dag verwerkte, durf ik niet te schatten, maar dronken of niet, ten volle toerekenbaar was hij nooit. Toen ik een kleine jongen was zal die baas een goede vijftiger geweest zijn. Je snapt niet hoe zo'n knaap dergelijke reizen, zonder een spoor van vermoeidheid en vol jenever heeft kunnen maken.

Dergelijke mensen waren van ijzer. Dat hij nooit ziek geweest is, geloof ik niet en hij was altijd opgeruimd. Hij kende al zijn klantjes en wist ze economisch juist te taxeren. De grote vis was voor de notabelen, de kleine voor de gewone man. Mijn moeder kreeg altijd een extra zootje kleine vis, maar voor een koopje. Ik zou over dergelijke types alleen al een boek vol kunnen schrijven.

'k Ga nu over tot beschrijving van mijn directe omgeving, toestanden en ervaringen, waarbij ik direct betrokken was. Eerst onze behuizing. De woning, althans met dien naam werd zulks betiteld, bestond uit woonkamer, slaapkamer, keuken en salon, alles samen geperst in een ruimte van $\pm 12 \text{ m}^2$.

Achterstraat (Irenestraat) 1910. (coll. Gerard de Fouw, Colijnsplaat)

Een zolder, met een ladder te bereiken, diende als slaapkamer voor de kinderen als ze de driejarige leeftijd bereikt hadden. Die zolder was niet beschoten, alleen met pannen gedekt, een glazen dakpan diende voor verlichting. Ingang woning, een soort portaal, groot $\pm \frac{1}{2} \text{ m}^2$. In dat portaal was een kleine open ruimte om de klompen onder te schuiven. Die open ruimte was in de kamer afgesloten en gedekt met een plank, die diende als zitplaats voor twee kinderen. Aan de andere zijde van het portaal hing tegen de muur een ladder aan een grote spijker. Door die ladder van de spijker te lichten en tegen de muur te plaatsen werd de zolder bereikt. De binnendeur van het portaal gaf toegang tot de kamer, tevens keuken enz. Een ronde tafel voor het raam en naast de genoemde bank geplaatst, liet aan de overkant van die tafel precies voldoende ruimte over voor de stoel van mijn goede moeder. Een ingebouwde kast naast de schoorsteen, de 'spinne' (kast) noemden ze dat, diende voor het opbergen van het zeer sober servies, brood enz. Aan de schoorsteen hing een spiegel en terzijde stond een heel laag kastje, uit de tijd van de Ruijter, de bijbel had daar zijn standplaats. Als de kachel stond, een zgn. sleekachel, kon tussen de kachel en het aan de andere zijde geplaatste zgn. kabinet maar net gepasseerd worden. Aan het eind van die salon de bedstede. In die bedstede sliepen mijn ouders en boven hun hoofd was een soort houten bak aangebracht, kribbe noemden ze dat. Die kribbe diende als slaapplaats voor de kinderen tot hun derde jaar, daarna was de slaapplaats voor hen op de zolder. Rechts van de bedstede een deur, waarmee we in een soort gang, één meter breed en drie meter lang, kwamen.

Links in die gang, achter de bedstede was een soort open hok, $\pm 1\frac{1}{2}$ m² groot. In dat hok stond de regenbak en in de zomer werd daar op een petroleum toestel gekookt. Aan het eind van die gang een deur $\pm 1\frac{1}{2}$ meter hoog.

Door die deur kwam men buiten op een plaatsje, rechts de plaats van de burenen, links een welbak en een wc, 'kakhuus' noemden ze dat. Dat 'kakhuus' was een hokje waarin een bak, afgesloten door een deksel. De bak werd zo nu en dan op de mestput geleege. Op het plaatsje bevond zich ook nog een zgn. stinkput, 'stinkpit' op zijn Zeeuws. Die put diende voor 't opvangen van vuil water enz. en werd nu en dan eens leeg geschept. Achter het plaatsje bevond zich een lapje grond, lang zo'n 40 meter, breed 3 meter met opzij een pad van $\frac{1}{2}$ meter. Op dat lapje grond werd wat groente geteeld. Aan het einde van het tuintje een grasveld, bleekveld, met een paar droogpalen voor 't drogen van de was. Achter het bleekveld de mestput, een uitloope voor 't varken en dan een schuurtje.

Het schuurtje was ± 9 m² van oppervlak. In het schuurtje bevond zich het varkenskot en dan bleef er voldoende ruimte over voor 't opbergen van kolen, kruiwagen, gereedschap enz.

Het meubilair in huis was zeer sober, alleen wat praktisch nodig was voor gebruik, was aanwezig. Bestond uit een tafel, een paar stoelen, een kast (zgn. kabinet), een klein kastje, spiegel, kachel, meer kon er ook niet staan. Een sober behangetje, een scheurkalender, Christelijk natuurlijk met alle mogelijke en onmogelijke Bijbelteksten, wat tierlantijntjes op het kabinet dienden als versiering. Zware balken, groen geschilderd, dienden tot ondersteuning van de zoldervloer.

De vloeren waren van steen en bedekt met biezen matten. Soberder kan het niet, toch was het altijd gezellig bij ons thuis. Het huis was stevig gebouwd, want het was neergezet om als slagerij te dienen, vandaar de zware balken. Door omstandigheden was het geen slagerij geworden, maar had men er maar een woning van gemaakt. Duur was het hele zaakje niet geweest, want mijn vader was voor 400 gulden eigenaar van dat gedoetje geworden. Het hele bedrag was als hypotheek à 4½% per jaar verstrekt. Dat eigendom maakte hem, volgens de toen bestaande wetten, nog kiezer ook. Het gros der arbeiders was van het kiesrecht uit gesloten. Om in zulk een omgeving gezond te blijven, moest je een sterk gestel hebben.

De kindersterfte was in die tijd dan ook zeer hoog. Mijn ouders waren 28 jaar toen ze huwden. Ik was het derde kind dat uit hun huwelijk geboren werd en de eerste die bleef leven. Mijn moeder baarde tussen haar 29-ste en 40ste jaar 10 kinderen, waarvan er 7 niet ouder dan 8 dagen geworden zijn. Mijn broer is ruim drie jaar en mijn zuster ruim zeven jaar jonger dan ik.

Beiden leven gelukkig nog en zijn goed gezond. Het levenspad van mijn ouders is niet over rozen gegaan, integendeel veel distelen en doornen lagen op hun levenspad. De strijd om het bestaan was moeilijk en zwaar voor hen. Mijn moeder kon wel lezen doch niet schrijven, rekenen gelukkig wel. Ik zie het goede mens zaterdags, als het loon gebeurd en boodschappen gehaald waren, aan de binnendeur van de kast haar rekening nog opmaken. Het was een cijferschrift uit de tijd der Bataven, allemaal kruisjes, streepjes, nullen al dan niet door een streepje in tweeën gescheiden. Hoe ze het flikte ben ik nooit goed te weten gekomen, maar alles klopte altijd als een bus. Al vroeg moest mijn moeder de deur uit om mee te helpen de kost te verdienen, als dienstmeid bij de boeren. Het loon in haar jeugd was voor een volwassen boerendienstmeid die haar werk verstond, 6 pond tien. Zo rekende men toen, het waren zgn. Vlaamse ponden.

In Nederlands geld ± 40 gulden per jaar plus kost en inwoning. Het was een hard leven van 's morgens vroeg tot 's avonds laat zwoegen. Eens in de drie weken een vrije zondag en op feestdagen na de middag of 's avonds na 't melken.

Mijn vader, zoon van een schipper, volgde de voetstappen van zijn vader. Zijn jeugdherinneringen waren ook al niet van aangename aard. Zijn moeder stierf toen hij twee jaar oud was en de zorg voor hem was vanaf zijn derde jaar toevertrouwd aan een stiefmoeder. De mensen in die tijd waren hard, zowel voor zichzelf als voor een ander en er zijn maar weinig stiefmoeders die de natuurlijke moeder kunnen vervangen. Dat gold in die tijd nog meer dan in deze tijd. Al vroeg hielp hij zijn vader op de hoogaars.

*Landbouwhaven Colijnsplaat ca 1900 waar een hoogaars ligt afgemeerd.
(coll. Gerard de Fouw, Colijnsplaat)*

Een hoogaars is een vaartuigje wat gebruikt werd als vissersvaartuigje maar ook wel om stenen en grond te vervoeren bij dijkwerk. Voor dat werk werd die hoogaars gebruikt. Ondanks dat hij al vroeg aan 't werk moest kon hij toch behoorlijk lezen, rekenen en schrijven. Tot zijn 28ste jaar, nadat zijn vader toen hij 18 jaar was de hoogaars aan de kant gedaan had, voer hij op tjalken in 't binnenland, België en Duitsland. Na zijn trouwen vestigde hij zich voorgoed aan de wal, alleen onderbroken door een paar jaar als zetschipper te varen op een zgn. beurtschip naar Rotterdam. In die tijd, ik was toen een jongen van een jaar of zes, zeven, hadden we het betrekkelijk goed. Het vaste loon bedroeg 5 gulden per week plus kost. Hierbij kwamen nog een paar gulden verval door te helpen bij laden en lossen. Hoewel een hard leven, dag en nacht werken, kon mijn moeder nog wat opzij leggen voor kwade tijden. Die baan heeft ongeveer twee jaar geduurd, toen kreeg mijn vader ruzie met zijn patroon en was zetschipper af. Vader was nogal heftig en als hij eenmaal ja had gezegd bleef het ja, neen dan bleef het neen.

Als jongen van een jaar of zes heb ik zo'n reisje naar Rotterdam enkele keren meegemaakt. We vertrokken altijd vrijdagavond of zaterdagmorgen. Bij goede wind en tij waren we dan zaterdagavond in Rotterdam. Door tegenwind en slecht tij was het zondags wel eens doorvaren, want 's maandags moest er gelost en geladen worden om 's woensdags weer terug te varen. Veel verder dan de kade in Rotterdam of Dordrecht kwam ik niet. Toch waren zulke reisjes voor mij een openbaring.

Het was alles zo anders dan op Colijnsplaat en ik leerde er van, het verbreedde mijn gezichtskring. Iedere week was het varen, dag en nacht en alleen bij ijsgang of nodige reparatie ging de film niet door. Het was gewoon een slavenleven. Zetschipper af zijnde voorzag hij nu verder weer in 't onderhoud van zich zelf en zijn gezin door loswerk. Goed betaald werk, afgewisseld door minder goed betaalde arbeid of werkeloosheid, deed het gemiddeld gezinsinkomen niet stijgen boven 5 à 6 gulden per week.

Mijn moeder hielp ijverig mee de kost te verdienen door iedere week een paar dagen uit werken te gaan. Hoewel een werkster in die tijd zeer sobertjes betaald werd, viel er nog wel eens wat tussen wal en schip. We konden op die manier, zij het sobertjes, in ons onderhoud voorzien. We behoorden gelukkig niet tot het lompen proletariaat en stonden goed aangeschreven. Vader was zeer sober, sterke drank dronk hij zeldzaam, alleen bij speciale gelegenheden of als het hem gratis werd aangeboden en dan nog zeer matig.

Negen cent per week voor tabak, drie cent voor de scheerwinkel en drie cent voor 't kerkenzakje waren de speciale uitgaven. Die tabak moest altijd van een bepaald merk zijn **D.L.** negen cent per halfpond, ze werd gerookt en gepruimd. Moeder wist ook altijd de eindjes aan elkaar te knopen, zodat we hoewel sobertjes, toch nooit honger hebben geleden. Bij werkeloosheid, soms maandenlang bv. in de winter, dan hadden we bij de bakker en kruidenier onbeperkt krediet. Zulks sproot in hoofdzaak voort uit het feit dat alle schulden tot de laatste cent altijd trouw betaald werden. We hadden dan ook op het dorp een zeer goede naam.

Vader was streng gelovig protestant, wat men nu noemt rechtzinnig en ook erg conservatief. Het voorgaande geldt in hoofdzaak tijdens mijn prille kinderjaren, later is hij vrijzinniger en minder conservatief geworden. Ik werd in streng protestantse geest opgevoed, hoewel niet onverdraagzaam.

Er werd bij ons voor het eten het Onze Vader gebeden en na het eten, hoe sober ook, gedankt voor de milde gaven. Na iedere maaltijd werd een kapittel uit de bijbel gelezen, drie maal daags dus. De maaltijd om half vijf gold niet, dat was zgn. koffie drinken. Wij kinderen moesten altijd bij 't einde van die Bijbellezing het laatste woord herhalen. Dat was om te voorkomen dat we niet luisterden of in zouden dutten. Was er erg veel haast na 't eten dan werd volstaan met een psalm uit de bijbel voor te lezen.

Zondags allen minstens één maal ter kerke, behalve mijn moeder, die kon er niet tegen. In de kerk werd ze altijd beroerd. Van het schamele loon ging er per jaar nog een paar gulden af voor de huur van een vaste plaats in de kerk. Zoals gezegd ging mijn moeder zeldzaam ter kerke, toch was zij het type van de ware Christen. Ze was altijd behulpzaam, niemand klopte tevergeefs aan en van het schamele bezit was ze altijd nog bereid iets af te staan voor hen die met nog minder aardse goederen bedeed waren.

*Pastorie en Hervormde Kerk gelegen aan de Dorpsstraat.
(coll. Gerard de Fouw, Colijnsplaat)*

We leefden in Calvinistische geest en het oude testament diende als richtsnoer. Ik herinner me nog hoe ik als jongen de zwaarwichtige gesprekken die mijn vader met geestverwanten voerde, volgde. Natuurlijk moest ik, zodra ik goed en wel lopen kon, mee ter kerke en 's middags naar de zondagschool. Ik had een gloeiende hekel aan die kerkgang en zo mogelijk nog groter hekel aan die zondagschool. Ik nam mij toen al voor, indien ik in mijn leven ooit belast zou worden met het opvoeden van kinderen, ik ze tegen hun wil daar nooit toe zou dwingen. De hersentjes werden op zo'n zondagschool wel geoefend in uit het hoofd leren. Iedere week moesten we een psalmvers uit het hoofd leren en soms een heel kapittel uit de bijbel, Lucas twee bv. Enkele psalmverzen en Bijbelteksten ken ik nog. Voor één dominee had ik echter een zwak en dan ging ik graag ter kerke. De oorzaak hiervan waren de donderpreken die hij hield en het spektakel dat hij er bij maakte. Hij slingerde zijn banvloeken de kerk in, waarbij het af en toe leek of hij de preekstoel af zou springen om de verzamelde gelovigen af te ranselen; ik vond dat leuk. Voor vele kerkgangers kon het geen kwaad dat zo'n hard schreeuwende prediker eens kwam, dan hoorden ze tenminste ook iets van de preek. Wat was het geval? Velen van de vrome gemeente, gewend in de buitenlucht te werken, dutten in.

Als het kerkzakje rond kwam werden ze even gepord. Die rondgang met het kerkzakje geschiedde door zgn. diakenen. Drie maal kwamen ze met het kerkzakje rond, waarbij telkens de gelovigen de gelegenheid kregen een offertje te brengen. De preek ging intussen gewoon door. De slapers kregen een duwtje, want het zakje was bevestigd aan een lange stok en werden dan herinnerd aan hun offerplicht. De meesten dutten dan weer gewoon in. Voor iemand die zin voor humor had, was er humor uit te peuren, toch was die humor bij nadenken wat wrang. Een orgel bezat de kerk niet. Wel was er een zgn. voorzanger, die ook als er geen dominee aanwezig was, optrad als voorganger der gemeente. In zo'n geval werd volstaan met voorlezen uit de bijbel en het zingen van een paar psalmen. Daar de kerkgang dan vlugger afliep had ik tegen een en ander niet het minste bezwaar, integendeel. De kerk had nog een vaste dienstknecht en wel de zgn. stokslager of te wel koster. Voorzanger en koster genoten een soort salaris. De stokslager was belast met het schoonhouden van de kerk en orde bewaren onder de jongens die op de niet betaalde plaatsen achter in de kerk zaten.

Dat schoonhouden van de kerk was zeer nodig omdat vele kerkgangers pruimden en het pruimensap rustig op de vloer deponeerden. Ondanks de vaak onmenselijke toestanden die er heersten, werden de geesten steeds maar weer berusting ingepompt. Hier op aarde was het nu eenmaal een tranendal maar de arme had een streepje voor, want eerder gaat een kameel door het oog van een naald dan dat een rijke het koninkrijk Gods beërft. Het "velen zijn geroepen maar weinig uitverkoren" verkleinde de kans voor de arme weer, want er waren te veel armen. Voor de arme zondaars zag het er maar slecht uit en in die donderpreken werd ijverig geschermd met hel en verdoemenis. Het was de hemel of de hel, eeuwige vreugde of eeuwig branden. Als ik als kind een en ander trachtte te verwerken, dan duizelde het mij niet alleen maar mijn natuurlijk rechtvaardigheidsgevoel kwam in opstand. Vragen kon je niet want twijfel, ook aan de grootste nonsens die de dominee of hoofd van de zondagschool verkondigden, was al een grote zonde. Wat ik echter rond me heen zag gebeuren en uit gesprekken opnam, deed het zaad van de twijfel welig tieren.

Die twijfel werd nog meer versterkt doordat mijn grootouders van moederszijde een volkslogement exploiteerden. Het logement was in hoofdzaak voor rondreizende kooplieden, scharenslijpers enz.

*Logement D. Verburg, eigendom van de opa en oma van Leendert van Driel, 1900.
(coll. Gerard de Fouw. Colijnsplaat)*

Ik deed daar, omdat ik er iedere dag aanliep in de hoop een boodschap voor die lui te moeten doen, dat leverde een cent provisie op, nogal ervaringen op die nu niet bepaald strookten met of bevorderlijk waren voor mijn Calvinistische opvoeding. De gesprekken die ik aanhoorde, waren nu niet bepaald in Christelijke geest. Men nam geen blad voor de mond om de onchristelijke toestanden te hekelen en spaarde de zedenpredikers niet. Toch mocht ik die lui graag, niet alleen omdat ik wel eens een cent kreeg, maar omdat ze niet zo zwaar aan het leven tilden. Het was voor de meeste van die zwervers ook een zware strijd om het bestaan, maar ze benutten alle kansen om het leven wat dragelijker te maken. Ze waren breder van opvattingen dan de dorpsbewoners en ook milder tegenover hun medemensen. Sommige typen die tot de geregelde gasten behoorden kan ik me nog levendig herinneren. Het logies kostte 30 cent per nacht, zegge dertig cent.

Een van die typen zal ik trachten hier in grote trekken te tekenen. De naam was mottige Thomas. Hij reisde de kermissen af als tolbaas, een soort hazardspel (kansspel) dat in Indië veel in gebruik is. In de tijd dat er geen kermissen gehouden werden leunde hij met mottenpoeder. Het was een vrolijke snuiter, van zo'n ± 50 jaar oud. De affaire leverde voldoende op, zodat hij ijverig aan Bachus kon offeren en dat dan ook deed. Dronken heb ik hem nooit gezien.

Elk glaasje ouwe klare wat hij naar binnen wipte hief hij eerst triomfantelijk op, zag de om hem heen zittenden aan en met de woorden "Nu in Godsnaam ik hoop dat ik hem nooit weer zie" verdween de inhoud in één teug, na even zijn mond er mee gespoeld te hebben, naar binnen. De lui deden allen hun eigen kostje en als ze het middagmaal mee wilden nuttigen kon zulks geschieden voor de kapitale som van één kwartje. Ze kregen dan voor hun kwartje aardappelen en groenten plus een stuk spek.

Het ging er alles gemoedelijk toe. Het logement was een vrij groot gebouw bestaande uit: zeer ruime gelagkamer met in het midden een biljart, daarnaast de zgn. mooie kamer met twee bedsteden.

*Interieur van café Verburg.
3e Van links echtgenote
Magaretha Leenders en
daarnaast dochter Map van
Driel. (coll. familie Van Driel)*

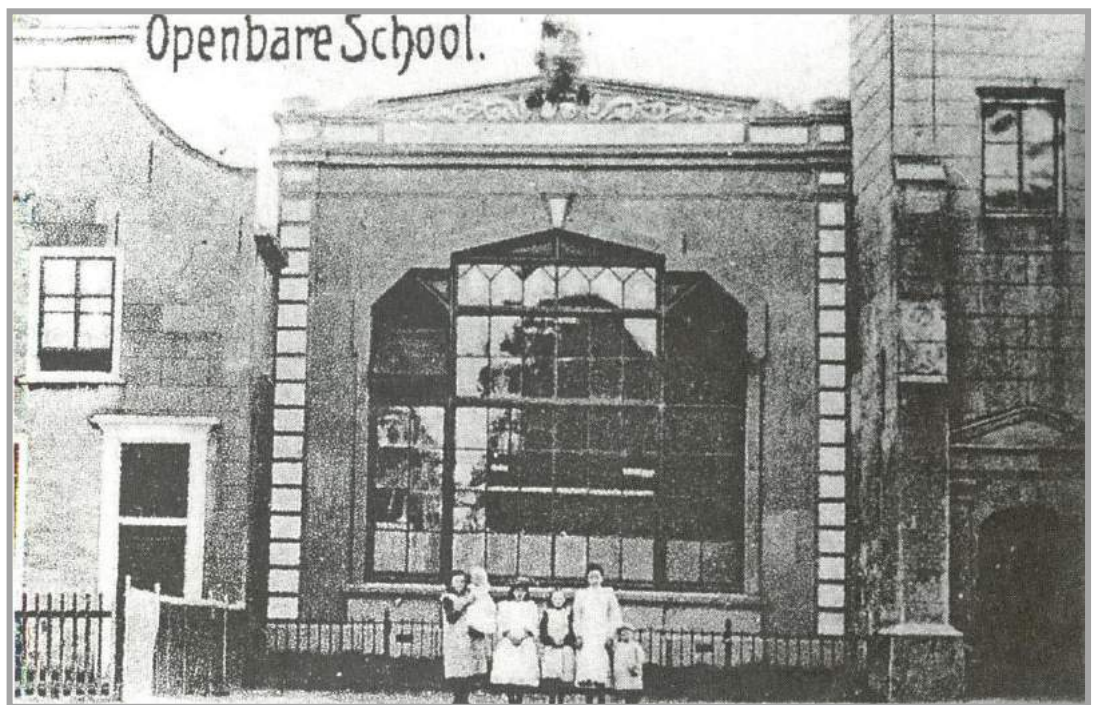
Achter de gelagkamer, iets lager gelegen een soort zeer grote keuken met ook een bedstede. Achter de mooie kamer een grote ruimte waar bier gebotteld werd. In die ruimte bevond zich ook een trap naar boven, die toegang gaf tot de zolder. Op die zolder stonden een aantal kribben en bevonden zich twee kamertjes voor echtparen. Op kermissen en feestdagen werd de mooie kamer ontruimd en was beschikbaar voor vrijende paartjes. Het biljart in de gelagkamer werd opgeborgen en de gelagkamer gebruikt als danszaal.

Op zulke feestdagen ging het er, trots de Calvinistische wereldbeschouwing, erg heidens aan toe. Er werd altijd flink aan Bachus geofferd en aan dijen en in schuren en op verborgen plaatsen werd de vrijage zodanig beoefend dat de gevolgen niet uit bleven. Velen waren de mening toegedaan en verkondigden dan zulks ook ronduit dat trouwen dan alleen zin had als het moest, d.w.z. als de vrijage te sterk geweest was. De meeste huwelijken waren dan ook de consequentie van een te sterke vrijage. De natuur gaat nu eenmaal boven de leer, ook boven gepreek en gedaas van dominees en consorten. Dergelijke toestanden werden dan ook door het gros mijner gelovige dorpsgenoten als normaal aanvaard.

Mijn grootmoeder was op haar manier ook nogal vroom. Ze kon echter noch lezen, noch schrijven en ik fungeerde toen ik zo'n beetje lezen kon, als bijbel voorlezer. Een cent was altijd de beloning. Die cent werd dan eerst voor haar neer gelegd en ik begon te lezen. Meestal uit het boek Job of de klaagliederen van Jeremia.

Bij het begin las ik duidelijk en oma luisterde gretig. Na een poosje werd ze slaperig en dan begon ik wat zangerig te lezen om al mompelend te eindigen als oma in diepe slaap verzonken was. Ik pikte mijn cent in en verdween. Grootvader was altijd dezelfde, gemoedelijk en in alles redelijk. Buiten de beslommingen van het logement bebouwde hij nog een flink stuk land, handelde en verwerkte vlas. Al met al gaf een en ander een redelijk bestaan, hoewel geen overschot. 'k Herinner me nog goed dat, voor mijn zuster geboren werd, mijn moeder mee trok om vlas te wieden of te trekken. Ik en mijn broer werden dan 's morgens vroeg in de keukenbedstede van grootmoeder gestopt en verbleven tot 's avonds bij grootmoeder. Wij boften bij deze handelwijze nog, want vele kinderen werden zgn. uitbesteed.

Er waren enkele oude vrouwen die het bedrijf van uitbesteedster uitoefenden. Het bedrijf werd meestal uitgeoefend in één grote kamer waar een blind paard geen schade kon berokkenen. Zo'n kamer herbergde van 10 tot 15 kinderen beneden de 4 jaar. Als ze de 4 jaar gepasseerd waren, redden ze zichzelf wel en er werd 25 cent per week uitgespaard. In 't algemeen was het in zo'n besteedhuis een vuile vieze beweging. De kostprijs was er dan ook naar en 25 cent per week was het gewone tarief. Voeding kregen de stumpers natuurlijk van huis mee. Dat er niet meer besmettelijke ziekten uitbraken snap je niet. Feitelijk wel, want die niet sterk was ging onherroepelijk dood.

Openbare School, 1900. Links de pastorie, in het midden de school en rechts de klokkentoren. (coll. Gerard de Fouw, Colijnsplaat)

Toen ik 5 jaar was ging ik naar school.

Op die school ging het er soms ook nogal Spaans toe en de roede, vooral in de eerste klas, werd niet gespaard. In de hogere klassen werd ook wel eens een tik uitgedeeld, maar niet zo geranseld als in de eerste klas. In die klas zwaaide meester Mouthaan de scepter. Hij moest bengels van 5 à 6 jaar als het ware temmen, want het gros was wat verwilderd op straat en in de vrije natuur. Die taak van temmen was hem volkomen toevertrouwd, al zal de tegenwoordige opvoedkundige er wel veel bezwaren tegen aan kunnen voeren.

Gewone dagelijkse kleine vergrijpen werden gestraft met een tik met de stok. Zodra hij echter een afdoende bestraffing nodig vond geschiedde zulks op zodanige wijze, dat het slachtoffer zulks nooit meer vergat. Die afdoende bestraffing bestond uit een pak op de broek, maar zodanig dat je het slachtoffer op straat kon horen janken. Het was dan doodstil in de klas en we waren een uur later nog onder de indruk, het slachtoffer nog maanden later. Misschien klinkt het vreemd, maar die meester werd het meest gewaardeerd en was een vooraanstaande persoonlijkheid in het dorpsleven.

Hij was nog ouderling van de kerk ook, maar wij jongens hadden meer respect voor die ene onderwijzer dan voor alle duivels uit de hel. Er waren 5 onderwijzers en een onderwijzeres. Aan die onderwijzers denk ik nog met dankbaarheid terug. Ze deden alle mogelijke moeite de bende, want het gros was een tuchtloos zootje, te leren rekenen, lezen en schrijven plus wat verder, volgens het toen fungerend leerprogramma moest worden onderwezen. Gezien de luttele jaren onderwijs die het gros der bengels beschoren was, werd gelukkig de hoofdaandacht besteed aan lezen, schrijven en rekenen.

Bij geschiedenis werd ook veel, te veel, aan heldenverering gedaan. Na zulk een les werd een en ander op straat gerepeteerd, vestingen nemen, elkaar met stenen bekogelen enz.

De resultaten waren meestal enige kapotte ruiten, wat builen en schrammen en kapotte kleren; thuis werd dat wel verrekend. De onderwijzers behoorden allen tot de Nederlands Hervormde Kerk, waren vrijzinnig en een enkele zelfs zeer vrijzinnig. De meeste bengels brachten het niet verder dan de vierde klas.

Zulks vond zijn oorzaak ook in het feit dat velen nogal eens de school verzuimden om te helpen op het land of andere karweitjes op te knappen. Waren ze 11 jaar oud dan was het school-onderwijs afgelopen. Ze konden dan wat lezen, schrijven en rekenen en dat vond men meer als voldoende. Ik was een ijverige leerling en passeerde alle klassen zonder te doubleren, zodat ik op 11-jarige leeftijd in de hoogste klas zat. Jongens, waar de noodzaak om mede te helpen verdienen niet dringend was, bleven nog een of twee jaar op school.

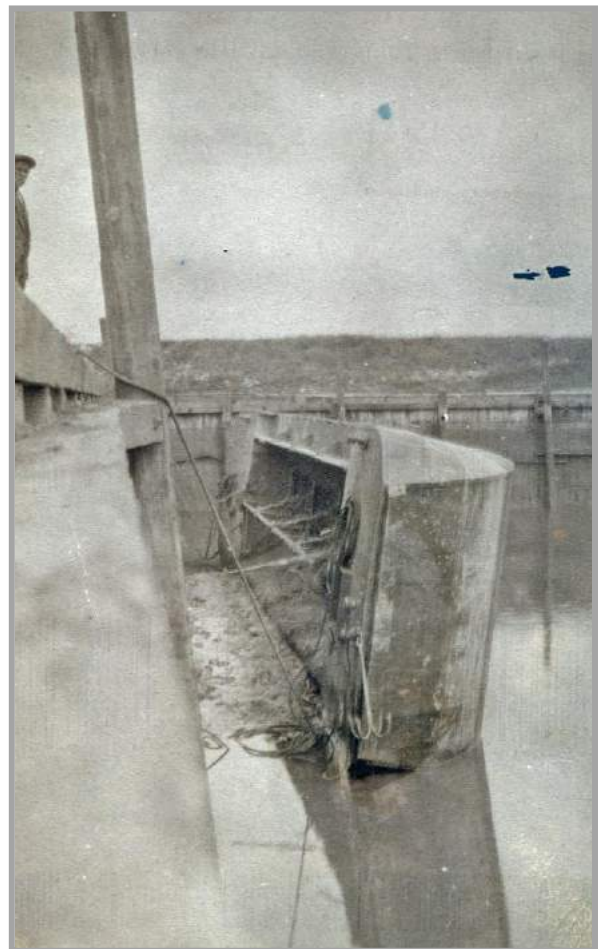
Die jongens kregen dan uitgebreider les in Nederlandse taal, rekenen en ook de beginselen der Franse taal. Voor mij was zulks niet weg gelegd, want de noodzaak om zelf de kost te verdienen was dringend. Ter ere van mijn ouders kan ik gelukkig getuigen dat ik de school voor mijn elfde jaar nooit mocht verzuimen. Was het echter vakantie bv. de week der Christelijke feestdagen en 14 dagen in Augustus, dan waren er alle mogelijke en onmogelijke karweitjes voor me te doen. Paardenmest ophalen, kreukels zoeken enz. Ook na schooltijd was er altijd wel wat te doen, konijnenvoer opscharrelen enz. De vrije zaterdag moest ook altijd voor dergelijke karweitjes benut worden. Dat alles had ook zijn goede zijde, want er bleef tijd genoeg over om aan de zeekant en in de polder te zwerven, daarbij alle mogelijke en onmogelijke kwajongensstreken uithalend. Ik en mijn vriendjes waren daar specialisten in. De zomervakantie, 14 dagen in Augustus, werd benut om zgn. te gaan rapen. Als het koren, graan, de erwten en bonen rijp waren werden ze verzameld en op hopen gereden. Er vielen dan natuurlijk nogal eens aren en peulen die men niet goed bij elkaar gebonden had. Om die aren en peulen te verzamelen, waar altijd toestemming voor gegeven werd, togen wij er 's morgens vroeg met een zak op uit, om dan 's avonds met die zak gevuld terug te keren. Thuis werd een en ander verder behandeld en wat voor menselijke consumptie niet geschikt was diende als varkensvoer of werd daar voor verkocht.

In 't najaar werden ook de aardappelen, die bij het rooien achterbleven, door ons opgezocht en voor zover niet als menselijk voedsel bruikbaar als varkensvoer benut. Die paardenmest ophalerij had ook een doel n.l. om in de winter een flinke mestput te hebben die dan verkocht werd. Alle beetjes helpen was het parool. De vakantie en vele der vrije uren buiten school werden alzo nuttig en doelmatig besteed. De school mocht ik gelukkig nooit verzuimen in tegenstelling tot vele van mijn lotgenoten. Al die karweitjes deed ik wel niet uit liefhebberij maar gelukkig ook niet met al te grote tegenzin.

Ik was in de vrije natuur en het gaf me een zekere zelfvoldoening dat ik mee kon helpen de kost te verdienen. Als het varken het goed gedaan had, werd die in november geslacht, de helft verkocht om de hypotheekrente te betalen en de andere helft was winterprovisie. Als het ongeluk wilde dat het varken tussentijds dood ging bv. aan de zgn. vlekziekte dan was het misère. Zo'n gestorven varken moest in de put gestoken worden en er werd carbol over gestrooid. Weg spaarpot en winterconsumptie. Het slot was toch altijd dat we drijvende bleven, maar je moet niet vragen hoe. Als er wat te verdienen was, wat voor werk het ook was en onder welke omstandigheden ook, dan was mijn vader er bij.

Ik kan me nog goed herinneren dat hij met een modderbak ieder jaar de haven uitbaggerde. Bij laag water werd die bak dan volgegooid en bij hoog water naar buiten gebracht. Dat werk werd betaald met 1 gulden per bak. Het was dag- en nachtwerk, in verband met de watergetijden. Was het te onstuimig dan kon niet naar buiten gevaren worden, het was dan ook zomer werk. Ik heb hem zijn laarzen wel uit zien trekken dat het bloed er in stond van kapotte benen en voeten. Kwam er een visserman met garnalen dan was hij er altijd bij om die te kopen. Had moeder geen geld in kas, ook niet erg. De bakker of kruidenier schoten het dan gewillig voor. Was zo'n zootje garnalen gekocht dan werden ze in een mand gedaan, op de kruiwagen gezet en de tocht door de polder begon naar een der andere dorpen op het eiland. De boeren onderweg werden ook aangedaan. Een gedeelte werd op het dorp gelaten en aan huis verkocht. Zodra de school uit was werd ik er met een mand garnalen op uitgestuurd om die rond te venten. Ik deed het graag en was dan zo trots als een pauw, één cent per kop. Dergelijke karweitjes leverden meestal een goed daggeld op.

De winter van 1890 leeft ook nog altijd in mijn herinneringen voort. Het was een barre winter, die winter van 1890. Ik, acht jaar en mijn broer ruim vier jaar sliepen op zolder.

*Gekantelde modderbak in de landbouwhaven
Colijnsplaat. (coll. Gerard de Fouw, Colijnsplaat)*

Het dak van die zolder was niet beschoten, we sliepen dus onder de pannen. Het was bitter koud zo onder de pannen die je met de hand grijpen kon. Gelukkig was de schoorsteen dichtbij, die verwarmde de zolder nog een weinig.

Ons bed was een zgn. kaffed d.w.z. dat de peluw met kaf in plaats van veren of kapok gevuld was. De vulling was zeer goedkoop n.l. bij de boer voor 't weg halen. Ieder jaar werd de vulling vernieuwd, dus altijd fris. Hoewel veren of kapok zachter zijn kon men het toch een behoorlijke ligging noemen, wij sliepen er tenminste op als marmotten. De dekking met dekens was omdat de winter zo bijzonder streng was maar zo, zo. Om die reden werden op de dekens nog een paar zakken gelegd, zodat we voor bittere koude behoed waren en niet bevroren.

Ik herinner me nog goed en het heeft me het gehele leven een zekere eigenwaarde gegeven, de verontwaardiging van mijn moeder toen er een soort diaken op bezoek kwam. Die weldoener der mensheid had gehoord dat wij onder zakken sliepen en nu wilde hij eens poolshoogte nemen om zo nodig een paar dekens door de diaconie te doen verstrekken. Mijn moeder wees die meneer de deur met de woorden dat we wel voor ons zelf konden zorgen en geen aalmoezen aannamen. Ze zou zelf wel zorgen dat haar kinderen voldoende tegen de koude beschermd waren.

Hoe zij dat deed ging geen sterveling aan en was voor haar verantwoording. Die meneer moest zijn aalmoezen maar uitreiken aan hen die ze wilden aannemen. Een en ander kwam natuurlijk ook door de minder kiese wijze waarop dergelijke lieden plegen van hun weldadigheidszin blijk te geven. Misschien bedoelde die meneer het wel goed, maar hij had geen voldoende mensenkennis om te weten dat ook mensen met minder aardse goederen bedeeld, er eergevoel op na konden houden. Voor mij was het, zo jong als ik was, een bijzondere genoegdoening en sterkte mijn zelfvertrouwen.

Er is in die winter veel koude en ellende geleden. We hadden gelukkig voldoende steenkolen en de kleine ruimte waarin we woonden was direct verwarmd. Die winter kregen we bijna iedere avond bezoek van een Groningse schipper, Venema genaamd. Die schipper lag met een lading suikerbieten ingevroren. Ze hadden twee jongens Albert en Jan, ongeveer van mijn leeftijd. Een knecht hadden ze niet, moeder de vrouw fungeerde als zodanig. Ze spraken plat Gronings, de meeste mensen op 't dorp verstonden er geen woord van, maar ik verstond ze uitstekend, ja begon hun taaltje al te spreken ook. Hoewel zo'n tjalk meestal eigendom was werd er maar een karige boterham mee verdiend en de strijd om het bestaan was ook voor die mensen hard. Mijn ouders konden die mensen in velerlei opzichten helpen, vooral bij 't inkopen van aardappelen, groenten enz. Die lui hebben zeker wel drie maanden ingevroren gelegen met hun schip.

Die jongens waren bij ons thuis als op hun tjalk en ik scharrelde veel bij hen aan boord. Voor mij was het weer eens wat anders dan gewoon. We hebben met die mensen al die tijd prettige omgang gehad en ze waren bijzonder dankbaar. Hoewel er van duur krachtvoedsel geen sprake kon zijn werd veel, zeer veel vergoed door het gebruik van mosselen en kreukels. Met wat moeite en koude, vooral koude handen waren die volop te verzamelen op de dijkglouingen en de zgn. slikken. Dat was het bloot komend gedeelte bij laag water. Mijn vader scharrelde veel aan de zeekant en ik hielp zo nodig ijverig bij 't verzamelen van dat nuttige krachtvoedsel.

Ook verkochten we wel eens mosselen, een emmer mosselen voor één kwartje. Met die centjes werd de melk betaald en nog enkele kleinigheden. In hoofdzaak werd 's winters op de pof geleefd. Wij hadden gelukkig overal krediet. Aan die strenge winter van 1890 kwam ook een eind en wij hadden die winter, zonder al te veel ellende, goed door gebracht.

De Kerstdagen waren voor ons altijd bijzondere feestdagen. Meestal werd tegen die tijd een konijn geslacht en een paar konijnen verkocht of verloot. We hadden dan altijd een heerlijk kerstmaal. Tegen Kerstmis kwam er ook altijd een grote mand met grutterswaren en versnaperingen uit Hansweert. Een zuster van vader deed ons die ieder jaar toekomen. Die had een kruidenierswinkel op Hansweert en leverde veel aan voorbij varende schippers, een royale broodwinning. In 't algemeen bestonden onze maaltijden uit het volgende: 's morgens brood, een droge boterham die gesopt werd in een bak thee met suiker, was daarbij onze grootste lekkernij, d.w.z. voor de kinderen.

Altijd verder volop brood gesmeerd met margarine of stroopvet (vet gemengd met stroop), voor afwisseling wel eens gebakken mosselen als broodbeleg. De middagpot aardappelen, groenten, vet en als het lijden kon een stukje gebakken spek. Voor afwisseling wel eens erwten- of groentesoep. In de winter werden nogal eens in groenten gestoofde mosselen bij de aardappelen gegeten. Zondags een enkele keer rijst met margarine en suiker, voor mij een godenmaal. Om 5 uur 's avonds, koffie drinken noemden ze dat, volop brood met mosselen hetzij gekookt, in 't zuur of gebakken. Ook kreukels en garnalen dienden nogal eens als belegging van de boterham. Kaas werd er zeldzaam gegeten, dat kostte wat we nu zouden noemen deviezen. Voor 't naar bed gaan werd er ook altijd nog brood genuttigd of karnemelksepap met stroop. Mijn moeder kon van weinig altijd nog een smakelijk maal maken. Hoewel sober hadden we altijd ons buik vol en was de voeding in 't algemeen doelmatig. Ik was al een paar jaar geen Leentje meer maar Leen geworden, voelde me al een hele kerel en had zelf een soort verantwoordelijkheidsgevoel.

In de zomer van 1891 mocht ik met mijn vader mee naar Hansweert, een bezoek aan de daar wonende zuster van vader was het doel. Dat was in die tijd een hele reis.

Eerst lopen naar het Katseveer, 1½ uur lopen. Aan het Katseveer werden we met een roeiboot overgezet à 1 kwartje per persoon, doch ik betaalde maar half geld.

Na de overtocht werd de reis via Wilhelminadorp naar Goes voortgezet, weer 1½ uur lopen. Op het station Goes aangekomen hadden we dus drie uur gelopen, voor een jongen van goed 8 jaar geen lolletje. Ik was echter zo taai als zoolleer, en had van vermoeidheid geen last. Ik zag voor 't eerst in mijn leven een trein. Met de trein werd naar Vlakte gereden en na nog een 20 minuten lopen kwamen we te Hansweert aan.

Deel van de kadastrale kaart 1890, met daarop het voetveer Kats-Katseveer. (coll. 200 jaar Kadaster)

Hansweert, hoewel maar een heel klein plaatsje, was heel druk door de scheepvaart. Alles was nieuw voor me en ik bevond me in een heel andere wereld. Het was of ik in de hof van Eden was aangeland. Lekker eten en drinken en steeds wat anders. We bleven maar een paar dagen doch ik was er zelfbewuster geworden en mijn blik was wat verbreed.

In dat zelfde jaar bracht ik ook, dit maal alleen, een bezoek aan Middelburg. Dat was ook voor een kleine jongen een hele onderneming. Eerst 2 uur lopen naar de Kortgeense steiger. Daar stapte ik op de boot naar Middelburg waar ik een retourkaartje kocht, acht dagen geldig. In Middelburg stonden ze me op te wachten. Een neef kwam me afhalen en bracht me bij zijn moeder, een tante van me. Mijn tante had een winkeltje in de Vlissingestraat en mijn oom was timmermansknecht, altijd vast werk. Daar hadden ze ook een behoorlijke boterham. Voor mij was Middelburg natuurlijk een wereldstad. Ik deed er vele indrukken op en mijn blik werd verbreed. Ze stonden er daar paf van dat zo'n kleine jongen op zijn eigen houtje dat reisje maakte. Een en ander gaf me een voorsprong en versterkte mijn zelfvertrouwen. Ik ben in Hansweert en Middelburg nog een paar maal op visite geweest. Hoewel ik het liefst op mijn elfde jaar was gaan varen kon daar niets van komen. Op die tjalken konden ze zulke kleine snuiters nog niet gebruiken. Toch moest er iets gevonden worden want om de monden open te houden was het noodzakelijk dat ik ook wat ging verdienen. Ik scharrelde wel zo'n beetje om te helpen, maar dat zette geen zoden aan de dijk.

Er kwam echter een baantje vrij en wel dat van koeienwachter. 1 April 1893, ik was ruim 11 jaar oud, aanvaardde ik die betrekking. Beloning 18 gulden per jaar en een paar schoenen plus de kost. De diensttijd duurde tot St. Maarten, 11 november.

Die 18 gulden vielen er in als Gods woord in een ouderling en waren precies voldoende om de jaarlijkse hypotheekrente te betalen. De boerderij waar ik koehoeder werd lag ongeveer een half uur lopen vanaf het dorp. De pachteres was een weduwe die de boerderij dreef met haar oudste zoon als zetbaas. De boerderij was geen eigendom, doch werd gepacht. De inwonende drie knechts waren zonen der weduwe. Een dochter plus een dienstmeid zorgden voor het huishouden, melken, karnen enz. Het inwonende personeel was dus allen eigen volk, behalve de dienstmeid en ik. De nodige landarbeiders, waaronder enkele zgn. vaste arbeiders kwamen allen van het dorp. De kost was best en de behandeling menselijk, hoewel dienst voor 't meisje ging. Men was in die tijd nogal hard, zowel voor zichzelf als voor de medemens.

Om de 14 dagen mocht ik van zaterdagavond tot zondagavond naar huis. Weer of geen weer iedere morgen 5 uur opstaan en om 6 uur liep ik met mijn koetjes al op de dijk. Het waren alle melkkoeien, 12 stuks. Ze hadden alle een naam en luisterden daar ook naar. De namen waren gedeeltelijk aan de bijbel ontleend zoals, Noach, Adam, Eva, Rachel enz. Ook koning, keizer en namen van mensen zoals Janna, Lena enz. De kleur diende ook wel om de naam aan te duiden, bonte, rooie enz. De dijk waarop die koeien graasden was drie kilometer lang. Tegen 9 uur was ik aan het eind van de dijk.

De koeien hadden dan meestal hun buik vol en gingen liggen herkauwen. Omstreeks die tijd kwamen ook nog 2 kudden in die hoek van andere boeren, de dijk splitste zich daar naar twee kanten.

We waren dan met drie koeienwachters bij elkaar en haalden alle mogelijke en onmogelijke streken uit, vuurtje stoken enz. We aten dan ook onze boterhammen op, trachtten bij eventuele landarbeiders in de buurt een kop koffie op de kop te tikken. Waren die er echter niet dan gingen de boterhammen er zo ook wel in.

Een oude paraplu beschermde tegen eventuele regen, ander beschutting was er niet. Het kon zo hard niet waaien of regenen, de koeien met de koeienwachter bleven aan de dijk. Als het echter onweerde dan moest ik naar huis komen, de boeren zijn in 't algemeen op hun dood voor onweer. Ik was er echter helemaal niet bang voor, doch dreef mijn koetjes toch huiswaarts. Het was weer eens wat anders dan gewoon. Normaal kwam ik tegen 12 uur thuis en om 1 uur was ik weer aan de dijk tot 5 uur. Om 5 uur werden de koeien gemolken, ik ging koffie drinken en om 6 uur was ik weer aan de dijk tot tegen achten. Ik bleef nu echter in de buurt van de hofstede. Half negen een flink bord karnemelkseppap en om 9 uur lag ik al in Morpheus armen.

Zoals reeds gemeld de kost was best en ik kreeg overal mijn portie van. In de maanden april en mei was het 's morgens nogal koud en in oktober en begin november soms bitter koud.

De maand september, oktober en begin november graasden de koeien niet aan de dijk.

In die maanden werden ze gehoed op stoppeland langs de daar aanwezige slootkanten, op pas gemaaid en weer uitschietend klaverland of op gerooid bietenland, waar de koppen der bieten en de bladeren als voedsel dienst deden. Vooral in oktober en november was het een echt hondenbaantje. Het was wel een hard maar een vrij leven en altijd in de vrije natuur.

Je hoorde ons dan ook altijd zingen, zingen is een groot woord, je kon het beter bestempelen met brullen. Zaterdags, als het geen school en goed weer was, kreeg ik altijd bezoek van mijn broer en schoolkameraadjes. Wat met de gezondheidsleer in verband stond daar trokken we ons niet veel aan en zondigden zwaar tegen die leer. Neen, we waren niet bijzonder hygiënisch aangelegd want we dronken bv. uit sloten en zgn. vaten (een soort welputten) en gebruikten onze klompen als drinkbekers. Ook onrijp fruit en paardenpeeën, waren een geliefd kostje en wonder boven wonder we hadden nooit buikpijn. Ook op het dorp werd niet veel aan hygiëne gedaan. Ik herinner me bv. nog goed dat het regenwater uit onze regenbak in de zomer vol rode beestjes zat. We trokken ons daar niets van aan, sterker er werd beweerd dat het zelfs goed was die beestjes in het regenwater.

Het drinkwater werd ook nooit gekookt en toch weet ik er niet van dat er ooit een besmettelijke ziekte is uitgebroken. Vermoedelijk kwam zulks ook door het feit dat je een ijzersterk gestel moest hebben om de drie jaar te halen en dan ook verder niet meer ergens vatbaar voor was. Zodra het fruit rijp was, kreeg ik altijd volop appels en peren mee, meest wel afval maar ze waren in ieder geval goed eetbaar. Een gedeelte verstopte ik altijd in geheime bergplaatsjes en deelde dat fruit dan zaterdags aan mijn broer en schoolkameraadjes uit. Buiten dat ze dan in de vrije natuur waren zal hun bezoek ook wel iets uitstaande hebben gehad met het vooruitzicht hun buik vol met appels of ander fruit te kunnen vullen. Mijn taak als koehoeder bestond in het zorgen dat de koeien niet op een andermans land kwamen. Deden ze zulks toch, dan ranselde ik ze er weer af. Zachtzinnig was men niet, noch voor mens noch voor dier.

Eind augustus met Kortgeense kermis was het feest voor de koeienwachters. We kregen dan allen een vrije middag. Die vrije middag werd benut om bij boeren of pachters die land langs onze dijk hadden op bezoek te gaan. We kregen dan altijd een footje en ik haalde zelf twee gulden vijftig cent op, een heel bedrag voor die tijd. Die centen kon mijn moeder goed gebruiken om een extra stuk kleren voor me te kopen.

Hoewel zo'n leven voor een jongen van nog geen 12 jaar een hondenleven was, mocht ik nog niet mopperen en deed dat dan ook niet. Integendeel, ik was erg trots dat ik mijn eigen kost verdiende. Verwend was ik niet, kon tegen koude, hitte, vroeg uit de veren enz. Een voordeel was ook dat ik goed te eten kreeg, nu en dan een goed woord en een, voor die tijd, goede behandeling.

Laatste helft oktober, eerste helft november moest natuurlijk rekening gehouden worden met het vroeger invallen der duisternis en later licht worden. De dagen werden daardoor korter.

De koude maakte het ook noodzakelijk dat de koeien 's avonds op stal gezet werden.

11 November zat mijn taak als koeienwachter er op. Ik kon wel blijven maar zonder salaris, alleen de kost. Mijn vader wilde daar niets van weten. Hij redeneerde dat ik de kost thuis ook altijd kon verdienen met het verzamelen van mosselen, kreukels en dergelijke. De 11^e november keerde ik dus naar huis terug en had daar, hoewel de kost niet zo best was, geen enkel bezwaar tegen.

Die winter, ik was inmiddels 12 jaar geworden, scharrelde ik overdag op de haven of aan de zeedijk, mosselen en kreukels zoeken. 's Avonds bezocht ik nog een avondschool waar ik nog een en ander opstak. Die school was n.l. alleen voor jongens die de hoogste klas gepasseerd waren.

*Haven Colijnsplaat, 1905.
(coll. Gerard de Fouw, Colijnsplaat)*

In maart was mijn oude baas al weer bij ons om mij in dienst te nemen. Ik kreeg nu 1 gulden per week maar in juli eindigde mijn dienst, want dan werd de boel verkocht en een andere pachter zou dan de boerderij betrekken. De boel was nog niet verkocht of een andere boer wilde mij graag in dienst nemen. Ik kreeg daar 2 gulden per week doch geen kost. Die boerderij lag ook een half uurtje gaans van 't dorp verwijderd. 's Morgens 6 uur moest ik er zijn en 's avonds 6 uur was mijn dagtaak geëindigd. Toen de koeien op stal moesten was ook daar mijn taak geëindigd, een andere boer stond weer al klaar om van mijn diensten gebruik te maken.

Ik maakte meteen promotie, werd bevorderd tot stalknecht en verdiende f 2,50 per week, geen kost. Heel het dorp stond op stelten, want dat was nog nooit gebeurd. Een jongen van 13 jaar en dan in de winter een rijksdaalder per week verdienen. Het was voor die tijd en voor zo'n jong broekje ook goed betaald maar er moest ook hard voor gewerkt worden. 's Morgens 7 uur moest ik aan het werk en om half acht zweette ik als een paard. Ik was belast met het schoonhouden en voederen van een 40 stuks hoornvee. Het was hard werken geblazen, met tussenpozen voor eten tot 6 uur 's avonds. Al dat geploeter beviel mij niets, niet voor het harde werken maar er zat geen vooruitzicht in en weinig variatie.

Ik wilde naar zee, in ieder geval varen en meer van de wereld zien, desnoods naar het andere eind van de aardbol. Mijn vader had al uitgekeken om me op een tjalk geplaatst te krijgen, doch zonder resultaat.

Mijn voorstel om als jongen op een koopvaarder aan te monsteren kon zijn goedkeuring niet verwerven. Hij had van koopvaardijmatrozen niet terug, in hoofdzaak om hun zondig leven. Hij was er als schippersknecht wel eens mee in aanraking gekomen.

Van de marine had hij ook wel eens gehoord en bij informatie kwam hij aan de weet dat ik op 13½ jarige leeftijd daar bij kon komen. Mij kon het niet schelen, als ik maar kon varen en andere landen zien.

Zo gebeurde het dan dat ik 4 mei 1896 naar Vlissingen toog om bij de marine te tekenen, de toestemming van mijn vader op het gemeentehuis geregistreerd, in mijn zak. In Vlissingen lag de kanonneerboot "Bulgia", die deed tevens dienst als wervingsbureau. Het bureau was gevestigd aan de wal. Ik meldde mij daar. Ik werd gekeurd en goed bevonden, de krijgsartikelen werden me voorgelezen en zo kon het gebeuren dat men een kind van 13½ jaar zijn naam liet zetten onder een stuk dat hem voor 14½ jaar aan de Koninklijke Nederlandse Marine verbond. Een periode van mijn leven was afgesloten, een nieuw begon.

Achterstraat (Irenestraat) 1900, de straat waar Leendert D. van Driel is geboren.
(coll. Gerard de Fouw, Colijnsplaat)

BURGERLIJKE STAND.

PROVINCIE

Zeeland

ARRONDISSEMENT

Middelburg

Gemeente *Colijnsplaat*

Uit het *geboorte* register van voormelde Gemeente blijkt,
dat aldaar op den *veenenhewigtigen* der maand *October*
van het jaar *Achttienhonderd tweeëntachtig* is geboren:

Leendert Dingemans
zoon van Jacobus van Driel en van
zijnne huisvrouw Maaijke Vorburg

No. *61*

Zegel. f 0,75.

Leges. " 0,25.

Legalisatie. "

f

VOOR GELIJKLUIDEND UITTREKSEL.

Afgegeven door mij, Ambtenaar van den
Burgerlijken Stand van voornoemde Gemeente,
den *2de* Mei 1896. op onze
Regels papieren dante tekenen
opzettelijke verbitenis bij
des Keunfacht.

[Handwritten signature]

Gezien voor legalisatie der handteekening van den Heer

., Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente

., door Ons PRESIDENT VAN DE ARRONDISSEMENTS-RECHTBANK

2 | EEN NIEUW LEVEN, DE OPLEIDING BIJ DE MARINE, 1896-1898

Een tweede levensperiode had een aanvang genomen. Ik kwam in een heel andere wereld, een wereld die ik in mijn stoutste dromen en verbeelding heel anders gedacht had. Door zeehelden verhalen en ophemelen van onze roemruchte zeevaarders had ik me van de zeemacht een heel andere, meer romantische voorstelling gedacht. De werkelijkheid begon al vaag tot me door te dringen bij het voorlezen der krijgsartikelen. Een waslijstje met vergrijpen en de daarop gestelde straffen zoals, de strop, jaren en maanden gevangenis, provoosttraf, strafdienst, klas van discipline enz. enz. werden me voorgelezen. Al die vergrijpen en straffen ontvonden me wel een weinig. Het slot was echter dat ik ze ondertekende als hebbende verstaan.

Ik was door ondertekening van genoemd waslijstje gedoemd van 5 mei 1896 tot 26 oktober 1910, dat wil zeggen 14 jaar, mij aan de krijgsartikelen te onderwerpen, op straffe van: zie waslijstje. Onze brave Christenen gedoogden, neen sterker moedigden aan, dat men een kind van 13 ½ jaar zijn handtekening liet zetten onder een verbintenis voor 14 jaar. De staat die de treurige sociale toestanden van zijn onderdanen uitbuitte om zijn zeemacht voltallig te houden, noemde zich nog rechtsstaat ook. Om een geldige notariële transactie aan te gaan moest men 21 jaar oud zijn, maar een verbintenis die over een leven beslist verklaarde men door een handtekening van een kind rechtsgeldig. Geen enkele stem, noch van de zgn. vrijheidslievende liberalen, noch van de liefdevolle brave Christenen kwam in verzet tegen deze primaire verkrachting van het recht. Een enkele socialist of humanist verhief zijn stem, maar dat was als die van een roepende in de woestijn.

Vanaf dat moment dat ik mijn naam onder de krijgsartikelen gezet had werd ik geacht als scheepsjongen in Hare Majesteits Zeedienst te zijn opgenomen. Ik werd onder gebracht op de kanonneerboot Hr. Ms. Bulgia waar me nachtlogies en voeding verstrekt werd, in afwachting van transport naar Leiden.

*Rivierkanonneerboot Hr. Ms. Bulgia (1894-1940).
(coll. Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag, inv. nr. 000479)*

Op schildwacht.
(coll. Nationaal Militair Museum
(NMM) Soesterberg, objectnummer:
00103016/018)

Alles was natuurlijk zeer vreemd voor me want ik had nog nooit een oorlogsschip gezien, laat staan er een etmaal als logé vertoefd te hebben.

Men liet er geen gras over groeien daar ik de volgende morgen al op transport gesteld werd met bestemming kweekschool voor Zeevaart te Leiden.

Ik werd voorzien van een reispas en door een korporaal naar het station gebracht. In Leiden aangekomen stond daar ook een korporaal mij op te wachten, welke korporaal mij afleverde aan de kweekschool. We kwamen eerst bij een groot ijzeren hek. Achter dat hek liep een jongen gestoken in een matrozenpakje en gewapend met een scheepssabel.

Op order van die korporaal werd het hek geopend en we traden een grote tuin binnen. Die tuin was in hoofdzaak bestrooid met grint en vormde een soort plein. Dat plein bleek me later, diende om de beginselen van militaire bewegingen, zoals voorwaarts, halt, rechtsomkeert enz. te leren. Achter in die tuin verhieven zich twee masten met raas. Alles was precies als op een heus schip. Ze dienden om de jongens het zgn. enteren te leren.

Enteren noemde men het klimmen in 't want, uitleggen op de raas enz. De gebouwen sloten de tuinen aan een zijde af.

De benedengebouwen bevatten kombuis, bottelarij, bureau commandant, woning commandant enz. De bovenverdieping was gedeeltelijk bestemd voor logies en slaappleats der jongens. Alles was zoveel mogelijk ingericht als aan boord van een schip. De achterzijde van de gebouwen grensde aan een vaarwater, het Galgewater noemden we dat. In dat water lagen een paar sloepen voor de roeilessen en een houten kanonneerboot uit de tijd van Van Speyk. Die boot diende als verblijfplaats der vaste bemanning.

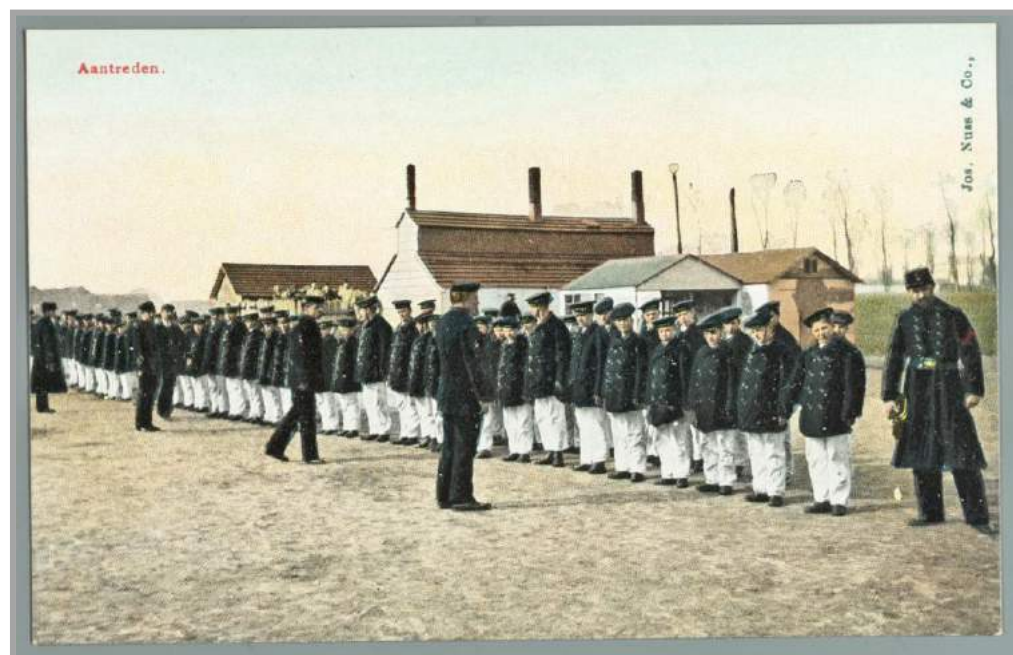
Die vaste bemanning bestond uit een paar korporaals en matrozen, niet tot de opleiding behorend, wat mariniers, koks en op een overdekte plaats bevonden zich de wc's. Onder de wc's stroomde het Galgewater, doorspoelen was dus niet nodig. Wc's werden toentertijd bij de marine het galjoen genoemd. Als iemand naar de wc moest dan zei hij: "*k ga even naar 't galjoen*". Dat was ook de officiële benaming. De overdekte ruimte diende ook voor wassen, zowel het gezicht als de plunjes. De korporaal leverde mij af en ik moest beginnen mij geheel te ontkleden, ik werd in een warm bad gestopt en kreeg matrozenkleden aan. Die kleden waren erg aan de ruime kant, dat was goed en verklaarbaar. Voor ik me bij de andere jongens mocht voegen werd ik eerst geheel kaal geknipt en stond twee dagen onder de hoede van een matroos 1e klasse die de rol van zeevader op zich moest nemen. Hij leerde mij mijn barring (kleden) nummeren, deed zulks een paar keer voor en dan moest ik het zelf doen.

Ik had **stamboeknummer 29435**. Dat nummer behield je zolang je bij de zeemacht diende. Het wittegoed en het lakengoed nummeren was betrekkelijk eenvoudig. Hiervoor werd gebruikt een zgn. nummerbak. Die nummerbak bevatte houten pennen waar aan de onderkant een koperen nummerplaatje bevestigd was. De nummers liepen van 0 tot 9, je kon er dus alle mogelijke combinaties uit vormen.

Het nummeren der sokken en frokkies (een soort gebreide hemden), pijjekker en baaien hemden en onderbroeken was minder eenvoudig, want die moesten er in geborduurd worden. Het slot was dat alles in twee dagen voor elkaar was. Ook het kooisjorren, dat was het bed en de hangmat de kooi genaamd, ophangen en opbergen moest geleerd worden. Het werd een paar maal voor gedaan en dan moest je het kennen. Ook dat verliep naar wens zodat de zeevader met twee dagen van het karwei af was en ik de dagelijkse lessen kon gaan volgen. Ik werd geplaatst aan bak vijf. Een bak was een ploegje jongens van 10 à 12 man.

Een korporaal voerde daar als bakmeester het bevel over, en een marinier of matroos was hem toegevoegd als vice bakmeester. Aan zo'n bak ging het er niet bijzonder zachtzinnig en nogal heidens toe.

Bidden voor 't eten, zoals ik dat gewoon was, bestond niet, dat deden de weeskinderen voor ons werd beweerd. Ik heb me later altijd maar aan die bewering gehouden en voor zover ik kan nagaan er geen schadelijke gevolgen van ondervonden. Vermoedelijk was ik wel de jongste militair die ons dierbaar vaderland bezat. De werving was voor de kweekschool opengesteld voor jongens van 13½ tot 16 jaar. Wensten jongens van 16 jaar en ouder bij de zeemacht dienst te nemen dan werden ze geplaatst bij de opleiding te Willemsoord. Die opleiding aldaar duurde maar 9 maanden en de verbintenis werd aangegaan als lichtmatroos en duurde 8 jaar.

Aantreden.
(coll. Nationaal Militair Museum
(NMM) Soesterberg, Object-
nummer: 00103016/010)

Ik was betrekkelijk heel jong en er waren ook jongens die tegen dat ze 16 jaar werden op de kweekschool kwamen. Die jongens hadden een kleine voorsprong omdat ze fysiek sterker waren. Ik was 1.49 meter lang, gewone lengte dus voor een jongen van 13½ jaar, minimum lengte was 1.40 meter. Gelukkig was ik nogal bij de hand, vlug van aannemen, hard en niet bang. In 't algemeen was men nogal hardhandig om je iets aan 't verstand te brengen, vooral in praktische zaken. Schoolmeester Mouthaan van Kolijsplaat was er een zachtzinnig opvoeder bij. We sliepen in hangmatten. 's Morgens 5 uur was het overal. De tamboer en pijper maakten een hels lawaai en wij hadden op die wijs het liedje: "Wil je niet opstaan blijf dan maar liggen, dan moet je maar weten wat er van komt".

Het was raadzaam bij overal vlug uit de kooi te springen, die vlug te sjoeren en op te bergen. Men was nogal heetgebakerd en als het wat lang duurde werd op een nu niet bepaald zachtzinnige wijze een handje geholpen. Na het opbergen van de kooi moest je het gezicht wassen. Bij dat gezicht wassen moest het bovenlijf geheel ontbloot worden en de borst ook nat gemaakt worden. Het bovenlijf bloot maken vergde niet veel tijd daar we niet meer aan hadden dan een frokkie en een witte boezeroen werkkieel. Een half uur na overal was het "aan je bakken" en schaften.

Het ochtendmaal bestond uit gort, in water gekookt. De hoeveelheid gort was zoveel als je verwerken kon. Om de gort iets smakelijker te maken kreeg ieder een afgestroken lepel boter, zout naar genoegen en een lepel stroop. Stroop was pas enige maanden in gebruik. De oudere matrozen noemden ons dan ook popie matrozen (stroopmatrozen). De volgende maaltijd was pas om 12 uur, dan rammelde je van de honger. De tijd van 6 tot 12 uur zonder wat te eten was dan ook wel lang. Zoals met vele dingen is daar pas jaren later verbetering in gekomen. De middag maaltijden bestonden uit, 2 dagen rats, 2 dagen snert, 2 dagen kapucijners en een dag groentensoep. 's Avonds half vijf kuch met een lepel boter en een stukje kaas. Veel omslag werd met het eten niet gemaakt en er werd zo goed als geen zorg aan besteed, als het maar gaar was. Rats, welke groenten het ook waren, sla, krotten, rapen enz., alles werd door elkaar gestampt en zo opgediend. Bij 't brood, grof tarwebrood, kuch genaamd, werd behalve een lepel boter en een stukje kaas ook een mok koffie verstrekt. Koffie werd theewater genoemd. Melk kende men niet. Het vlees bij de rats werd voor elke bak aan een grote ijzeren pen geregen, met een touw bij elkaar gehouden en zo gekookt. Het water waar het vlees in gekookt was, diende voor 't aanmaken van de rats. Bij snert en soep werd op gelijke wijze gehandeld. Het spek bij de kapucijners verstrekt, werd eerst in kleine dobbelsteentjes gesneden, dan gebraden en ieder kreeg zijn rantsoentje spekvet. Zoals we zien veel omslag werd er niet gemaakt. Het was dikwijls zonde van het eten, bv. prachtig vlees dat gebraden een lekkernij geweest zou zijn, werd als een homp gekookt vlees opgediend. Jammer dat niet meer zorg aan het eten besteed werd, jaren later is ook hier veel ten goede veranderd.

Het benodigde eetgerei, kommaliewant genaamd bestond voor iedere bak uit: één trien, dat was een bak met twee oren, diende om eten in te halen, een koffieketel, een opscheplepel, voor ieder een diep blikje, deed dienst als bord, idem een mok, was een soort drinkbeker met oor, diende voor koffie in te doen, idem een lepel, vorken werden niet verstrekt en waren ook overbodig, een zoutvaatje, een houten spekplank, een vleespen, voor ieder een wasblik, een azijn fles. Dat laatste was het enige artikel dat breken kon daar alles van gegalvaniseerd ijzer vervaardigd was. Twee tafelkleedjes van ruw zeildoek completeerden het geheel. Enkele blikjes en mokjes werden extra verstrekt om boter, kaas en stroop in te bergen. De verantwoordelijke man was voor iedere bak een zeuntje.

De provoost hield een wakend oog over de zeuntjes. Provoost was een baantje wat al opgeheven was maar die enkelen die er nog waren bleven dienst doen tot zij pensioengerechtigd waren. Er waren alleen nog een paar sergeants provoost, dat was hun hoogste rang en korporaal de minste. Ze waren meestal gerecruteerd uit oude matrozen die om de een of andere reden niet in aanmerking kwamen voor scheepsonderofficier, maar goed gezag konden uitoefenen. In 't algemeen waren het ruwe gasten. Ze waren ook belast met toezicht op arrestanten. Later werden scheepsonderofficiëren met die dienst belast.

Ook het schoonhouden van 't benedenschip behoorde tot hun bemoeiingen. Zeuntje was een apart baantje dat ieder die nog geen matroos 1e klas was of een bijzondere betrekking vervulde, bij toerbeurt voor een week moest waarnemen. Het was wat wij noemden een rotbaantje. Niet alleen dat je verantwoordelijk was voor 't kommaliewant en het schoonhouden daarvan maar het benedenschip werd ook door de zeuntjes schoongehouden onder het wakend oog van de provoost geweldige. Zodra vastwerken gefloten werd, of 's morgens na overal begon het zeuntje de tafels en banken te zetten en de tafels klaar te maken. Een zeildoeken kleedje werd over de tafel gelegd, de tafels waren van geschaafd hout doch niet geverfd. De blikjes werden klaar gezet, in ieder blikje één lepel stroop gedaan en een lepel met wat boter naast 't blikje gelegd. De bakmeester overtuigde zich, alvorens met eten begonnen werd, dat alles eerlijk verdeeld was. Een half uur na overal was het 'aan je bakken'. Ieder spoedde zich naar zijn plaats en het zeuntje met zijn trien naar de kombuis. Op de klok werd "kok schep op" geslagen en de kok schepte de trienen vol met gort. Ieder kon zoveel gort nuttigen als hij wilde. We gooiden meestal wat koude koffie, overgehouden van de vorige avond, door onze gort dat maakte het geheel wat smakelijker. Die nog een stukje kuch overgehouden had van de vorige avond kon dat meteen verwerken. Gepraat mocht er niet worden, alleen gegeten.

De provoost, of die als zodanig dienst deed keek toe en zodra hij zag dat allen verzadigd waren bulderde hij *"laag water"*. Laag water was het sein dat het schaften afgelopen was en ieder van tafel mocht. Het zeuntje pakte alles in, klaar om af te wassen, borg het kleedje op en de tafels en banken werden tegen dek opgehangen zodanig dat ze uit de voeten waren. Zodra het zes uur sloeg trommelde de tamboer, of floot de schipper "baksgewijs". Bij baksgewijs moest ieder zich bij zijn bak voegen en aantreden volgens de grootte. De bakmeester plaatste zich voor de bak, hield appel en inspectie. Die inspectie bestond in het nazien of je behoorlijk gekleed en gewassen was. Je kon op dat appel je ziek melden, schriftelijk een verzoek indienen bv. permissie vragen om de officier te spreken enz. Na het appel werd rapport uitgebracht. Alles geschiedde op commando en volgens voorgeschreven ceremonieel.

Na dat rapport was het indelen voor de werkzaamheden, schrobben, boenen enz. Om 8 uur begonnen de lessen, in de winter om 9 uur. Zaterdags was het geen les, doch generaal schoonschip, dan kreeg alles een extra beurt. Zondags was het na dek schrobben, kleden in zondagstenue, inspectie en daarna zondag houden. Na het indelen der werkzaamheden was het eerst, zeuntjes aan je bakken. De zeuntjes gingen het kommaliewant schoon maken en stonden verder, tijdens de werkzaamheden ten dienste van de provoost. Les werd gegeven in roeien, exerceren, enteren enz. kortom in alles wat een matroos moest kennen. Om half twaalf was het vastwerken, 12 uur schaften, tegen half één laag water en rusten tot half twee, daarna weer les tot 4 uur, half vijf theewater en de rest van de dag vrij, tenzij men de wacht had en dat was om de andere dag. Acht uur kooien af, dan was het weer baksgewijs en op commando greep ieder zijn kooi en hing die op. Half negen bulderde de provoost, of die daar dienst voor deed *"Vuur, lichten en pijpjes uit, wachtsvolk naar boven en de rest naar je kooi"*. Iedere wacht duurde vier uur. Tijdens de wacht was je disponibel voor alle werkzaamheden, schildwacht en uitkijk spelen enz. In feite was je 24 uur disponibel, maar daadwerkelijk deed je 4 uur wacht.

Alles was nog maar betrekkelijk en gebaseerd om je vast wat wijs te maken. Ik ben maar 5 maanden in Leiden geweest want 1 oktober werden wij overgeplaatst naar Amsterdam. Die in juni in dienst kwamen moesten 10 maanden in Leiden blijven.

Ik had op mijn knietjes terug willen kruipen naar Kolijnsplaat, maar ja, dat ging niet meer tenzij je werd afgekeurd of voor disciplinaire straffen niet vatbaar bleek. Ik was niet verwend, doch bij de boer kreeg ik zo nu en dan een goed woord. Hier waren goede woorden zeldzaam, zeer zeldzaam. Het was de gehele dag snauwen en snauwen. Uitdrukkingen als, "*had maar bij je ouwe moei gebleven, loop naar je ouwe vaar*" enz. waren nog van onschuldige aard. Mijn pen weigert om de ergste uitdrukkingen en verwensingen neer te schrijven.

18

QUALITEIT: *Jongens*

Schuldig. GAGE: *20.*

<i>1096.</i>	Aan		
<i>16.4u.</i>	- Pyjakkert	1	-
	- Laken baaitje	-	-
	- / Baaien boezeroen	5	40
	- Laken broeken	15	80
	- L Everd. "	2	60
	- L Linnen "	3	60
	- L " boezeroenen	2	40
	- L " hemden	4	=
	- L Baaien "	11	00
	- L Katoenen borstrokken	3	40
	- L Linnen onderbroeken	1	40
	- Baaien "	-	-
	- L pr. Wollen sokken	1	=
	- " Katoenen "	-	-
	- " Woll. handschoenen	-	-
	- / Zijden doeken	1	60
	- L pr. Lederen schoenen	7	90
	- L Laken mutsen	2	60
	- L Mutalinten	0	60
	- / Naaimakje	1	20
	- / Rolzak	1	70
	- / Loopzak	0	50
	- L Hangmatten	6	40
	- / Stel touwwerk	0	80
	Transporteer	<i>74</i>	<i>100</i>

'Ik begon met schuld', uit het zakboekje van Leendert D. van Driel. (coll. familie Van Driel)

De gehele behandeling liet zeer veel te wensen over om van barbarisme maar niet te gewagen.

Als voorbeeld één enkele uit vele. Er waren jongens die in hun kooi waterden, die noemden ze de zeikers. Die jongens waren nog lang niet gelukkig. Het klinkt vreemd maar er waren er verscheidene, wel 10%. Die jongens mochten niet in hun hangmat slapen maar lagen met hun kooi op de planken. Je had maar één deken en als je in je hangmat sliep was dat in de winter al niet warm, maar met de matras op 't dek een ware marteling.

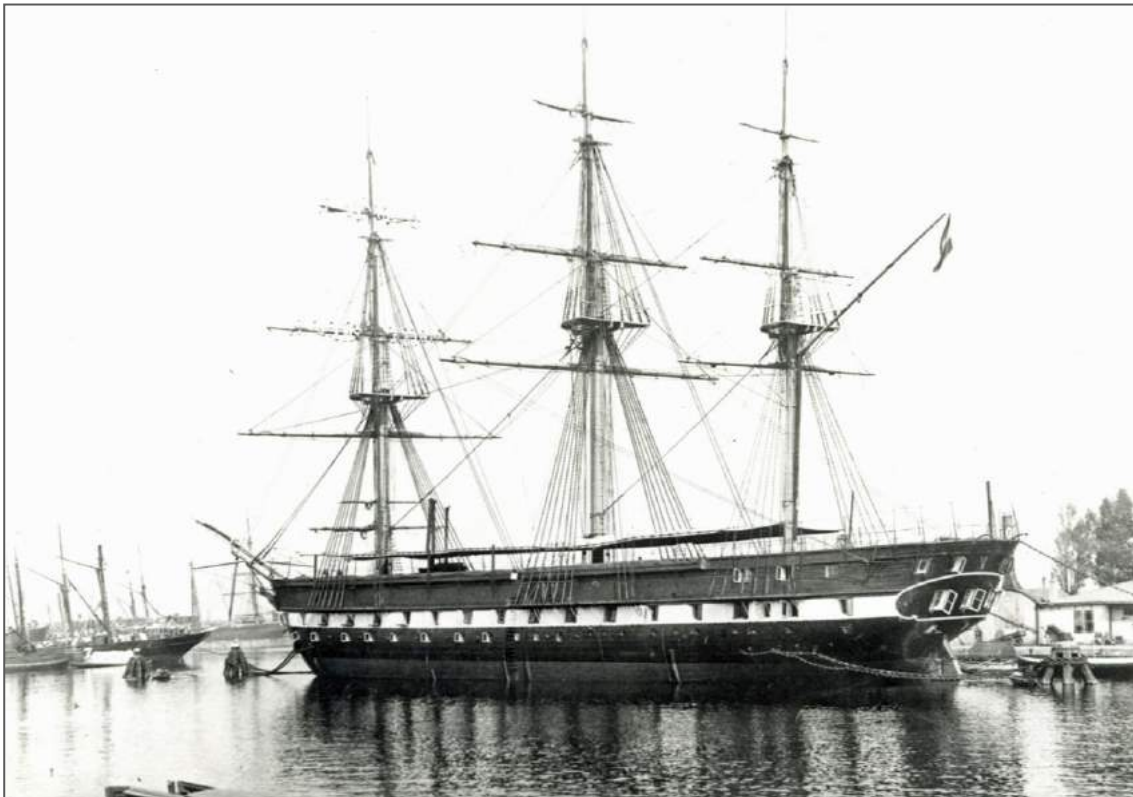
De ergsten werden om de 2 uur gepord (wakker gemaakt) en of ze moesten wateren of niet, onder geleide naar de waterplaats. De minder ergen werden om de 4 uur gepord en moesten zich aan dezelfde behandeling onderwerpen. Koud of niet, moeten wateren of niet, toch naar dek, in de winter een koude beweging. Hierbij kwam dat ze door de andere jongens, als ze tenminste niet bijzonder potig waren, nog gehoond werden op de koop toe. Ik prijs me gelukkig dat ik aan dat euvel niet mank ging. Van de meesten was het een soort ziekte en het slapen in een hangmat scheen er ook invloed op te hebben. De discipline werd streng gehandhaafd en vergrijpen daartegen streng gestraft, tot zelfs provooststraf toe. In Amsterdam zou dit nog strenger

worden. Mijn gehele uitrusting, kooigoederen inbegrepen kostte ruim 100 gulden. De honderd gulden werd als schuld in mijn zakboekje genoteerd. Het salaris was 8 gulden per maand. Iedere week ontvingen we één kwartje zakgeld en één kwartje werd bewaard voor verlof. De rest van het 't salaris diende ter aflossing van de schuld aan de Staat der Nederlanden.

Van half tot eind september, 14 dagen, kregen we verlof. In mijn brieven had ik steeds geschreven dat ik het goed had en het me goed beviel. Met verlof thuis vertelde ik niets (anders) dan goeds.

De oude lui hadden toch al misère genoeg en mijn vader had toestemming gegeven in de veronderstelling dat zulks het beste voor me was. Er was toch niets meer aan te veranderen, ik zat in 't schuitje en moest varen. Het had geen zin mijn ouders ook nog spijt van de gedane stap te berokkenen. Ik had al veel zeemansmanieren en gewoonten overgenomen. Ik rookte en pruimde als een oude zeerot en dronk zelfs wel eens een glas bier. Natuurlijk werd ik door mijn dorpsgenoten met bewondering gadegeslagen, door sommigen zelfs met afgunst. Na verlof keerde ik weer naar Leiden terug en een paar dagen later maakten we ons klaar voor overplaatsing naar Amsterdam.

De lang verbreide dag brak aan en we werden op transport gesteld naar Amsterdam en geplaatst aan boord H.M. opleidingsschip "Admiraal van Wassenaar".

*Opleidingsschip Hr. Ms. Admiraal van Wassenaar (1876-1913) te Amsterdam omstreeks 1895.
(coll. Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag, inv. nr. 000043)*

De opleiding duurde daar één jaar. Ieder half jaar ging er een afdeling naar de Nautilus. Die afdeling werd vervangen door een afdeling uit Leiden. Onze afdeling bestond uit 80 jongens plus het kader. We werden ingedeeld in een stuurboord- en bakboordkwartier. De beste jongens, die het meest bevattelijk waren en voldeden, werden bij stuurboord ingelijfd, de andere helft bij bakboordkwartier. Stuurboord werd gevormd door de bakken 1, 3 en 5, bakboord door de bakken 2, 4 en 6. Het geheel vormde de tweede afdeling. De jongens die al een half jaar aan boord waren vormden de eerste afdeling. Wij waren de "etters". Hoe men aan die naam kwam is me altijd een raadsel gebleven. Aan het hoofd van iedere afdeling stond een Luitenant ter zee 2e klasse. De bootsman (scheepsonderofficier) was de praktische chef. Iedere bak had een bakmeester (korporaal) en een vice-bakmeester (matroos of marinier 1e klasse). Onze officier was voor die tijd een humaan mens, de bootsman ook over onze bakmeester mochten we ook niet klagen, de discipline werd natuurlijk streng gehandhaafd.

Zulks was ook gedeeltelijk wel nodig want brave jongens waren wij nu bepaald niet, integendeel. Er liepen nogal verscheidene boefjes doorheen, vooral onder de jongens die uit de grote steden kwamen. Friezen en Zeeuwen behoorden in 't algemeen tot de beste, maar brave jongens waren ook zij niet. De Admiraal van Wassenaar, kort de Wassenaar genoemd, was een fregat (zeilschip) uit het begin 19e eeuw.

Het bezat 4 dekken: bovendek, kuildek, tussendek en voor- en achter koebrug genaamd. Achter op het schip was een verhoging gebouwd (campagne), daaronder bevond zich de kajuit van de commandant en verschillende bureaus. Vooraan was ook een verhoging (de bak), daaronder bevonden zich wc's, die echter alleen 's nachts gebruikt werden. Bij dag werd van op een vlot gebouwde wc's gebruik gemaakt. Hoge verschansingen $\pm$ 2,5 meter hoog, sloten het gehele bovendek af. Die verschansingen werden ook benut voor het opbergen van de kooien. Ongeveer in het midden was een opening in de verschansing (valreep). Via een trap (statietrap) kwam men op een vlot wat toegang tot de wal gaf. Dag en nacht liep op dat vlot een schildwacht, gewapend met een geweer, op en neer.

'En ze maken de zeilen met touwtjes vast'.
(coll. Nationaal Militair Museum (NMM) Soesterberg, objectnummer: 00103016/09)

Er was een heel detachement van wel 60 mariniers aan boord, die deden dienst als oppassers, schildwachten, arrestanten wegbrengen enz. Die zware masten, voorzien van raas, doch geen zeilen, deden nog denken aan vroegere grootheid. Het midden kuildek deed dienst voor de vaste bemanning, koks, hofmeester enz., allen die niet tot de opleiding behoorden hadden eigen dienstregels. De officieren waren in 't achtergedeelte gehuisvest, hadden een grote longroom en ieder een hut, verder waren daar ook nog enige bureaus.

Voor waren aparte werkplaatsen voor de schoen- en kleermakers. Helemaal vooruit bevond zich de ziekenboeg.

De dokter hield daar 's morgens zitting. Wie zich ziek gemeld had moest op het signaal van de tamboer, die op zijn hoorn blies "die verrot is en kapot is, bij de dokter", zich bij de dokter melden. De dokter oordeelde of het slachtoffer naar 't hospitaal moest, in de hangmat, vrij van dienst, lichte dienst of gewoon onder behandeling kwam. Bij een en ander werd niet veel omslag gemaakt en wie werkelijk ziek waren of simuleerden kwamen er meestal ongenadig af. Een doorgang naar een trap gaf toegang tot een vlot dat met de wal in verbinding stond. In het kuildek stonden een 8-tal kanonnen van 12 cm geschut, die dienden voor exercitie. Alles ging nog met de hand, baksen, elevatie geven enz., precies als in 't begin van de 19e eeuw.

In 't tussendek, dat van voor tot achter door liep, was de opleiding gehuisvest, alleen helemaal achterin was een logies voor de onderofficieren en een paar hutten.

De voor en achter koebrug was wat verbouwd en behalve enige bergplaatsen was er ook een flinke gymnastiekzaal van gemaakt.

In het tussendek aten en sliepen de jongens, in het kuildek de vaste bemanning, beneden de rang van sergeant, schoen- en kleermakers konden het nooit verder boksen dan tot de rang van korporaal, later ook dat niet meer. Die schoen- en kleermakers hadden het echter zo beroerd nog niet want behalve hun salaris hadden ze ook nog reparatiegeld, wat in tarieven was vast gelegd en weinig verschilde van wat een burger vakman in rekening bracht. Hierbij kwam nog dat ze altijd werk hadden. Ging men van boord af dan was je pas op de werf en de werf was van de straat geheel afgesloten, een paar poorten gaven alleen toegang tot de stad. Op de werf waren een paar leslokalen en voldoende ruimte voor infanterielessen. Een brik lag op de werf en werd benut voor zeilexercitie, zeilen reven, vastmaken enz. Aan die oefening werd veel zorg besteed.

We waren 1 oktober aangekomen, het was dus nog zomerdienst en 5 uur overal. 's Morgens na overal, wassen op 't vlot in de gure buitenlucht, bovenlijf bloot, alleen bij zeer strenge koude was het geoorloofd het frokkie aan te houden. 's Maandags en donderdags was het plunje wassen. Twee keer per week was het verschonen.

We droegen wit kepere werkpakjes.

De was bestond altijd uit minstens één werkkiel en broek, een witte onderbroek, in de winter een baaien onderbroek, een frokkie, een paar sokken en een handdoek. Eens per maand ook overtrek matras en kopkussen, benevens een hangmat, de laatste werd met een zgn. kooischrobber geschuurd. Er werd altijd in koud water gewassen.

De wastobben, ballies genaamd waren houten tobben en bestemd voor 2 of 4 man.

Eén stukje zeep werd iedere wasdag als rantsoen verstrekt. Het goed werd in de ballie gedaan, met een stukje zeep besmeerd en daarna behandeld als door een wasvrouw. De ballies werden altijd de avond te voren door het wachtvolk gevuld en klaargezet. In de winter moest je dan dikwijls eerst het ijslaagje stuk stampen om te kunnen wassen. Onnodig om te zeggen dat een en ander maar een koude bedoening was. Was het goed gewassen, dan

werd het aan lijnen bevestigd die tussen de masten werden opgehangen. Zodra het goed droog was werd "droog want" gefloten. De lijnen werden neergehaald, ieder pikte zijn goed in, vouwde het op en de bakmeester keek of het goed schoon gewassen was. Als het goed niet schoon was dan werd je dat op een hardhandige wijze aan je verstand gebracht. De plunjes werden geborgen in plunjezakken die op hun beurt in kisten geborgen werden. Zo nu en dan werd die plunjezak voor de dag gehaald om schoon goed eruit te halen of er in te stoppen. Een naaizakje, gevuld met naaigerei werd opgeborgen in een loopzakje.

Na het commando "Enter op"
(coll. Nationaal Militair Museum (NMM) Soesterberg,
objectnummer: 00103016/017)

Dat loopzakje, evenals de plunjezak van zeildoek vervaardigd, werd zodanig opgeborgen dat je er altijd over kon beschikken. Het bevatte behalve het naaizakje een werkpakje, borstels en schaaftje. Voor de zeelaarzen was een aparte bergplaats. Alles was nogal open dus, hoewel alles genummerd was, kon er makkelijk gestolen worden.

Diefstal werd dan ook als de grootste misdaad beschouwd, wat dat betreft was de moraal streng. Ook verraad werd als een grote misdaad beschouwd behalve als het diefstal betrof, dan werd verraad als plicht beschouwd. Zelfs de krijgsartikelen lieten op het punt van diefstal niet de minste twijfel over. Een der artikelen luidde dat diefstal, hoe gering de waarde van het gestolen ook was, voor de derde maal gepleegd, niet disciplinair maar door de krijgsraad behandeld moest worden, dus onherroepelijk met gevangenisstraf berecht werd. Minder dan één maand gevangenis werd door de krijgsraad nooit opgelegd. Tijdens de lessen en exercities werd de discipline streng toegepast.

Buiten de lessen was een zekere vrijheid, natuurlijk gebonden aan verschillende regelen. Op het terrein van de werf mochten we in onze vrije tijd, naar hartenlust ravotten, ruimte genoeg. Ook waren daar een springbak, rekstok en ringen aanwezig. Binnenboord konden we ons, in een daarvoor geschikte ruimte met dominospel, damspel enz. vermaken. Ook van de gymzaal mochten we naar hartenlust gebruik maken. Na kooien af, zomers half 9, winters half acht, was het onherroepelijk afgelopen. De ene dag was men vrij, de andere dag de wacht. Als we de wacht hadden waren we 24 uur disponibel doch behoudens dat we wacht liepen of op uitkijk stonden, betrekkelijk vrij. Alleen verschillende baantjes die buiten de werkuren vielen moesten door de wacht verricht worden. Hoewel de jongens onder elkaar nogal eens mot hadden en er ook wel eens vechtpartijtjes plaats hadden, heerste er toch een zekere solidariteit, voortspruitend uit het dragen van 't zelfde levenslot. De verschillende streken van waar de jongens afkomstig waren oefende ook een zeker invloed uit. Zo hokten jongens uit Zeeland veel bij elkaar, ook Friezen vormden een apart groepje. Friezen en Zeeuwen trokken elkaar aan en in die groepen was de solidariteit nog intenser.

De dienst was zeer afwisselend, soms ook zeer vermoeiend. zoals bij zeilexercitiën, roeien en marcheren. De oudere jongens hadden dan een voorsprong op de jongeren want alles werd over één kam geschoren. Tweemaal per week was het in de zomer zwemmen. De meeste achterlijken kregen ook nog één uur schoollessen. Zelfs het zingen werd één uur per week beoefend. In die edele kunst heb ik het echter nooit ver gebracht. Wel zong ik altijd het hoogste lied maar dat was meer brullen dan zingen. Enige uren per week werd ook les gegeven in gymnastiekoefeningen. Voor les in die oefeningen was een burger gymonderwijzer, aangesteld, het halve kruikje noemden we hem. Zijn figuur was helemaal niet die van een gym onderwijzer daar hij al een buikje had. Hij had zich helemaal aan de marinesfeer aangepast en spaarde de roede niet. Ik hoor hem nog bulderen 'overtrekken met de buikzwaai', dat was een van zijn geliefde oefeningen aan de rekstok. Alle gymoefeningen waren toesteloefeningen, rek, brug en ringen. We hadden bij de marine prima gymnasten. Later zijn dan ook de gymonderwijzers uit de marine zelf gerekruteerd. Het waren alleen scheepsonderofficiërs of sergeants der mariniers die daar een speciale opleiding voor hadden gehad en een zekere toelage genoten. Ik bofte dat ik tot stuurboordkwartier en bij de 15 beste behoorde. Zulks kwam omdat ik goed, vergelijkende wijs dan, schoolonderwijs had genoten, hard, niet bang in het tuig was en bevattelijk bij de lessen.

Het had ook nog het voordeel dat de jongens waar je het meeste mee te maken had niet tot de onderste lagen der proleten behoorden. Zulks kwam ook tot uiting bij de opgelegde straffen. Stuurboordkwartier had veel minder disciplinair gestraften dan bakboord.

De straffen waren niet mals. De hoogste disciplinaire straf was 14 dagen provoost op water en brood, om de derde dag gewone voeding. Dat wilde dus zeggen dat men jongens van 14, 15 en 16 jaar 14 dagen op water en brood in een cel kon stoppen en dat ook deed. Natuurlijk werd die straf zeldzaam opgelegd, maar ik heb hem toch uit zien delen. Meestal was dat ook de laatste straf die aan jongens werd opgelegd, want trad er dan nog geen verbetering in dan werden ze geacht niet voor disciplinaire straffen vatbaar te zijn en werden ze wegens wangedrag weg gejaagd of te wel uit de zeedienst ontslagen. Het was natuurlijk maar een enkeling die het zover bokste en meestal was het ook de bedoeling van het slachtoffer om op die wijze de zeedienst de rug toe te kunnen keren. Een of meer dagen provoost werden nogal grif uitgedeeld. Vijf dagen provoost zonder één dag gewone voeding was ook nogal zwaar.

Gelukkig weet ik dat niet uit ervaring. In mijn hele diensttijd heb ik slechts één dag in de provoost gezeten. De provooststraf was dan ook afschrikwekkend en erger dan gevangenisstraf. Tijdens de provooststraf stond het salaris stil. Ik zie ze nog onder gewapende geleide, de handen geboeid, mutsenlint voor de muts vandaan, veters uit de schoenen en zonder das, naar het provoosthuis brengen. Het provoosthuis stond op de werf. In Den Helder moesten de arrestanten een 200 meter over de openbare weg vervoerd worden. Voor een moordenaar en een dief werden humaner normen aangelegd.

In het rijmpje dat bij de marine ingang vond zat een kern van waarheid. Het luidde: "Hij die zijn vader en moeder heeft vermoord, een grijsaard met een dolk doorboord. Die is nog te goed, te braaf, te rein om matroos bij de marine te zijn". Natuurlijk was het rijmpje schromelijk overdreven, maar de behandeling was in sommige gevallen erger dan die een spinhuisboef genoot. Dat men dergelijke behandelingen op volwassenen toepaste was al erg genoeg, maar ook op betrekkelijk nog kinderen was een schandaal. Ik heb jongens gekend die in één jaar tegen de 100 dagen provoost hadden opgeknapt en toen pas geacht werden niet voor disciplinaire straffen vatbaar te zijn. Na de provooststraf kwam de strafdienst, al dan niet gepaard met inhouding van de halve soldij. Strafdienst bestond uit 's middags van half één tot half twee en 's avonds van 4 uur tot half vijf, gewapend met geweer, exerceren, dus in vrije tijd. Men mocht dan ook niet passagieren. Bij scheepsarrest mocht alleen niet gepassagierd worden. De meest lichte straf was een berisping.

Over een opgelegde straf kon men reclameren bij 't hoog militair gerechtshof maar van de dag af dat men in beroep ging werd scheepsarrest opgelegd, de straf ging echter door en werd door het reclameren niet opgeschort. Het moest dan ook al een heel grote onrechtvaardigheid zijn, die men niet verkroppen kon, om in beroep te gaan en er werd zeldzaam gebruik van gemaakt. De genoemde straffen werden alleen opgelegd voor disciplinaire vergrijpen. Desertie, dienstweigering enz. werden altijd door de kriegsraad berecht. Deserteur was men direct als je van boord weg liep. Langer dan 2 x 24 uur van passagieren en 8 x 24 uur van verlof weg bleef. Meldde men zich echter vrijwillig binnen 8 dagen van passagieren en binnen 14 dagen van verlof dan was men geen deserteur en werd het niet op tijd terug keren disciplinair gestraft. Waren bovengenoemde tijden verstreken dan baatte ook vrijwillige terugkomst niet meer. Even een vermakelijk voorval wat ik in Den Helder meemaakte.

Als een matroos langer dan 2 x 24 uur van passagieren of 8 dagen van verlof weg bleef, werd het signalement aan de politie gezonden met verzoek tot opsporing. Werd een matroos door de politie opgespoord en aan boord afgeleverd dan kreeg die agent drie gulden zgn. vanggeld. Zo gebeurde het dat een matroos, die al enige dagen op stap was en wiens signalement aan de politie was toegezonden, door een agent geboeid naar boord gebracht werd. Op de loopplank van het schip gekomen duwde die matroos met zijn geboeide handen de agent van de loopplank af zodat de agent onzacht op het vlot belandde. De matroos rende vlug de loopplank op en meldde zich bij de officier van de wacht, *"terug van 't passagieren mijnheer"* zei hij. Een paar minuten later verscheen de agent en meldde dat hij een deserteur had afgeleverd. De officier had gelukkig zin voor humor en vroeg: *"Waar is die deserteur?"*. De agent vertelde in geuren en kleuren wat hem overkomen was. *"Ik kan daar niets aan doen"*, zei de officier. *"Er is hier een paar minuten geleden wel een aan handen geboeid matroos binnen boord gekomen, maar die meldde zichzelf en was zonder geleide, meldde zich dus vrijwillig"*.

Het Oosterdok gezien in oostelijke richting, met opleidingsschip Hr. Ms. Admiraal van Wassenaar. In het verschiert de officierswoningen aan de Marinewerfkade en 's Lands Zeemagazijn aan het Kattenburgerplein. (coll. Stadsarchief Amsterdam, afbeeldingsbestand: ANWC00300000001)

De commandant was het met die zienswijze eens, want de matroos had evengoed terug kunnen lopen de wal op, hij meldde zich dus vrijwillig. De agent ging protesterend van boord en beloofde een proces-verbaal te zullen indienen wegens verzet tegen de politie. Zijn drie gulden vanggeld liep hij mis. De matroos werd met enige dagen provoost disciplinair gestraft en later nog een disciplinaire straf voor verzet tegen de politie. Het klinkt misschien vreemd maar ieder aan boord, van hoog tot laag, uitgezonderd een enkele Izegrim (brompot), genoot van het geval. Nu weer terug naar de Wassenaar. We mochten in onze vrije tijd en op daarvoor aangewezen plaatsen wel roken, doch pruimen was overal verboden. Al wat verboden is trekt aan.

De bemanning mocht natuurlijk wel pruimen en het gros deed zulks ook. Dat maakte het pruimen voor de jongens ook verleidelijk. De straf voor 't pruimen bestond meestal als je gesnapt werd in 't doorslikken van de pruim.

De meesten verkozen zulks want werd er rapport van gemaakt dan volgde onherroepelijk een paar dagen strafdienst en dat was ook zo lollig niet. Twee maal per week mochten we passagieren van 17.00 tot 20.00 uur en Zondags van 13.00 tot 20.00 uur, tenminste als je geen wacht had.

Bij terugkomst van passagieren werd je altijd gevisiteerd of je niets verkeerd binnen boord smokkelde bv. pruimtabak. We smokkelden pruimtabak in onze schoenen, door zo'n pakje zo plat mogelijk te persen. De oudere afdeling de oude jongens genoemd hadden al een beetje voor op de eerste afdeling, de eters genoemd. Ze waren al wat meer scheepswijs en beschouwden zich dan ook meerderwaardig aan de eters. Bij het passagieren brachten de meesten de middag door bij juffrouw Tresselong op het Kattenburgerplein of bij Moeke op het schippersgrachtje, je bleef dan in de buurt ook. Het waren daar een soort jongens kroegjes, alleen hier mocht getapt worden en je kon er verschillende versnaperingen kopen. Er werd daar een kaartje gelegd of je zwierf door Amsterdams straten. Ver lopen kon je niet want je moest op tijd aan boord zijn. Van geen enkele zijde werd toen der tijd naar ons omgezien.

1 November ging de winterdienst in. We moesten nu een baaien hemd over ons frokkie dragen en de witte onderbroek maakte plaats voor een baaien onderbroek. De pijjckers werden ook voor de dag gehaald. Het werd nu ook 's morgens half zeven overal en 's avonds half acht, kooien af. Vrijdagsmiddags was het altijd "lappen en naaien". De korporaal kleermaker gaf dan les in de wijze waarop je een stuk in je broek moest zetten, knopen aannaaien, kousenstoppen enz. Je had altijd wel wat te herstellen of over te nummeren. Zaterdags was het "generaal schoonschip". Op die dag waren er geen lessen, alles werd dan extra schoon gemaakt en het dek met zand geschrobd. Al wat geveerd was werd met zeep afgenomen kortom alles kreeg een extra schoonmaak beurt en al wat koper was werd gepoetst. 's Middags werd alles door de commandant geïnspecteerd tot zelfs het kommaliewant toe waartoe met een witte handschoen bv. onderzocht werd of de koffie ketel wel goed schoon gemaakt was. Men was op dat gebied zeer streng.

Zondags was het Zondagse dienst. 's Morgens na schaften en baksgewijs eerst dekken spoelen, daarna kleden in Zondagstenu, inspectie en aantreden voor de kerkgang. Om 9 uur, met tamboer en pijper voorop marcheerden we door de Amsterdamse straten naar de Kerk. In leiden moesten we ook ter Kerke. Hervormden, gereformeerden, alles wat niet R.K. of Joods was moest naar de Ned. Duits. Hervormde Kerk. De R.K. gingen apart naar de R.K. kerk.

Er waren ook een paar Joden. Die boften, hoefden niet ter kerke maar wel zaterdags naar de Synagoge, dan waren ze meteen vrij van schoonschip. Om 13.00 uur was het passagieren en 20.00 uur moest je aan boord zijn, kwam je later, al was het maar een paar minuten, dan volgde onherroepelijk een paar dagen strafdienst, pardon bestond niet. Hoe koud of het ook was, zeil exercitie ging altijd door en pijjckers uit. Bij die zeil exercities kreeg je het trouwens warm genoeg want dan was het aanpakken geblazen. 1 Maart was de winterdienst weer afgelopen en de zomerdienst, duur 5 uur overal weer aangebroken en half negen kooien af. Half maart kregen we weer 14 dagen verlof. We kregen ons verlof geld 26 kwartjes. Ik had ook nog een paar kwartjes over gehouden van mijn wekelijks kwartje zakgeld en had een gulden of acht bij elkaar, ik was nog nooit zo rijk geweest.

Met nog een paar Zeeuwen namen we de nachtboot naar Rotterdam. Daar het verlof pas de volgende morgen inging hadden we daar speciale vergunning voor gekregen. Om 8 uur 's avonds stapten we op de nachtboot en kwamen de andere morgen 8 uur in Rotterdam. In Rotterdam stapten we op de Middelburgse boot en 's middags 4 uur stond ik op het steiger te Kortgene. Een wandeling van een paar uur en om 6 uur was ik thuis.

Met de boot reizen was in die tijd bijzonder goedkoop, de accommodatie was daar mede evenredig. Ik had een groot pak goed bij me, wasgoed en verschoning.

Middelburgse boot ca 1905. (coll. Beeldbank Zeeland)

Mijn moeder kon nu alles weer eens een goede beurt geven, dat was wel eens nodig, in koud water wordt het nooit zo schoon als in warm water. Door de vakkundige behandeling zag het goed er ook weer helderder uit. Natuurlijk had ik niets dan lof, althans klaagde niet dat had geen zin. Ik besepte volkomen dat ik in 't schuitje zat en moest varen, de schepen achter me waren verbrand. Zo'n 14 dagen verlof verzoende veel en mijn aanpassingsvermogen deed mij het leven aanvaarden zo het was en leerde mij het beste er van te maken. De 14 dagen verlof werden in gepaste vrolijkheid door gebracht en weer wat levens vitamines verzameld. De terug reis werd aanvaard via Katseveer naar Goes, drie uur tippelen. Ik ging 's morgens al vroeg op stap mijn zak met wasgoed torsende, rustte een half uurtje uit bij een tante in Wilhelminadorp en op het station Goes ontmoette ik mijn lotgenoten uit Middelburg, Walcheren en Goes.

We kwamen op tijd in Mokum aan en het marine leventje kon weer beginnen. 30 Maart ging de eerste afdeling naar de Nautulis te Hellevoetsluis. Wij werden bevorderd tot eerste afdeling en 1 april kwamen de Eters uit Leiden aan. Dat gaf natuurlijk weer de nodige afwisseling. De Zeeuwen zochten en vonden hun troost bij de Zeeuwen, Friezen bij Friezen enz. De zomerdienst was begonnen en zo nu en dan werd gewapend en wel, een zgn. landingsdivisie gehouden. Die landingsdivisie bestond uit een mars naar de omstreken van Laren. We waren van 's morgens 6 tot tegen 12 uur in 't geweer. Het was weer eens wat anders dan gewoon, hoewel zeer vermoeiend.

Als er eens een enkeling afgekeurd werd omdat gebreken ontdekt werden, die bij de keuring niet aan 't licht gekomen waren, dan werd zo'n boffer door het gros benijd. Ja zelfs die voor wangedrag ontslagen werd, die werd nog benijd. De zomer was voor we het goed en wel wisten voorbij. Je had vaste kameraden waar je het beste mee op kon schieten en paste je aan de omstandigheden hoe langer hoe meer aan. Het grauwen en snauwen had niet veel invloed meer, het werd als behorende tot het marine leven en als normaal aanvaard. Onder elkaar ging het ook niet poeslief toe.

Een gereformeerde dominee of ouderling hadden de haren ten berge gerezen bij 't horen van uitdrukkingen die wij jongens als gewoon beschouwden. Neen een jonge juffrouw kostschool was het niet en het onderwijs of voorbeeld van christelijke deugden was nihil. De werkelijkheid, al was die grauw, werd als normaal aan genomen. Toch waren er ook goede zijden aan dit alles, want veinzerij werd niet aan getroffen. Je wist precies wat je had, en werd geen blad voor de mond gehouden en het kind altijd bij naam genoemd. Weliswaar ruw maar goed verstaanbare taal. Het was nu eenmaal een ruw wereldje. Gelukkig was er onder die ruwe schors ook veel goeds en klopten er warme harten. Zulks kwam wel eens tot uiting als er in één of ander geval geholpen of opgetreden moest worden. Nimmer werd vergeefs een beroep om hulp gedaan zelf dan niet als die hulp met levensgevaar gepaard ging of er andere risico's aan verbonden waren. Veinzen of huichelen werd veracht, ook door de superieuren. Bij rondweg bekennen van een vergrijp werd nogal eens pardon verleend of de bekentenis als verzachtende omstandigheid aangemerkt, voor diefstal echter nooit. Het tweede halfjaar op de Wassenaar spoedde weer teneinde.

*De Westzijde en de Oostzijde van de Voorstraat, 1903.
(coll. Gerard de Fouw, Colijnsplaat)*

Laatste helft september kregen we weer 14 dagen verlof. Het verlof bracht ik weer in gepaste vrolijkheid te Kolijnsplaat door. Ik had natuurlijk altijd aandachtig gehoor als ik mijn ervaringen aan kameraadjes vertelde. Zelfs volwassenen luisterden met aandacht en open mond, hoewel ik veel fantasie met werkelijkheid vermengde.

Ik liep tegen de 15 jaar, gevoelde me al een hele kerel omdat ik op punt stond met een zeilschip de oceaan te gaan bevaren en vreemde landen te bezoeken.

Van verlof in Mokum terug gekeerd begonnen we ons klaar te maken voor de overplaatsing naar de Nautilus.

1 Oktober brak de lang verbeide dag aan, we werden op transport gesteld naar Hellevoetsluis. Tot Vlaardingen met de trein en verder met het Hellevoetse bootje naar Hellevoetsluis.

De Nautilus lag in dok en werd geheel nagezien en zeeklaar gemaakt.

Het was een houten zeilschip. een korvet, drie masten met raas, bewapend met 6 kanonnen van 12 cm. De bouw dateerde van voor 1870. Het schip was kleiner dan een fregat maar geheel zeewaardig.

De bemanning bestond uit 180 man waarvan ruim 70 jongens. Er waren ook 24 matrozen 1e klas aan boord in opleiding voor kwartiermeester (korporaal dekpersoneel). Het dekpersoneel was toen de kern en aan de opleiding tot scheepsonderofficier werd veel zorg besteed. Ze deden dienst als bakmeester en vice bakmeester en behalve dienst als matroos ook dienst op toer beurten, als korporaal. Het waren de besten uit de goeden. Er waren nog enkele matrozen buiten de opleiding, mariniers en baantjes gasten die plus officieren en onderofficier de bemanning vormden. Ook waren er 12 matrozen derde klasse gevormd uit de beste 12 jongens die de opleiding pas verlaten hadden. De fysieke geschiktheid speelde hierbij ook een rol. We waren nu op een heuselijk oorlogsschip, wel ouderwets en uit de zeiltijd maar een varend schip. We voelden ons dan ook al hele zeelui.

*Het instructieschip
korvet Hr. Ms. Nautilus
(1886-1926) in 1886.
(coll. Nederlands Instituut
voor Militaire Historie (NIMH),
Den Haag, inv. nr. 001600)*

Half oktober werd het schip naar de zee gesleept, de zeilen werden gehesen en de reis begon. Bestemming was Santa Cruz de Tenerife, daarna de baai van Rio op de Kanarise eilanden, waar oefeningen met sloepen gehouden moesten worden en dan via Cadix naar Holland.

Het was een zware dienst, wacht op wacht af. De wachten waren verdeeld als volgt:

VM (Voormiddag) van 's morgens 8 tot 12 uur, AM (achtermiddag) van 12 tot 4 uur, EPV (eerste platvoet) van 4 tot 6 uur, TPV (tweede platvoet) van 6 tot 8 uur, EW (eerste wacht) van 8 tot 12 uur, HW (hondenwacht) van 12 tot 4 uur en DW (dagwacht) van 4 tot 8 uur.

Op de DW werd het bovendek geschrobd. Om 12 uur 's nacht en 4 uur 's morgens werd er geen overal door de tamboer geblazen maar uitgepord. Dat uitporren ging als volgt in zijn werk.

Een man of acht van de wacht ging naar beneden gewapend met een ijzeren pen, koffijnagel genaamd. Kwartier voor 't hele uur werd er een slag op de klok gegeven. Op dat sein haalden de mannen de ijzeren nagels langs de trappen, zulks maakte een hels lawaai. Daarna werd een "gezing" aangeheven, gebrul is juister.

Het lied wat gezongen werd luidde als volgt: 'Rijze, rijze, met verlangen. Wil de man aan 't roer vervangen. Laat de uitkijk niet langer staan. Rijze, rijze, in Godsnaam. 't Is rijze, 't is rijze voor stuurboords (bakboords) kwartier'. De provoost geweldige brulde "*er uit, denk er om de laatste is mijn*", dat betekende dat de laatste nog een haal met een eind touw over zijn body kreeg, natuurlijk alleen als de laatste scheepsjongen was. Als overal afgelost was praaide de onderofficier van de wacht naar de brug "afgelost overal". De officier van de wacht commandeerde dan "*acht glazen*", dat was tevens het sein dat de afgeloste wacht hun kooien uit de verschansing mochten pakken, de kooien opgehangen en er in kruipen.

De nieuwe wacht begon met rollezen. Rollezen was het namen afroepen van de opgekomen wacht. Als je naam werd afgeroepen, riep je present en passeerde de onderofficier van de wacht daarbij het militair saluut brengend. Was het rollezen afgelopen dan zocht, als er geen werkzaamheden waren, ieder een zachte plank op, hierbij moest men zorgen dat als je de beurt van uitkijk, loggen of aan 't roer kreeg, je gepord werd. Uitkijken waren er op de bak, op de ra en in 't beneden schip. Iedere 5 minuten klonk het bootsman fluitje waarop de uitkijk ra en bak het wachtwoord moesten praaïen. Het wachtwoord was meestal "alles wel". Het werd gepraaid "al les wel". Ook werd wel eens een ander wachtwoord opgegeven, maar altijd dat het in drie halen uit gegalmd kon worden bv. "Am ster dam" "Rot ter dam" enz.

De maatregel dat op die bootsmanfluit het wachtwoord gepraaid moest worden was genomen om te constateren dat de uitkijk niet sliep.

's Morgens half zeven was het overal, half acht begonnen de werkzaamheden voor alle hens tot 11 uur dan nog van 2 tot 4 uur. Alle werk buiten die uren werd door de wacht opgeknapt, tenzij slechtweer alle hens aan dek vorderde. De ene nacht sliep je 4 uur, de andere nacht 6½ uur in je kooi. Als je de wacht had en er viel aan de zeilen te veranderen, ander werk te verrichten of op uitkijk staan, dan zocht je een zachte plank op, het loopzakje werd als kopkussen gebruikt en je sliep de slaap der rechtvaardigen. Ook tussen half een en twee uur mocht je een zachte plank opzoeken om te maffen. Vooral de eerste zeedagen waren voor velen een ontgoocheling. Het schip stampte en slingerde hevig, gevolg veel zeezieken. Persoonlijk had ik, met nog enkelingen daar nooit last van gehad. Dat gaf me een reuze zelfvertrouwen vooral tegenover oudere, de baas spelende jongens, opscheppers en van hun fysieke kracht misbruik makenden. Zeeziekte, vooral als je dat goed te pakken hebt, is een neerduikende ziekte. Zo'n zeilschip gaat veel en veel erger te keer dan een modern stoomschip, gevolg meer en heviger zeeziekte. Ik heb ze voor dood in de goot zien liggen, alles wat ze in de maag hadden uit brakend, soms zelfs bloed. Met die arme stumpers had men echter geen grein medelijden, integendeel ze werden nog gehoond en bespot ook.

Ik zie het nog voor mijn ogen gebeuren, als er gewerkt moest worden hoe ze ruw met een zeemanslaars geschopt werden om op te staan en ze honend toegevoegd werden, "*wat moet je worden jongen, zeeman moeder zeeman kijk nu zo'n product van menselijk leed en ellende, sta op stuk ellende en help trekken*". Bepaald zachtzinnig was men niet, maar ja het was een ruwe, harde tijd. Ik had natuurlijk lef zo zelfs dat ik, hoewel we niet pruimen mochten, een pruim tabak aannam. De bedoeling van de geveer, een matroos 1e klas was natuurlijk om me misselijk te maken. Ik doorstond de proef echter glansrijk. Na een dag of tien was het ergste van die zeeziekte ook weer achter de rug en enige opscheppers zongen een toontje lager.

Eén der jongens was echter ongeneeslijk zeeziek, moest in de ziekenboeg opgenomen worden, is later in Cadise aan de wal gezet want anders had hij het niet overleefd. Naast goed weer en kalme zee hadden we ook storm en slecht weer te verduren, vooral in de golf van Biskaaije. December lieten we het anker vallen op de rede van Santa Cruze. Na een paar dagen verblijf aldaar vertrokken we naar Rio. In de baai van Rio hielden we oefeningen met de sloepen, ankers enz. Januari werd de thuisreis aanvaard. We verbleven nog een paar dagen te Cadise en aanvaardden de laatste etappe der thuisreis. Het waren natuurlijk allemaal vreemde gewaarwordingen die mijn jeugdig gemoed troffen. Ten eerste de wijde blauwe zee, vooral bij stormweer. Ook bij goed weer oefende de blauwe onpeilbare oceaan een zekere bekoring op mij uit. Ik kon langere tijd, hangende over de verschansing, over die wijde vlakte en in die blauwe diepte staren, alles om me heen vergetend en gedachteloos. Bang was ik gelukkig niet en bij slingerend schip werkzaamheden verrichtend in het tuig, zoals reven enz. bracht me geen ogenblik uit mijn evenwicht. Ik stond dan ook bij de oudere matrozen in een goed blaadje. Tegenover de opscheppers gevoelde ik me zelfbewuster en besepte dat hun opschepperij alleen bluf geweest was. Natuurlijk hadden jongens van 17 en 18 jaar een voorsprong op een broekje van 15 maar alleen in fysieke kracht.

Die Kanarise eilanden hadden evenals de krijtrotten in 't kanaal ook nogal indruk op me gemaakt. Op de plaatsen Sante Cruze en op Cadise mochten we 's middags passagieren. De indrukken die je op deed waren te veelvuldig om ze te verwerken. Alles werd als het ware in een roes geleefd en beleefd. Om elf uur 's morgens was het op 'zee oorlam', alle matrozen en verdere bemanning van 20 jaar en daar boven kregen dan een borrel oude klare jenever. De bottelier kwam met het oorlam vaatje aan dek waarbij twee kleine bekertjes en de uitdeling begon. Ieder werd zorgvuldig genoteerd opdat er niemand met een dubbele oorlam zou gaan strijken. Enkele keren, bij slecht weer of als er bijzondere werkzaamheden werden verricht werd wel eens tussentijds een extra oorlam vertrekt. Die nog geen 20 jaar waren kregen echter niets. De zeekost bestond in hoofd zaak uit, 's morgens gort, 's middags snert, kapucijners of blikken rats en 's avonds hard brood, scheepsbeschuit genaamd. Die scheepsbeschuit was van grof tarwemeel vervaardigd en zo hard als een bikkel. Je kon het dan ook niet bewerken zonder het eerst een poosje in de koffie te weken. We maakten er ook wel zogenaamde armejongens van. Dat ging als volgt: De harde scheepsbeschuit werd in een doek gedaan, meestal een stuk zeildoek, en met een hamer of ijzeren koffijnagel fijn geklopt. Vervolgens werd de beschuit in water of koffie geweekt, spekvet, suiker of stroop werd, als we het op de een of andere wijze op de kop konden tikken, bij gevoegd en de arme jongen was klaar. Voor ons was het een lekkernij, weer eens wat anders dan gewoon. Spek en vlees was uit 't vat, zwaar gezouten.

Op water was men bijzonder zuinig. Drink en kookwater natuurlijk zoveel nodig was maar waswater was mondjes maat, een halve liter voor 't gezicht en 5 liter voor de plunjes was het rantsoen. Als er regen viel was alle hens aan 't water op te vangen en werd al wat zeildoek was benut om 't water op te vangen. Je kon dan ook weer eens een bad nemen, om je af te spoelen was het water genoeg van buiten boord. De dagen waren steeds vol afwisseling, goede wind, tegen wind, storm, zacht weer enz. Altijd was er volop werk aan de winkel. De lessen bestonden in hoofdzaak uit de praktijk van alle dag. Het schip sturen leerde je als blindeman. Er stonden altijd 4 man aan het stuurrad, drie man die het stuurrad hielpen draaien waren de blinde mannen en de matroos die stuurde d.w.z. de richting aangaf waarin gedraaid moest worden, was de roerganger.

Het loggen waar mede men het aantal afgelegde zeemijlen bepaalde, geschiedde nog met de hand. Om het uur werd er gelogd. Ook hier waren vier man voor nodig. Eén man hield de zandloper (logglas genoemd) in de hand, één smeedde op commando het logplankje buiten boord en liet de loglijn door de handen lopen, één hield de logrol, waar de loglijn aan opgerold was boven het hoofd en een vierde man, een scheepsonderofficier had de leiding. De loglijn was gemerkt met eindjes touw waaraan knoepjes. Het logglas gaf de tijd en de knoepjes het aantal mijlen aan. De toezicht houdende scheepsonderofficier rapporteerde de uitslag aan de officier van de wacht.

Hier stamt nog het gezegde vanaf dat een schip zo en zoveel knopen, of te wel zeemijlen liep. Op stoomschepen geschiedde het loggen toen al mechanisch. Het glazen slaan of te wel de tijd aangeven stamde nog uit de tijd van de Ruijter toen daar zandloper (glazen) voorgebruikt werden. Begin Maart lieten we het anker vallen op de rede Hellevoetsluis. We werden naar binnen gesleept en in dok gehaald waar het schip weer klaar gemaakt werd voor de volgende rit. Mijn eerste zeereis zat er op en ik had de vuurproef glansrijk door staan. 'k Had een en ander gezien, althans een indruk gekregen. De grootste indruk op mijn gemoed had de eindeloze blauwe oceaan gemaakt en de hoge bergen langs de kusten. De paar plaatsen die we hadden aangedaan hadden maar een zeer vluchtige vreemde indruk gemaakt. Ik had mooi maar ook storm weer mee gemaakt en door het slingeren en stampen van het schip, zeebenen gekregen. Ik gevoelde me al een hele zeeman. Ik rookte, pruimde en dronk bier als een oude zeerot.

Half maart gingen we met verlof.

Thuis met verlof had ik natuurlijk hele verhalen te vertellen en steeds een aandachtig gehoor. Mijn broer die 12 jaar was vertelde ik echter ook de keerzijde van de medaille en boezemde hem afschrik in om mijn voetsporen te volgen. Persoonlijk was ik al een heel eind door de zure appel heen, maakte er van wat er van te maken viel, het goede waardierend en de rest op de koop toenemend.

Ik bracht mijn 14 dagen verlof in gepaste vrolijkheid door, mijn moeder gaf het wasgoed een extra beurt en eind maart ging ik naar Hellevoet terug.

De laatste etappe der opleiding begon. Na het verlof moesten wij ons melden op Hare Majesteit opleidingsschip "Buffel". De "Buffel" was een oud ramtoren schip, geheel omgebouwd voor haar doel als opleidingsschip.

Het schip lag in het Voornse kanaal en in de omtrek was een groot exercitieveld. Dat laatste half jaar was in hoofdzaak gewijd aan militaire trainingen en vorming. Aan de opleiding waren toe gevoegd een paar luitenants der mariniers plus de nodige sergeants en korporaals der mariniers.

Waschdag
(coll. Nationaal Militair Museum
(NMM) Soesterberg, objectnummer:
00103016/014)

Instructie splitsen en knopen
(coll. Nationaal Militair Museum
(NMM) Soesterberg, object-
nummer: 0103016/019)

Het was die heren best toevertrouwd want het waren eerste klas militairen en goede instructeurs. We werden geacht voldoende zeeman te zijn en men trachtte nu ook nog goede militairen van ons te maken. Iedere dag was het exerceren, pink op de naad van de broek enz. Er werden flinke marsen gemaakt en de theoretische zaken werden ook niet verwaarloosd. Het geweer en de omgang moest je in de puntjes kennen, terwijl het schijfschieten zo nu en dan ook beoefend werd. Het gewone scheepswerk ging natuurlijk ook door. Aan het eigenlijke zeemansvak werd minder aandacht besteed, alleen het onderhoud der verworven bekwaamheden werd door één keer per week oefeningen op een brik (een zeilschip met 2 masten) onderhouden. Zondags moesten we natuurlijk in 't gelid naar de kerk. Aan die kerkgang hield men zich krampachtig vast, vermoedelijk om de brave christenheid een veilig gevoel te geven, althans hun geweten enigszins te ontlasten. Men redde de schijn!

Zelfs op zee werd Zondags kerkdienst gehouden tenminste als het weer zulks toe liet.

Het ging er dan echter nogal gemoedelijk toe en in één kwartiertje was de hele ceremonie afgelopen. Het begon met het luiden van de klok en ieder was verplicht, R.K., Jood of Protestant zich naar het halfdek (het bovendek achter de middelste mast) te begeven.

Een officier deed dienst als dominee. Het "Onze Vader" werd voor gelezen en een stukje uit de bijbel waarna nogmaals het "Onze Vader" gelezen werd en de kerkdienst was beëindigd.

Na de kerkdienst, gewoon Zondagse dienst.

Van de Buffel moesten de protestanten ook één uur per week naar de catechisatie.

De tien geboden en de twaalf artikelen des geloof werden er in gepompt om, voor de opleiding was afgelopen, ook tevens afgeleverd te kunnen worden als lidmaat der Hervormde kerk.

Hiervoor werd echter de toestemming der ouders of voogden vereist. De dominee stelde zich met die betrokkenen in verbinding en als regel gaven die toestemming. De kennis der meeste catechisanten was maar zo, zo, maar ja per slot van rekening was het maar een formaliteit.

Ik was nog geen 16 jaar en in 't algemeen moest je 18 jaar oud zijn om als lidmaat te worden aangenomen. Een kniesoor die hier over valt. Men beweerde dat de dominee voor ieder afgeleverde lidmaat drie gulden ontving. Voor de waarheid daarvan sta ik niet in, geroddeld wordt er altijd. Natuurlijk had mijn vader toestemming gegeven, ja hij vond het zelf een hele gebeurtenis.

Mij kon het geen bal schelen en ik beschouwde het als een dood gewone formaliteit.

Die zgn. attestatie of te wel bewijs van lidmaatschap werd opgezonden naar Kolijsnplaat.

Ik heb er later nooit meer iets van gehoord. Als men werkelijk christenheid bij de marine had willen invoeren dan had zulks op heel andere wijze moeten geschieden dan door formaliteiten.

Als men aan de werkelijke heidense toestanden bij de marine een eind had willen maken was er voor de brave christenheid een ruim arbeidsveld geweest. Zalvende preken waren te veel in strijd met de werkelijkheid.

De marineman heeft zich zelf mens moeten maken en dat is, dank zij stoere socialisten en humanistische werkers ten dele gelukt. Ik ben nog dankbaar dat ik daar ook mijn steentje aan heb mogen bij dragen. Ingrijpende verbeteringen kwamen pas na intensief werken van de beruchte matrozenbond, de schrik der brave Nederlanders. Bij dat werk was veel demagogie vermengd met werkelijk idealisme. Daar kom ik in volgende hoofdstukken nog wel op terug. De laatste etappe der opleiding liep naar 't einde.

Half september kregen we weer 14 dagen verlof. Het verlof werd gewoonlijk in gepaste vrolijkheid te Kolijsnplaat door gebracht. Als ik zo met verlof was dan had mijn vader nogal eens aangedrongen ter kerke te gaan. Ik had al een zeker zelfstandigheids gevoel en weigerde zulks, als reden opgevend dat ik bij de marine moest en vrijwillig niet ging. Mijn vader zei eens, wat moeten de mensen er wel van denken dat je nooit eens naar de kerk gaat. Ik vertelde hem toen dat me dat niets kon schelen want dat ik de mensen op dat gebied al zo'n beetje door had. Hij is daar later nooit meer op terug gekomen.

Mijn vader en ook mijn dorpsgenoten vonden het vreemd dat ik nooit vloekte. Blijkbaar hadden ze van een zeeman anders verwacht. Natuurlijk was mijn taaltje anders dan van een dominee of ouderling, ja zelfs ruw maar werkelijk vloeken deed ik zeldzaam. Niet omdat ik zo'n brave jongen was, verre van dat, maar ik vond het stotend voor mijn gevoel. Van verlof terug gekeerd werden we bevorderd tot lichtmatroos. Ik was nr. 14 van de 70, gezien mijn leeftijd een eervolle plaats.

Matroos Leendert D. van Driel, ca 1898-1900

(coll. familie Van Driel)

3 | VAN LICHTMATROOS TOT MATROOS, 1898-1903

Na bevordering tot lichtmatroos werd de gage gebracht van 8 op 10 gulden per maand. Daar ik nog geen 16 jaren telde, was ik vermoedelijk de jongste actieve militair. 1 Oktober 1898 werd ik geplaatst op Hare Majesteit Wachtschip te Hellevoetsluis en was daarmee opgenomen in de actieve zeedienst.

Op 27 oktober werd ik 16 jaar. Op die datum begon mijn diensttijd ook te tellen, de tijd voor mijn 16e jaar had ik zogenaamd voor de prins gediend en kwam ik nergens voor in aanmerking. Ondanks dat had ik mij wel aan alle voorschriften en bepalingen moeten houden, zie de waslijsten van straffen opgesomd in vorig hoofdstuk. De opleiding op een actieve oorlogsbodem bracht vele veranderingen met zich mee. Je werd nu aan een bak geplaatst waar ook oudere matrozen aan zaten, 1e, 2e en 3e klassen. Meer vrijheid in je doen en laten o.a. passagieren tot 10 uur 's avonds, geen verplichte kerkgang, geen lessen volgens rooster, meer algemeen praktisch werk enz. Ik bofte dat de wachtregelingen nu zo waren dat je 2 dagen vrij en de derde dag de wacht had. Door die regeling was het mogelijk om van zaterdagmiddags 1 uur tot maandag morgen 11 uur met permissie buiten de gemeente te gaan. Natuurlijk moest je daar een aparte vergunning voor vragen. De jongere matrozen hadden er niet zo veel aan, maar waren toch twee dagen van de drie vrij. De oudere matrozen maakten van die permissie om beurten gretig gebruik, vooral om zich naar Rotterdam te begeven. Hellevoetsluis had en bood niet veel ontspanningsgelegenheid, de kantine en een paar cafés dat was alles. Hellevoetsluis leefde helemaal van en door de marine en was overigens een dood oud vestingstadje. Het telde zeker een 1000 militairen, waarvan een 800 marinemannen en 200 man vestingtroepen die op het oude fort gelegerd waren.

*Hr.Ms. monitor Reinier Claeszen (1894-1914) 1894.
(coll. Marinemuseum Den Helder, inventaris nr. FT02100)*

De marine was vertegenwoordigd door de twee opleidingsschepen "Nautilus" en "Buffel", het wachtschip en enige kanonneerboden, plus een monitor "de Reinier Claezen". De marinewerf gaf werk aan een 500 man en vele oude schepen lagen er te verroesten, klaar voor de sloper. Het wachtschip was een oud fregat, wat omgebouwd was en bood plaats aan 300 à 400 man. Het ging er ruw maar toch gemoedelijk aan toe. Daar er in Hellevoet niet veel te beleven was, werd alleen rond de traktementendagen, de 1e en 16e van de maand, gepassagierd. De overige dagen amuseerde men zich zo goed mogelijk aan boord met alle mogelijke en onmogelijke streken, spelletjes enz. Er werd ook veel gezwamd en enkelen waren specialisten in het kletsen, fungeerden zo'n beetje als scheepsverteller. Die verhalen waren nu niet bepaald van hoog zedelijk gehalte en een gereformeerde ouderling had, als hij dat gezwam aan had moeten horen vast een beroerte gekregen, terwijl een katholieke geestelijke een lam handje van het kruisjes maken had gekregen. De vertellers verkondigden hun Indische avonturen, vooral hun liefdesavonturen, ook de Nederlandse in kleuren en geuren en in een taaltje welk in geen enkel woordenboek was terug te vinden. Veel opschepperij en fantasie was in die verhalen ingelast en lag er duimendik bovenop. Ik nam toen al alles met het nodige zout en hoewel die verhalen nu niet bepaald stichtelijk waren, ze brachten in ieder geval de lachspieren in beweging en zaten vol, hoewel wrange humor. Revolutionaire zaden werden ook overvloedig uit gezaaid. De tegenwoordige communisten zijn, vergeleken bij de revolutionaire theorieën die ten beste werden gegeven, zachtmoedige salonrevolutionairen. De theorieën van Domela Nieuwenhuis en zijn aanhangers hadden bij de marine veel geestverwanten.

Men was meer anarchistisch dan socialistisch aangelegd, tenminste in theorie. Het praktische leven van deze revolutiemannen scheelde nogal wat met hun theorie, enkelen uitgezonderd. De matrozenbond, de rooie bond genoemd, was pas opgericht. De strijd in die bond en de discussies daarover gingen in hoofdzaak tussen de anarchistische en socialistische richtingen.

Een weekblad werd ook door die bond uitgegeven en droeg de naam "Het Anker". Het blad was meer berucht dan bemind, vooral bij de autoriteiten. Het hekelde op erbarmelijke wijze de misstanden bij de marine, ontzag niets en niemand. Een gepassioneerde marinematroos A.G.A. Verstegen had de leiding. Die knaap is later nog burgemeester van Zaandijk geweest. Die bond heeft veel goeds gedaan en de geesten wakker geschud. Alles stond toentertijd nog in de kinderschoenen, revolutionaire periode en kinderziekten. Ik kom daar nog wel eens op terug. Dat alles had echter ook die goede zijde dat de minder verheffende gesprekken over avonturen bij passagieren enz. werden afgewisseld door maatschappelijke gesprekken. Natuurlijk was alles in hoofdzaak gezwam in de luchtledige ruimte, maar het zette de gemoederen aan tot denken over meer menselijke zaken en behoeften. Alleen dat enkele feit rechtvaardigde de oprichting van die bond al.

Voorpagina van het blad 'Het Anker', 19 nov. 1910.
(coll. Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH),
Den Haag)

Aan boord van het wachtschip was het zo ongeveer iedere week vonnissen door de krijgsraad, het was weer eens wat anders dan gewoon. Nadat alle hens voor de boeg gefloten en op het halfdek aangetreden stond werd de delinquent voorgeleid door twee gewapende mariniers. Als alles opgesteld stond verschenen de officieren van de krijgsraad, meestal drie, benevens de fiscaal. Op commando "open de ban" werd de trom geroerd, begeleid door de fluit van de pijper. Na die ceremonie begon de komedie Pro Justitia in de naam van Hare Majesteit de Koningin "De zeekrijgsraad aan boord van Hare Majesteit Wachtschip te Hellevoetsluis heeft gewezen enz." Het slot was altijd "rechtdoende in naam van Hare Majesteit enz., veroordeelde gedetineerde tot zo en zoveel maanden, soms jaren gevangenisstraf", daarna werd de ban gesloten en het slachtoffer weggeleid. Meestal waren het desertie in tijd van vrede, dienstweigering, gevechten met politie en dergelijke zaken die berecht werden, soms diefstal. Er waren altijd enige krijgsraad-arrestanten, velen in burgerpak.

De arrestanten zaten voor in het schip achter dikke tralies, echter niet afzonderlijk en werden bewaakt door een gewapende marinier. Zolang ze niet veroordeeld waren kregen ze gewone voeding, sommigen zaten drie maanden in voorarrest voordat ze veroordeeld werden. Een veroordeelde kon in hoger beroep gaan bij het hoog militair gerechtshof te Utrecht. Er werd maar zeer zeldzaam van dat recht gebruik gemaakt, want het betekende nog eens een paar maanden voorarrest. Dat voorarrestantenlokaal herbergde, ook nog de Klassianen. Die Klassianen werden, na vastwerken bij de voorarrestanten opgeborgen. In enkele gevallen werd namelijk gestraft met één tot drie maanden klas van discipline, dat was een disciplinaire straf. Die Klassianen werden altijd door een gewapende marinier bewaakt. Je zag ze altijd gekleed in een zeildoeks werkpak, zonder das om en geen mutsenlint voor hun muts, allerlei minder aangename werkjes verrichten. Meestal werden ze buiten boord te werk gesteld en waren ze ook belast met het schoonhouden van de wc's. Ze mochten niet roken en zaten buiten de werkuren opgeborgen, ze ontvingen ook geen salaris. In Vlissingen was de klas voor discipline van de landmacht en ook mariniers die met klas gestraft werden gingen naar Vlissingen. In die tijd heerste daar een zeer strenge discipline die nog jaren doorwerkte bij hen die er kennis mee gemaakt hadden.

De bijna wekelijkse Pro Justitia waren voor ons een soort vermakelijkheid geworden. Ik kon zo'n hele ceremonie nadoen en vlot oplezen, we maakten er onderling zo nu en dan een lolletje van en hielden zelf krijgsraad. Zeldzaam heb ik een heuselijk veroordeelde onder de indruk gezien, het vonnis werd in het algemeen in alle gemoedsrust aanvaard. Die gemoedsrust kwam ook in hoofdzaak door het feit dat het er velen waren, die met het spinhuis kennis hadden gemaakt het daar nog zo kwaad niet vonden. Een feit was dat je beter twee maanden in het spinhuis kon zitten dan 14 dagen in de provoost. In het spinhuis kregen ze iedere dag warm eten en er werd onder toezicht werk verricht. Er was dus enige afleiding. De provooststraf was op water en brood, althans minstens 2 dagen achter elkaar en 5 dagen op water en brood was ook mogelijk. Hierbij kwam nog dat je in een kale cel achter gesloten deuren zat en gedoemd was tot niets doen. O ja dat zou ik haast vergeten, de brave Christenen hadden gedaan weten te krijgen dat, op verzoek een Bijbel verstrekt kon worden. Ze zullen gedacht hebben, baat het niet schaden ook niet, het kost niets en die zondaars hebben de Bijbel hard nodig. Van die bijzondere gunst werd door de slachtoffers nooit of zeer zeldzaam gebruik gemaakt.

Ik heb in mijn gehele diensttijd slechts één dag met de provoost kennis gemaakt, dat was nadat ik één maand bij de actieve zeemacht was ingelijfd.

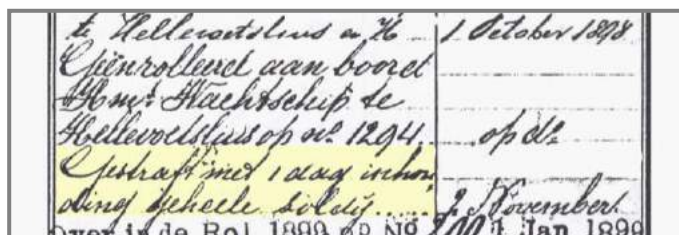
Ik werd namelijk 2 november 1898 gestraft met 24 uur provoost, arrest op water en brood. De straf luidde: "Onder invloed van sterke drank van het passagieren aan boord teruggekeerd, 24 uur provoostarrest op water en brood". Het feit kon ik niet ontkennen en deed dat ook niet. Het was 1 november traktament geweest en met enkele makkers hadden we de bloemetjes buiten gezet, waren hoogst vrolijk en een weinig luidruchtig van het passagieren aan boord teruggekeerd.

We hadden 2½ jaar in het gareel gelopen, waren nu los en even als jonge paardjes op hol geslagen. Ik hoorde later zo achteraf dat de collega's van de fungerende onderofficier van de wacht het niet fair vonden dat hij zo'n bagatel gerapporteerd had.

Afijn, het was gebeurd en de discipline moest gehandhaafd worden. De discipline werd dan ook gehandhaafd door de straf van 24 uur provoostcel. Niet alleen de provoostcel maar ook de vernederende behandeling maakte een diepe indruk op me. Je werd namelijk als een bandiet aan handen geboeid door een gewapende marinier naar het provoosthuis gebracht, een honderd meter over de openbare weg. Het mutsenlintje moest je van je muts verwijderen, je das afdoen en schoenveters uit de schoenen. Zodra je in het provoosthuis afgeleverd werd, ging de celdeur open en werd achter je in het slot gesmeten. De cel had vier witte muren, een houten brits en idem kopkussen, een tonnetje waarop je je behoeften kon doen stond in de hoek. Werd je langer dan 24 uur opgesloten, dan werd je iedere dag één uur gelucht doch binnen het gebouw. Op mij had die hele behandeling, lees mishandeling, een zodanige uitwerking dat ik mij voornam nooit meer kennis met de cel te maken. De voeding bestond uit droog brood met een mok water. 's Avonds werd je deken in de cel gesmeten en je bed was opgemaakt. Geen geluid drong tot je door en ik vroeg me af hoe een mens zulks 14 dagen uit kon houden. Het volgende gelegenheidsgedicht kan niet anders dan door een ontslagen provoostarrestant zijn samengesteld.

Het luidt als volgt: "Wie zijn vader en zijn moeder heeft vermoord, een grijs aard met een dolk doorboort, die is nog te goed te braaf, te rein, om matroos bij de marine te zijn".

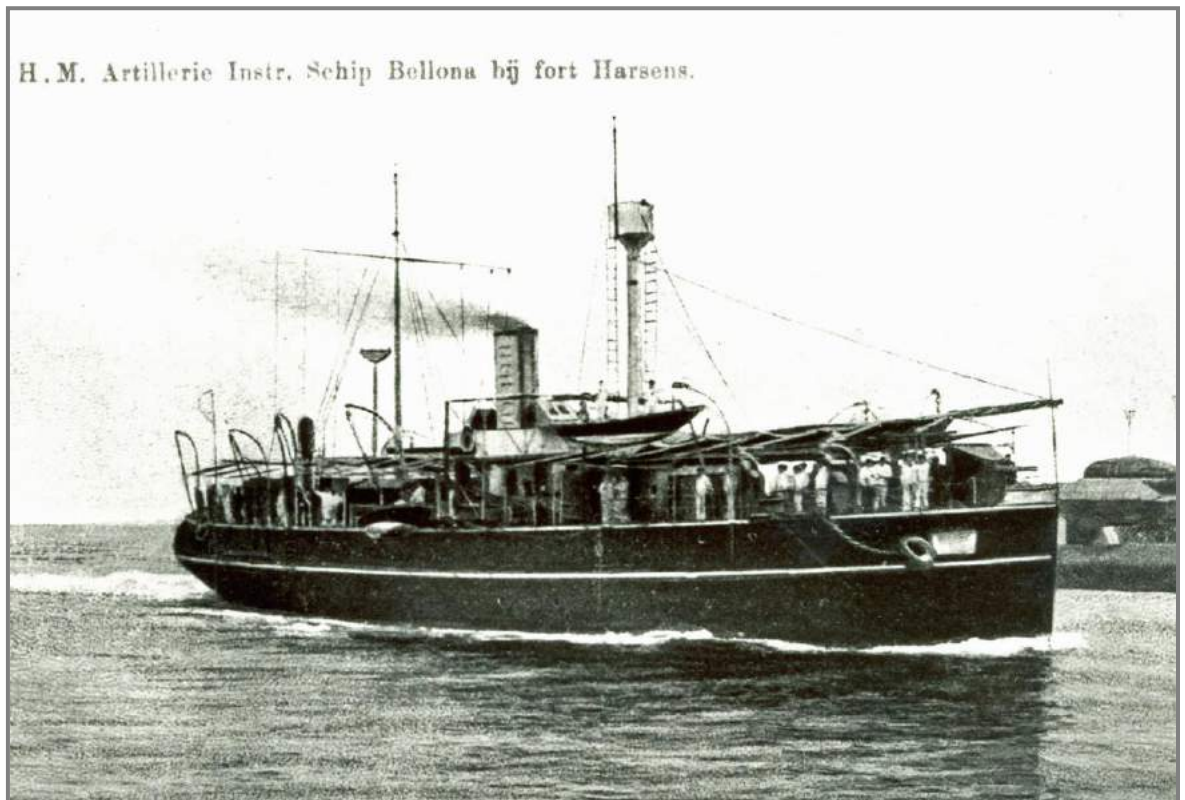
Natuurlijk was dat gelegenheidsgedicht schromelijk overdreven en al te pessimistisch, daarom kan het alleen in het brein van een ontslagen provoostarrestant zijn opgekomen. Voor die arrestant bevatte het waarheid. Ik heb na die 24-urige kennismaking gelukkig nooit meer met de cel kennis gemaakt. Vermoedelijk is de commandant later tot de ontdekking gekomen dat hij mij, gezien mijn zo goed als blanco strafregister, te zwaar had aangepakt want 1 januari 1899 werd ik bevorderd tot matroos der derde klasse, salaris 14 gulden per maand. Een mens houdt van veranderingen, vooral een jongmens, dat was dan ook een der redenen dat ik verzocht in aanmerking te komen voor de opleiding tot kanonnier 2e klas. Het verzoek werd direct ingewilligd en 1 april 1899 werd ik overgeplaatst naar Hare Majesteits Artillerie instructie schip "Bellona" te Willemsoord. De "Bellona" was een stoomschip speciaal ingericht om kanonnières en konstabels op te leiden.

Fragment uit het zakboekje van Leendert van Driel.
(coll. familie Van Driel)

Voor kanonnier der 2e klasse duurde die opleiding drie maanden. Behaalde je het brevet dan kreeg je een toelage van 2 gulden per maand.

Het leven aan boord was zeer afwisselend. Iedere maandag vertrokken we naar het eiland Texel en lieten daar bij de Horst, een soort inham, het anker vallen. Het was de gehele dag aanpakken, schijven zetten op de omliggende zandbanken, schieten met geschut op die schijven, soms voor anker liggend maar meestal stomend. Anker lichten, anker vallen enz. Zo nu en dan schijven zetten of weg nemen, nog een nat pak ook. De opleiding was intensief, er werd niet veel gepraat maar hard aangepakt, op een uurtje meer of minder, meestal meer, werd niet gezien.

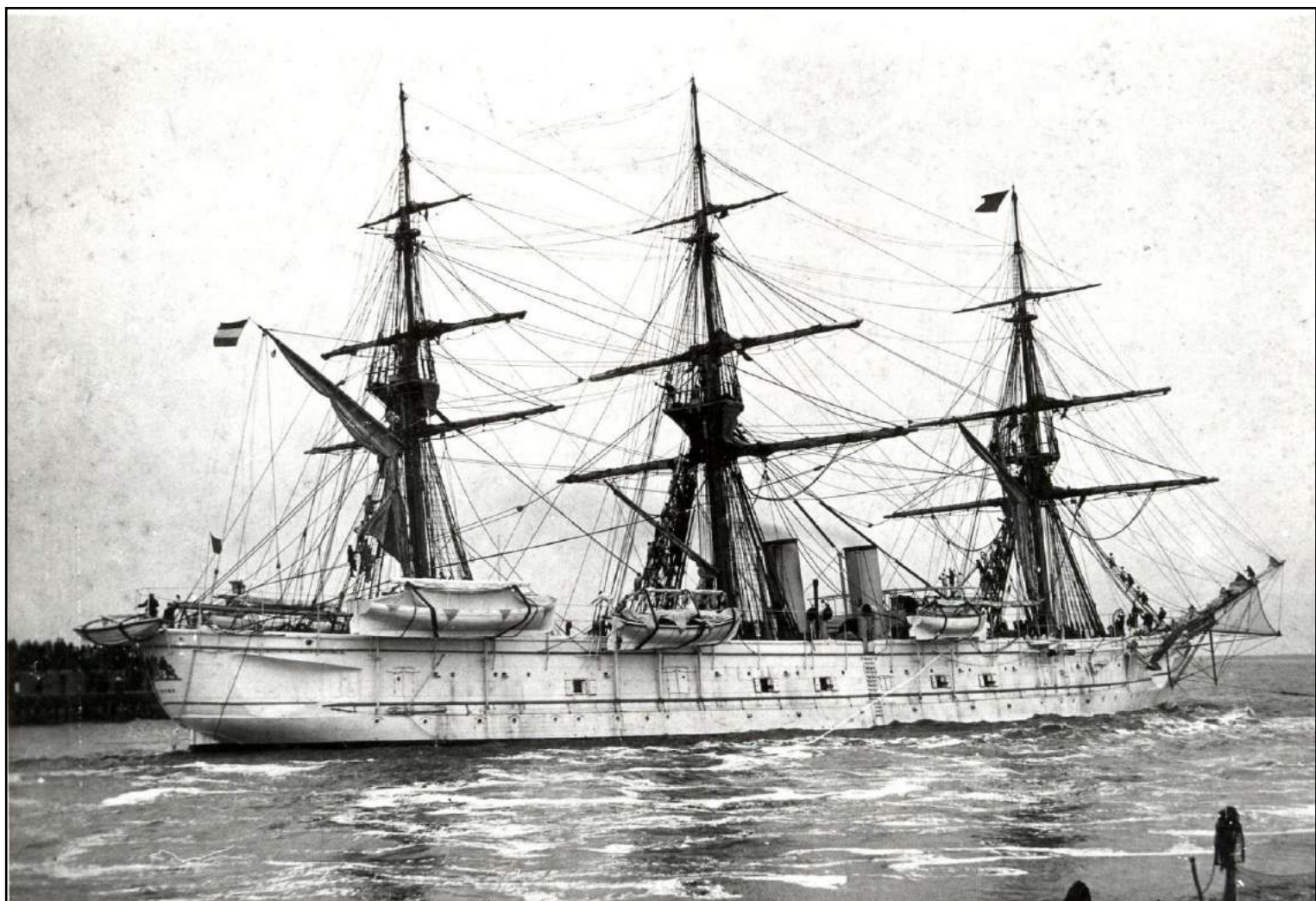

*Hr. Ms. artillerie-instructieschip Bellona (1893-1926) 1893 bij fort Harsens .
(coll. Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag, inv. nr. 000298)*

Als kanonnier 2e klas moest je het revolverkanon van 3.7 cm prima kennen, zowel theoretisch als de praktische behandeling plus voldoen aan een zekere schotvaardigheid. Het onderhoud van geweer en revolver, uit en in elkaar nemen enz. moest ook prima bekend zijn. Iedere vrijdag werd weer naar de haven van Willemsoord terug gekeerd. In Den Helder werd dan geroepen: "*meiden schone rokken aan, de 'Bellona' komt binnen*". Het was op de Bellona hard aanpakken doch het was geen ongezellig schip. Na drie maanden behaalde ik glansrijk het brevet, ik moest "twee gekruiste kanonnen" als uitmonstering dragen en kreeg twee gulden per maand toelage.

Het was inmiddels 10 juli geworden en ik werd 16 juli geplaatst op v/h wachtschip. 1 September volgde plaatsing op Hare Majesteit fregat Tromp welk schip bestemd was naar Indië te vertrekken. Tot nu toe had ik alleen te maken gehad met opleidingsschepen en wachtschepen, de Tromp was echter een heus oorlogsschip. Het oude was er met het nieuwe gemengd en beide even beroerd. De Tromp was een vol getuigd fregat en had hulp stoomvermogen.

De oude zeetijd vooral het minder goede ervan, werd er in al zijn gestrengheid botgevierd. De oude matrozen 1e klasse voelden zich ten opzichte van de jongeren als een soortgoden. In vele gevallen werden ze daarin door hogerhand gesteund. Matrozen 1e klasse waren de zgn. gasten. Natuurlijk waren het meestal bevaren zeelui die het matrozenvak goed verstonden. Ze stonden dan ook in meer aanzien dan bv. een sergeant, kok, bottelier en dergelijke baantjes gasten. Het vuile en minder prettige werk werd door de matrozen derde klasse en jonge tweede Klassers opgeknapt. Die oudere matrozen, althans velen onder hen, maakten schandelijk misbruik van hun positie en fysieke kracht. Als jong matroos was je een soort voetveeg.

Het schroefstoomschip 1ste klasse, vanaf 1893 fregat genaamd, Hr.Ms. Tromp (1882-1902) buitengaats Den Helder, uitvarend voor een reis naar Ned. Indië op 30 september 1899.

(coll. Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag, inv. nr. 001640)

Door het werken van die rooie matrozenbond was er wel al wat kentering gekomen, maar verschillende vormen van machtsmisbruik hielden taai stand. De techniek op de oorlogsbodem die alleen door stoom werden voortbewogen stelde andere eisen, dat ondermijnde het gezag van die oudere matrozen ook wat. Nu ze op een zeilschip waren, trachtten ze hun oude machtspositie in volle glorie te doen herleven.

Wij derde klassen waren de sigaar. Toen na enige dagen de gehele bemanning van boord was gingen we met 14 dagen verlof, zgn. tropenverlof. De werf gaf het schip nog een extra beurt, het tuig werd nog eens extra nagezien om, als we van verlof terug waren, geheel klaar voor de reis te zijn. Tegen het einde van september was alles, behalve enkelen, van verlof terug. Die enkelen die niet van verlof terug gekeerd waren hadden er de voorkeur aan gegeven hun heil elders te zoeken oftewel te deserteren. Dat was begrijpelijk want zo'n reisje rond de kaap, vooral als jong matroosje was nu niet bepaald een snoepreisje. De autoriteiten hadden, uit ervaring geleerd, rekening gehouden met eventuele deserteurs en voldoende reserves benoemd.

Het verlof werd door mij als gewoonlijk in gepaste vrolijkheid door gebracht. Ik deed of ik op het punt stond een snoepreisje te gaan maken, inwendig wist ik beter. De verhalen die ik over zo'n reisje gehoord had, benevens de verschillende belevenissen in Indië, goede, minder goede en slechte nam ik alle met een korreltje zout. In ieder geval zat er enig avontuur in, de ouderen waren er door gekomen, ik stelde mij voor dat ik er ook wel door zou scharrelen. Hoewel van het afscheid geen drama gemaakt werd, kriebelde het toch wat in de keel toen ik mijn goede moeder huilend in haar stoel zittend, de afscheidskus gaf. We waren hard, maar dat was de korst maar, daar onder week, zeer week.

Terug aan boord werd alles klaar gemaakt voor de reis, kolen geladen enz.

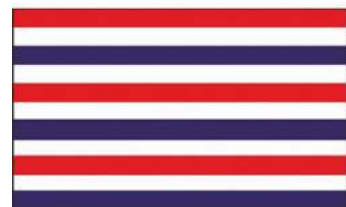
Aan het schip hadden we alleen de laatste hand te leggen, de hoofdzaken waren door de werf prima in orde gemaakt. Een paar dagen in Den Helder passagieren deed het afscheidsleed weer vergeten en we hunkerden naar het tijdstip dat de tros kon worden los gesmeten. Dat tijdstip was 7 oktober 1899 aangebroken. We stoomden de haven van Willemsoord uit, de muziek speelde het volkslied, duizenden stonden op de kade te joelen, wuiven en te huilen.

De admiraal was ook aan boord en de admiraalsvlag hing in top. Op de rede werd ten anker gegaan, de admiraal hield een toespraak, gaf commandant en officieren een handje en stapte in de admiraalssloep. Er werden 13 saluutschoten gelost waarmee het officiële gedeelte beëindigd was.

We hadden precies een bemanning van 300 koppen. Althans de commandant wist niet beter, enkele ingewijden echter wel.

Wat was het geval, een matroos derde klasse van mijn opleiding had kans gezien, op het laatste nippertje tussen al het druk gedoe met kooi en plunjezak te verdwijnen. Natuurlijk hadden enkelen hem daarbij geholpen. Officieel werd zijn verdwijning pas opgemerkt bij het rollezen.

De commandant was woedend, maar er kon geen ander meer in plaats komen, we waren officieel niet meer in Holland doch op de uitreis naar Indië. Van die deserteur hebben we nooit meer iets gehoord. Het anker werd gelicht en het zeegat uit gestoomd. Zodra we in de Noordzee waren werden de zeilen gehesen, de vuren gedoofd en de reis had een aanvang genomen. Met de gewone dienst trof ik het best. Omdat ik ook kanonnier 2e klasse was werd ik busschieter. Ik had het onderhoud van wat licht geschut, geweren en revolvers en droeg daar een zekere verantwoording voor. Ik had op die manier weinig of niets te maken met het gewone minder prettige scheepswerk.

Admiraals vlag. (coll. Wikipedia)

De schipper floot: "Zeewacht", dat werd dus de ene nacht 4 uur, de andere nacht 6½ uur in de kooi slapen. Als er zo 's nachts niets te doen was, je niet op uitkijk stond of iets dergelijks, dan werd een zachte plank opgezocht en lag je te maffen. Het gebeurde nogal eens dat je op een onzachte wijze uit Morfeus armen gerukt werd. Als er zeil geborgen, bijgezet of ander werk verricht moest worden, soms in het aardedonker, dan porde men niet zachtjes en vielen er de nodige vloeken, klappen en trappen. Ik hoor nog de brullende commando's *"klaar om te wenden, klaar bij de marsevallen, geitouwen brassen en schoten, marsgasten naar boven"*.

Je kon dan niet vlug genoeg opstaan en zorgen op je post te komen, want anders had je een mep of trap te pakken. De eerste dagen hadden we nogal wat zeezieken, daar werd echter geen notitie van genomen en de arme stakkers moesten dezelfde dienst doen als de niet zeezieken, hoewel dat niet altijd ging. Zo'n zeiltocht ging er echter nog wat ruwer en barbaarser aan toe.

Onze bestemming was Rio de Janeiro. Afwisselend goed en slecht weer, goede en minder goede wind deed ons langzaam doch zeker het doel naderen.

Veel schepen kwamen we niet tegen en als er door de uitkijk op de ra gekraaid werd *"schip in 't zicht op zo en zoveel streken stuurboord (bakboord)"* tuurde ieder, van de commandant tot de minste derde klas, in die richting. Alleen lucht en water zien kan wel eens mooi zijn maar op de duur verveelt het en is het zien van een schip een opwekkende gebeurtenis. Ook kwam er een enkele maal land in het zicht, na dagen niets dan lucht en water te hebben gezien kikkerde dat ook weer op. Je wist dan dat er nog land was ook. 25 oktober kwamen we binnen de Noorderkeerkring (23ste breedte graad) en begin november passeerden we de linie.

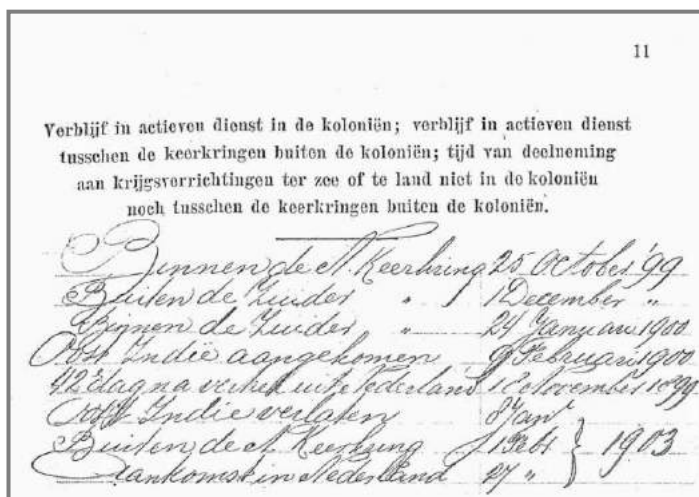
Dat passeren van de linie ging met een groot feest gepaard volgens oude traditie.

De traditie wilde namelijk dat dan de zee god Neptunes in eigen persoon aan boord kwam om de ongeschoren schapen te scheren, te dopen en zeeman te verklaren. Op zo'n dag was het geen oorlogsschip meer maar een groot gekkenhuis. De pret begon 's morgens al om 9 uur en duurde tot zonsondergang 6 uur 's avonds. Dagen tevoren werden alle voorbereidselen voor dat feest al getroffen. Het pak voor de God der zee, mantel, scepter (drietand) kroon en baard waren van alle mogelijke en onmogelijke dingen in elkaar geprutst. Op de DW (dagwacht) was men al begonnen de tribune op te richten, waarop tevens de troon van Neptunes bevestigd was. Van enige zeilen was een soort bassin gemaakt dat diende om de slachtoffers onder te dompelen.

Ieder, van hoog tot laag, die de linie nog niet gepasseerd was moest zich aan de doop onderwerpen.

In verband met de discipline werden jonge officieren zachtzinniger door de God der zee behandeld dan Jan Boezeroen. Om 9 uur kraaide de uitkijk *"Neptunes in 't zicht"* en kwam de God der zee in vol ornaat met zijn zoon bij de boegspriet binnen boord gekropen. Voor Neptunes had men een der oudere matrozen uitgekozen, een bekende grapjas. Als zoon van Neptunes fungeerde een jonge matroos die de linie al eens gepasseerd was. Neptunes was netjes aangekleed, groot opperkleed, kroon op het hoofd en scepter in de hand, een witte baard versierde zijn aangezicht. Zijn zoon was minder aangekleed, die had alleen een zwembroekje aan en was geheel zwart gemaakt met roet. Door enige matrozen werd Neptunes met veel ceremonieel naar de commandant geleid.

De commandant droeg symbolisch het bevel aan Neptunes over. Een en ander ging met tromgeroffel gepaard en moest een soort plechtigheid voorstellen. De commandant reikte Neptunes een lijst aan waar alle aan boord aanwezigen die de linie nog niet gepasseerd waren op vermeld stonden. Dat waren de zogenaamde ongeschoren schapen. Met veel ceremonieel werd Neptunes naar zijn troon geleid en de pret nam een aanvang. Eerst kwamen enkele jonge officieren aan de beurt, die kregen een behoorlijke behandeling. Ze werden met heuselijk zeepsop ingezeept, met een houten scheermes zacht geschoren en onder water gedompeld. In die bedrijven was het elf uur geworden, er werd een oorlam uitgedeeld en de pret gestaakt tot half drie. Om half drie begon het eigenlijke feest en ging het er niet zo zachtzinnig aan toe.

Het passeren van de Keerkring door Leendert van Driel, uit zijn Conduiteboekje. (coll. familie Van Driel).

Voor zeepsop werd een balie snert van drie dagen oud gebruikt, het scheermes leek meer op een houten slagzwaard dan een houten scheermes. Aan het einde van het waterbassin stond een oorlamvaatje geflankeerd door een puts met roet. Een 10-tal matrozen stond langs het bassin opgesteld. Het eerste slachtoffer werd naar de tribune (slachtbank) geleid, niet goedschiks dan kwaadschiks. Neptunes vroeg met een harde stem, "moet je zeeman worden jongen?" Het beste was niets te zeggen want zei je wat, dan duwde men je de kwast met smurrie in je mond, zei je niets dan werd de kwast onzacht over je wangen gehaald door Neptunes zoon, die haalde het slagzwaard over je wangen en je was geschoren.

Een derde man gaf je een zetje zodat je in het bassin terecht kwam en de daar langs geschaarde matrozen haalden je onder water naar het einde. Bij het oorlamvaatje werd je hoffelijk een oorlam aangeboden die door enkele verbouwereerden nog aangenomen werd ook. Bij het uitdrinken spuwden ze het vocht vlug uit want het was zout water met wat rotzooi. Je werd dan nog even met een paar roethanden aangehaald en was aan het einde der beproeving. Als je in een slecht blaadje stond was je nog lang niet gelukkig, want dan kreeg je een extra beurt.

Neptunes aan boord (1920).

Had je de behandeling, beter gezegd de mishandeling ondergaan dan kon je verder als toeschouwer het geheel met een glimlach ook wel daverende lach gadeslaan, want er zat veel, zeer veel humor in. Ik was er nogal genadig van af gekomen, velen echter hadden nog dagen lang een wrange smaak in de mond of werden in hun dromen onder water door gehaald, om van builen en schrammen maar niet te reppen. We hadden natuurlijk voor deze feestdag onze oudste kleren aangetrokken zgn. krakpakjes. Een oud werkkieel en idem broek dat was al wat we aan hadden. Om 5 uur was het extra oorlam en toen dat afgelopen was steeg de zon ter kimme. Neptunes, na eerst nog een geestige toespraak te hebben gehouden, begaf zich met gevolg naar de commandant en droeg het bevel weer symbolisch over. Het gevolg verdween, Neptunes en zoon gingen naar voren en kwamen via de jaagpoort weer in het benedenschip terug, waar ze van het toneel verdwenen. Hun rol was uitgespeeld.

De zon was inmiddels onder gegaan en het gewone doen nam weer een aanvang. Dat hadden we dus weer gehad, het was een bijzondere dag geweest. De commandant, nachtpit noemden we hem, een oude chagrijnige Izegrim (brompot) hebben we toen zien lachen. Het was ook werkelijk een vermakelijke dolle boel geweest. Zelfs de slachtoffers van die scheer en doperij hadden genoten, na hun be(mis-)handeling in de opvoering van die komedie in vele bedrijven. De touwtjes der discipline waren enige uren los gelaten, ze werden nu weer aangehaald volgens de regelen der kunst. Die hele komedie opvoering had de sleur weer eens gebroken en dat had op het geheel een gunstige uitwerking.

Het weer bleef vrij goed en in het laatst van november lieten we het anker vallen in de baai van Rio de Janeiro. We vulden er onze kolenvoorraad aan, maar we mochten er niet passagieren. De reden die voor het niet mogen passagieren werd op gegeven was dat er pokken zouden heersen. Dat was echter de ware reden niet. De reden was dat er veel schepen, in het bijzonder zeilschepen lagen, die wegens gebrek aan volk niet konden vertrekken. Dat was natuurlijk spoedig aan boord bekend en ook dat er flinke gages betaald werden. De officieren mochten echter wel naar de wal, officiële bezoeken enz. We lagen een paar dagen te Rio Janeiro toen het lang verwachte gebeurde n.l. dat er een poging gewaagd werd om te deserteren. Zes man, allen jonge matrozen waaronder 4 matrozen 2e klasse, waagden de sprong in het duister. In opzet slaagde die poging doch eindigde in een fiasco.

Op een avond stond plotseling het gehele schip in rep en roer.

De schildwacht op de brug kraaide "*vlet in drift*" dat wilde zoveel zeggen als dat de vlet zich van het schip verwijderde. De vlet was de kleinste sloep aan boord, ze lag echter niet te water doch hing in de takels. Ondanks dat die vlet in de takels hing hadden deserteurs kans gezien ongemerkt die vlet te water te laten, wat kleren er in te gooien, zich in de vlet te laten zakken en weg te roeien. Hoewel de stoomsloep te water lag was achtervolgen niet mogelijk want eer de stoomsloep goed en wel klaar was om weg te stomen waren die knapen al aan de wal, de vlet de vlet latend. Velen onzer wisten natuurlijk van het schaap af, de deserteurs hadden alle mogelijke medewerking gehad om hun plan te volvoeren. Voor de stoomsloep bleef niets anders te doen dan de vlet op te halen. Een officier bracht het signalement der deserteurs aan de wal, op iedere deserteur werd een premie gezet voor hen die ze weer aan boord bracht.

De politie kreeg er op die manier belang bij die knapen nog voor we vertrokken waren te vangen. Binnen 2 x 24 uur was het de politie dan ook al gelukt de knapen te vangen en geboeid en wel aan boord af te leveren. De eerste fase van het avontuur was achter de rug, de tweede speelde zich later af voor de zeekrijgsraad.

Die vangerij was nogal romantisch in zijn werk gegaan, ze waren precies als wilde paardjes met lasso's gevangen. De deserteurs hadden direct bij aankomst aan de wal zich wat vermomd en het hogerop gezocht. Het slot was dat ze op een heuveltop aangeland waren, een pracht uitzicht hadden en er hun voorlopig bivak opsloegen. De pret duurde echter niet lang, want zoals gezegd na 2 x 24 uur werden ze al geboeid terug gebracht. Ze werden aan boord nu niet bepaald vriendelijk ingehaald want nadat de handboeien der politie waren verwijderd werden ze naar het tussendek geleid en aldaar aan een ijzeren stut geketend. Ze konden nu over het avontuur nadenken.

Om herhaling van desertie te voorkomen werden er meer schildwachten uitgezet.

Na een verblijf van acht dagen te Rio werd het anker gelicht en weer zee gekozen.

Ons verblijf te Rio had ons niet veel afleiding bezorgd, alleen had je een pracht gezicht op de stad. Het was een pracht gezicht al die lichtjes zo tegen de heuvels op. We hadden door die deserteur geschiedenis en het gekanker dat er niet gepassagierd mocht worden weer eens wat anders beleefd dan gewoon. Ook de voeding was anders geweest, we kregen n.l. verversingskost in plaats van zeekost. Iedere dag soep met vlees verveelt ook spoedig, van 't goede kun je ook te veel krijgen en iedere dag soep is ook zo lekker niet.

Na van Rio te zijn vertrokken waren we de volgende dag al buiten de keekring en was het inmiddels december geworden. De lange trip nam een aanvang. De zes deserteurs werden van hun boeien bevrijd, moesten gewoon dienst doen, de berechting kwam later wel terecht als we in Oleh-Leh aankwamen. We koersten in Z.O. richting de koude tegemoet, de bedoeling daarvan is om van de heersende passaatwinden te profiteren. Hoe dieper we om de Zuid kwamen hoe kouder het werd. Regen, storm en koude, kortom wat we noemen ellende met zuurbier.

De temperatuur van het zeewater werd ieder uur opgenomen, dat werd gedaan om eventuele ijsbergen tijdig te kunnen omzeilen, door koersverandering. Na weken en weken zeilen, zonder één schip of land te zien alleen water en lucht, kwamen de eilanden St. Paul en Amsterdam in 't zicht. De daar heersende Z.O. passaat deed ons de steven naar 't Noorden wenden, doel Oleh-Leh op Atjeh. Rond de Zuid (ten zuiden van Kaap de Goede Hoop) hadden we nogal eens slecht weer te verduren gehad en enige dagen zelfs een orkaan. Zo oppervlakkig zou je zeggen dat zulk slecht weer niets dan ellende brengt, zoals met alles is ook dat maar betrekkelijk.

Natuurlijk bracht het veel ongemakken, je kon moeilijk op de benen staan en tegen dat zo'n storm op komst was had je handen vol werk. Zeilen vast maken, eventueel reven, alles zeevast zetten en klaarmaken om de storm het hoofd te bieden.

's Nachts was het helemaal geen lolletje want dan was het meestal nog pikdonker ook.

De verlichting aan boord was nog petroleum gestookt (olietriek).

't Benedenschip was zeer sober en schamel verlicht door een paar petroleumlampen. Aan dek brandden alleen de voorgeschreven vaarlichten. Een petroleumlamp, geborgen in een puts, diende als verlichting bij eventueel naslaan van of noteren van gegevens. Alles kwam altijd op zijn pootjes terecht omdat men geleerd had zich onder alle omstandigheden te behelpen.

Was je geheel klaar om een storm te ontvangen dan verliep alles verder gemoedelijk. Gewerkt kon er niet worden, van dienstkloppen in welke vorm ook, kon geen sprake zijn en je had een betrekkelijk rustig leven. De woedende schuimende zee had op mij altijd een zeer kalmerende invloed. De huizenhoge wit schuimende golven en het gieren van de storm door het tuig verontrustten me geen moment. Na St. Paul en Amsterdam steeds in Noordelijke richting koersend kwamen we 24 januari 1900 weer binnen de Zuiderkeerkring met haar warmte en zwakkere winden.

Bij algehele windstilte werden de machines wel eens aangezet. We schoten dan toch met een 8 mijls vaartje op. Acht februari 1900 kwam er weer eens land in 't zicht en 9 februari lieten we het anker vallen ter rede van Oleh-Leh. Dat snoepreisje zat er dus op.

Ik schrijf snoepreisje maar dat was het nu niet bepaald geweest. De voeding en behandeling had veel te wensen over gelaten. Al wat macht had, had die macht schromelijk misbruikt en de jongeren waren daar in de eerste plaats de dupe van geweest. De jongeren werden overal voor gebruikt en als voetveeg behandeld. Dat reisje zat er in ieder geval op, de schipper floot "zeewacht" en we lagen één kilometer uit de wal op de rede van Oleh-Leh ten anker.

De zeekost was afgelopen en er werd overgeschakeld op Indische kost ter reede van Oleh-Leh. In hoofdzaak betrof zulks het ochtendmaal want in plaats van gort kregen we nu rijst met rotmok als ontbijt. Het woord "rotmok" zal wel in geen enkel Nederlands woordenboek te vinden zijn.

Bij de marine worden wel meer woorden en termen gebezigd die in geen woordenboek te vinden zijn. Rotmok werd bereid van Australisch vetvlees in blik, uien, en verschillende Indische kruiden. Het gehele geval werd, voor ieder bak, in een rotmokpul gedaan, 's avonds naar de kombuis gebracht waar het de gehele nacht stond te sudderen. Een rotmokpul was een leeg gemaakt blik waar Australisch vlees in gezeten had en was voorzien van een hengsel. Als bijzonderheid zij nog vermeld dat de rotmokpul in principe nooit van binnen schoon gemaakt mocht worden, dat deed afbreuk aan de smaak der rotmok. Dat niet schoonmaken springt temeer in 't oog omdat men bij de marine in 't algemeen bijzonder de zindelijkheid in acht nam, de rotmokpul maakte een uitzondering, zo wilde de traditie nu eenmaal. De overschakeling van gort op rijst met rotmok was intussen voor Indië een verbetering. In het smakelijk maken van de onmogelijkste ingrediënten was ik een specialist.

Direct nadat we van Den Helder vertrokken waren hadden we met 4 man van mijn bak een zgn. vreetclub gevormd en waren we vreetmaat geworden. Twee oudere matrozen behoorden ook tot de club waarvan er één hulp bij de bottelier was. Ik was belast met het klaarmaken der vreterij. De botteliershulp tikte wel eens wat suiker, stroop en dergelijke nuttige ingrediënten op de kop en ik verwerkte het o.a. in "arme" jongens waarvan ik een beschrijving gaf in hoofdstuk II.

Ook werd overgeschoten middageten, met op de kop getikte aanvulling opgewarmd en 's nachts op de wacht naar binnen gewerkt. Ik als jongste was altijd belast met het opwarmen en werd in de kombuis geduld omdat oudere matrozen daar belang bij hadden. Zodra dan ook de voeding verandering inging, in dit geval 's morgens rotmok, werd ik bevorderd tot rotmokboer. De rotmok werd altijd door het zeuntje klaar gemaakt maar wij namen onze portie vlees, uien en kruiden van het rantsoen af en bereidden de rotmok zelf. Er werd nu de nodige zorg aan besteed. Afval van vers rund- en varkensvlees bij de bottelier op de kop getikt en aangevuld met het verstrekte rantsoen kon er een heerlijke rotmok van gemaakt worden.

Het slot was altijd dat we een heerlijk rotmokje hadden en de bakmeester zich ook aansloot. Voor mij was het niet alleen dat ik altijd wat extra te bikken had, maar ik genoot ook een zekere bescherming. We kregen nu ook, na maanden lang 's avonds hard scheepsbeschuit, weer iedere avond vers tarwe brood van de wal. De deserteurs van Rio waren weer in arrest gesteld in afwachting van hun berechting.

*Schroefstoomschip Hr. Ms. Koningin Emma der Nederlanden (1880-1900) in Nederlands Oost-Indië.
(coll. Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag, inv. nr. 000777)*

Ons schip was bestemd om dienst te doen als stationsschip, een soort moederschip. We losten het fregat Emma, wat die dienst al enige jaren vervuld had af. Na acht dagen hadden we de dienst van de Emma overgenomen en vertrok dat schip naar Soerabaya.

Daar Oleh-Leh een open rede was kon het er bij stormweer soms geducht spoken, zelfs zo dat communicatie met de wal niet mogelijk was. Even na elf uur 's morgens zag je altijd twee kano's naderen. In de ene zat een Chinees in de andere een Atjeher. Kadraaiers noemden we die knapen, ze brachten vruchten enz. aan boord en verkochten die. Die Chinees was een bijzonder rare snoeshaan. Hij was twee maal miljonair geweest. De eerste maal had hij alleen zijn miljoenen verspeeld, de tweede maal zijn miljoenen en ook zijn vrouwen verdubbeld. Treurig of chagrijnig was hij er helemaal niet onder, zat zelfs nog vol grappen.

De andere, een doodgewone Atjeher was een stoere knaap, waar zelfs onze regimentscommandant een zeker respect voor had. Dat respect berustte in hoofdzaak op zeemansgevoel. Het was n.l. zo dat als het bar slecht weer was zodat wij geen communicatie met de wal hadden, die doodgewone Atjeher met zijn kano aan kwam zeilen. Ik zie hem nog staan midden in die kano bij het mastje waaraan een zeiltje vastgebonden was. Met het zeiltje bestuurde hij de kano, hoe hij dat lapte was voor ons een raadsel. Als bij slecht weer Mart, zo noemden wij hem, aan kwam zeilen stonden we allen over de verschansing te turen naar dat staaltje zeemanschap.

Zodra hij dichterbij de zijkant van 't schip kwam werd natuurlijk alle mogelijke hulp verleend. Niemand van ons snapte hoe het mogelijk was dat het ranke vaartuigje niet omsloeg en altijd behouden langsij kwam. Het zeemanschap van Mart had ons aller respect afgedwongen. Pakketvaartstomers die de handelswaren af en aan voerden ankerden dicht onder de wal dan wij. Het lossen en laden geschiedde in prauwen en een klein steigertje diende om die prauwen in staat te stellen hun waren aan de wal te lossen of te laden. Wij maakten met onze sloepen ook gebruik van dat steigertje.

Een zestal flottiel vaartuigen, scheepjes van een duizend ton water verplaatsing en bemand met plus minus 70 koppen, deden dienst langs de Oost- en West kust van Atjeh. Die dienst bestond in het beveiligen van de scheepvaart, het tegengaan van smokkelen van wapens enz. Bij het opvaren van rivieren voor in 't binnenland gevestigde bivaks, die altijd aan een rivier waren gelegen, werd gewapende geleide verstrekt. Het gebeurde ook wel eens dat posten of bivaks aan de kust gelegen hulp vroegen ter ondersteuning van militaire acties. In zo'n geval werd er een sectie gewapende landingsdivisie aan de wal gezet. Ook waren er altijd een zestal stengel(halve) marinevaartuigen in de weer. Dat waren gouvernementsvaartuigen van plus minus 500 ton. De bemanning bestond uit inlanders, alleen de officieren waren Nederlanders. Hun taak was troepen en legerbenodigdheden vervoeren.

Wij als stationsschip hadden de taak voor eventuele aanvulling van manschappen te zorgen en fungeerden als moederschip. Er was nu ook een krijgsraad aan boord en de eersten die door die krijgsraad gevonnist werden waren onze deserteurs van Rio de Janeiro. Ze kwamen er met vijf maanden spinhuis af, werden per pakketboot naar Batavia getransporteerd en in een der gevangenissen op Java ingesloten. De communicatie met de wal werd door ons onderhouden met de stoomsloep en ook met roeisloepen. Het strand was vlak, alleen noordwaarts rezen hoge bergen op en rotsachtige eilanden zoals Poeloek Wek met zijn prachtige Labangbaai. De gehele Oostkust van Atjeh was vlak, de Westkust daarentegen gedeeltelijk bergachtig. Oleh-Leh was een handelsplaatsje en had een kleine koloniale bezetting. Veel viel er niet te beleven. De koloniale kantine en een paar kroegen waren de enige gemakkelikheden voor Jan Boezeroen. We zochten en vonden dan ook in hoofdzaak ons vermaak aan boord. Hoewel we allen een zekere toelage genoten voor verblijf binnen de keerkringen en die toelage nog met een paar gulden per maand Atjeh toelage was verhoogd had ik als matroos 3e klasse alles bij elkaar 20 gulden salaris per maand.

Bij mijn vertrek uit Nederland had ik een delegatie op mijn vader gemaakt. April 1900 verdubbelde ik die delegatie en ontvingen de oude luitjes ieder drie maanden 28 gulden. Ik heb die delegatie 2 jaar vol gehouden en het laatste jaar wat gespaard voor mijzelf, want in Nederland had ik geld nodig voor mijn verlof en wat kleren. Voor de oude lui is die delegatie een uitkomst geweest. Nu is 28 gulden in drie maanden een schijntje maar in die tijd was het een heel bedrag. De oude lui konden daardoor wat ruimer leven en waren van een hoop zorg bevrijd. Ik hield door die delegatie plus minus 10 gulden per maand voor mezelf. Van die 10 gulden moest nog kledinggeld af, dus voor 't passagieren bleef niet veel over. Om er eens tussenuit te zijn, ging ik een enkele keer naar Kotaradjah de hoofdplaats van Atjeh. KotaRadjah was een grote garnizoensplaats waar alle militaire draden samen kwamen.

Het was er vrij druk en je kon ook genieten van de mooie omgeving. Vooral het kerkhof was de moeite van 't bezichtigen waard.

Prachtige beelden en monumenten bevonden zich daar op.

De ingang, een grote poort, was prachtig met marmer versierd en in het marmer waren de namen der gesneuvelden, op het kerkhof begraven, gebeiteld. Het was een respectabel aantal want in die omgeving waren er nogal wat gevallen. Het leven aan boord was nogal afwisselend, wel geen amusement maar je was altijd in de weer.

In 't begin was het twee maal per week landingsdivisie naar de wal. Zes uur 's morgens gepakt en gezakt in de sloepen en roeien naar de wal.

Om 12 uur, na een flinke mars waren we weer aan boord. Op het laatst van 't jaar werd zelfs drie maal per week landingsdivisie gehouden en waren we soms pas 4 uur aan boord. We waren toen in een soort training voor een ophanden zijnde expeditie tegen Samalangen aan welke expeditie wij zouden deelnemen.

Vermoedelijk omdat ik een goed gedrag had en niet slecht stond aangeschreven, was ik aangewezen om eens in de drie dagen met nog 2 oudere matrozen de wacht te betrekken in 't hok voor daklozen.

Dat was een geweldige bof, in 't algemeen een makkelijke wacht afwisselend en amusant. Het hok voor daklozen was een houten gebouw, stond aan de rivierkant en verschaftte tegen betaling van 25 cent nachtlogies, zelfs op de pof. Het werd beheerd door een bootsman aan wie als hulp een matroos en een paar inlanders waren toegevoegd. Met drie man van boord werd 's nachts de wacht gehouden. Matrozen die de sloep van 10 uur verliepen of om andere reden aan de wal bleven, konden zich voor de kapitale som van 25 cent nachtlogies verschaffen, ze kregen 's morgens 5 uur nog een mok koffie toe. De 1e en 16e van de maand, traktementsdagen, was het een heidense bende, ook nog een paar dagen later als er flottielje vaartuigen op de rede lag. De overige dagen soms geen enkele logeergast.

Op traktements- en drukke dagen kwam je voor de gekste gevalletjes te staan. Stomdronken logeergasten kregen een zachte plank als slaapplaats, dit in verband met eventuele bevuiling. Klamboe om de muskieten te weren werd niet nodig geacht, die dronkelui sliepen toch wel en de muskieten vierden feest. Wie niet dronken was of nog behoorlijk bij zijn positieven kreeg een matras, deken en klamboe.

Aanvallen van delirium kwamen ook wel eens voor en ik herinner me nog goed zo'n amokmaker. Die knaap wilde een ridder (*medaille*) verdienen, bestormde een ketting doch kwam in 't water terecht. Met moeite kregen we hem weer op de wal, enigszins ontnuchterd.

Hij bofte nog dat er geen haaien of krokodillen in de buurt waren want dan had hij het avontuur niet overleefd. Vechtpartijen hadden ook nogal eens plaats en dan trad je op als scheidsrechter. De wacht sliep in een apart vertrekje en kon degene die moest waken het niet alleen af dan was hulp bij de hand. Op drukke dagen moest die hulp nogal eens worden ingeroepen. Om 5 uur werd de hele bende gepord en moest onder de koude douche, daar kikkerden de meesten goed van op. Allen kregen nog een mok sterke koffie en tegen zes uur begaven ze zich naar de sloepen die het gehele geval naar boord brachten, de wacht inbegrepen. De bootsman liet door zijn hulp en de inlanders de boel weer wat opknappen, klaar voor de volgende rit. Alleen de belevenissen op die wacht in 't hok voor daklozen zou voldoende stof opleveren voor een roman. Kleine kinderen en dronken mensen zeggen de waarheid luidt een volksgezegde. Daar zit veel waarheid in dat gezegde. In ieder geval viel uit dat dronkenmansgekwabbel soms veel te leren, daar sommigen een hele biecht voordroegen. De wacht was natuurlijk altijd broodnuchter en hoewel de logeergasten wel eens trachtten een 'spotje' (*borreltje*) voor de nadorst binnen te smokkelen, was zulks streng verboden. De wacht moest er uit eigen belang wel streng de hand aan houden, want nu en dan was er controle. Geen film die al dat gedoe zou kunnen weergeven. Als nuchtere sterveling was je soms zelf buiten westen, niet alleen van de alcohollicht, maar ook van 't lachen. De komedie die in 't hok voor daklozen werd opgevoerd was niet alleen gratis maar amusant en leerzaam bovendien. In ieder geval zat er veel humor in en wat meer zegt levende humor, soms wel wat wrang maar dat nam je op de kop toe. Voor mij waren die wachten in 't hok voor daklozen een aangename verpozing.

Aan boord ging alles zijn gewone gangetje, alleen wat meer drukte in verband met de ophanden zijnde expeditie. Het schip moest ook aan de expeditie deelnemen door vanuit zee de in het binnenland vijandige benting (versterking) met geschut te beschieten. De kapitein der mariniers die commandant van de landingsdivisie was, vatte zijn taak serieus op en maakte van ons getrainde tropensoldaten. Het viel me op dat matrozen, die ik voor rasechte anarchisten of socialisten had aangezien, vol vuur voor die expeditie waren.

Van vroegere expedities die ze meegemaakt hadden werden alle mogelijke en onmogelijke verhalen ten beste gegeven. Ik nam al die verhalen met het nodige zout en kon maar niet begrijpen dat dergelijke mensen met hun zgn. overtuigingen zo'n expeditie toejuichten.

Persoonlijk beschouwde ik een en ander als een noodzakelijk kwaad. We hadden al een tijdje een andere commandant, gelukkig niet zo'n oude chagrijn als de afgeloste.

Het vermaak aan boord bestond uit kaartspel, dobbelen, krachtpatserij en zowaar er had zich ook een komedieclub gevormd. Oudejaarsavond zou er een voorstelling gegeven worden.

De oudejaarskomedie opvoering overtreft alles wat ik op dat gebied gezien en beleefd heb.

Van 8 uur tot ver over middernacht duurde de pret. De commandant had nog psychologisch inzicht om tijdens de pauze een extra oorlam te verstrekken waardoor de pret nog werd opgevoerd. Van discipline of dienst was geen sprake meer, het werd een dolle boel. Opgevoerd werd "naar de Congo, wie gaat er mee?". Het was een bij elkaar geraapt stuk en veel was aan de oorspronkelijke tekst toegevoegd. Alleen al de kostuums, vervaardigd van alle mogelijke en onmogelijke oude rommel, waren om te schateren. Oude wijven, jonge deernen, grijze opa's enz. speelden in het stuk mee. Op sommige momenten speelde ook het publiek mee.

Het werd één groot gekkenhuis en het was meer bevorderlijk voor een goede geest aan boord dan duizend zede preken of vermaningen.

Half januari 1901 lichtten we het anker en stoomden een 50 mijl langs de kust om ter hoogte van Samalange het anker te laten vallen. De 27ste januari gingen we met de landingsdivisie naar de wal. Met gewapende sloepen werden we naar het strand gebracht. Zo dicht mogelijk onder de wal werden de dreggen uit gegooid en langzaam de dreggetouwen vierend de wal tot in de branding genaderd. In de branding klonk het bevel "springen". Ieder sprong te water, de patroontassen en het geweer boven 't hoofd houdend. We waren allen tot ons middel nat, een kniesoor die er zich wat van aantrok, de zon droogde alles wel. Binnen het kwartier stonden allen op het strand aangetreden.

De kapitein hield een korte toespraak en we marcheerden volgens de regelen der kunst, spits, voorhoede enz. het land in, de onbekende toekomst tegemoet.

Na een paar uur marcheren kwamen we bij het bivak van het 12e bataljon kolonialen.

Wij waren bestemd daar een aanvullende compagnie van te vormen n.l. de 5e compagnie. Ik behoorde tot de 4e sectie. Onze compagniecommandant was de kapitein der mariniers en elke sectie had

een luitenant der mariniers of een luitenant ter zee als sectie commandant. De eerste dagen was het patrouilleren, verkennen enz. We deden op die wijze ook enige rimboe ervaringen op en werden een enkele keer beschoten. Dat beschieten was echter niet zo erg gevaarlijk want de vuurwapens der Atjehers waren in hoofdzaak nog uit de tijd van de Ruijter, voorladers en oude achterlaad geweren. Voor eventuele klewang aanvallen moest je echter geducht op je hoede zijn, die waren veel gevaarlijker. Persoonlijk heb ik zo'n klewang aanval niet meegemaakt. Het aantal zieken en beschadigden nam toe en 7 februari was het de grote dag want dan moest de versterking "de Batoe Hink" genomen worden.

In die benting, een zeer sterke vesting op een heuvel, zaten volgens spionnenberichten 300 gewapende Atjehers.

De beroemde generaal Karel van der Heijden had daar indertijd zijn neus gestoten en had terug moeten trekken. Het was nu echter een andere tijd en onze wapens waren veel beter.

De Tromp begon al vroeg in de morgen de benting met zijn scheepsgeschut van 12 en 15 cm te beschieten. Wij zagen de granaten over onze hoofden naar de benting vliegen. Tegen de middag hield die beschieting op. We gingen van alle kanten tot de stormaanval over en binnen het uur zaten we in de benting. Niet één Atjeher van de 300 overleefde het. Een Atjeher deed net als van Spijk en gooide vuur in buskruit met het noodlottig gevolg dat 49 man van ons min of meer verbrand waren. In 't geheel hadden we 5 doden en een honderd zwaar en licht gewonden. Na de versterking grondig te hebben vernield marcheerden we naar ons bivak terug. Na nog enige dagen gepatrouilleerd te hebben kwamen de opstandige radjahs hun onderwerping aan bieden.

Generaal Van Heutz.
(coll. Wikipedia)

Ik zie generaal van Heutz nog zitten op een verhevenheid tronend als een Romeinse keizer.

De radjahs in wier gebied verzet geboden was kwamen hun onderwerping aanbieden en ampomg (vergifenis) vragen. Ze naderden, begeleid door volgelingen, de verhevenheid half kruipend tot op enkele meters.

De hoogmoedige wijze waarop ze ontvangen werden tart elke beschrijving. Het was dan ook een bijzondere plechtigheid en de stilte was hoorbaar.

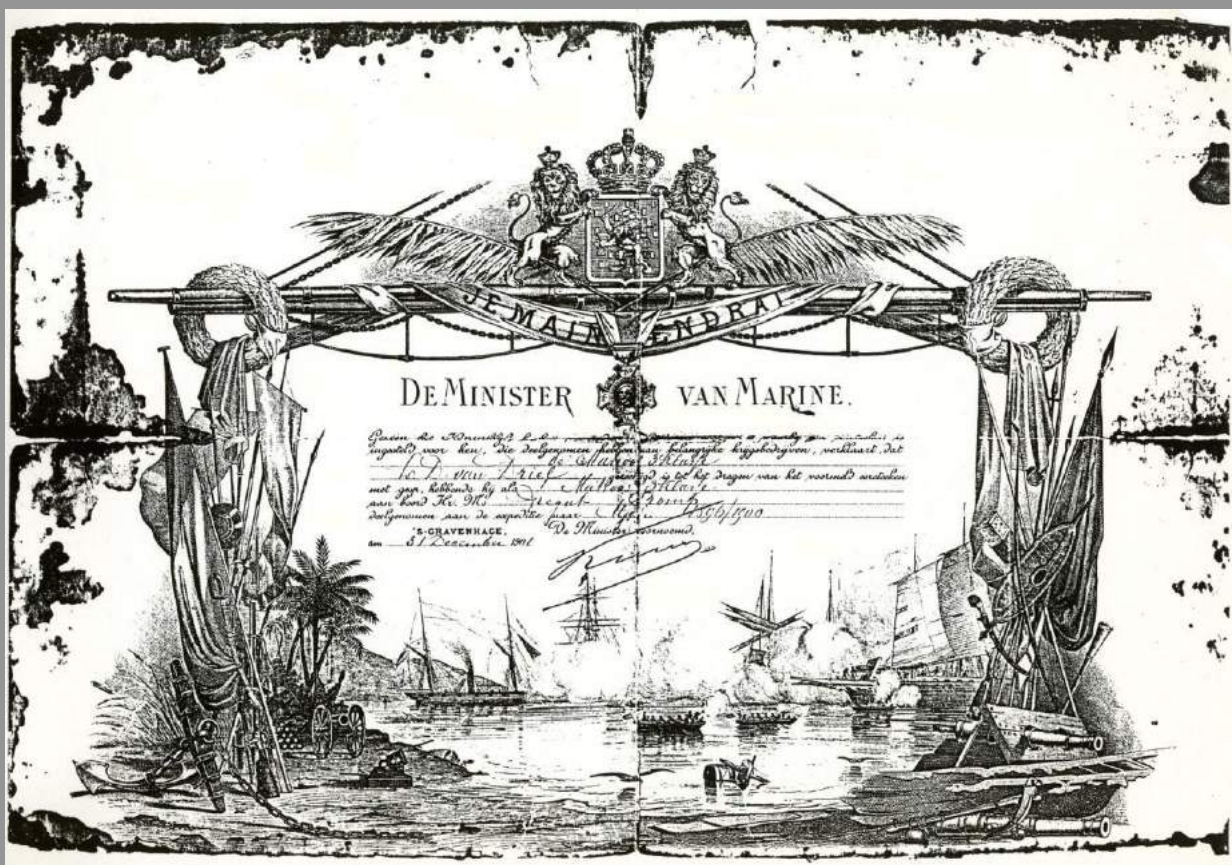
Nadat ze hun onderwerping hadden aangeboden en ampomg gevraagd richtten ze zich één voor één op en naderden de krijgsgod, want zo hij daar zat was het een krijgsgod. Ze werden nu met de aan hun rang verbonden eerbewijzen behandeld. Deze hele komedie werd opgevoerd om die radjahs er goed van te doordringen dat de toewan bazar hard maar ook edelmoedig kon zijn en om hen in 't oog hunner volgelingen van het nodige respect te verzekeren. Wij hadden gezorgd voor het nodige machtsvertoon en het brengen der ceremoniële eerbewijzen.

We maakten nog enkele tochten naar het binnenland doch het verzet was gebroken en 13 februari stonden we aan het strand om naar boord terug te keren. Hoewel we maar 16 dagen aan de wal waren geweest had het gros zo'n klap gekregen, door zware wacht- en patrouille-diensten plus de nodige ontberingen, dat van de 120 man we met 15 man nog volle dienst konden doen. De meesten waren door ziekte, verwondingen enz. voorlopig voor de dienst uitgeschakeld. Voor mij was het hele verloop een soort nachtmerrie geweest. Bang was ik niet geweest, alleen de nacht na de inneming van de Batoe Hink moest ik even zorgen de zenuwen de baas te blijven. Het klinkt vreemd maar toch is het waar, ik was bang geweest voor doden. Het was ook een bijzonder luguber geval waarvoor ik geplaattst werd. De vijf gesneuvelden waren n.l. in volle uitrusting, nog bekleed met bloed onder een Atjeh's afdak op de grens van het bivak gelegd. Mij viel de eer te beurt daar in de nacht 1½ uur bij op schildwacht te staan. Een akelig petroleumlichtje verlichtte het lugubere geval, rondom stilte en stikdonkere rimboe. Alles scheen in de rimboe te bewegen of er duizenden Atjehers door de alang (hoog gras) kropen. De doden zag je in je verbeelding omhoog rijzen, de stilte was hoorbaar en je had moeite de zenuwen de baas te blijven.

Ik was dan ook blij dat mijn beurt er op zat en ik afgelost werd. Het rimboeleven en het avontuurlijke daarvan had voor mij toch ook een zekere bekoring gehad. Voorlopig waren dergelijke expedities uitgesloten. Daar de kleine flottieljesvaartuigen steeds langs de kust scharrelden, de koloniale zo nodig hulp verleenden, liep je op zo'n scheepje kans zo nu en dan met de rimboe kennis te maken. Ook ging het op die scheepjes erg gemoedelijk toe, kwam je individueel beter tot je recht, omdat de bemanning uit plusminus 80 man bestond.

Ik vroeg overplaatsing naar zo'n vaartuig en 10 maart was ik al overgeplaattst naar Hare Majesteit flottieljesvaartuig "Edi". Die overplaatsing was zo vlug in zijn werk gegaan omdat de post van stationsschip werd opgeheven en de Tromp naar Soerabaya zou vertrekken. Ook dat vooruitzicht had me bewogen overplaatsing te vragen. Ik was nog liever op een klein scheepje op de kust van Atjeh dan op een grote te Soerabaya.

Verstrekt aan Leendert D. van Driel de Oorkonde behorende bij
krijgsverrichting te Atjeh 1896-1900, met ereteken en gesp.

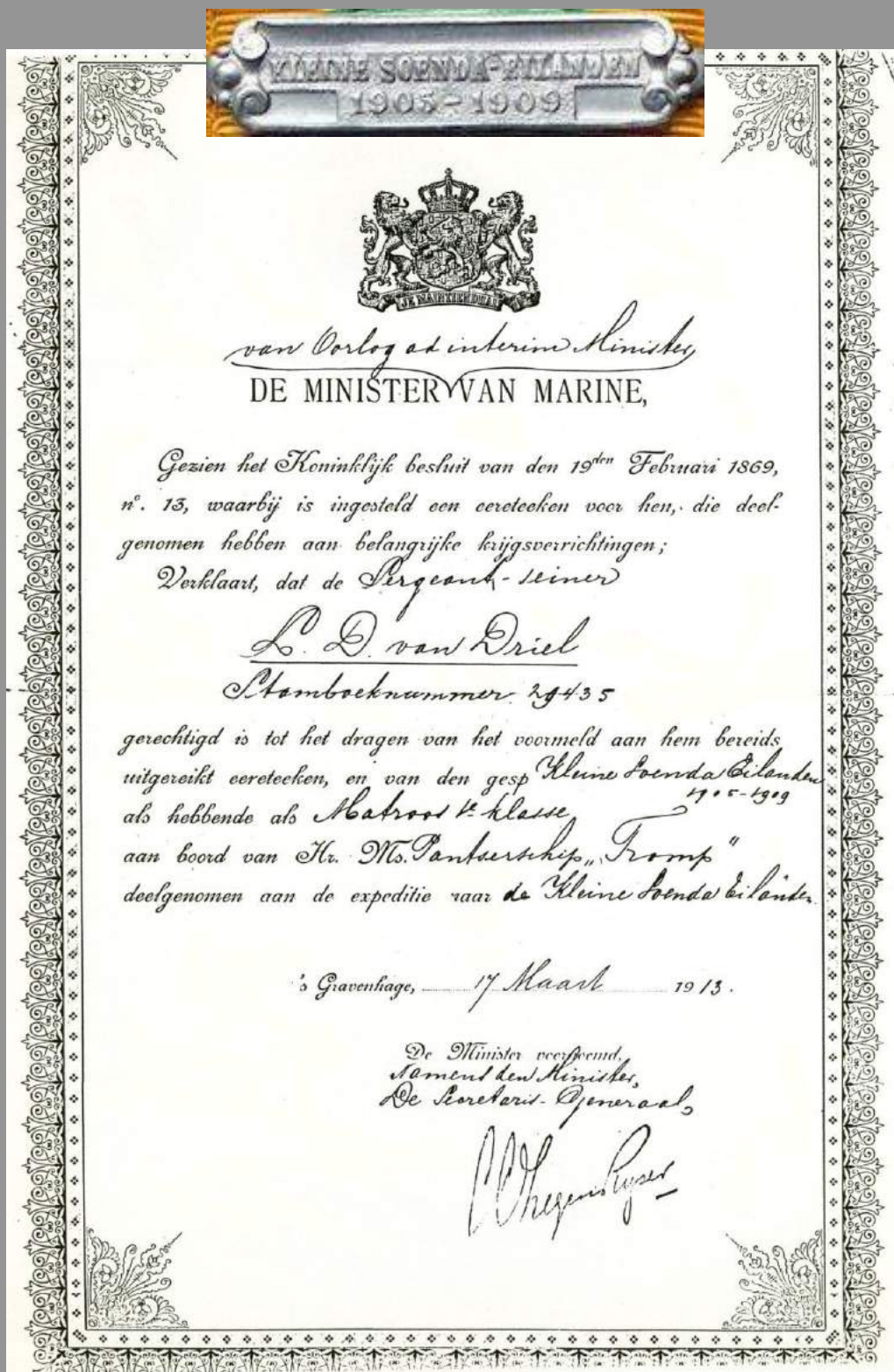

Kopie van de originele Oorkonde krijgsverrichting Atjeh 1896-1900 met ereteken en gesp.

Deze medaille met gesp heeft ook Leendert van Driel ontvangen

Verstrekt aan Leendert D. van Driel de Oorkonde behorende bij
krijgsverrichting 'De Kleine Soedan Eilanden' 1905-1909 met gesp.

Kopie van de originele Oorkonde behorende bij krijgsverrichting
De Kleine Soedan Eilanden 1905-1909 met gesp.

De afgebeelde gesp heeft ook Leendert van Driel ontvangen

Info

Atjeh oorlog

*Wat was de Atjeh oorlog waar
Leendert D. van Driel aan deelnam?*

De Atjeh oorlog (1873-1914) was een koloniale oorlog die het Koninkrijk der Nederlanden voerde met het aanvankelijk oogmerk om de zeevaart door Straat Malakka te beveiligen tegen zeeroverij uit Atjeh.

Later was het doel het Sultanaat Atjeh onder Nederlands koloniaal gezag te brengen en te houden.

Diverse actieperiodes.

**Eerste expeditie naar Atjeh (1873) - Tweede expeditie naar Atjeh (1873-1874) - Atjeh oorlog (periode 1874-1876) - (periode 1876-1877) - (periode 1877-1881) - (periode 1881 tot 1883 van het civiele bestuur) - (voortzetting van de afwachtende politiek, 1883 en 1891).*

Atjeh oorlog (periode 1896-1901) was de periode, waarin, na het bloedbad van 1896, onder leiding van de commandant van het Koninklijk Nederlands Indisch leger, Generaal Vetter, weer offensief werd opgetreden.

*Vetter werd een jaar later opgevolgd door **Van Heutsz**, die de offensieve lijn doorzette.*

In 1903 verklaarde Van Heutsz, die in 1898 gouverneur van Atjeh was geworden, dat de oorlog was gewonnen.

*Aanleiding was de plechtige overgave van **sultan Mohammed Daoud** aan **Van Heutsz**, dit gebeurde met op de achtergrond aan de muur, een bijna levensgroot staatsieportret van Koningin Wilhelmina.*

Luitenant-generaal J.B. Van Heutsz (Joannes Benedictus. van Heutsz) militair en civiel gouverneur Atjeh, 1897-1904 had de bijnaam Pacificator van Atjeh.

Bron: Wikipedia

Van Soerabaya had ik al zoveel narigheid gehoord, ook in verband met cholera enz. dat ik maar liever op de kust van Atjeh bleef. Aan boord van de "Edi" kwam ik niet tussen vreemden want de meesten waren met de Tromp uitgevaren. De schele, dat was ik, was nu echter een beetje potiger dan 1½ jaar daarvoor.

Die naam schele had men mij al op 't laatst van de opleiding gegeven en nu was die bijnaam zo algemeen dat men mij niet anders meer kende dan de schele, of schele van Driel.

Die bijnaam heb ik behouden tot mijn 25ste jaar. Men was tot die bijnaam gekomen omdat ik nogal heftig kon zijn en dan schenen de ogen in de kop te draaien. Ik voelde me op de "Edi" al spoedig geheel thuis.

Doordat ik goede maatjes met de slager was, we slachtten altijd zelf de runderen en de varkens die we voor consumptie nodig hadden, was de extra hap verzekerd. Dat was ook wel nodig want de voeding was treurig. Zo nu en dan eens snert met torren of blikkenrats van 7 jaar oud is nu niet bepaald lekkernij. Voor 't middageten door de kok opgeschept werd moest deze eerst met het zgn. proefbord naar de commandant. Dat was meer een voorgeschreven formaliteit, de commandant nam een half lepeltje en de kous was af. Op een snertmiddag, toen er wel wat al te veel torretjes op de snert dreven, reclameerden wij. Het resultaat van de reclame was, ongegrond, die torretjes scheppen ze er maar af. Dat muisje heeft echter nog een staartje gehad.

Een zekere liberale mijnheer had hoog opgegeven dat het bij de marine toch zo goed was vooral het eten zoals de snert. Toen er weer wat te veel torretjes op de snert dreven werden de beestjes in overvloedige mate vermengd met wat snert, in een busje gedaan en het busje dicht gesoldeerd.

Het gevalletje werd gezonden naar het socialistische kamerlid Hugenholtz, die er bij een passende gelegenheid dan ook dankbaar gebruik van heeft gemaakt. Het was in die tijd nogal roerig en in de kamer werd voortdurend op misstanden bij de marine gewezen die de betrokken minister grijze haren bezorgde.

Info

F.W.N. (Frederik Willem Nicolaas) Hugenholtz

Geboren: Zierikzee, 24 juni 1868, overleden: Utrecht, 13 mei 1924.

Predikant, vrijzinnig-protestants (lid Protestantenvond, van de moderne richting, die werd opgeleid in de Verenigde Staten en daar enige tijd voorganger was bij geïmmigreerde Nederlanders. Kwam in 1901 als afgevaardigde van het Fries/Drentse district Weststellingwerf in de Tweede Kamer en ontpopte zich als strijdvaardige marinespreker van de SDAP (Sociaal-Democratische Arbeiderspartij vanaf februari 1899). Zette zich ook in voor het reclasseringswerk. Kon prikkelend spreken, maar hield wel gedegen betogen.

Speelde in 1923 een prominente rol in het debat over de omstreken Vlootwet.

Na de spoorwegstaking van 1903 zat hij een maand in de gevangenis wegens opruiing.

In de periode 1901-1924: lid Tweede Kamer.

bron: <http://www.parlement.com>

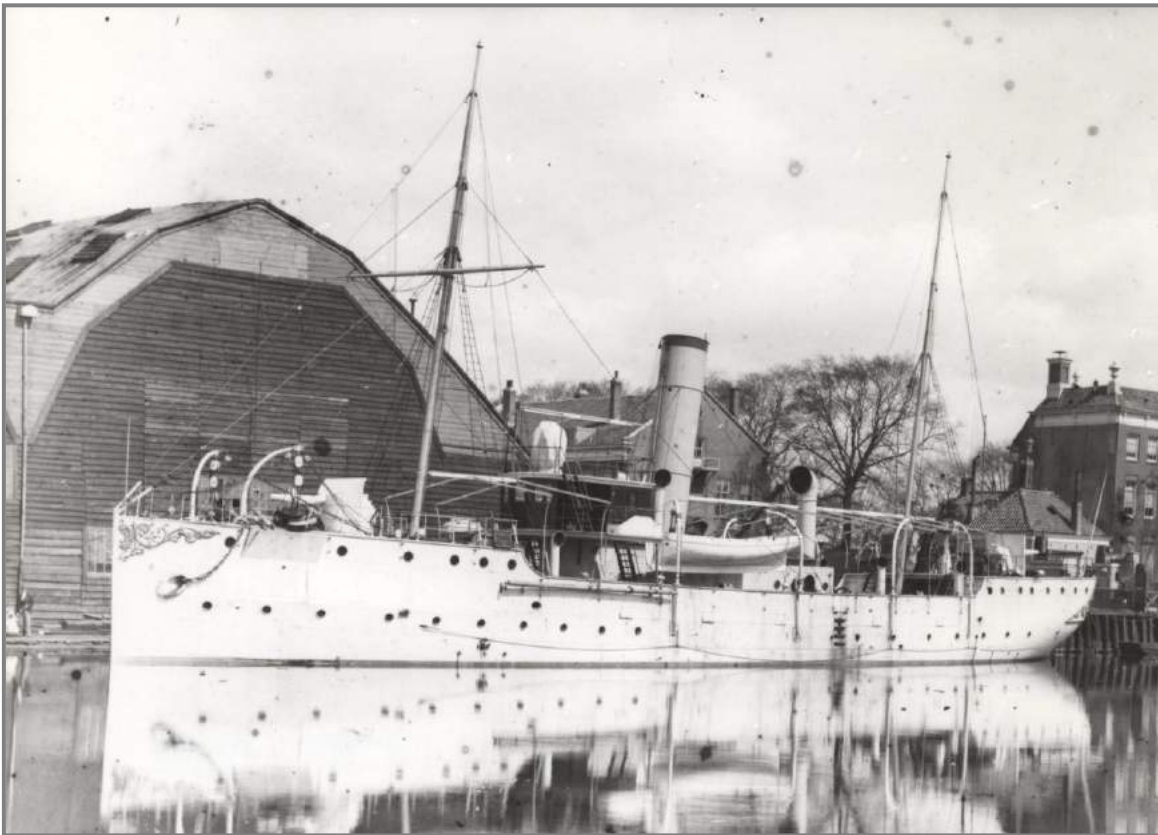
De rijst was altijd goed en volop. Doordat ik goede maatjes met de slager was, en de naam had een goede rotmokboer te zijn, was in een goed rotmokje een stukje lever of iets dergelijks altijd safe. Ik had dan ook altijd, als het eten niet goed was, wat extra's achter de hand. Ik maakte van 't leven wat er van te maken was, vooral op 't gebied der bikkerij.

Een enkele maal werd ook wel eens een visje verschalkt, als we ergens op een rede lagen. Vooral op springers, een soort kabeljauw werd nogal gevisst en ik was altijd een van de liefhebbers. Ik heb dan ook menige springer gevangen. Om zo'n beestje gekookt of gebakken te krijgen waren altijd wel middelen te vinden. De gevangen vis werd ook wel eens verkocht aan de hofmeester van de officieren. Ook visten we wel eens op haaien, op de Tromp was ik daar ook altijd een liefhebber van geweest.

Zo'n haaienvisserij ging als volgt in zijn werk. Een grote haak, de haaienhoek genaamd, officieel werd die op elk schip disponibel gesteld, diende als vishaak. De haaienhoek werd aan een stevige tros bevestigd en voorzien van een stuk spek, even onder de oppervlakte van het water neergelaten. De tros werd door een blok aan het einde van de bakspier geschoven, naar voren gebracht, daar weer door een blok geschoven en op de bak vast gezet. Ter verduidelijking, een bakspier is een stuk rondhout wat op ongeveer $\frac{1}{3}$ van de boeg naar buiten gevoerd kan worden en doet dienst om de sloepen die te water liggen aan vast te maken. Het was maar heel zeldzaam dat er een haai gevangen werd, niet dat er niet genoeg waren, soms waren er hele scholen, maar die lieve beestjes zijn zeer voorzichtig. Soms zag je er enige rond het spek zwemmen, maar happen niet gezien.

Alleen als het flink gestormd had en de lieve diertjes honger hadden waren ze roekeloos en hapten gretig. Als het een enkelmaal lukte en de kreet "*haai aan de hoek*" weerklonk, stond het hele schip in rep en roer. De kreet "*haai aan de hoek*" joeg alles naar dek en alle mogelijke moeite werd gedaan zo'n monster binnen boord te halen. Dat was altijd een heel karwei want ze waren altijd tussen de 3 en 6 meter lang en wogen enige honderden kilo's. Als alles naar wens verliep, het monster nog in de tros hing hevig tekeer gaande, kreeg het een paar geweerkogels in zijn muil en werd daarna binnen boord gehaald. Het werd nu in stukken gehakt en de stukken buiten boord gesmeten, ze waren een willige prooi voor zijn familie. De staart werd echter altijd als triomf aan de boeg gehangen, de tanden waren voor de visser. Elk schip stelde er een eer in zo veel mogelijk haaietanden aan de boeg te kunnen hangen. Vermoedelijk sproot zulks voort uit de stigmatige afkeer die de zeeman voor een haai heeft. Zoals reeds gezegd de haaien waren in normale omstandigheden niet zo happig om in 't aas te bijten.

Op dat flottieljevaartuig hadden we wel een bijzondere manier om de monsters happig te maken. We deden dat op de volgende wijze: Als we op een rede lagen waar veel haaien waren en er werd een rund of varken geslacht dan stopten we de spuigaten in de goot dicht. Het bloed bleef dan in de goot en op dek liggen. Als het stil water was werd de haaienhoek uitgezet, het dek gespoeld en de spuigaten geopend. Het water rond het schip werd dan rood van 't bloed en als de haaien in de buurt waren werden die beestjes als het ware dol. Het spek, of de ingewanden van het geslachte vee dat aan de hoek geslagen was, dreef als het ware in het bloed en de kans dat de lieve diertjes hapten verdubbelde enkele malen. Ik heb in dat jaar dat ik op de "Edi" was wel drie haaien gevangen. Ik voelde me op de "Edi" heel goed thuis. In juli deed ik examen voor matroos 2e klas, slaagde en werd 1 november 1901 als zodanig bevorderd. Het traktement werd nu gebracht op 18 gulden per maand plus zes gulden verhoogde soldij en twee gulden voor kanonnier, met elkaar dus 26 gulden per maand.

G.s.s Edi (1897-1928) van de Gouvernements Marine, gebouwd als Flottieljevaartuig Hr. Ms. "Edi.", overgenomen van de KM in 1911 voor de stationsdienst. Afgebeeld na de indienststelling bij de KM. (coll. Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag, inv. nr. 084748)

Het leven op de "Edi" was vol afwisseling, druk varen en soms hard aanpakken, maar je was er geen nummer en het ging er gemoedelijk toe. Zo eens in de zes weken kwamen we op Vellek Lek, zgn. verversen. We kregen daar een paar sappies (runderen) en varkens aan boord, bleven een paar dagen ter rede liggen en gingen dan weer terug naar de Oost- of Westkust. Langs de kust varende kwamen we steeds met posten der kolonials in verbinding. Het gebeurde wel eens dat onze landingsdivisie, een sectie van 25 man ter assistentie gevraagd werd.

Meestal was dat maar voor een paar dagen, hetzij om de post te helpen bewaken, terwijl het grootste gedeelte der bezetting op patrouille was, of dat wij de patrouille versterkten. Een enkele keer moesten we, met één of meer gewapende sloepen, prangen geladen met benodigdheden voor in 't binnenland gevestigde bivaks begeleiden. Het duurde soms wel 2 à 3 dagen voor we ons doel bereikten. De bivaks waren in 't algemeen gelegen aan rivieren en op die rivieren stond een sterke, soms zeer sterke stroom.

Terug ging het vlugger en in een uur of acht waren we weer terug. Dergelijke baantjes waren voor ons ook afwisselend, echter niet zo gezond want je werd opgepeuzeld door de muskieten.

De kalie (rivier) krioelde 's avonds en 's nachts van die lieve diertjes. Daar je in die sloepen weinig of geen beschutting tegen hun steken had was je aan de genade van dat tuig overgeleverd.

Alleen door flink rook te verwekken kon je ze wat van 't lijf afhouden.

Voor zo'n bivak was het ook weer eens wat anders. Ze kregen zaken die ze goed konden gebruiken en zagen weer eens andere mensen. De bezetting van zo'n bivak bestond meestal uit één sectie Europeanen en drie secties inlanders, plus veel vrouwen en kinderen. Men zag ons graag komen en ze maakten er soms een feestdag van. In 't algemeen waren we echter blij als het karwei er op zat en je weer eens behoorlijk kon slapen. Op het eind van 't jaar moesten we op Sabang gaan dokken, kleine reparaties enz.

Tegen dat dokken hadden we geen enkel bezwaar en we beschouwden het als een soort verlof. Zodra je met het schip in 't dok lag ging alles van boord en werden we aan de wal in houten gebouwen ondergebracht. De gebouwen waren op een soort heuvel gelegen en, althans voor dien tijd, zeer geriefelijk.

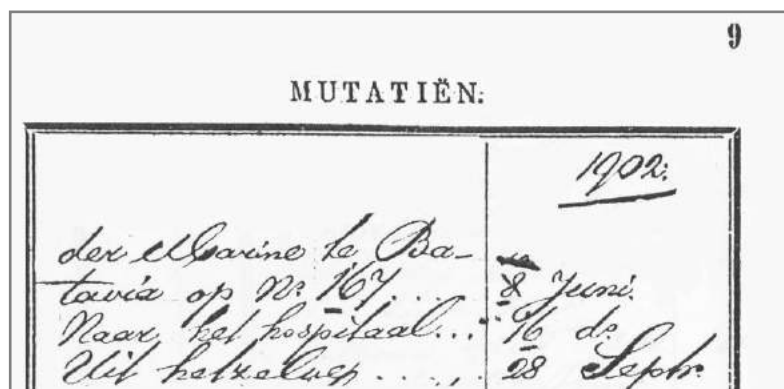
Je kon weer eens behoorlijk van een tafel schaften en op een bank zitten, iedere dag een bad nemen enz. enz. We voelden ons dan ook in die gebouwen, door ons loodsen genoemd, op ons gemak. De dienst was ook niet zwaar, wat scharrelen aan boord, schoonmaken enz. 's morgens zes uur begon de dienst en was praktisch 11 uur afgelopen. 's Middags van half drie tot 4 uur wat scharrelen, dat was alles. De wacht, eens in de drie dagen was ook niet zwaar, we hadden daar op Sabang een patent leventje.

Enige maanden voor we de loods uitgingen hadden we een nieuwe commandant gekregen. We hadden een goede ruil gedaan want die ouwe was niet kwaad en kon de zon in 't water zien schijnen. Op Sabang was in die tijd niet veel te beleven. Er stonden enige kolenloodsen, het dok was er pas één jaar en alles was in opkomst. Men was druk aan 't steigers en loodsen bouwen. Er was maar één café op Sabang, een Griek zwaaide daar de scepter. De kolonialenkantine was er ook pas gekomen daar er ook een soort bezetting gekomen was. Alles was nog in opkomst. De Chinese kroegen die er ook waren werden door ons gemeden als de pest.

Er kwam al wat scheepvaart, aanvoer van materialen en bunkeren. Zo geviel het dat er op een goede dag een Franse kabellegger arriveerde. Het was een rijksvaartuig en half marine. We maakten kennis met die lui en de andere avond was het gezamenlijk passagieren. Het was echt gezellig bij Albertie. We konden natuurlijk geen van allen een woord Frans en toch verstonden we elkaar, beter gezegd begrepen we elkaar. De minderjarigen moesten wel om 10 uur in de loods zijn maar men keek niet zo precies. We hadden ondanks dat we elkaar niet verstonden de grootste lol. We zongen het Franse volkslied uit volle borst mee in 't Hollands, gebruikten de wijs van 't lied "De zeilen los en los de touwen". Als we ergens met Engelsen aan het passagieren waren en hun volkslied werd gezongen dan zongen we dat mee en gebruikten de wijs van "Een slepers paard op hol, 't is maar een ouwe knol, God save the King". Het slot van die fuif met de Fransen was dat één der Fransen een speech afstak waar wij geen woord van verstonden. Die speech moest natuurlijk beantwoord worden, ik trad op het toneel en beantwoordde die speech zo vlot en vloeiend dat alle aanwezigen er paf van stonden. De wijn zat natuurlijk in de mannen, niet dronken doch toch voldoende spraakwater. Ik slingerde enkele Franse woorden, een zootje gefantaseerde woorden, waar ik zelf geen wijs uit kon worden, de zaal in. Ik stond zelf paf van die stormvloed nonsens. Een daverend applaus was de beloning, die Fransen dachten dat ik een soort Nederlands brabbelde en de Hollanders dat het echt Frans was en nog vloeiend bovendien. We scheidden als broeders, hadden lol gehad voor weinig geld ondanks dat we elkander niet verstonden. De minderjarigen onder ons, beneden de twintig, moesten om 10 uur binnen zijn, het was al over twaalfen. De onderofficier van de wacht deed of zijn neus bloedde, zei alleen zorg dat je onder de klamboe komt. Ik hoorde ze nog onder elkaar smoezen, die schele kan ook Frans en nog wel vloeiend, hoe bestaat het. We brachten de nog resterende reparatiedagen in gepaste gezelligheid door.

Toen de schuit de nodige reparaties had ondergaan werd het dok verlaten en we scheepten weer in. De tochten langs de kusten van Atjeh begonnen weer, gepaard met de nodige misère. Het was weer zware dienst en aanpakken geblazen.

Begin 1902 bereikte ons de tijding dat de kustbewaking van Atjeh zou worden ingekrompen. Van de 6 flottieljevaartuigen moesten er 2 naar Soerabaya, de "Edi" behoorde bij die twee. Ik verzocht op Atjeh te blijven en op dat verzoek werd goedgunstig beschikt. Maart vertrok de "Edi" en ik werd overgeplaatst naar de "Koeter". De zware dienst had, zonder dat ik dat direct bemerkte een ongunstige uitwerking op mijn gestel gehad.

Naar Hospitaal 1902. Uit zakboekje van Leendert van Driel.
(coll. familie Van Driel)

Begin april was ik dan ook genoodzaakt mij ziek te melden. De dokter onderzocht me goed, trok een bedenkelijk gezicht, maakte me vrij van alle diensten en adviseerde me, me kalm en rustig te houden. De andere dag onderzocht hij me nog eens en zei: voorlopig rust en zodra we op Oleh-Leh komen ga je naar 't hospitaal te Kota Radja, je hebt je rantsoentje gehad en algehele rust acht ik noodzakelijk.

Toen ik een paar dagen absolute rust had voelde ik zelf dat zulks meer dan nodig was. Het hart was niet in orde, zware hartkloppingen en loom. Op het laatst van mei lag ik al in 't hospitaal en 8 dagen later zat ik al op de pakketboot, bestemming Weltevreden. Met nog een jonge matroos, verzwakt door malaria en uitputting, maakte ik dat reisje. Het reisje ligt me nog vers in 't geheugen. We sliepen op die boot in onze hangmatten. Het vervoer was nu niet bepaald op ziekenvervoer ingesteld. integendeel. We hadden voor onze hangmatten een geschikt, althans het geschiktste plaatsje opgezocht en die aan stuurboord in 't beneden schip opgehangen. Onder ons lagen op matjes een stelletje inlandse soldaten met hun vrouwen en kinderen te slapen of vermaakten zich met dobbelen, sigaretje roken enz. Aan bakboord stonden een stelletje sappies(runderen), het was gewoon een beestenbende. Als we niet in onze hangmat lagen, scharrelden we maar zo'n beetje rond.

We maakten zelf van dichtbij nog een bevalling mee. We lagen 's nachts heerlijk te dutten toen we geschreeuw en gekerm hoorden en werden daar wakker van. Een stelletje inlandse vrouwen maakten wat misbaar, wat geloop en geschreeuw, een gil en daarna het gekrijs van een nieuwe wereldburger. De bevalling scheen vlot verlopen want na een uurtje was alles weer rustig. 's Morgens toen we uit onze kooi sprongen lag de nieuwe wereldburger al aan de borst der gelukkige moeder te zuigen. Het gehele geval verwekte niet het minste opzien en geen enkele formaliteit behoefde vervuld te worden. Alles had zich afgespeeld volgens de wetten van moeder natuur. Geen dokter of magistraat heeft ooit met dat geval bemoeienis gehad. Er werd gewoon over gegaan tot de orde van de dag.

We deden Padang en nog enige plaatsen langs de kust aan. Op iedere plaats was het lossen en laden en zo kwamen we, 10 dagen nadat we van Oleh-Leh vertrokken waren, te Priok aan.

Het eten was goed geweest, we waren op dat gebied ook niet verwend, de accommodatie enz. had alles te wensen over gelaten.

Het vervoer van vee geschiedde op dezelfde wijze als wij vervoerd werden, de behandeling idem. We waren zelf ook hard, namen alles zo het was en sloegen er ons zo goed mogelijk door heen. Te Priok stond een korporaal ons op te wachten, onze plunjezak en kooi werden op een handkar gesmeten en door inlanders naar de trein gebracht.

De korporaal ging bij de kapitein paperassen halen, we stapten aan de wal en het snoepreisje als 3e klas passagier op een pakketboot zat er op. We vertrokken per trein naar Weltevreden en werden afgeleverd op het subtentenkader. Hoe ze aan die naam kwamen weet ik niet, het was een soort doorgangsinrichting. Zodra je daar belandde ressorteerde je direct onder het departement van marine. We kregen behoorlijke slaappleatsen en eten, we waren ook geheel vrij in doen en laten. We kregen daar de order: *"morgen melden op het departement bij de dokter"*. We meldden ons de volgende dag bij de dokter. Die dokter wist uit de paperassen al één en ander van 't schaap af. Mijn maat moest de andere dag al naar 't hospitaal, ik bleef echter ter beschikking. Ik werd nog enige malen goed onderzocht en ondervraagd. Die dokter oordeelde tenslotte dat het voor mij het beste was om enige maanden uit te rusten in een koel klimaat. Rust, kalmte, krachtig voedsel en berglucht waren voor mij de aangegeven middelen om weer geheel 100% te worden zei hij. In overleg met de koloneldokter had hij besloten mij drie maanden naar het hospitaal te Tjimaki, in de Preanger, te zenden. Uiteraard der zaak kon ik daar niets tegen hebben en zo geschiedde het dat ik, zes dagen na aankomst te Priok in de trein stapte bestemming Tjimaki. De treinreis was een soort openbaring voor mij. Ik zag prachtig natuurschoon, genoot daar met volle teugen van en ademde de frisse berglucht met welgevallen in.

De behandeling in het hospitaal was best, geen medicijnen maar goede voeding, rust en heerlijke frisse berglucht. Een zeer grote schaduwrijke tuin gaf volop gelegenheid tot wandelen en de zalen waren licht en luchtig. Vooral 's nachts was het bijzonder fris zodat je onder de dekens moest kruipen. Je kon baden naar hartelust en het water was ijskoud. We genoten ook een grote mate van vrijheid. Zo nu en dan werd je wel eens onderzocht en gewogen. Na een verblijf van drie maanden in dat voor mij hemelse oord was ik geheel opgeknapt en als het ware een ander mens geworden. Ik ging weer per trein terug naar Weltevreden, werd daar in het hospitaal een paar dagen in observatie gehouden, grondig onderzocht en voor alle diensten goed bevonden. De 28ste september verliet ik het hospitaal en vertrok per pakketboot naar Soerabaya.

1 oktober arriveerde ik op de rede Soerabaya. Een sloep van het ter rede liggende wachtschip "Koning der Nederlanden" haalde me af. Voorlopig was ik op dat wachtschip geplaatst. Het was echter maar een korte kennismaking want 18 oktober werd ik al overgeplaatst naar Hare Majesteits pantserschip "Piet Hein". De Piet Hein was bestemd om begin januari naar Nederland te vertrekken. De Piet Hein was voor dien tijd nog een betrekkelijk modern oorlogsschip en had een bemanning van 250 koppen. Toen ik op de Piet Hein geplaatst werd lag dat schip in 't dok. De gehele bemanning was gehuisvest, neen dat laatste is een verkeerd woord, opgeborgen moet het zijn in de zgn. loodsen. Die loodsen waren toentertijd een schrik voor de marine, in 't bijzonder als de cholera op Soerabaya heerste. Men had n.l. een paar tuigloodsen omgebouwd tot verblijfplaats voor bemanningen van schepen die in 't dok lagen. Officieren waren goed gehuisvest, onderofficieren tamelijk goed, Jan Boezeroen opgeborgen.

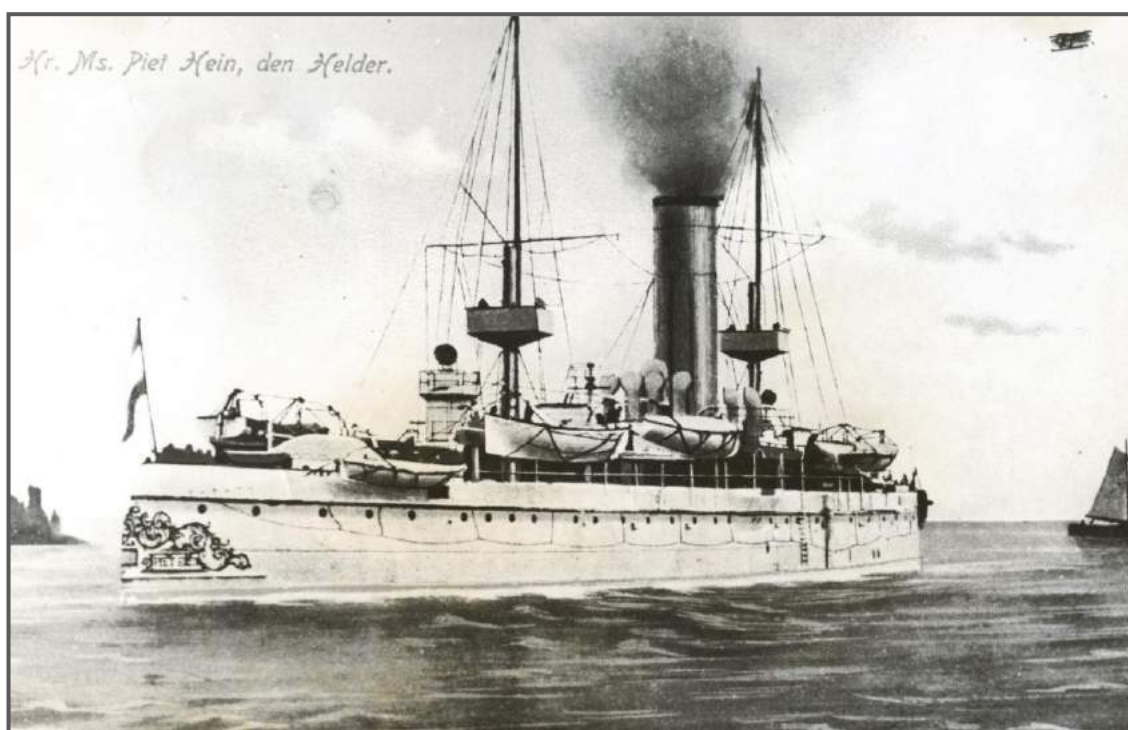
Er zijn in die loodsen veel slachtoffers gevallen, vooral aan cholera. Als die gevreesde ziekte op Soerabaya heerste en je lag in de loods dan was je aan de heidenen overgeleverd. De hygiënische toestanden waren daar in hoofdzaak de schuld van. Heerste de cholera dan vertrokken de schepen, die niet per se op Soerabaya moesten zijn, naar elders. Lag het schip in 't dok of reparatie en de bemanning in de loodsen dan kon dat natuurlijk niet. Schepen die ter rede lagen maakten zo min mogelijk contact met de wal en hygiëne was geboden. Kreeg een schepeling de gevreesde ziekte dan werd hij met een speciale sloep of de cholerakar weg gehaald en naar de cholerabarak, een geïsoleerd gebouwtje aan het eind der haven, getransporteerd. Slechts zeer, zeer weinigen overleefden de ziekte, de meesten, wel 95% verdwenen in de kalkput. De gestorvenen werden niet begraven maar per speciale prauw, door een stel dwangarbeiders de rivier opgevoerd, hun lijken werden zonder ceremonieel in de kalkput gesmeten. Vermoedelijk was deze wijze van begraven een bittere noodzakelijkheid wegens besmettingsgevaar, ze doet echter toch wel wat luguber aan. Zeldzaam dat een der officieren aan die gevreesde ziekte overleed, ook maar weinig onderofficieren. Jan Boezeroen was echter de pisang, vooral in de loodsen.

De slechte huisvesting en de minder goede hygiënische omstandigheden zullen daar wel de oorzaak van zijn. Dozijnen mannen zijn dan ook, in de kracht van hun leven weggerukt en in de kalkput verteerd. Ten tijde dat ik in die loods lag was er gelukkig geen cholera epidemie, wel veel malaria maar dat werd niet eens geteld en als gewoon beschouwd. Begin november verliet het schip het dok en wij werden ingescheept. We maakten alles gereed voor de a.s. thuisreis. Half december kwam de cholera nog even om de hoek gluren. Een jongen van mijn blikje, dat was een jongen die gelijk de opleiding mee gemaakt had, lag een paar honderd meter verder met een kruiser aan de steiger. Hij kwam me even na de middag opzoeken doch voelde zich niet erg lekker. Ik ga maar naar boord terug want ik word zo beroerd, zei hij. Tegen 6 uur reed de cholerakar voorbij en ik vroeg zo: "*Wie zou nu weer het slachtoffer zijn?*" Dat is Aarts zei men, ik zeg "*dat kan niet want vanmiddag kwam hij mij nog opzoeken*". Helaas het was Aarts, die weggehaald werd en 's nachts lag hij al in de kalkput. Vermoedelijk zijn er ook wel eens schijndoden, omdat zulks bij cholera nogal eens voorkomt, in de kalkput gesmeten. Gelukkig bleek het geen ernstige epidemie te worden want er waren maar enkele gevallen. Aan al die misère is gelukkig later een einde gemaakt, er werden meer en betere voorzorgsmaatregelen getroffen, de behandeling der zieken verbeterde en de geneeskunde werd ook doeltreffender toegepast.

Eén en ander kwam niet omdat men zachtmoediger geworden was maar de machtsverhoudingen wijzigden zich. De autoriteiten werden gedwongen meer aandacht te schenken aan het lot hunner ondergeschikten. Men had meer respect gekregen voor de kritiek, soms overdreven maar er zat een grote kern van waarheid in. De tijd dat je alleen officieren had, nu ja enkele oudere onderofficieren en als er wat bijzonders was ook matrozen 1e klasse als mensen beschouwd werden, was voorgoed voorbij. Het oorlogsschip was niet meer het jacht van pa maar een schip ten dienste van de staat der Nederlanden, waar ook het gewone volk toe behoorde. De overgang van het oude systeem naar een meer menselijk systeem ging wel met horten en stoten maar werd toch goed merkbaar.

We schreven intussen 1903 en 8 januari smeedt de "Piet Hein" de trossen los om via Colombo, Aden en Algiers de thuisreis te aanvaarden. We hadden op de thuisreis goed weer en een thuisreis is altijd prettiger dan de uitreis. Trots de Piet Hein, voor die tijd, een modern schip was liet de accommodatie, luchtverversing enz. veel, zeer veel te wensen over. 's Nachts was het in 't benedenschip, vooral als alle patrijspoorten wegens slecht weer gesloten waren, gewoon een stinkboel. De wachten waren 4 uur op en 8 uur af, een grote verbetering bij de oude zeilschepen vergeleken.

De wachten waren ook minder zwaar. Ik lag tot in het Engels kanaal nog in mijn hangmat aan 't dek te slapen. De schipper zei op zekere nacht tegen me, het wordt nu toch zo zoetjes aan tijd dat je ook beneden gaat slapen, anders sterf je van de kou. Ik antwoordde: "*ik zal nog maar even aanzien schipper, want als ik dan toch sterven moet dan maar liever van de kou dan van de stank*".

Panterschip Hr. Ms. Piet Hein (1896-1913) 1896.

(coll. Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag, inv. nr. 00133)

De 16e februari werd mij het certificaat voor goed gedrag uit gereikt. Aan zo'n certificaat, we noemden het 't koor, waren veel voordelen verbonden. Je kreeg 2 gulden per maand toelage en kwam eerder in aanmerking voor gunsten, plaatsing bij opleidingen enz. De 27ste februari lieten we het anker vallen ter rede Willemsoord. Na begroeting en inspectie van de admiraal stoomden we de haven in en meerden aan de steiger. Na een afwezigheid van 3 jaar en 5 maanden zette ik weer voet op vaderlandse bodem. Alles werd klaargemaakt om het schip aan de werf over te dragen. Begin maart was alles geregeld en werden de verlofpassen uit gereikt. Ik kreeg 6 weken verlof, voor ieder jaar in Indië doorgebracht, 14 dagen.

Ik reisde rechtstreeks naar Kolijnsplaat en we waren allen verheugd elkander gezond en wel terug te zien. Ik zag er best uit en ik hoorde al fluisteren: "*je kunt wel zien dat hij goed heeft opgepast, hij ziet er zo best uit*".

Ik realiseerde me wat mijn brave dorpsgenoten wel gezegd en geroddeld zouden hebben als ik het ongeluk had gehad door ziekte vermagerd in hun midden terug te keren; ik rilde er van. De oude lui zagen er gelukkig ook goed uit en waren betrekkelijk in goede doen. Mijn delegatie had hen een flinke ruggesteun gegeven, de oude heer scharrelde aardig aan de kost, had een handeltje in teer en turf. Ze hadden nu, voor hun doen dan, een vrij goed bestaantje. Ik bracht mijn verlof in gepaste vrolijkheid door en genoot van de vrijheid en het huiselijk verkeer. 'k Had natuurlijk altijd een aandachtig gehoor als ik mijn wedervaren vertelde. Soms als ik werkelijke belevenissen vertelde keek mijn gehoor me ongelovig aan en als ik fantaseerde geloofden ze me grif.

Na 6 weken van de weldadige rust en landelijke omgeving, plus van het goede der aarde te hebben genoten, keerde ik naar 't oorlogsschip terug.

Ik moest me melden aan boord van het wachtschip te Willemsoord. Ruim 20 jaar zijnde was weer een periode des levens afgesloten.

Groeten uit ... Kolijnsplaat (1902)

*De Oude Molen, gelegen
aan de Dorpsweg.
(coll. Gerard de Fouw,
Kolijnsplaat)*

*Het post kantoor gelegen
aan de Kruisstraat
(coll. Gerard de Fouw
Kolijnsplaat)*

4 | Een gedeeltelijke revolutionaire periode, 1903-1911

De nieuwe periode kan ik betitelen als een gedeeltelijke revolutionaire periode.

Het genoten verlof had me in vele opzichten goed gedaan. Begin mei meldde ik me aan boord van het wachtschip te Willemsoord en 7 mei werd ik op verzoek overgeplaatst naar het wachtschip te Hellevoetsluis. Van dat wachtschip werd ik gedetacheerd aan boord van de kanonneerboot "Dufa". De "Dufa" lag in Rotterdam en vertegenwoordigde daar de Nederlandse zeemacht.

De bemanning van de "Dufa" bestond uit een luitenant ter zee 1e klasse commandant, één luitenant ter zee 2e klasse, één hoofdmachinist, één bootzman en 25 korporaals en manschappen. Er lag ook in de marinierskazerne een groot aantal mariniers doch die werden gerekend tot een apart korps te behoren, geen zeemacht en ook geen landmacht. Het ging er in 't algemeen op zo'n klein scheepje gemoedelijk en knusjes aan toe.

*1893, Stoomkanonneerboot Hr. Ms. Dufa (1890-1913) in de Nieuwe Haven te Rotterdam.
(coll. Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag, inv. nr. 01135)*

Onze commandant was echter een ongemakkelijk heerschap. Hij probeerde met alle mogelijke middelen, op dat kleine scheepje een strenge discipline te handhaven en de dienst tot in de puntjes na te doen komen. Op zo'n scheepje net doen of het een oorlogsschip is wekt bij de ingewijden alleen maar de lachlust op. We deden allen net alsof en maakten er een lolletje van. Een klein voorval herinner ik me nog zeer goed. Van 's morgens half zes tot 12 uur 's middags zonder eten is voor een gezond jong mens wel wat lang. We hadden dan ook de gewoonte om 's avonds een sneetje brood te bewaren en dat om 9 uur 's morgens, zo tussen de bedrijven door, met wat koude koffie naar binnen te werken. Het was wel tegen de voorschriften, het mocht niet maar er was zoveel wat niet mocht. De bootzman wist natuurlijk van onze gewoonten af, deed echter of hij niets zag en moest hij het toch zien dan deed hij of zijn neus bloedde.

Op een kwade morgen was ik in 't benedenschip mijn sneetje brood aan 't verwerken toen de commandant een kuur had om eens overal rond te neuzen. *“Wat doe jij hier”* vroeg hij. Ik zei: *“dat ziet u commandant ik verwerk een hap brood”*. Hij snauwde, *“Het is nu geen schaften, ga aan je werk, je komt morgenochtend op het rapport”*. Ik ging kalm naar boven en ging door met het schoonmaken van een sloep. De bootsman werd ook geroepen en kreeg een uitbrander dat hij niet gezien had dat een matroos zo brutaal geweest was om in scheepstijd te eten. Hij verontschuldigde zich dat hij zulks niet opgemerkt had en dacht, barst ouwe chagrijn. Tegen mij zei de bootsman niets maar ik bemerkte wel dat hij het helemaal niet erg vond en best kon plaatsnemen.

De andere dag moest ik op 't rapport verschijnen. Het rapport luidde: 'In scheepstijd etende gevonden in het volkslogies'. *“Heb je hier nog iets tegen in te brengen”* vroeg de Edel Gestrenge. Ik zei, *“Misschien wel”* op een sarcastische toon, *“Niets commandant het is de zuivere waarheid”*. *“Waarom deed je dat, je wist toch dat zulks verboden is?”* *“Ja dat weet ik commandant, ik had honger, herinnerde mij nog een sneetje brood te hebben en heb dat toen verwerkt”*. *“Je hebt tegen de voorschriften gehandeld, ik zal je straffen, ingerukt mars”*.

Ik salueerde braaf maakte rechtsomkeert en trok aan mijn kuit. Ik werd gestraft met een paar dagen scheepsarrest, niet passagieren.

De matrozenbond had al vele malen in rekest en ingezonden stukken in het weekblad 'Het Anker' aangedrongen op een 2e ontbijt bv. 's morgens 9 uur. De motieven die aangevoerd werden waren goed steekhoudend, want het was inderdaad te lang dat jonge kerels moesten vasten. Ik was nu toevallig gesnapt maar ieder die er kans voor zag verwerkte zo tussen neus en lippen 's morgens een hap brood. Er werd natuurlijk in het volkslogies zwaar geboemd over dit geval. Het slot was dat er een ingezonden stuk werd opgemaakt ter plaatsing in het Rotterdams dagblad. Een en ander werd natuurlijk in felle kleuren geschilderd en de commandant zo'n beetje in 't zonnetje gezet. Er werd in dat stuk zelfs gesproken van "mensonterend militarisme". Het blad, geen socialistisch blad, plaatste het stuk in zijn geheel, zonder ondertekening. Het blad nam dus de verantwoording geheel voor zijn rekening.

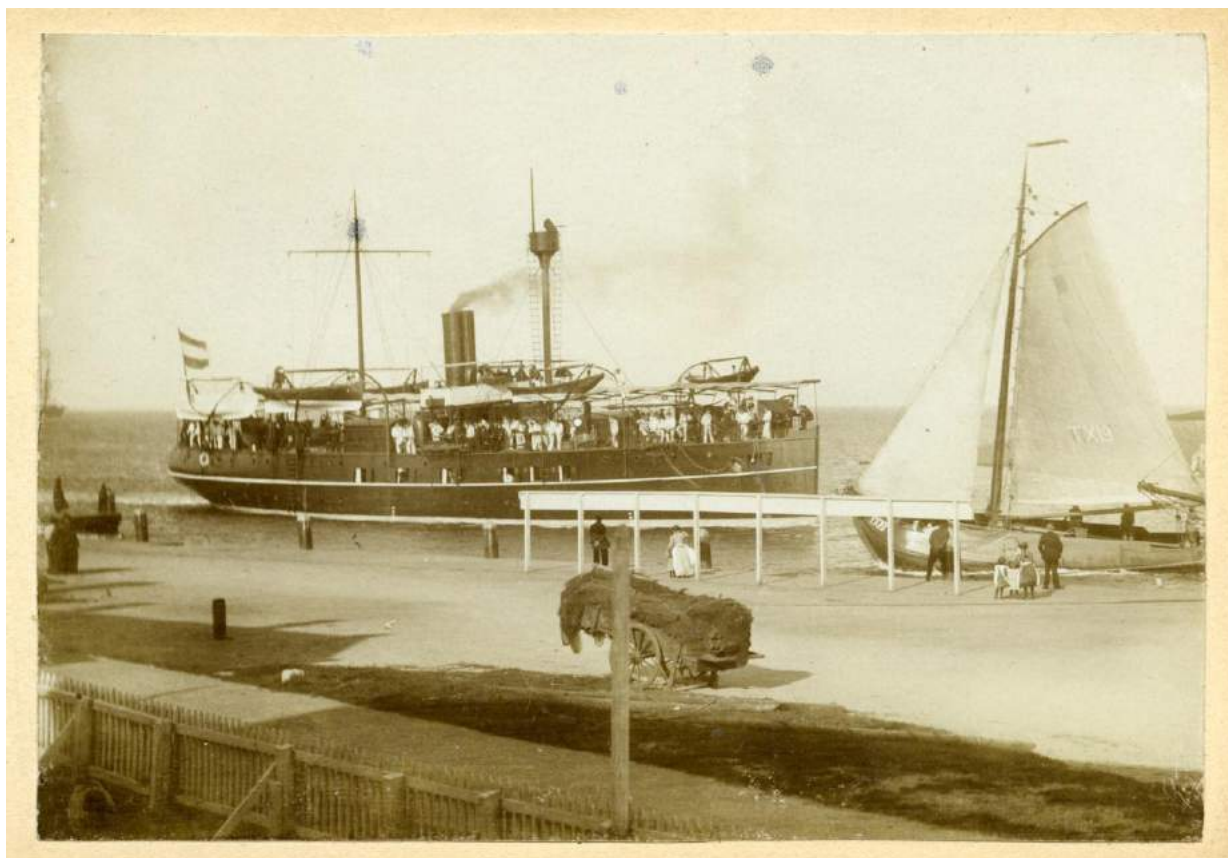
Een paar dagen na die publicatie kwam de oppasser van de commandant bij me met de mededeling, *“Schele je moet bij den ouwe komen”*. Ik begreep natuurlijk uit welke hoek de wind waaide. Ik klopte aan de deur van de kajuit en op het "binnen" trad ik voor de geweldige. Hij had de courant voor zich liggen. *“Heb jij dat geschreven?”* Ik zei, *“Wat bedoelt u commandant?”*

“Hier dit stuk”, zei hij. Ik zeg, *“Is het niet ondertekend commandant”*. *“Neen, wat zou dat?”* Ik zeg *“Dan zult u, om te weten wie dat schreef, zulks aan de redactie moeten vragen commandant”*. *“Heb je het gelezen”* vroeg hij. Ik zei, *“Natuurlijk commandant want we lezen dat blad hier aan boord allemaal”*. *“Ben je het eens met wat daar staat”* vroeg hij. Ik zei *“In hoofdzaak en wat de feiten betreft volkomen commandant”*.

“Heb jij dat geschreven?” Ik zei, *“Ik wens daar noch met ja, noch met neen op te antwoorden”*. *“Als u de naam van de schrijver wil weten moet u zich tot de redactie van dat blad wenden commandant”*. *“Jij weet bliksems goed dat die redactie dat niet zegt”* snauwde hij mij toe. Zoetsappig antwoordde ik, *“Dan blijft zulks voor u altijd een vraag commandant”*. *“Houd je praatjes maar voor je en verdwijn”* beet hij me toe.

Ik maakte militair rechtsomkeert en verliet de Edel Gestrenge met een kwaadaardige kop achterlatend in de kajuit. In kleuren en geuren vertelde ik natuurlijk die gehele geschiedenis in 't volkslogies. We hadden de grootste lol over het geval en genoten dat die ouwe chagrijn zich zo kwaad gemaakt had en machteloos stond. Veel kon hij ons niet maken, we hadden overal maling aan en deden alsof.

Lang ben ik op dat scheepje, strijkijzers noemden we ze, niet geweest want 16 juli werd ik overgeplaatst naar Hare Majesteits "Bellona", artillerie instructieschip te Willemsoord.

*Hr. Ms. artillerie-instructieschip Bellona (1893-1927) vaart 1893 de haven van Den Helder binnen.
(coll. Marinemuseum Den Helder, inv. nr. FT04461)*

Ik moest daar drie maanden een herhalingscursus volgen, en slaagde. (*brevet Kanonnier 2^e klasse, 28 september 1903*)

Op de "Bellona" voelde ik mij heel goed thuis en hoewel mij aangeboden werd, de officier van mijn divisie drong er zelfs op aan, om kanonnier 1e klasse te worden en daarna konstabel, bedankte ik voor de eer. Het konstabelsvak leek me niet, het was me te militaristisch.

Ik was een ijverig bezoeker van het matrozenbondsgebouw. De matrozenbond had namelijk een eigen gebouw gehuurd, een voormalig café. Een gewezen matroos was er beheerder van. Het gebouw was vrij goed ingericht, een flinke vergaderzaal, een paar aparte kamertjes voor bestuurders enz. Je kon er ook een biertje kopen en desgewenst ook nachtlogies. In hoofdzaak liepen de gesprekken over bondsaangelegenheden. Er werd ook ijverig socialistische theorie gegeven. Marx, Engels, Nieuwenhuis enz. waren de apostelen der vrijheid en hun theorieën, aangedikt met wat revolutionaire poespas, vonden gretig ingang.

Op de vergaderingen ging het er ook nogal revolutionair aan toe. Al dat gedoe had ook een goede zijde, het werkte maatschappelijk goed, d.w.z. anti sociale neigingen zoals misbruik van alcohol en dergelijke uitspattingen werden erdoor tegengegaan en onderdrukt.

Uit militair oogpunt gezien was al dat gedoe natuurlijk verderfelijk. Het militarisme, met alles wat er mede in verband stond, werd fel gehekeld en bekritiseerd. Volgens de revolutionaire theorie was de heilstaat nabij.

Alles werd van één zijde gezien en belicht, de nuchtere waarheid was ver zoek. Het revolutionaire element werd nog aangewakkerd door de grote stakingen zoals bv. de spoorwegstaking en de stakingen in de havens. Al wat niet socialistisch was of dacht werd als vijand beschouwd.

Oude en nieuwe gedachten en verkondigingen botsten fel tegen elkaar.

Het oude, ook het vermolmde trachtte zich met alle mogelijke middelen te handhaven, het nieuwe trachtte zich met alle mogelijke middelen baan te breken. Wederzijds werden natuurlijk grove fouten gemaakt en alles werd op de spits gedreven. Door alles heen handhaafde de matrozenbond zich prachtig, het gros der matrozen was dan ook lid. Ook zij die zich liever om een of andere reden, afzijdig hadden gehouden, konden zulks niet want dan hadden ze geen leven. Het parool was, "allen voor één en één voor allen". Het gros nam dan ook deel in één of andere vorm, aan de strijd. In diensttijd zijn heel wat flinke matrozen met karakter, wegens antimilitair graag aan de dijk gezet. Alvorens men tot ontslag overging waren meestal al heel wat dagen provooststraf uitgedeeld. Al dat straffen hielp echter geen zier omdat er toentertijd bij de marine zulke wantoestanden heersten dat eventueel ontslag als een beloning werd beschouwd.

Door het steeds maar weer hameren op misstanden was de publieke opinie ook wakker geschud.

In de beide kamers der Staten Generaal werden over de toestanden bij de marine heftige debatten gevoerd en de minister van marine had het soms kwaad te verantwoorden. Hoewel langzaam en vaak met tegenzin werden toch verschillende verbeteringen ingevoerd.

Het 2e ontbijt werd, als het 1e ontbijt voor zes uur 's morgens viel, ingevoerd. Aan de actie daarvoor had ik ook een groot aandeel gehad. De traktementen werden herzien d.w.z. er werden periodieke verhogingen ingevoerd, het strafrecht werd op moderner leest geschoeid enz.

Het ging allemaal wel niet van harte en moest als het ware afgedwongen worden, maar er kwamen toch belangrijke verbeteringen tot stand. Helaas vielen er veel slachtoffers.

Omdat vermolmde toestanden en opvattingen diep ingeroest zaten was de strijd voor verbeteringen fel.

Er werd ook fel geageerd tegen de kinderwerving. Het was dan ook een groot schandaal dat een jongen van 13 jaar, zich voor langer dan hij jaren oud was, kon verbinden om als matroos te dienen.

De minimum leeftijd is dan ook enige jaren later gebracht op 16 jaar en de langste verbintenis op 8 jaar. Al die acties werden wel vertroeteld door socialistische propaganda en utopieën, maar de ergste uitwassen werden dankzij de gevoerde acties, toch gemeden.

Ik behoorde tot de vurige voorstanders van de matrozenbond, deed aan alles mee maar zorgde niet met de strafrechter in aanraking te komen. Niet alleen schrikte de provoostcel me af, maar ik vond het ondoelmatig je nodeloos bloot te geven. Onder de makkers had ik een zeker prestige omdat ik goed het woord kon voeren en ook, voor die tijd althans, de pen wist te hanteren.

Op een daartoe belegde vergadering werd ik dan ook als afgevaardigde voor een belangrijke jaarvergadering met algemene stemmen gekozen. De jaarvergadering vond in het matrozengebouw te Den Helder plaats. Niet alleen waren daar de kopstukken van de matrozenbond maar ook afgevaardigden van andere vakbonden aanwezig. Het socialistisch Kamerlid Hugenkoler was er ook vertegenwoordigd. We voelden ons natuurlijk een soort wereldhervormers, er werden naast veel nonsens ook wel nuchtere besluiten genomen en nuchtere voorstellen gedaan. De kinderziekten genazen langzaam maar zeker. De verwisseling van de gesalarieerde bestuurder droeg daar ook het zijne toe bij. Die knaap, natuurlijk een kind van zijn tijd, had goede hersens, een praktische blik op maatschappelijke toestanden met alles wat daarmee in verband stond en hoewel de socialistische idealen toegedaan, leefde hij niet in hoger sferen.

In 't algemeen was er een kentering te bespeuren.

Men was van utopieën en frasen meer met de werkelijkheid gaan rekenen. De strijd tussen anarchisme en socialisme was uitgestreden.

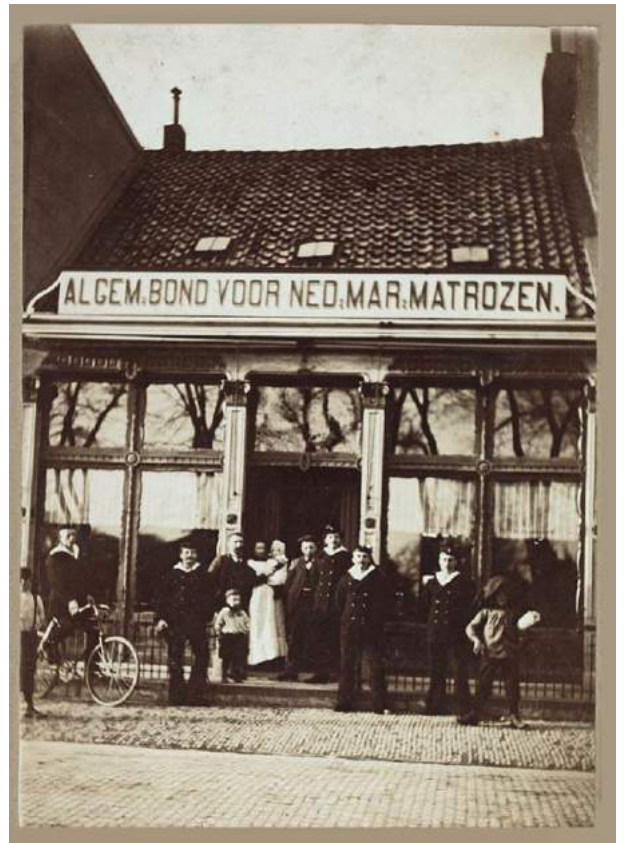
Het socialisme, hoewel nog steeds veranderd, was als overwinnaar naar voren getreden. Op die jaarvergadering was nog wel veel gezwamd maar dat waren de stuiptrekkingen der kinderziekten. Welke besluiten er op die jaarvergadering zoal genomen zijn weet ik niet meer. Wel herinner ik me nog goed een voorstel om de bond aan te doen sluiten bij het pas opgerichte NVV. Na heftige discussies werd dat voorstel, om praktische redenen verworpen. Ik had goed oren en ogen de kost gegeven en naast veel nonsens ook wel wat goeds geleerd. Ik had weer eens aanschouwelijk onderwijs gehad in de waarde van theorieën. Het slot is altijd dat alle theorie rekening moet houden met de werkelijkheid wil die theorie daadwerkelijk resultaat boeken. Dat hadden we dus ook weer gehad. Intussen was die herhalingscursus op de "Bellona" geëindigd.

Hoewel ik op de "Bellona" had kunnen blijven om een cursus te volgen voor kanonnier 1e klasse, ja zelfs daartoe werd aangezocht, bedankte ik voor de eer.

ik vroeg en verkreeg overplaatsing naar Hellevoetsluis en werd daar geplaatst aan boord van "Reinier Claesen".

De "Reinier Claesen" was een bijzonder type schip, we hadden er maar één van bij de marine. Het was een soort monitor met een bemanning van 150 koppen.

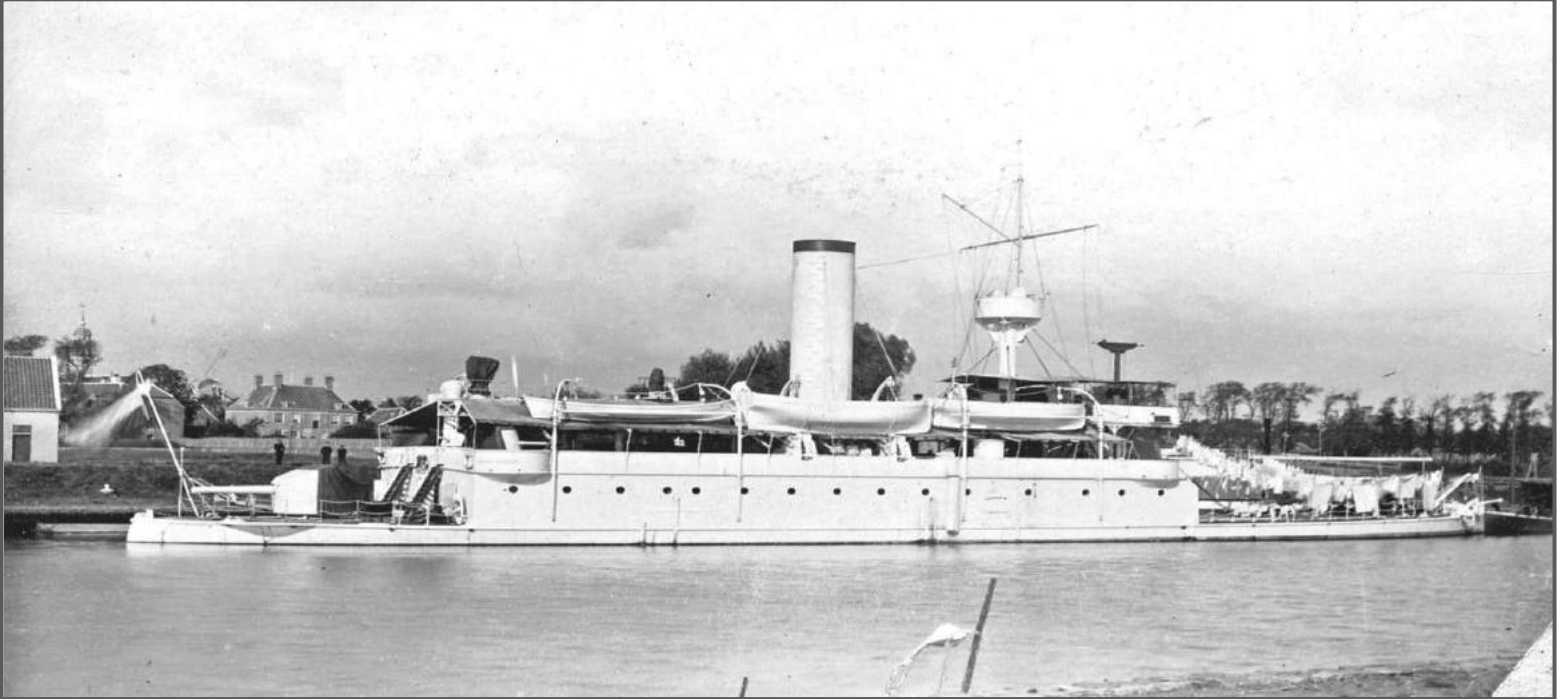
Op dat schip heb ik goed en aangenaam gediend. We scharrelden met het schip wat in de binnenwateren, buiten de zeegaten konden en mochten we niet komen daar het schip niet zeewaardig was. Rouwig waren we daar niet om. Naast de vaste bemanning waren er ook altijd een 50 zeemiliciens aanboord; het schip diende ook als oefeningsschip voor zeemiliciens.

Gebouw van de Algemeene Bond voor Nederlandsche Marine-Matrozen, Hoofdgracht 80, Den Helder geopend 7-7-1902.

(Met dank aan: Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (coll. BG A22/70 foto))

Hr. Ms. monitor Reinier Claeszen (1894-1914)

'Het schip gezien schuin rechts van achteren vanaf de wal, waarschijnlijk te Hellevoetsluis in de Koopvaardijhaven buiten de sluis omstreeks 1907. Op de brug aan stuurboord een armseintoestel van het dagseinsysteem Vreede, dat bij de Koninklijke Marine in gebruik was in de periode 1889 -1907. Op het voordek hangt de was te drogen'.

(coll. Marinemuseum Den Helder, inv. nr. FT02100)

Ik was door mijn bemoeienis met de matrozenbond in het afdelingsbestuur van Hellevoetsluis gekozen en wel als penningmeester. Voor penningmeester moest je speciaal het vertrouwen der makers hebben want het bleek wel eens dat hartstochtelijke socialisten niet tegen de verleiding van de mammon (geldzuchtig) bestand waren.

Het ging er in die afdeling en speciaal in dat bestuur recht gemoedelijk aan toe. Ik zie ons nog zitten op een bestuursvergadering die minstens één maal per week plaatsvond. We hadden een zgn. secretariaat aan de wal. Een kamer die we boven een jood, een pandjesbaas, op de kop getikt hadden deed als zodanig dienst. Indien er geen wacht gehouden moest worden, waren secretaris en penningmeester altijd 's avonds aanwezig. Het was daar de zoete inval, er is daar op die kamer heel wat gezwaard en revolutionaire theorie ten beste gegeven. De leden die met moeilijkheden te kampen hadden kwamen daar hun licht opsteken. Grieven en misstanden werden besproken en zodanig in 'Het Anker' gepubliceerd.

Al wat niet socialistisch was of dacht werd beschouwd als vijand van het volk. Ook de bestuursvergaderingen droegen soms meer het karakter van een stelletje samenzweerdere dan van vakbondbestuurders. Maar ja dat waren de kinderziekten, door vallen en opstaan leert men lopen. Al dat gedoe had in ieder geval de goede zijde dat het de mensen uit de kroeg hield en tot denken noopte. De gewone vergaderingen werden gehouden op een bovenzaaltje van een café. In 't algemeen ging het er op die vergaderingen nogal gemoedelijk toe. De voorzitter, die op het punt stond de dienst zonder aanspraak op pensioen te verlaten, was 28 jaar, een flinke forse kerel. Hij ging bootwerker worden vertelde hij. Het was een halve anarchist en half socialist, kon hoewel ruw goed zijn woord doen en was in vele opzichten een flinke degelijke kerel. De secretaris was goed met de pen, moest niets meer van de marine hebben en ging zijn fortuin in de burgermaatschappij zoeken. De eerste was een Amsterdammer, de tweede een Rotterdammer. Ik deed op die wijze veel ervaringen op en door die ervaringen kan ik me bv. de geestesgesteldheid van de doorsnee communist zo goed indenken.

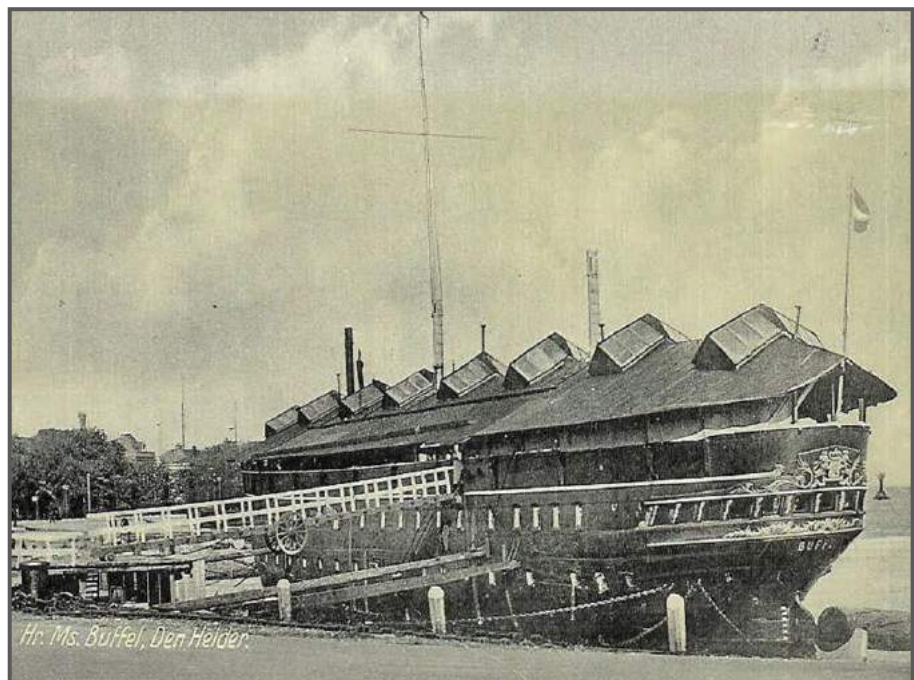

In de beginperiode was de doorsnee SDAP'er, geen zier anders. Door de dagelijkse propaganda onderling en de eenzijdige voorlichting beschouwen de, vooral jonge fanatieke aanhangers, alles wat hun theorie niet onderschrijft, als volksvijandig. De oorspronkelijke communisten evenals de socialisten, vooral zij die de hoofdrollen speelden, zijn en waren meestal te goeder trouw. Velen hebben dat door hun opoffering van maatschappelijke positie enz. met daden bewezen. Zodra er echter eer en geld te behalen is komen de kapers op de kust.

De oorspronkelijke idealen, theorieën enz. worden alleen propagandamiddelen om zoveel mogelijk zieltjes te winnen en eigen machtspositie te verbeteren. De aanhangers, dat wil zeggen de massa, wordt gedegradeerd tot willoos werktuig. Zij hebben slechts te verkondigen wat de meesters dicteren en worden verlaagd tot slaven van weergaloze propaganda. Met goed geleide propaganda en reclamemiddelen, is de massa tot alle mogelijke en onmogelijke excessen op te zwiepen. Dat geldt niet alleen voor communisten, hoewel die daar momenteel het beste voorbeeld van zijn, maar voor alle politieke en geestelijke bewegingen. Trots al die uitwassen is het slotresultaat toch, althans voor zover de ervaring mij leerde, dat de massa een betere maatschappelijke positie heeft dan een halve eeuw geleden. Intussen was ik door de opgedane ervaringen al lang tot de ontdekking gekomen dat tussen theorie en praktijk een machtig groot verschil bestond.

Het jaar 1903 was ten einde en hoewel ik nu niet bepaald ziek was voelde ik toch dat het hart niet normaal meer functioneerde. Eén en ander was vermoedelijk ook veroorzaakt door het zenuwachtige revolutionaire gedoe. Ik meldde me ziek, overdreef één en ander omdat ik meende een kansje te hebben om afgekeurd te worden. 25 januari 1904 besliste de dokter dat ik opgenomen moest worden in 't hospitaal.

*Hr. Ms. Buffel,
Den Helder
(privé collectie)*

Dit geschiedde ook naar aanleiding van het ziek zijn in Indië. Ik simuleerde een beetje maar dat hielp niet veel, blijkbaar ging me dat niet goed af.

7 Maart werd ik als genezen uit het hospitaal ontslagen en geplaatst op Hare Majesteits Wachtschip in Hellevoetsluis. Ik wist nu dat ik niet de minste kans maakte om afgekeurd worden

Er was intussen een nieuw vak bij de marine ingevoerd namelijk het seinvak. De hoofdopleiding werd op de "Buffel" te Hellevoetsluis gevestigd.

Ik vroeg plaatsing bij die opleiding. Om voor die opleiding in aanmerking te komen moest je niet alleen een zeer goed gedrag hebben maar ook nog aan zekere ontwikkelingseisen voldoen. Ik deed een soort voorexamen en slaagde schitterend. Een en ander had ik ook te danken aan het feit dat ik door mijn bestuursfuncties en bemoeienissen met de matrozenbond, correspondentie enz. het op school geleerde praktisch had moeten toepassen. Ik werd 15 april al bij die opleiding geplaatst. We waren er met 12 man. Een officier plus een sergeant stuurman waren met die opleiding belast.

Optische vlaggen leren.
(coll. Nationaal Militair Museum, Soesterberg,
00103016/020)

De lessen bestonden in 't seinen met de armen, met vlaggen enz. Grondige kennis der seinboeken, benevens kennis en onderhoud der zee-instrumenten stonden ook op het lesrooster. Met de gewone dienst hadden we niets te maken, iedere dag van 's morgens tot 's avonds les en nog eens les. Na de cursus drie maanden te hebben gevolgd werd op 16 juli 1904 mij het brevet van seiner 2e klasse uitgereikt.

Aan dat brevet was tevens een toelage van 2 gulden per maand verbonden. Ik behoorde tot de 6 besten en was bestemd om een op te richten cursus voor radiotelegrafist (seiner 1e klasse) in Amsterdam te volgen.

Eerst moesten we nog bewijzen goede praktische seiners te zijn en werden we op 20 juli 1904 geplaatst aan boord van Hare Majesteits Pantzerschip "Hertog Hendrik" en "de Ruijter", drie aan boord van elk schip. Ieder kreeg 4 jonge matrozen, lui die wel iets voelden om seiner te worden, onder zijn onmiddellijk bevel. De 4 man met een gebrevetteerd seiner vormden een zogenaamde seinbrigade. Op toerbeurt deden we wacht ter rede of in een haven.

Eén dag de wacht, twee dagen geen wacht, op zee 4 uur op en 8 uur af. We stonden rechtstreeks ter beschikking van de officier detail navigatie, seinmiddelen enz. en van de dienstdoende stuurman. Ieder van ons kreeg een onderdeel en ik werd belast met onderhoud brug, zee-instrumenten en navigatiemiddelen.

De ons ter beschikking staande seinbrigade werd door ons aan het werk gezet en zo nu en dan kregen ze ook les in armseinen, vlagseinen enz. We waren ook gedoemd te zorgen er de wind onder te houden. Mij ging dat bijzonder goed af, zo zelfs dat die dienstdoende stuurman in overleg met die officier een paar minder willige mannetjes op mijn divisie plaatste. Ik had er geen kinderen aan, terwijl mijn beide makkers er geen goed garen mee hadden kunnen spinnen. Ik viel blijkaar bij die officier en onderofficier nogal in de smaak, kreeg daardoor nogal verantwoordelijk werk en leerde veel.

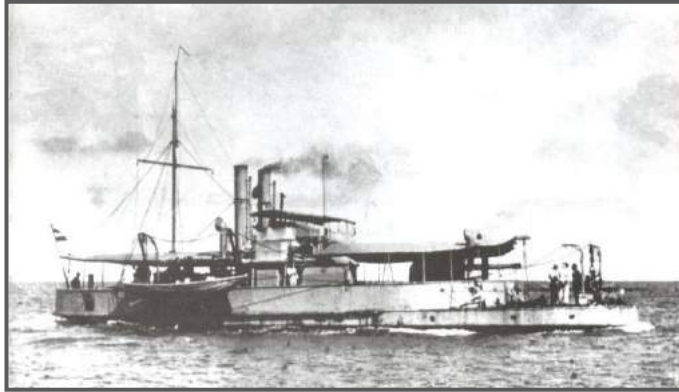
Eind juli trokken we het zeegat uit en maakten we een reisje naar Khristiania, nu (1954) Oslo. De Hardanger fjorden werden ook bezocht. Het was een prettige en leerzame reis voor ons. Khristiania was een mooie plaats waar we ons direct thuis voelden. 's Avonds, we lagen op de reede, was het schip omringd met honderden roeibootjes in hoofdzaak bemand met dames. Noorse liederen klonken over het water en ook wij aan boord lieten ons niet onbetuigd. Ook aan de wal waren we geziene gasten en de Noorse bevolking mocht ons blijkbaar graag. Oslo werd dan ook jaarlijks door één onzer oorlogsschepen bezocht. We bleven een dag of acht te Oslo en na onze kolenvoorraad te hebben aangevuld vertrokken we naar de Hardanger fjorden. Het is daar een prachtige en verheven natuur waar je, varend tussen de hoge steil oplopende bergen, soms in smalle vaarwaters, volop van kon genieten. Ik, die altijd op en om de brug scharrelde had een extra mooi uitzicht. Op de zeewacht was je met die 4 man belast met bediening 't lodingstoestellen, controleren van de log, eventuele kompaspeilingen nemen en verder ter beschikking van de officier van de wacht, kaarten ophalen enz.

Begin september waren we weer in Den Helder terug en 16 september werd ik geplaatst op het wachtschip te Amsterdam en 1 oktober ingedeeld bij de eerste opleiding tot seiner 1e klasse (radio telegrafist).

Ik had het ongeluk 31 oktober in het hospitaal te verzeilen wegens een ontsteking aan de waterblaas, het rechte wist men zelf niet. Ik kon niet normaal wateren en had veel pijn. Absolute rust werd noodzakelijk geacht en hoewel ik eind november betrekkelijk weinig last meer had, liet men mij niet los en moest ik tot eind december in 't Hospitaal blijven. Toen ik weer als geheel genezen ontslagen was, wat het nu eigenlijk geweest was wist men zelf niet, was mijn plaats bij de opleiding door een ander ingenomen. Van die blaasontsteking heb ik nooit meer de minste last gehad. Het ergste was dat mijn plaats bij de opleiding door een ander was ingenomen. Ik kreeg echter de verzekering dat er plannen waren om nog een tussen- opleiding van een man of 4 in te voegen en ik nummer 1 op de lijst stond. Die belofte is ook trouw nagekomen.

Marine Hospitaal Den Helder. (collectie onbekend)

*HNLMS. kanonneerboot Heffring
van de Thorklasse.(1880).*

1 Mei werd ik gedetacheerd op een kanonneerboot en benutte die gelegenheid om examen te doen voor matroos 1e klasse en slaagde.

10 Juli werd ik tussentijds met nog 3 man bij de opleiding voor seiner 1e klas geplaatst. 1 Oktober werd ik aangesteld als matroos 1e klasse. Ik had nu een traktement van: matroos 1e klas 22 gulden, 2 gulden kanonnier 2e klasse, 2 gulden seiner 2e klasse en 2 gulden voor 't certificaat van goed gedrag, totaal dus 28 gulden per maand. Zo nu en dan zond ik eens een wisseltje naar de oude lui, die nu in vrij goede doen waren, althans het veel beter hadden dan toen ik kind was. Op die opleiding waren we de studenten en hadden we met de gewone scheepsdienst niets te maken. We waren als het ware in een heel andere wereld aangeland en zaten de gehele dag in de schoolbanken. De studie was zwaar zowel voor de leerlingen als de instructeurs. Instructie werd gegeven door officieren en enige onderofficieren van de vervallen kwaliteit stuurman. Van de laatste waren nog een 4 tal onderofficieren in dienst en die gingen over tot het korps seiners als sergeant majoor seiner. Die oud officieren waren de meest ontwikkelde onderofficieren van de marine, moesten wiskunde kennen, bestek maken enz.

De officieren waren allen electro technische ingenieurs. Alles wat in verband met radio stond was nieuw en moest van de grond opgebouwd worden. Om ons de beginselen der radio bij te brengen was, hoewel we stuk voor stuk getest waren en tot de meest begaafden behoorden, geen gemakkelijke opgave. Vele zgn. ezelsbruggetjes werden dan ook toegepast en het kostte veel moeite eenvoudige algebraïsche formules voor ons begrijpelijk te maken. Een en ander was noodzakelijk om de theorie der radio enigszins te snappen. Alles stond ook nog in de kinderschoenen en de ingenieurs moesten uit karige gegevens conclusies trekken en een theorie opbouwen waar praktisch mee te werken viel. Hoewel voor ons een goede theoretische grondslag noodzakelijk was en daar ook veel aandacht aan werd geschonken, moest ook praktisch aangepakt worden. Het seinen leren was dan ook in 't begin hoofdzaak.

De morsetekens moesten geleerd en evenals de gewone telegrafie met een morsesleutel getikt worden. Hoewel één en ander eenvoudig lijkt was er veel tijd voor nodig om het juiste ritme en snelheid machtig te worden. De eis was 20 woorden per minuut, een woord werd op 5 letters berekend. Oorspronkelijk werd op zgn. schrijfontvangtoestellen ontvangen, precies als op een telegraafkantoor. Men moest daar, noodgedwongen van af gaan wijken en uitsluitend op het gehoor en tot het zgn. 'sounderen' (telegrammen opnemen op het gehoor) overgaan.

Bij ontvangst op schrijfontvangtoestellen had men controle op de telegrafist door de schrijfband, bij opname op het gehoor ontbrak die controle. Zoals gezegd, om technische reden overbruggen van grotere afstanden werd over gegaan op uitsluitend opnemen op het gehoor.

De eis voor een radiotelegrafist was 20 woorden seinen en 20 woorden sounderen per minuut. Om in één jaar die de opleiding duurde alleen in scheepstijd dat alles te verwerken was uit gesloten; we zaten dan ook soms 's avonds tot 10 uur te blokken en te oefenen. Ook het praktisch werken met radio toestellen moest beoefend worden, alles was nog zeer primitief en stond in de kinderschoenen. We hadden voor die praktische oefeningen drie oefenstations, Amsterdam, Den Helder en Hellevoetsluis. Het ging er alles, althans voor de tegenwoordige begrippen, zeer primitief aan toe.

De oefenrichtingen bestonden uit een zgn. Leidse fles, een inductor, een accubatterij, een kwikturbine onderbreker en wat ondergeschikte toestellen.

Het nieuwe station voor draadloze telegrafie in Amsterdam, 1912.

(Nationaal Archief/Collectie Spaarnestad/Het Leven/Fotograaf onbekend, beeld nr. SFA022801138)

De accubatterij diende als elektrische krachtbron. De kwikturbine, een ijzeren pot gevuld met kwik en alcohol waarin een schijf door een motor bewogen ronddraaide, zette de accu gelijkstroom om in een onderbroken gelijkstroom.

Die onderbroken gelijkstroom van lage spanning werd in de inductor een wisselstroom van hoge spanning. Met die wisselstroom werd de Leidse fles geladen en in die Leidse fles werden dan hoog frequente spanningen opgewekt die door middel van de morsesleutel het luchtnet konden worden ingezonden en in de ether uitstraalden. De ontvangtoestellen waren zo mogelijk nog primitiever. Enige condensatoren en wat spoelen, om de juiste golflengte te verkrijgen zgn. afstemmiddelen, een kleine accu als hulpspanning, een paar elementen, een Schloemilek detector en telefoon waren de voornaamste hulpmiddelen. Deze uiteenzetting is natuurlijk zeer beknopt gehouden en dan ook alleen bedoeld om een inzicht te geven in de primitieve wijze van werken.

Als we met de oefenstations onderling goede verbindingen hadden waren we in de wolken. Onze oefeninrichtingen waren voor 400 en 800 meter golflengte. In Scheveningen was een rijksradiostation, daar ging ook alles nog primitief toe. Er waren nog maar weinig koopvaarders met radio toegerust, alles was nog in 't beginstadium. Vooral atmosferische storingen en ook in hoge mate de minder goede afstemming die mogelijk was, bemoeilijkte de correspondentie zeer. Als bv. Scheveningen in de 600 meter golf volle kracht aan 't seinen was stoorde hij de correspondentie tussen Amsterdam en Hellevoetsluis die in de 400 meter aan 't corresponderen waren. Ik bofte dat ik een goede hand van seinen had en op het gehoor heel goed kon opnemen. Om beurten losten we elkander op de oefeningstations af en deden daar de nodige praktische ervaringen op. Zoals reeds gezegd die opleiding, met alles wat er aan vast zat was een soort studententijd. Alles was nieuw waar je mee te maken kreeg en hoewel de theorie natuurlijk ook van zeer veel waarde was, deed de praktische kijk op een en ander ook een duit in het zakje. Vooral om grote handigheid te krijgen bij het seinen en opnemen vereiste veel oefening. Het was ook een soort gave die de een eerder en beter te pakken kreeg dan de ander. Ook de bediening der toestellen stelde hoge praktische eisen, temeer daar die toestellen zeer primitief waren en er nogal wat aan haperde. Bij het opsporen of ontdekken van fouten en gebreken had je in 't algemeen meer aan een behoorlijk combinatievermogen dan aan een hoofd vol theorie. Ik mocht niet mopperen en had een soort feeling voor het opsporen van gebreken en fouten. Om die reden kon ik ook heel goed opschieten met de ingenieurs en instructeurs. Hierdoor kreeg ik meer verantwoordelijke baantjes en ook zelfvertrouwen. Half juli deden we examen en ik slaagde schitterend. Het traktement werd weer met 2 gulden verhoogd zodat ik nu 30 gulden per maand had.

Eind juli werd ik geplaatst aan boord van het Pantzerschip "Tromp". De Tromp had een voor die tijd moderne radio-uitrusting, het was een zgn. 500 KM station. Het was het modernste radiostation wat we bij de marine hadden. De chef, een officieringenieur, was één der vooraanstaanden op radiogebied. De accubatterij was vervangen door een generator. Die generator was een motor, gekoppeld op één as met een wisselstroomdynamo, kreeg zijn stroom van de gewone scheepsdynamo, begon daardoor te draaien en nam de wisselstroomdynamo mee. Die wisselstroomdynamo leverde 110 volt wisselstroom. Die wisselstroom van lage spanningen werd in de inductor omgezet in een wisselstroom van hoge spanning waarmee 6 Leidse flessen werden aangestuurd. In gunstige omstandigheden haalden we seinafstanden van 500 KM en bij bijzonder gunstige omstandigheden, vooral 's nachts, meer. De ontvangerinrichting was ook beter want in plaats van de Schloemilek detector gebruikten we silicon detectors dat gaf betere ontvangst. De radiohut, hoewel niet ruim, was toch voldoende om alle instrumenten een behoorlijke plaats te geven en nog voldoende ruimte latend voor drie man. We waren als telegrafist niet alleen belast met de telegrafie maar ook met de andere seinmiddelen.

We waren elk chef van een seinbrigade van 4 man en nog bemoeiden we ons met zee-instrumenten, zeekaarten enz. We wisten dan ook wel wat we te doen hadden. Was op zee het draadloze station bezet dan was het 4 uur op en 8 uur af wacht doen in de draadloze. Een gewezen majoor stuurman, overgegaan als majoor seiner, speelde zo'n beetje chef over dat hele gedoe.

Hoewel die majoor, omdat hij minder met de radiopraktijk te maken had gehad op die leeftijd, hij was een goede veertiger, het seinen en sounderen niet zo goed meer wordt aangeleerd, was hij ons wel theoretisch de baas maar praktisch waren wij het hem.

Mijn maats overschatten dat voordeel en dachten dat ze hele pieten waren. Ik was van een andere mening en hoewel ik meer wist op praktisch radiogebied en de majoor vooruit te zijn, besepte ik dat hij theoretisch onze meerdere was en al wat de overige dienst betrof waar wij mee te maken hadden, zee-instrumenten, zeekaarten enz. verre onze meerdere. Ik heb dan ook veel, zeer veel van die man geleerd wat me later van zeer veel nut is geweest. Door onze werkkring kwamen we niet alleen in directe aanraking met de officieren die met de radio te maken hadden, maar met het gehele officierencorps. Ook de opleiding in Amsterdam had veel tot mijn algemene ontwikkeling bij gedragen. Het voordeel hiervan was dat ik vele revolutionaire theorieën als utopieën was gaan onderkennen en meer nuchtere, met de werkelijkheid rekenende denkbeelden hun plaats hadden ingenomen. Was eertijds mijn enige doelstelling geweest te trachten de dienst uit te komen, liefst zo vlug mogelijk, nu begreep ik dat vermoedelijk mijn toekomst bij de marine lag. Ook mede daardoor werden mijn algemene inzichten anders gericht. Dat je niet enkel een zeker nummer was, maar verantwoordelijk werk deed, gaf een zekere zelfvoldoening. Je zelfvertrouwen werd versterkt door dat het in de praktijk nogal eens bleek dat hogere theoretische kennis het aflegde tegen gezond verstand. In het volle besef dat je aan de algemene theoretische kennis der officieren niet tippen kon, stond de zekerheid dat je op eigen gebied ze praktisch in vele opzichten de baas was. In het algemeen stonden we bij hogerhand goed aangeschreven en werd ons werk gewaardeerd. Hierbij kwam nog dat je met de algemene dienst weinig te maken had en een bijzonder zelfstandige positie innam. We werden dan ook door vele onderofficieren benijd, maar beter benijd dan beklaagd.

We maakten nog een oefenreis naar het Noorden, bezochten Khristiania en Stockholm, weer eens wat anders dan gewoon. We hadden met onze radioverbindingen veel succes behaald en afstanden onder zeer gunstige omstandigheden 's nachts overbrugd. Eind september waren we weer in Holland en gingen we in twee partijen met 14 dagen verlof in afwachting van de reis naar Indië. Ik bracht zoals gewoonlijk mijn 14 dagen verlof weer in gepaste vrolijkheid te Kolijnsplaat door.

Eind oktober kwam ik weer in Den Helder terug in afwachting tot we de haven zouden verlaten, bestemming Soerabaya.

In Den Helder werden nog enige dagen de bloemetjes buiten gezet en 14 november 1906 werden de trossen los gesmeten en vertrokken we naar Indië. Ik ging nu onder heel wat betere omstandigheden naar Indië dan de eerste keer. De oude lui waren gelukkig ook in beter doen en ik had een veel en veel beter leven in 't vooruitzicht.

We arriveerden 24 december via Algiers, Port Said en Colombo te Tandjong Priok. Een groot gedeelte van de reis hadden we verbinding met Scheveningen gehad, soms via andere schepen. Daar de nachten bijzonder geschikt bleken voor het voortplanten der radiogolven, werden vooral 's nachts proeven genomen om te trachten zo groot mogelijke afstanden te overbruggen. Het lukte dan ook meermalen afstanden tot 1200 Km te overbruggen. We deden veel ervaring op en het radiostation voldeed in alle opzichten.

Ik was zo gelukkig dankzij mijn uitstekend gehoor en het goed in bedwang kunnen houden der zenuwen, de grootste successen te boeken, waar ik zeer vele indirecte voordelen van had, daar we ook belast waren met hulp bij de navigatie, zoals onderhoud zee-instrumenten, bijwerken zeekaarten en zeilaanwijzingen, nemen van kompas peilingen, assisteren bij opmaken bestek enz. Je leerde dan ook veel. Vooral van de gewezen sergeantstuurman die inmiddels bevorderd was tot majoorseiner leerde ik veel op navigatiegebied.

Praktisch had die majoor weinig met de radio te maken maar ik begreep ten volle dat onze latere werkkring als onderofficier ook veel stuurmanswerk zou bevatten. Ik kreeg van hem dan ook veel verantwoordelijk werk op te knappen. Als radiotelegrafist was mijn naam dankzij wat geluk en behaalde successen gevestigd. Ik had een ander en veel beter leven dan de eerste uitreis met het oude fregat Tromp. In het algemeen was het gewone scheepsleven enorm verbeterd. Ik trof het ook bijzonder goed met de bak waarbij ik was ingedeeld. We hadden een paar uitstekende bakmeesters, korporaals konstabel, die onder de meer moderne geesten gerekend konden worden. De gesprekken aan de bak stonden dan ook altijd op een behoorlijk peil. We waren wel geen heilige boontjes, verre van dat, het paard werd altijd nog bij den naam genoemd. Het opzettelijk ruwe evenals het schunnige werd in het algemeen vermeden. We boften ook met onze commandant want die kon niet alleen de zon in het water zien schijnen, doch hield er ook meer moderner inzichten op na dan het gros zijner collega's.

Natuurlijk had ik ook weer gezorgd voor de extra lekkernij. Met de twee bakmeesters en Jan Nederlof als kokkie vormden we met zijn viertjes een zgn. vreetclubje en waren we vreetmaats. Wij betaalden ieder ons deel en Jan Nederlof bikte gratis mee. Jan was werkzaam bij de bottelier dus er viel wel eens wat tussen wal en schip. Iedere morgen stond een extra mok cacao voor ons gereed.

De cacao kochten we in de scheepstoko. De scheepstoko was een soort winkel die op gezette tijden open was en waar je tabak, sigaren enz. kon kopen. De suiker die bij de cacao behoorde kregen we gratis, dat viel er wel af in de bottelarij.

Op de diverse plaatsen die we hadden aangedaan waren we hoogstens 2 dagen blijven liggen, bunkeren en wat verversing inslaan. Te Tandjong Priok bleven we maar een paar dagen en vertrokken toen naar Soerabaya.

In Soerabaya werden we gepromoveerd tot admiraalsschip.

We kregen de divisiecommandant met zijn adjudant en verdere rompslomp aan boord.

Voor het seinercorps bracht dat veel drukte mee. April 1907 lagen we met nog drie pantserschepen en een torpedobootjager in divisieverband te Ampenan. We bleven daar wat rondscharrelen, manoeuvreren, oefenen enz. Augustus werd de divisie weer ontbonden en ieder schip kreeg zijn eigen taak. Wij gingen in reparatie en werden gehuisvest in de loodsen te Soerabaya. Ik kan nu gelukkig schrijven "gehuisvest" want de toestand van deze loodsen was veel, zeer veel, verbeterd. Het waren nu tenminste behoorlijk bewoonbare gebouwen.

Natuurlijk was ik al vele malen verzocht om in de matrozenbond een bestuursfunctie waar te nemen. Ik had steeds voor de eer bedankt en had er trouwens ook geen tijd voor. Je moest in je vrije tijd steeds studeren en zorgen bij te blijven. Een en ander ook in verband om, na 2 jaar seiner 1e klasse te zijn geweest, examen te kunnen doen voor korporaalseiner.

Alleen toen we op Soerabaya lagen liet ik me lijmen om zitting te nemen in het bestuur van Soerabaya's marine gebouwen.

We hadden op Soerabaya, in navolging van Holland, een eigen gebouw gesticht. Dat gebouw voldeed aan een dringende en noodzakelijke behoefte. Niet alleen dat we nu een gebouw hadden waar we rustig konden vergaderen en bondszaken afhandelden, maar het hield de marineman ook uit minder nette gelegenheden. De behoorlijke zaken waren voor de mindere militair taboe d.w.z. we werden er niet toe gelaten.

Dat stichten van een eigen gebouw was niet van een leien dakje gegaan en had veel tegenwerking ondervonden. Dankzij de volle medewerking van een H.B.L. directeur te Soerabaya, die door zijn relaties de nodige invloed had en ook voldoende juridisch inzicht, kwam alles voor elkaar.

Soerabaja 1910. (collectie onbekend)

Toen ik als secretaris in dat bestuur trad waren de kinderziekten al een heel eind overwonnen, maar enkele heb ik het genoeg gehad te helpen opruimen, ja zelf er het hoofdaandeel in te hebben. Het gebouw was in hoofdzaak gesticht om over een behoorlijke vergaderzaal te kunnen beschikken en onderdak voor de bestuurders van de bond. Naast deze noodzaak had die stichting ook het doel de mannen uit de havenkroegen te houden en meer menselijk amusement te verschaffen. Jenever mocht er niet verkocht worden, wel bier en zwak alcoholische dranken. Je kon er ook behoorlijk, tegen een matige prijs, eten en overnachten. Totdat ik in het bestuur kwam had de man die met de exploitatie belast was een vast salaris.

Die beheerder was een Belg, gepensioneerd sergeant van het Indische leger. Nadat ik alles eens goed had nageplozen en verschillende besprekingen had gevoerd kwam ik tot de wetenschap dat behoorlijke controle niet mogelijk was.

Uitgaande van het standpunt dat je altijd moet trachten mensen belang te doen hebben bij een goede gang van zaken, ging ik eens met die Belg praten. Het slot was dat we akkoord kregen. De Belg zorgde voortaan voor de consumpties waarvan we de prijzen in onderling overleg vaststelden en beschouwden dat als salaris. We waren van een hoop rompslomp af, hadden nog financieel voordeel en die Belg, doordat hij de consumptie- verkoop opvoerde, vaarde er ook wel bij. Hij begon met nog een paar 'djongos' er bij te nemen en meer aandacht aan de eterij te schenken. Op deze wijze was alles er bij gebaat. Voor zover ik weet heeft men ook later dat systeem altijd toegepast.

Nog enkele andere verbeteringen wist ik door te drijven. Dat gebouw heeft zeer veel nut gesticht en ik prijs mij nog gelukkig daar mijn steentje aan te hebben bijgedragen. De ligging van dat gebouw was ook gunstig, slechts enige honderden meters van het marine-etablisement verwijderd.

Enige jaren later is men, wat comfort enz. betreft veeleisender geworden en werd een gebouw in de bovenstad gesticht. Het voldeed zeer zeker aan moderne eisen maar de redelijke waarde is er niet door verhoogd, integendeel. We bleven vier maanden in reparatie en we schreven al 1908, toen we weer ingescheept werden. We gingen weer enige maanden in divisieverband varen, Ampenau hoofdbasis. Verschillende oefeningen en manoeuvres werden gehouden waar wij als seiners natuurlijk nauw bij betrokken waren. Zowel per radio als met andere seinmiddelen werd druk geoefend. Eén en ander was zeer leerzaam en je deed veel ervaringen op.

*M.B. Rost van Tonningen (1852-1927)
leidde als generaal-majoor in 1906 en
1908 een strafexpeditie op Bali.
(bron: wikipedia)*

De laatste helft van 1908 leverden we met de Tromp ook nog een bijdrage aan een expeditie tegen het bergstaatje "Kloengkoeng" op het eiland Balie. De radjah van dat bergstaatje had heibel met een collega van een lager gelegen staatje. Om die buurman het leven onmogelijk te maken had hij de watertoevoer stop gezet en versperd. Natuurlijk kwamen er klachten bij het gouvernement. Waarschuwingen en sommaties hielpen niet en het slot was dat de sterke arm er aan te pas moest komen. De radjah in het gebergte had zich echter terdege verschanst en was zeer moeilijk bereikbaar. Zoals gezegd bedreigingen hielpen niet, die toewan achtte zich in zijn bergstelling veilig en ongenaakbaar. Een kleine expeditie werd uitgerust en ons werd opgedragen die stelling door beschieting met 24 en 15 cm geschut stormrijp te maken. Nadat we de nodige granaten in die Benting hadden gesmeten, konden de koloniale de Benting bestormen en veroveren.

Ik herinner me nog goed het telegram dat ik verzenden moest en dat ongeveer als volgt luidde:
"Benting Kloengkoeng genomen, radjah met 300 vrouwen en volgelingen een kleine poepoetan(zelfmoordstrijd) gehouden, allen dood".

Wat was er gebeurd?

Toen die radjah zag dat zijn spel verloren was, had hij met zijn vrouwen en volgelingen in een soort trancetoestand zich zelf gekrist d.w.z. hadden ze hun buikje opengereten.

Een en ander was gepaard gegaan met fanatieke godsdienstige Hindoe ceremoniën; "Poepoetan" noemden ze dat. De legercommandant Rost van Tonningen noemde het een kleine poepoetan. Met al dat gedoe hadden we ook weer een maand zoekgebracht. Het leven aan boord ging zijn gewone gangetje.

Het amusement aan boord was ook op een hogere sport gekomen. Naast gymnastiek, worstelen en schermen werd ook ijverig de muziek beoefend. Was het vroeger alleen de trekpiano en de fluit van de pijper, nu hadden we ook een gitaar- en mandolineclubje.

Het clubje stond onder leiding van luitenant ter zee Scholte, die heel wat uit dat clubje haalde en er werd ijverig geoefend. Hij had de capaciteiten om zo'n clubje te leiden en gaf ook adviezen en medewerking aan de toneelclub. In latere jaren heeft die knaap ook bewezen dat hij, op het gebied van muziek en zang heel wat in zijn mars had.

We hebben met dat muziekclubje veel plezier en genoeg beleefd, nog lang nadat hun leider al overgeplaatst was. Iedere week was het minstens eenmaal per week gitaar- en mandoline-muziek, soms met zang gepaard. Een en ander veraangenaamde het leven aan boord zeer en het werd ook door de commandant bevorderd.

Ik was nu ongeveer 2 jaar seiner 1e klasse en verkreeg het recht examen te doen voor korporaal. 1 Oktober deed ik examen, slaagde met zeer goede cijfers en werd 1 november 1908 bevorderd tot korporaalseiner. Ik was nu 26 jaar en betrekkelijk een jonge korporaal. Het salaris werd gebracht op 38 gulden per maand, tropentoeelage inbegrepen, plus f 3,50 c.v.g.g. en 4 gulden voor seiner 1e klas, kanonnier 2e klasse verviel. Ik had nu alles bij elkaar f 45,50 per maand en kon daar heel aardig mee rondkomen, zodat mijn natje en droogje verzekerd waren.

De oude lui liet ik ook op bescheiden schaal meeprofitieren want sinds juli 1907 ontvingen ze een delegatie, iedere drie maanden 29 gulden. Die paar centen maakten het mogelijk dat ze er wat royaler konden komen, temeer omdat ze alleen voor zichzelf hadden te zorgen en de oude baas nogal wat bij scharrelde, teer verkopen enz.

Ik werd nog scherpschutter op het geweer ook en genoot daar 75 cent toelage per maand voor. Hoewel het korporaal zijn niet veel verandering in mijn werkkring bracht gaf het niet alleen meer traktement, maar ook meer prestige, een zekere voldoening.

Het jaar 1908 spoedde ten einde en we vierden het oud en nieuw in gepaste vrolijkheid met uitbundige jool. Muziek en zang plus de gebruikelijke middernachtelijke rondgang. Het jaar 1909 begon met zo'n beetje kruisen in Archipel, van kastje naar de muur en omgekeerd.

Zo nu en dan werd in divisie verband gevaren en wat gemanoeuvreed. 1 april werden de maandsoldijen omgezet in dagsoldij. Niet erg, want per slot van rekening gingen we er alleen op vooruit. Ik ging er ongeveer 3 gulden per maand op vooruit. De uitbetaling geschiedde zoals voorheen om de 14 dagen. Intussen had ik nog een aangename ervaring opgedaan.

Een officieringenieur waar ik een paar jaar onder gediend had was op het wachtschip "Koning" geplaatst en daar ook chef van het radiostation.

Op een goede dag kreeg die kwestie met een collega van me, die daar aan boord diende en dat liep nogal hoog. Het slot was dat die officier hem toevoegde: "*Ken jij van Driel*". "*Zeker mijnheer*", zei mijn collega. "*Nu*" zei hij, "*die heb ik klein gekregen, zou ik het dan jou niet kunnen*".

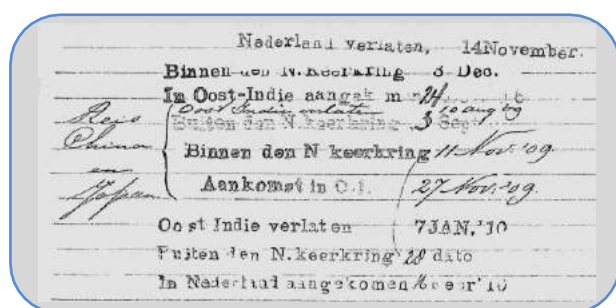
Met andere woorden daar bij vergeleken ben jij nog een gemakkelijk er onder te krijgen ventje.

Het deed mij goed dat van mijn collega te vernemen, want met die meneer had ik het nogal eens aan de stok gehad. Hoewel we dikwijls verschil van mening hadden, konden we toch wel met elkaar opschieten. Het was voor mij een bewijs dat de jaknikkers niet voor vol werden aangezien en zij die ook neen durfden te zeggen, of voor hun mening durfden uit te komen wel voor vol werden aangezien. Die officier was er blijkbaar trots op dat hij mij, zoals hij dacht, tot een soepeler houding had gedwongen. Hij besepte niet dat juist hij het geweest was die water in de wijn had moeten doen.

Ik had namelijk door mijn optreden die meneer gedwongen rekening met die voorschriften en bepalingen te houden. Als hij dit niet deed, durfde ik daar op te reageren. Handelde hij als dienaar van de staat en niet of hij op het jacht van pa de lakens uitdeelde, dan had hij geen kind aan mij en konden we goed met elkaar opschieten.

In ieder geval was het voor mij weer eens te meer het bewijs dat je door van je af te durven bijten meer respect afdwingt dan door op alles ja en amen te zeggen.

Het was inmiddels Juni geworden, en we kregen opdracht voor een Japan-China reis, vlagvertoon. Het schip kreeg eerst een goede beurt. We gingen in 't dok. Alles werd nagezien en zo nodig gerepareerd. We debarkeerden weer en namen onze intrek in de loodsen. In het algemeen waren we daar niet rouwig om. We hadden in die loodsen meer accommodatie dan aan boord en een goed leven. Hoewel we volop konden passagieren werd toch meer het amusement onder elkaar gezocht en gevonden. Op die marinewerf bevond zich ook een kantine waar je alles krijgen kon. In die kantine werd zo nu en dan wat muziek gemaakt door de muziekclub. Ook werden er wel eens uitvoeringen gegeven door liefhebberij toneelclubs. Het was natuurlijk geen kunst met een grote K, maar de lachspieren werden danig in beroering gebracht. Ook deed de mandolineclub zich op gezette tijden horen, zodat je om verstrooiing te zoeken niet aangewezen was op de stad.

*Japan en China reis 1909.
(Uit het conduiteboekje
van Leendert van Driel)*

Begin augustus trokken we weer aan boord en 10 augustus 1909 nam de Japan-China reis een aanvang. De eerste plaats die werd aangedaan was Manilla op de Filippijnen daarna Yokohama, Nagasaki en vervolgens werd China met een bezoek vereerd. Tring Wang Tan in de buurt van Peking, Sjanghai en Hongkong waren de laatste plaatsen die we aandeden.

Daarna keerden we naar Soerabaya terug en kwamen op 27 november daar aan.

Een snoepreisje was het nu niet bepaald geweest. We hadden in de Chinese zee een tyfoon meegemaakt en hoewel we er niet middenin zaten toch een dag of zes ons rantsoentje ervan gehad. Ik had indertijd ten zuiden Kaap de Goede Hoop een orkaan meegemaakt, maar zo'n tyfoon is nog een graadje erger. Gelukkig was de Tromp een goed zeeschip dat tegen een stootje kon en dat was wel nodig geweest.

De zee-instrumenten benevens draadloze berichten hadden ons al gewaarschuwd.

We waren dus op onze hoede en konden het ergste ontlopen, dat wil zeggen zorgen dat we er niet middenin verzeilden. Aan de staart was het al erg genoeg. We hadden natuurlijk alles zeevast gesjord en de sloepen extra bezorgd. Een en ander bleek niet overbodig te zijn geweest. We konden niet in de koers blijven liggen, want we moesten zorgen met de kop op de golven te blijven, zachtjes stomend. Je had moeite op de been te blijven en moest op je hoede zijn voor overslaande golven.

Menig nat pak werd dan ook opgelopen. Dat was nog fris ook, want het was tamelijk koud.

We verspeelden nog een zware sloep ook, ondanks dat die goed bezorgd en gesjord was, drukte één zware golf hem als een luciferdoosje in elkaar, zodat er niets anders overbleef dan te kappen. Het was dan ook wat je noemt beestenweer. Na vier dagen was het ergste leed geleden en hoewel het nog zwaar weer was, waren we de tyfoon toch kwijt.

We maakten ook nog een bijzondere gebeurtenis mee. Het was nog tamelijk ruw weer toen de uitkijk in de mast praaide *"prauw aan bakboord op 5 streken"*. De kijker en binocles werden die kant op gericht en jawel hoor, een omgeslagen prauw was zichtbaar met nog volk er op.

Toen we de prauw dicht genaderd waren, maakten we lij en wierpen de schipbreukelingen een tros toe. Het kostte heel wat moeite om die prauw vast te maken om hem naar Hongkong te slepen. Daar waren we nog een paar dagen stomen van verwijderd.

Om die arme kerels binnenboord te krijgen ging ook niet van een leien dakje, ze waren totaal uitgeput. Toen ze binnenboord gehaald waren, wisten ze van dankbaarheid niet wat ze doen moesten. Het eerste wat ze deden was op de knieën vallen om de hemel te danken voor hun redding, het was een aandoenlijk tafereeltje. Onnodig te zeggen dat ze bij ons aan boord alle mogelijke hulp kregen.

Die knapen, vier Chinezen, hadden goede hulp dan ook zeer nodig want ze hadden 8 dagen en nachten, bij ruw weer zonder eten of drinken op hun omgeslagen prauw doorgebracht.

Met eten en drinken moest in het begin langzaam en onder dokterscontrole te werk worden gegaan. Ze hadden wat vodden aan en werden direct goed in de kleren gestoken. Er werd nog een geldelijke inzameling gehouden die zoveel opbracht dat ze royaal de geleden materiële schade dekte. Ik heb nog nooit zulke dankbare schepselen gezien en ik was overtuigd dat die kerels, onder de Chinezen waar we mee in aanraking kwamen, meer goodwill voor de Dutchman hebben gekweekt dan waar ooit een ambassadeur toe in staat zou zijn.

Op alle plaatsen die we aandeden bleven we natuurlijk een paar dagen liggen en mochten we passagieren. Als je de ogen goed de kost gaf en ook de volksbuurten eens bezocht dan zag je dat de gewone man in Japan en China nog leefde als bij ons in de middeleeuwen. Krotten, waar hier nog geen varken in opgefokt wordt, dienden daar als woningen voor mensen. Naast al die ellende en krotten zag je veel overdaad en paleizen. De tegenstelling tussen arm en rijk was schrikwekkend. Ik kan me zo goed indenken dat onder dergelijke omstandigheden bv. bij het woeden van besmettelijke ziekten, hele streken uitsterven. De steden waren overbevolkt en de hygiënische toestanden erbarmelijk. Dat geldt zowel voor Japan als voor China. De steden op Java waren El Dorado's vergeleken daarbij. Ik heb Tokio ook nog bezocht, daar zag je naast het meest moderne ook het oer ouderwetse. Naast paleizen, krotten, prachtige moderne straten en wegen, maar ook modderpoelen.

Tokyo 1909. (collectie onbekend)

De officieren hadden van dat reisje ook niet terug in verband met al het officieel gedoe, verplichte recepties etc. Ter illustratie: Op een dag na zo'n officiële receptie komt de jonge luitenant ter zee Furstner, de latere admiraal, de draadloze hut binnen. *"He, he"*, zei hij, *"dat zit er weer op, ik zal blij zijn als al dat officiële gedoe afgelopen is. Wil je dat wel geloven van Driel"*. Ik zeg, *"Ik wel mijnheer, maar het volk vindt dat de heren maar eens boffen, iedere dag prijs vreten"*.

"Wat zeg je me nu van Driel". Ik zeg: *"Dat hoort u toch mijnheer, als de heren voor officiële recepties naar de wal gaan, dan zegt Jan Boezeroen met afgunst in zijn stem, daar gaan de heren weer prijs vreten"*.

Persoonlijk weet ik beter en ik kan me best voorstellen dat al dat gedoe een normaal mens de keel uit hangt, want per slot van rekening is het opzitten en pootjes gegeven. Dit geldt natuurlijk zowel voor de Europeaan als voor de Aziaat". "Je hebt het heel goed bekeken", zei hij, "Al dat gedoe is soms een marteling maar ja het moet gedaan worden. Mijn kennis der scheepstaal is ook weer verrijkt, want die term "prijsvreten" is kostelijk gevonden, maar er toch geheel naast. Het doet me intussen genoeg dat mensen zoals jij, en ik hoop dat er zo meer zijn, er een andere kijk op hebben n.l. dat we het beschouwen als een verdoemde plicht". Daar in het Noorden van China bij Trin wang tan was geen haven en lagen we ter rede.

We troffen het daar nu niet zo best want er blies juist een kleine stormpje uit de Siberische hoek. Die wind ging de ene kant je body in en kwam er aan de andere kant uit, althans dat gevoel had je. Ik heb nergens ter wereld zo'n intens koude wind gevoeld.

Nagasaki was marine gedoe, hoewel we weinig met Japanse matrozen in aanraking kwamen, vermoedelijk uit gevoelsoverweging, andere mentaliteit.

In Manilla kon je aan alles merken dat ze daar eeuwen door Spanjaarden geregeerd waren. Het was er in vele opzichten nog Spaans en de R.K-geestelijkheid had er een overwegende positie. Sjanghai was echt Chinees, één bont gedoe van handel en verkeer. Naast moderne vervoermiddelen zag je er ook oerconservatieve zoals het vervoer per draagstoel.

Sjanghai 1910. (collectie onbekend)

Autoriteiten verplaatsten zich in hoofdzaak per draagstoel, soms gevolgd door een bende vrouwen en kinderen. Hongkong was meer Engels en deed daardoor meer Europees aan. Hoewel die reis in vele opzichten aangenaam en leerzaam was geweest, verkwikkend had gewerkt, waren we toch weer blij toen we het anker in de haven van Priok lieten vallen. We bleven nog een paar dagen te Priok en vertrokken toen naar Soerabaya, waar we ons klaarmaakten voor de thuisreis.

Het einde van het jaar naderde en met een gezellig oud en nieuw werd van 1909 afscheid genomen. 7 januari 1910 werd de thuisreis aanvaard, via Colombo, Aden, Port-Said en Algiers naar den Helder alwaar we 16 februari aankwamen. De thuisreis was prettig verlopen. De stemming aan boord van een thuisvarend schip is als regel uitstekend want het gros verlangt er naar weer voet op vaderlandse bodem te kunnen zetten. Het in Indië meegemaakte, zowel het goede als het minder goede, soms ellende is dan weer spoedig vergeten. Alles is betrekkelijk, zulks kom je vaak tegen en wordt je praktisch kenbaar gemaakt. Ik heb lui gekend die, terwijl ze in Indië waren, geen goed woord over het zogenaamde apenland konden aanhoren of ervoor over hadden. Niets maar dan ook niets deugde er, ze deden niets dan kankeren en nog eens kankeren. Diezelfde lui vroegen, als ze nog geen jaar weer in Holland waren, uitzending naar Indië. Dat een mens een raar wezen is wordt dikwijls bewaarheid.

We stelden het schip uit dienst, ik was er mee uit- en ook weer thuisgevaren. Het was voor mij een goed schip geweest. Ik had er aangenaam en plezierig gediend en hoewel een druk, toch een bijzonder goed leven gehad. Ook de voeding was stukken beter geweest dan ik in mijn eerste reis had mee moeten maken. Persoonlijk had ik in mijn eerste termijn aan het voedingprobleem ook aardig een mouw weten te passen. Het algemeen peil van de doorsnee marineman was gestegen, wat b.v. duidelijk bleek uit zijn gedragingen aan de wal, begrip voor maatschappelijke zaken en verhoudingen, eigenwaarde enz.

De behandeling door hogere hand en toepassing van het recht, bepalingen en verordeningen waren ook stukken vooruit gegaan. De salarissen waren in het algemeen verbeterd en vele verbeteringen ingevoerd o.a. op het gebied van voeding en gezondheidsvoorzorg. De tweede termijn in Indië zat er dus weer op. Het schip stelden we 5 maart uit dienst en met ingang van die datum werd me een verlofpas voor zes weken uitgereikt.

Marinewerf Willemsoord, ca 1910. (coll. onbekend)

In die tijd was het van Den Helder naar Kolijsplaat een hele reis. Ik reisde met de trein naar Goes alwaar ik werd afgehaald door mijn zuster met haar a.s. man. Dat afhalen werd door mij op zeer hoge prijs gesteld. Van Goes naar Kolijsplaat is een hele tippel en dan is gezelschap zeer aangenaam. Ik had ook nogal wat bagage bij me en vele handen maken licht werk. Ik kwam, hoewel wat vermoeid, toch fris en monter aan.

De oude lui waren gelukkig in de beste conditie en ik vond het oude huis met alles wat er toe behoorde in prima staat terug. Het doet een mens dan toch weer eens goed, na al dat zwerven in een oude veilige haven aan te leggen. Mijn delegatie die 2 jaar gelopen had was voor de oude lui een ware uitkomst geweest. Ze waren daardoor in staat geweest er wat ruimer van te leven, wat hun in alle opzichten ten goede was gekomen. Van mij stond het gehele dorp paf. Ik was in die tijd in mijn volle fleur en woog 90 kg. Toch was ik niet log of pafferig, integendeel.

De familie en bekenden waren allen even hartelijk en verheugden zich dat ik er zo best uit zag. Bij vele dorpelingen was ook een weinig afgunst te bemerken want ik was en kon royaal zijn. Zoontjes van notabelen nodigden me zelfs op hun zaterdagavondsociëteit. Ik bracht die zes weken verlof in gepaste gezelligheid door, nam er goed mijn natje en droogje van, zorgde dat de overige huisgenoten meeprofitteerden en genoot met volle teugen van de huiselijke haard.

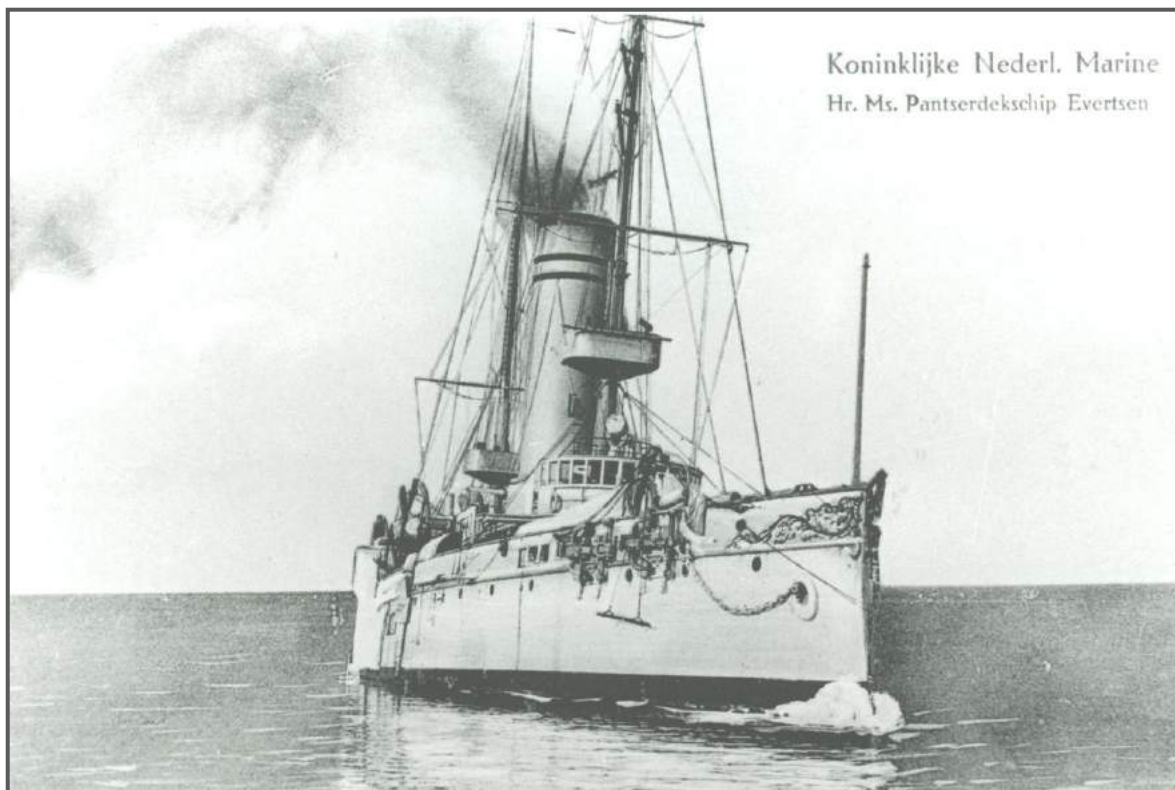

*Café 'De Patrijs, Colijnsplaat.
(coll. Gerard de Fouw, Colijnsplaat)*

Na gedane arbeid is het zoet rusten en na jaren uit je jeugdomegeving te zijn weggeweest, doet het een mens goed er weer eens een poosje te kunnen vertoeven, vooral als de omstandigheden dan veel verbeterd zijn. Kolijnsplaat zelf was niet veel veranderd. De mensen leefden er hun eigen meestal bekrompen leventje, maar toch bemerkte ik uit gesprekken dat men meer interesse had gekregen voor maatschappelijke vraagstukken. Vooral de jeugd was niet meer zoet te houden met de belofte van een beter hiernamaals. Men wilde ook meer van de levensdis hier op aarde. De oudere generatie bleef in het algemeen dommelend, dat was misschien nog goed ook. Tijdens mijn verlof genoot ik nog extra 50 cent per dag voor voeding. Hoe bestaat het, zeiden we. Ik kreeg nog een ambtelijke mededeling dat ik met ingang van 16 april geplaatst was aan boord van het pantserschip "Evertsen" en me daar melden moest. Door een rustige en gezellige zes weken verlof geestelijk en lichamelijk gesterkt, aanvaardde ik 16 april de reis naar Den Helder

en meldde me aan boord van de "Evertsen". De "Evertsen" was een zusterschip van de "Kortenaar" en de "Piet Hein". Het waren pantserscheppen oud model met een bemanning van plus minus 250 koppen. Dat soort schepen waren goede zeescheppen en in het algemeen was het aan boord prettig dienen. Ik moest er de stuurmansdetails met al wat daar aan vast zat overnemen. Het schip was pas een paar maanden in dienst en het stuurmansdetail was zo lang maar waargenomen, zo goed en zo kwaad als het ging, door een dekonderofficier. Die onderofficier dankte de hemel dat ik hem af kwam lossen. Al het werk waar hij niets of weinig van afwist had hij wijselijk laten liggen, ook omdat hij wist dat beheer maar tijdelijk te moeten voeren. Ik kon meteen beginnen met alles behoorlijk voor elkaar te zetten en dankzij ook de van alle zijde ondervonden medewerking liep alles na 14 dagen op rolletjes. De navigatieofficier was een praktische kerel. Ik had veel met hem te maken en we konden heel goed met elkaar opschieten. Ik voelde me dan ook direct thuis aan boord van het schip.

We maakten enige reisjes langs de kust, seinen met kustwachtposten enz. Ik was ook chef van het radiostation; dat wil zeggen belast met de praktische dienst. Een officieringenieur was theoretisch de verantwoordelijke man. Met die meneer kon ik ook best opschieten en na een paar weken liet hij praktisch alles aan me over. Er waren ook drie telegrafisten, zo van de opleiding aan boord. Het radiostation werkte nog met een kwikturbine onderbreker. Met het toezicht op de radio, het beheer der seinmiddelen, zee-instrumenten, zeekaarten, onderhoud brug enz. had ik meer dan mijn handen vol. Ik beschikte gelukkig over voldoende getrainde en half getrainde manschappen, bij elkaar 15 man. Al beweer ik het zelf, ik kon er mee lezen en schrijven, zo zelfs dat het in de gaten liep, want alles klopte altijd als een bus. Ik hoefde geen duvelstoelager te spelen en kon altijd rustig verantwoordelijk werk afdoen, zoals kaarten bijwerken, of als er iets bijzonders in de radio aan de hand was, daadwerkelijk ingrijpen.

Panterschip "Evertsen". (coll. Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag, inv. nr. 06498)

We maakten ook nog een oefenreisje naar Noorwegen, alles verliep vlot en ik deed als geheel zelfstandig chef de nodige ervaringen op. De zomer liep ten einde en daar 27 oktober mijn diensttijd om was kwam ik voor de keus te staan, mijn loopbaan bij de marine verder vervolgen of mijn heil te zoeken in één of andere burger of rijksbetrekking. Ik plaatste voor- en nadelen tegenover elkaar en nam daarna het besluit door te dienen en trachten te bereiken wat er te bereiken viel.

Ik begon, daar je als sergeant geen doorlopend dienstverband had en als korporaal het dienstverband wel kon verlengen waaraan een premie verbonden was, 4 jaar bij te tekenen. Half november tekende ik nog 1 jaar bij en maakte het maximum van 5 jaar vol. Ik ontving daar een premie van 90 gulden voor, een mooi verlofcentje en appeltje voor de dorst. Hoewel het marineleven ook veel nadelen had, was het risico om de burgermaatschappij in te stappen te groot. Ik hoefde wel niet ongerust te zijn geen passende rijks- of gemeentebetrekking te kunnen bemachtigen, ik had meer dan voldoende aanbevelingen ter beschikking, maar de balans sloeg over naar de marinezijde.

Ik had me goed gerealiseerd dat ik in de burgermaatschappij als het ware van voren af aan moest beginnen.

Bij de marine had ik een zekere zelfstandigheid en prestige, de vooruitzichten waren ook goed. Als het me in de burgermaatschappij niet zou bevallen kon ik wel terug komen bij de marine, binnen zekere tijd nog als korporaal, maar dan onderaan op de ranglijst. Nu had ik het vooruitzicht, zodra ik 2 jaar korporaal was, voorgedragen te worden voor de sergeantsrang. Die premie voor diensttijd verlenging had ik nu ook maar meteen in de wacht gesleept. Ik vroeg 1 november om in aanmerking te komen voor bevordering. Examen had ik niet meer te doen, het gedane examen voor korporaal benevens de verworven mutaties waren van dien aard dat ik aan de gestelde eisen ruimschoots voldeed.

De winter brachten we gedeeltelijk op de werf door en met wat scharrelen op de Noordzee. Ik had nog 14 dagen winterverlof gehad, die ik in gepaste vrolijkheid te Kolijnsplaat had door gebracht.

Eind maart kwam op een avond, ik zat in de kaartenkamer, de officier belast met de navigatie bij me. Hij gaf me een hand en zei: *“Het is me een genoegen de eerste te kunnen zijn om je geluk te kunnen wensen met je bevordering tot sergeant, 1 april word je aangesteld”*. Ik zei: *“Natuurlijk, dank u zeer meneer”*. Hij keek me eens aan en zei: *“Dat zeg je nu net op een toon of je zeggen wil, ik vind het heel aardig van u, maar die promotie zelf kan me weinig schelen”*. *“U slaat de spijker niet helemaal op zijn kop meneer maar helemaal er naast bent u ook niet”*, antwoordde ik. *“Maar kerel dat is toch de mooiste promotie die je bij de marine maken kunt als je in het korps onderofficieren wordt opgenomen”*. Ik zeg: *“Zo is het meneer, maar weet u de voordelen die hieraan verbonden zijn?”*

“Ja natuurlijk”, zei hij, *“In de eerste plaats krijg je meer salaris”*. Ik zeg: *“Stopt u maar, want juist daar wilde ik wel eens met u over praten. Weet u hoeveel mijn salaris nu is en hoeveel het wordt bij bevordering tot sergeant?”* *“Dat weet ik niet precies”* antwoordde hij, *“Maar het zal toch beduidend meer zijn”*. Ik zeg: *“Precies 20 cent per dag”*. Hij wilde het niet geloven maar ik kon het precies voorrekenen.

Mijn salaris kwam van f 1,28 op f 1,48 per dag. Een en ander kwam omdat ik als korporaal een vrij hoog salaris had doordat ik f 4,00 seiner 1e klas en f 3,50 van het c.v.g.g. per maand had en beiden bij bevordering tot sergeant vervielen. Ik zeg: *“U begrijpt natuurlijk dat die salarisverhoging mij vrij koud laat, daar is ze te weinig voor. Het beseft dat die toestand niet zo kan en zal blijven verguldt de pil. Ik kom nu echter onder betere omstandigheden, eigen tafel met wat extra, beter logies en ligging, minder met jong volk, zoals aan de bak, te maken enz. enz. en dat verheugt me en schenkt voldoening. Die traktementsverhouding neem ik op de koop toe”*. Hij zei: *“Dat zijn dingen die je me nu vertelt waar ik niets van af wist”*. Ik zeg: *“Dat is het nu juist meneer waar de heren, hou me ten goede dat ik zo rondborstig tegen u spreek, altijd nog in falen, namelijk kennis van het leven, de materiële omstandigheden en geestelijke verhoudingen van voor de mast. Ik weet bijvoorbeeld precies het traktement van de minste matroos tot dat van de minister van marine toe. Ik wil dat weten om tenminste met enige kennis van zaken een oordeel te kunnen hebben over verhoudingen. Ik weet ook dat bijvoorbeeld een luitenant ter zee schandelijk onderbetaald wordt omdat hij, wanneer hij geen kapitaal heeft en gehuwd is, fatsoenlijk armoede lijdt. Het personeel beneden de rang van officier is er zo mogelijk nog beroerder aan toe”*. We hebben wel een paar uur daar in die kaartenkamer over alles en nog wat, de marine betreffend, gepraat. Het slot was dat ik zei: *“Ik hoop meneer dat u mijn rondborstigheid niet euvel zult duiden”*.

Hij gaf me een hand en zei: *“Ik heb door ons gesprek veel geleerd en zal je daar altijd dankbaar voor blijven. Zulke gesprekken moesten tussen kerels meer gevoerd werden”*. Ik heb met die meneer nog dikwijls gepraat in vriendschap en dat heeft nooit ook maar enigszins de militaire verhouding of discipline geschaad. 1 april 1911 werd ik aangesteld, voor de boeg met de nodige lof en toespraken, als sergeantseiner.

5 | HET MIDDEN VAN DE MAST, ONDEROFFICIER, 1911-1918

Een periode, n.l. die van voor de mast was afgesloten, een nieuwe begon en wel die van het midden. Ik was blij dat al dat officieel gedoe, waar ik toch al niet veel mee op had, was afgelopen. De spullen lagen in het onderofficierslogies al klaar en binnen een half uur was de verwisseling van uniform geschied.

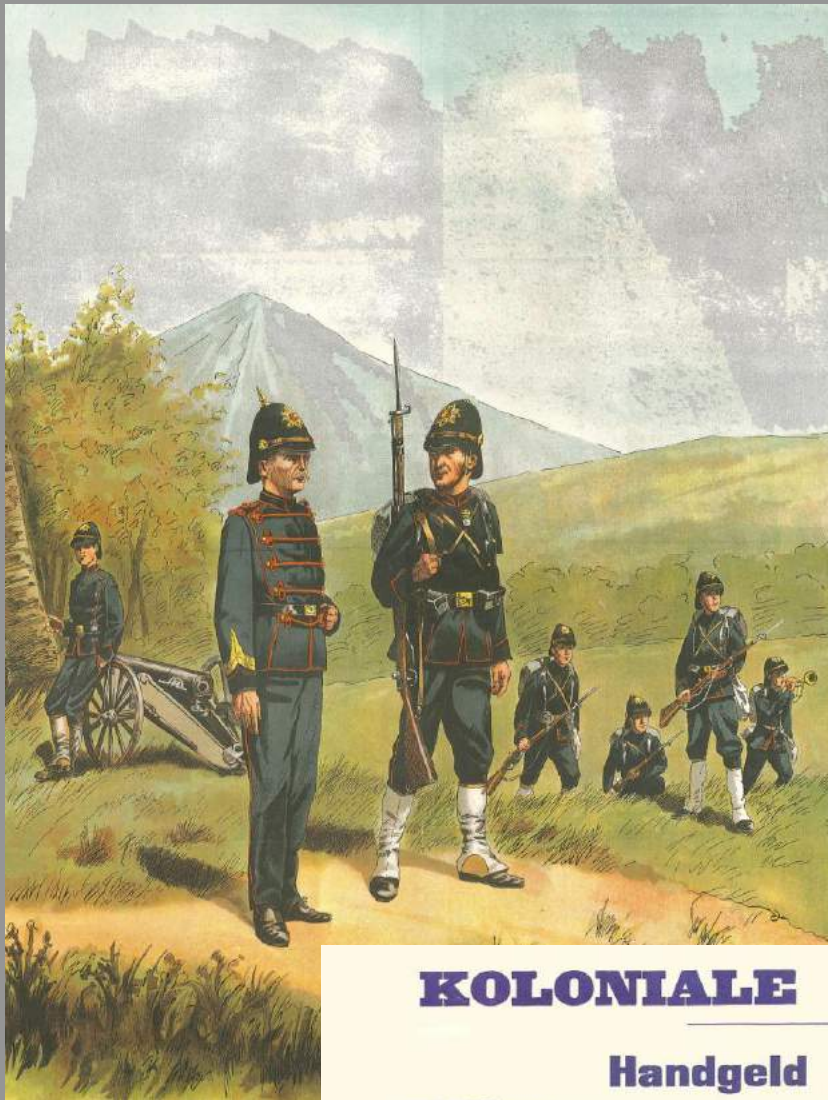
Voor aanschaffing van dat uniform, veel van mijn korporaalsuniform kon ik nog gebruiken of voor een zacht prijsje overdoen, kreeg ik 65 gulden vergoed. Dat is niet veel en toch kon ik met een en ander goed uit komen.

Ik werd op kameraadschappelijke wijze in het onderofficierslogies ontvangen en voelde mij direct thuis. Ik begon met vrije tap te geven of te wel te trakteren. De onderofficieren hadden namelijk het voorrecht dat ze er een zogenaamde tap op na mochten houden. Dat wil zeggen dat er op gezette tijden, 's middags voor het eten en 's avonds tijdens zekere uren, sterke drank gebruikt mocht worden. Vrije tap werd gegeven door onderofficieren die jarig waren of een bijzondere gebeurtenis wilden gedenken. Die tap bestond alleen op varende schepen. Er werd streng de hand aan gehouden dat er geen misbruik van die vrijheid werd gemaakt. Een zogenaamde tapbaas had het beheer en noteerde het gebruik. Voor zo'n 20 man vrij drinken te geven lijkt nogal kostbaar, maar dat viel mee omdat de borrel 2^{1/2} cent kostte, ze was n.l. niet belast met accijns. Weliswaar gold dat alleen maar op zee maar er werd altijd wel gezorgd dat, als we de haven binnen liepen en de commies aan boord kwam er voldoende drank niet verzegeld werd. Hoewel er een stevige borrel gedronken werd hield men zich angstvallig aan het parool er geen dronkenmansbende van te maken. Ook werd gezorgd dat de dienst er niet onder leed.

Een en ander geschiedde niet omdat het zulke matige brave jongens waren, maar uit eigen en algemeen belang. Er werd lustig op mijn promotie en gezondheid gedronken en ik deed dapper mee. Zoals gezegd ik voelde me direct in het onderofficierslogies thuis. Dat kwam ook omdat ik feitelijk in dienstverhouding weinig met de meesten te maken had gehad daar ik een vrij zelfstandige positie innam. In het algemeen veranderde, wat de dienst betrof, zeer weinig. Alleen met morgenappel, aantreden voor passagieren enz. had ik niets mee te maken. Ik had ook meer vrijheid gekregen. Het nieuwe uniform stond me goed, alleen had ik nogal eens ruzie met mijn boord. Het was dan ook voor het eerst in mijn leven dat ik een boord rond mijn nek droeg. In het begin was dat wat onwennig maar na een paar weken was ik daar ook aan gewend. Mijn latere zwager Ratelband was ook aangesteld als sergeant en hij nodigde mij uit eens een avondje bij hem thuis te komen. Hij was gelijk met mij thuis gevaren en omdat hij al verkering met mijn latere schoonzus Lena had toen hij naar Indië moest, direct na thuisvaren getrouwd, dus ruim een jaar.

Op dat avondje leerde ik jullie moeder kennen, bracht je moeder 's avonds naar de trein en kreeg meteen de uitnodiging eens naar de boerderij te Breezand te komen. De zondag daarop gaf ik er al gevolg aan. Het slot was dat het meteen, wat je noemt, sterk aan was. Ik werd een geregeld bezoeker ten huize van de familie Leenders, op de boerderij. Mijn vriendin en ik kwamen in ideeën en levensopvattingen ver overeen.

Natuurlijk sterk verliefd, waar nog bij kwam dat we beiden een harde jeugd achter de rug hadden. Ook de liefde voor de natuur bij moeder oefende grote invloed op mij uit.

Gemeentes ontvingen in 1902 deze wervingsposters voor "vrijwilligers voor Koloniale Werving", verbintenis voor zes jaren (coll. GA Noord-Beveland)

KOLONIALE WERVING.

Handgeld f 200,

voor vrijwilligers die eene verbintenis voor **zes** jaren aangaan, alsmede voor miliciens, die met onbepaald verlof zijn, of binnen één maand met onbepaald verlof zullen gaan, en zich verbinden om voor twee jaren naar Oost-Indië gedetacheerd te worden;

Aanbrenggeld Twintig Gulden.

AANMELDING: Voor vrijwilligers en miliciens met onbepaald verlof bij den Commandant van het Koloniaal Werf-Depôt te Harderwijk of bij een der Plaatselijke of Garnizoens-Commandanten.
Voor miliciens onder de wapenen bij hun onmiddellijken Chef.

WERVING VOOR DE KOLONIALE RESERVE te NIJMEGEN.

HANDGELD voor vrijwilligers bij het aangaan van eene verbintenis voor **zes** jaren f 300. Hiervan wordt f 50.— dadelijk na de aanneming uitbetaald en f 250.— op 's Rijks post-spaarbank belegd. Van dit laatste bedrag kan een gedeelte na het af-exerceeren en een gedeelte bij vertrek naar Indië worden uitbetaald.

AANBRENGGELD: Twintig Gulden voor hen, die den leeftijd van 18 jaar hebben bereikt, en **Tien Gulden** voor personen tussehen 17 en 18 jaar.

AANMELDING: Bij den **Commandant der Koloniale Reserve te Nijmegen** of bij den **Commandant der Reconvalescenten-afdeeling te Zutphen**;
of bij de **Plaatselijke en Garnizoens-Commandanten**;
dan wel bij een der **Commissarissen van afmonstering te AMSTERDAM** (in het **Militair Logement aan de Lauriergracht**) of te **ROTTERDAM (Zeemanshuis)**.
Aanmelding kan ook geschieden bij het **Departement van Koloniën**, afdeeling Militaire zaken te 's Gravenhage (Plein).

Magaretha Leenders.
(coll. familie Van Driel)

Haar liefde, zonder sentimentaliteit, voor planten en dieren was ingeboren, vermoedelijk erfenis van haar vader die een boer in hart en nieren was. Zoals gezegd we waren het in alle opzichten spoedig eens en vonden dat een lange verkering voor een gelukkig huwelijk niet noodzakelijk was.

Mijn vriendin was officieel rooms katholiek en ik Nederlands hervormd van geloof. We hielden wat geloof betrof er onze eigen meningen op na die geheel overeen kwamen. Vader en moeder Leenders hadden geen bezwaar op het punt van geloof, dus wat dat betrof ook geen hinderpalen. Ik verwittigde mijn ouders van een en ander en mijn vader schreef terug: "Twee geloven op één kussen daar slaapt de duvel tussen". Hij wilde daarmee aangeven dat zulks nooit goed kon gaan. Nadat ik hem er goed van doordrongen had dat zulks voor ons geen bezwaar was en ik mij oud en wijs genoeg voelde om in deze zelf te beslissen, antwoordde hij dat ik het dan zelf maar weten moest. Dat ik oud genoeg was, bijna 29 jaar, gaf hij volkomen toe, of ik wijs genoeg was betwijfelde hij. Daar bleef dus alleen een verschil van opvatting over. Intussen was het natuurlijk zuinig zijn geblazen en Magaretha, mijn vriendin, begon alvast op verkopen in Den Helder het een en ander te kopen. Voor een bed hoefden we niet te zorgen, dat kregen we van opoe en opa Leenders cadeau. Hoewel ze liever hadden gewild dat we met trouwen nog een poosje gewacht hadden, zetten we ons voornemen door en besloten we op het eind van het jaar te trouwen.

Intussen had ik met de "Evertsen" nog een reisje van een paar weken naar Noorwegen gemaakt. Bij al mijn werk had ik er nog een baantje bij gekregen, namelijk facteur belast met de post. Het was feitelijk een noodmaatregel, omdat men geen geschikte onderofficier kon vinden. Hoewel ik er niet zo happig op was, ik had het al druk genoeg, protesteerde ik niet want het gaf nog een extra toelage en ik kon die centjes best gebruiken.

Onthouden te dienen van factuur. 2 Oct 11

Uit het zakboekje van Leendert van Driel. (coll. familie Van Driel)

De factuur aan boord. (coll. Nationaal Militair Museum (NMM) Soesterberg, 00103016/027)

In september kreeg ik de mededeling dat ik overgeplaatst zou worden naar het torpedo moederschip "Koningin Emma". Hoewel ik op de "Evertsen" aangenaam en prettig diende was die mededeling niet onaangenaam voor me. Ten eerste was ze zeer eervol om dat ik uitgekozen was om op torpedoboten draadloze stations te installeren en het een soort proef betrof. Ten tweede omdat ik nu een stilliggend schip kreeg, dus niet behoefde te varen, wat in verband met trouwplannen zeer van pas kwam. 1 Oktober 1911 werd ik door een andere sergeant afgelost en geplaatst op voornoemd moederschip. Ik kreeg van de "Evertsen" schitterende mutaties (getuigschrift red.) mee waarop ik in die tijd van de Ruijter admiraal was geworden. Goede mutaties zijn veel waard. Je kunt dan beter van je afbijten, wordt er als er iets bijzonders aan de hand is, met mutaties terdege rekening gehouden.

Niet voor niets werd elk jaar van iedere onderofficier een geheim rapport naar Den Haag gezonden en ieder half jaar in een conduiteboekje door de commandant je doen en laten opgetekend. Vermoedelijk had ik het dan ook aan die mutaties te danken dat ik met die bijzondere opdracht belast werd. Met de dienst op de "Emma" had ik niets te maken, kreeg een groot magazijn op de werf ter beschikking waarin drie complete radiostations waren opgeborgen.

Torpedobooten

Die stations waren bestemd om op torpedobooten te worden geplaatst en wel op zgn. hoogzee torpedobooten. Drie korporaalseiners had ik ter assistentie en ik kon verder, middels een ingenieur, beschikken over elektromonteurs en timmerlieden van de werf.

Het was een zeer bijzondere opdracht want ik moest van voormalige wc's draadloze hutten maken. Men had die hutten oorspronkelijk bovendeks geprojecteerd, maar kwam toen tot de

ontdekking dat zulks te veel slagzij had, in verband met slingeren bij hoge of woelige zee. Nu moest men van de nood een deugd maken en omdat geen geschikte plaats te vinden was moesten de wc's tot draadloze hutten verbouwd worden. Nieuwe wc's werden bovendeks gemaakt. De te verbouwen wc's besloegen in het benedenschip precies de breedte van de boot. Na verbouwing werd een lengte verkregen van ± 3 à 4 meter en een breedte van nog geen meter. In die hokken moesten de stellingen gemaakt worden voor het plaatsen van de accubatterijen, gaten geboord voor het ophangen van de schakelborden, tafels om de ontvangtoestellen op te zetten. Alles moest zodanig geplaatst worden dat het bij slingeren op zijn plaats bleef, ook van de andere diverse toestellen zoals kwik turbine onderbreker, inductor, Leidse fles enz. De masten moesten door er een stang op te plaatsen, zodanig verlengd worden dat het luchtnet behoorlijk lang werd en nog verschillende noodzakelijke dingen meer. Met die ingenieur had ik alleen te bespreken wat er alzo gemaakt en vermaakt moest worden waartoe hij dan opdracht gaf.

Ik had met de ter beschikking gestelde vaklieden te bepalen hoe het gedaan moest worden. De luchtnetten werden door de korporaalseiners gemaakt, volgens mijn aanwijzingen, even zo het plaatsen der toestellen. Het was zeer bijzonder dat men geen ingenieur of officier van de radio met het oppertoezicht belastte. Ik diende iedere week een rapport in hoever we met een en ander opgeschoten waren. Dat rapport werd opgestuurd naar Amsterdam aan de chef radiomarine en ik hoorde er verder niets van. Men vond daar in Amsterdam blijkbaar dat alles goed ging.

Begin november was één der boten geheel klaar en kon ik, na golfmeting, proeven nemen. Die proeven slaagden boven verwachting. We seinden met Amsterdam en zelfs met Hellevoetsluis, met het laatste station onder gunstige omstandigheden. Na de proeven met die stilliggende boot op de werf moesten ook proeven genomen worden buitengaats. Dat laatste was geen lolletje, vooral niet bij ruw weer. Je moest niet alleen goede zeebenen op zo'n boot hebben maar ook absoluut geen last van zeeziekte. De proeven buitengaats slaagden ook uitstekend en eind november waren alle drie de boten van radio voorzien.

Op iedere boot was een korporealseiner geplaatst en ik fungeerde als opperste chef. In hoofdzaak was ik altijd in het magazijn waar wat reserveonderdelen waren opgeborgen en ik een soort kantoortje had. Een en ander, behalve een enkele keer met een boot naar buiten om proeven te nemen en daarover rapporten op te stellen, bezorgde mij een best leven.

Intussen waren de verkering en ook de trouwplannen doorgegaan. Moeder had op verkopeningen al zoveel op de kop getikt dat we ons meubilair enz. klaar hadden. Een woning was ook spoedig gevonden. Voor ons doen een heel geschikte woning, huur 2 gulden en 10 cent per week. Voor die prijs hadden we voor- en achterkamer. In de achterkamer een bedstede, verder een keuken, zolder en flink plaatsje. De woning was zowel voor als achter te verlaten. De stand was mooi, vlak bij het station. Begin november ging moeder de zaak schoon maken, de meubels plaatsen enz., zodat 15 november alles voor elkaar was.

De 17e november vond ons huwelijk plaats. Mijn vader had schriftelijk toestemming gegeven. Met een Jan Plezier reed de familie van de hofstede naar het gemeentehuis te Anna Pawlona.

Ratelband en vrouw plus nog een paar kennissen waren ook van de partij. Veel drukte werd er niet van gemaakt, lekker gegeten en gedronken en 's avonds 10 uur begaven we ons met de trein naar Den Helder.

We moesten altijd een 20 minuten van de boerderij langs de spoorlijn lopen naar het station Koewacht, het laatste station voor den Helder. We waren blij dat alles achter de rug was en we konden beginnen ons eigen leventje te leven.

Ik kreeg, omdat ik gehuwd was, nu 50 cent per dag meer salaris en had bij elkaar f 1,98½ per dag. Dat was niet veel maar wij konden daar best van komen. Ik was alle dagen thuis behalve een enkele dag dat ik met een van de torpedoboten naar zee ging voor proefnemingen. Ik had niet alleen een goed leven maar was ook geheel zelfstandig. Met de dienst had ik niets te maken en ik was alleen verantwoording schuldig voor mijn doen en laten aan de commandant van de "Emma". Ging ik met een boot varen, dan stond ik natuurlijk direct onder de commandant maar de dienst ging me niets aan. Met assistentie van de korporealseiner nam ik dan verschillende proeven en maakte daar een rapport van op waarvan de commandant der boot een afschrift kreeg. Ik heb zo van 6 oktober 1911 tot 15 oktober 1913 op dat moederschip rondgescharreld en er een best en aangenaam leven gehad.

Trouw foto van Magaretha Leenders en Leendert Dingenis van Driel, 17 november 1911 te Anna Paulowna. (coll. familie Van Driel)

Moeder en ik konden het best met elkaar vinden, gingen zondags nogal eens naar de boerderij te Breezand en waren daar altijd hartelijk welkom. We hadden op die wijze nogal eens wat extra's of voor een zacht prijsje.

Er stonden vele wegen open. In het huis in Den Helder blijven wonen, naar de schoonoudelui op de boerderij of naar mijn ouders te Kolijsplaat.

In Den Helder blijven wonen voor een vrouw met één kindje, geen familie en weinig kennissen, leek het minst aanlokkelijke.

Naar de boerderij en daar dienstmeid spelen met minder aangename familieverhoudingen, ook geen prettig vooruitzicht.

Het slot was dat we Kolijsplaat nog de beste oplossing vonden. Een groot bezwaar was de kleine woning. Dat euvel hebben we op een ideale wijze opgelost waartoe de omstandigheden het hunne bijdroegen.

De zaak zat namelijk zo: Mijn broer had mijn vader de 400 gulden hypotheek die op het huisje stond gegeven op voorwaarde dat het dan het eigendom van mijn broer werd.

Mijn oude lui konden er kosteloos in blijven wonen zolang ze verkozen of tot hun dood. Ik stelde mijn broer voor er een verdieping op te zetten waar ik dan de helft aan zou bijdragen. Hij ging op mijn voorstel in en nog voor ik naar Indië ging was alles in kannen en kruiken.

Zoals gemeld wist ik in juli al dat ik met de "Regentes" naar Indië moest. Officieel kreeg ik begin oktober bericht 15 oktober geplaatst te zijn op Hare Majesteits "Regentes" bestemming Indië. Op de "Emma" had ik een best leven gehad, goed en plezierig gediend. Op de "Regentes" werd ik chef van de gehele seinbeweging, radio- en stuurmansdienst. Het schip werd van de werf overgenomen, was geheel in orde gemaakt en we stelden het 15 oktober 1913 in dienst.

Begin oktober hadden moeder en ik alles al klaar gemaakt om te verhuizen. Half oktober was het huisje verbouwd en verzonden we onze inboedel per trein naar Rotterdam. In Rotterdam werd het in de beurtschuit geladen en verzonden naar Kolijsplaat. Mijn vrouw was de spullen nagereisd en toen ik laatst oktober met verlof kwam was alles in kannen en kruiken. De verbouwing bleek een werkelijke verbetering en moeder had beschikking over de bovenkamers, flinke ruimte, lucht en licht. De dag dat ik afscheid moest nemen brak aan, onnodig te zeggen dat het hard viel. De hoop dat je allen weer gezond en wel terug mag zien is een troost, hoewel een schrale. Helaas, mijn goede oude moeder zou ik nooit meer terug zien. Het was ook een troost en 't gaf voldoening dat ik de zekerheid had dat moeder en dochter Map goed bezorgd waren, en dankzij het aanpassingsvermogen van moeder, zij er zich, ook zonder mij wel door heen zou slaan.

Moeder voelde zich gelukkig op Kolijsplaat direct thuis, en dankzij het medeleven van de familie en dorpsgenoten was ze vlug ingeburgerd. We hebben dan ook van onze beslissingen in deze nooit spijt gehad. Door de samenwoning van moeder en mijn ouders leefden ze ook betrekkelijk goedkoop. Zoals gezegd het afscheid viel zwaar, maar zoals met alles, een mens moet wel eens door een zure appel heen bijten.

Trotse ouders. Moeder Magaretha en vader Leendert van Driel met dochter Map (Maatje Wilhelmina Lucia van Driel) geb. 20-08-1913. (coll. familie Van Driel)

De appel was doorgebeten en begin november meldde ik me weer aan boord. Tijd om veel te piekeren had ik trouwens niet, want er was veel te doen en het was aanpakken geblazen. Alles regelen en klaarmaken voor de reis vergde veel van geest en lichaam. Ik had een flink voorschot opgenomen, betaalde mijn broer het aandeel in de verbouwing en de onkosten van de verhuizing. In die tijd legde het vaderland bij de verhuizing geen cent bij.

15 November gooiden we de trossen los en voeren het zeegat uit. Via Algiers, Port Said Aden en Colombo arriveerden we 15 januari 1914 te Tandjong Priok.

De 19e december 1913 waren we al binnen de keerkring gekomen en werd mijn salaris gebracht op f 3,24 per dag, plus 20 cent tafel toelage, maar die 20 cent werd besteed voor extra voeding. Doordat ik een flink voorschot had opgenomen was de delegatie die moeder kreeg tot juli 1914 maar 123 gulden per drie maanden, daarna 203 gulden per drie maanden. Dat was, voor die tijd een betrekkelijk goed inkomen, vooral op een plaatsje als Kolijnsplaat. Moeder kon er dan ook behoorlijk mee rondkomen en hield nog wat over.

Ik had dan voor mijzelf nog een 90 gulden per drie maanden, van welk bedrag ik me ook nog kleden moest. Hoewel geen overdaad kon ik met dat bedrag goed rondkomen en ik hield zelf nog wat over.

Magaretha van Driel-Leenders in Noord-Bevelandse dracht. (coll. familie Van Driel)

De berichten van huis waren de eerste maanden best.

Helaas begon mijn goede moeder te sukkelen met de maag, de dokter constateerde maagkanker. Vermoedelijk had de diagnose 25 jaar later anders geluid, want het waren dezelfde verschijnselen die ik op 60 jarige leeftijd kreeg. Men constateerde toen gebrek aan maagzuur en al 10 jaar voorziet daar nu de chemische fabriek in.

Mijn vrouw Magaretha heeft moeder Van Driel enige maanden voorbeeldig verpleegd en zich daarmee de hoogachting van de hele familie verworven. Alle goede verpleging mocht echter niet baten en in de laatste helft van 1914 overleed mijn goede moeder op 63-jarige leeftijd. Een eenvoudig en goed mens was heengegaan. Voor mij was het een treurige tijding. Alleen de wetenschap dat een zeer goed mens gestorven was, en dat mijn vrouw haar lijden had helpen verzachten, gaf mij troost. Het leven gaat intussen verder. Moeder en dochter Map bleven met mijn vader achter en moesten verder leven zonder mijn goede moeder. Gelukkig ging dat goed.

De oorlog 1914-1918 was intussen ook uitgebroken en hoewel ons land daar niet direct bij betrokken was, werd er toch de weerslag van gevoeld, ook in Indië. We voeren, of in divisie verband, de "Regentes" was divisieschip, of ieder schip afzonderlijk van kastje naar de muur, de gehele Archipel door.

Er was een sergeantseiner, lager op de ranglijst dan ik, bij geplaatst. Ik behield de algemene leiding en die sergeant was aan mij toegevoegd. We hebben samen prettig gewerkt. We konden goed met elkaar opschieten, begrepen elkaar en alles werd in kameraadschappelijke geest bedisseld.

Peeman was zijn naam, ook Zeeuw en een flinke verstandige en fatsoenlijke kerel. Ik heb aangename herinneringen aan hem. Helaas heeft hij niet lang van zijn pensioen genoten en hij is op betrekkelijk jonge leeftijd, nog voor zijn 50ste jaar, overleden. De dienst hadden we praktisch ingedeeld. Hij bemoeide zich in hoofdzaak met de radio en ik nam de rest voor mijn rekening. Natuurlijk was ik de verantwoordelijke man, ook voor de radio. Zonder me veel met de radio te bemoeien had ik het toch druk genoeg, temeer daar ik ook nog belast was met de opleiding tot seiner. Mijn onmiddellijke chefs, een electrotechnisch ingenieur en een navigatieofficier waren geschikte kerels waar ik goed mee op kon schieten en die het me niet lastig maakten. Het was altijd goed en elk voorstel mijnerzijds werd altijd aangenomen en bij eventuele strubbelingen met andere takken van dienst stonden ze altijd achter me.

Met de commandant, de 1ste officier en de officier van de artillerie had ik ook veel te maken.

De eerste twee in verband met navigatie, de laatste in verband met afstandmetingen.

Niet alleen moest ik instructie geven in seinen maar ook in afstandmeting.

Met de officier van de artillerie had ik het nogal eens aan de stok, doch kwam altijd als overwinnaar uit het strijdperk. De reden dat ik het met die meneer nogal eens aan de stok had was dat hij de neiging had iedereen in het zonnetje te zetten. Bij mij was hij aan het verkeerde kantoor, wat ik hem enige malen goed heb laten voelen, waarna hij wijselijk andere slachtoffers uitkoos. Ter illustratie. Op een goeden dag komt een matroos bij me met de mededeling: *“Sergeant u moet bij meneer Wiesman komen”*. Meneer zat in de longroom waar veel officieren zaten. Ik ging naar hem toe en vroeg: *“Wat belijft u meneer?”*. Hij zei: *“Waar denk je aan sergeant”*. Ik keek hem strak aan en zei: *“Als u dat wist meneer dan werd ik direct opgeborgen”*. Hij werd bleek en zei: *“Dan zou ik toch gaarne willen weten wat je dacht”*. Ik antwoordde: *“Dat blijft voor u altijd een vraag wat ik denk, ik mag denken wat ik wil. Ik zou echter gaarne willen weten waar u mij nu eigenlijk voor heb laten roepen want ik heb meer te doen dan van de brug naar de longroom te lopen”*. Hij zei: *“Je moet steeds denken aan de afstandmeters, dat die in orde zijn en direct klaar voor het gebruik”*. Ik antwoordde zoetsappig: *“Daar wordt steeds voor gezorgd meneer, maar mag ik u beleefd verzoeken dergelijke ontboezemingen per briefje of mondeling door een ordonnans over te doen brengen, dan behoef ik belangrijk werk niet te onderbreken”*. Hij keek me woedend aan en zei: *“Ga je gang maar sergeant”*. Ik zoetsappig terug: *“Dank u meneer en verliet de longroom”*. Alle aanwezige officieren hadden het gesprek gehoord, ik was militair precies binnen de lijn gebleven en had het die meneer intussen laten voelen dat ik niet behandeld wenste te worden als een kwajongen.

Blijkbaar was mijn betoog bij de officieren in goede aarde gevallen, want ‘s avonds vertelde luitenant ter Zee Frustner me, *“dat heb je meneer Wiesman eens goed gezegd sergeant”*.

Ik zei: *“Jawel meneer”*. Nu wil ik u op een zeemansmanier wel eens vertellen waarom.

“Die meneer Wiesman kan zijn ouwe moer in de maling nemen, maar ik ben er niet van gediend”. *“In ieder geval ben je militair gebleven en had je volkomen gelijk”*. Toch had die meneer Wiesman geen hekel aan me, maar het was een beetje zonderling. Als hij een hekel aan me gehad had, dan was er wel eens gelegenheid geweest om me voor ‘t tribunaal te dagen want ik ging wel eens, uit militair oogpunt gezien, te ver. Nu had dat ook zo'n vaart niet gelopen want die meneer stond bekend als een zonderling en ik stond zeer goed aangeschreven.

Zoals reeds gemeld hadden we wel niet rechtstreeks maar zijdelings wel degelijk met de oorlog te maken.

Het was steeds paraat blijven en de gehele Archipel doorkruisen. Wij waren met ons schip in hoofdzaak aangewezen voor bewaking van de kusten van Celebes en we kwamen daardoor nogal eens vaak op Makassar. We waren op Makassar heel goed thuis en ik in het bijzonder.

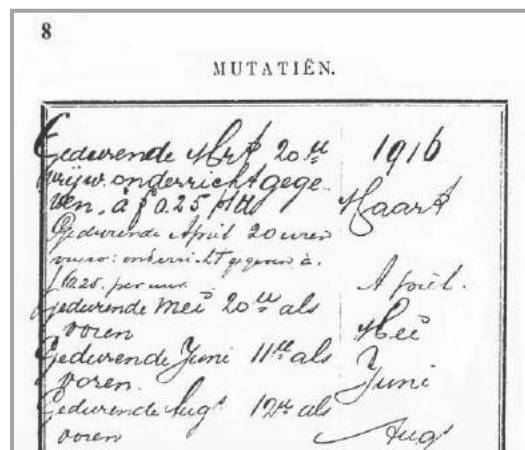
Ik maakte daar kennis met een zekere Elnnau, een aangetrouwde achterneef. Hij was gehuwd met een halfbloed en hij was ambtenaar bij de P.T.T. Ze hadden geen kinderen. Ik heb daar vele gezellige avonden doorgebracht. Op Soerabaya maakte ik kennis met jullie ome Willem, die was stuurman op een van de Java-China boten. Ik heb toen nog enkele malen, in die 4 jaar dat ik in Indië was, het genoeg gehad hem te ontmoeten. Bij bezoek aan die boten had je het uitstekend, ze wisten niet wat ze doen moesten om het je naar de zin te maken. Ik was er altijd een welkome en geziene gast en ik heb er aangename herinneringen aan. Het was ook weer eens wat anders dan normaal, gaf de nodige afwisseling en ontspanning. Na de treurige tijding van het overlijden van mijn goede moeder waren de berichten van thuis gelukkig altijd goed. Mijn vrouw Magaretha was augustus 1914 voor een paar weken naar haar oude lui op de boerderij te Breezand geweest. Dat was voor mijn vrouw ook weer eens een mooie afwisseling en ontspanning. Ze heeft dat ieder jaar t/m 1917 volgehouden.

Door het seinerkorps bracht de oorlog ook meer bedrijvigheid in de dienst. De meeste telegrammen waren en werden in codeschrift geseind. Meestal zette ik de code telegrammen in elkaar of ontcijferde die. Je kwam op die manier veel dingen te weten waar je anders nooit achter was gekomen, in ieder geval was het leerzaam. Ik had de gewoonte aangenomen, als ik bij de commandant uit de kajuit stapte, die gehele geheime code te vergeten. Ik ben er van overtuigd dat ik meerdere malen getoetst ben maar ik wist nooit iets.

Laatst 1914 gingen we naar Soerabaya om te dokken en debarkeerden we in de zgn. loodsen. Als onderofficier had je er een heel goed onderkomen en voldoende afwisseling. We waren hartstochtelijke schaakspelers en mijn collega Peeman een zeer goede. Enige uren per week kregen we samen in onze vrije tijd les in navigatie, bestek maken enz. Die lessen kregen we van een betrekkelijk jonge zeeofficier, een zekere meneer Niemeijer. Die meneer had plannen om leraar te worden op de zeevaartschool te Delfzijl. Hij nam ons zo'n beetje als proefkonijntjes om te zien wat hij bij mensen, die alleen een lagere school doorlopen hadden, kon bereiken.

Na enige maanden moest Peeman het opgeven, die was anders zenuwlijder geworden. Ik zette door en heb van het geleerde zeer veel voldoening en genoeg beleefd. Ik kreeg een beter inzicht in navigatie, kon praktisch plaats bepalen op zee naar hoogtemetingen van zon en sterren. Hoewel wat theorie noodzakelijk was bleef de praktische zijde toch de hoofdzaak van de lessen. Later cijferde ik dan ook vaak bij middagbestek of op de dagwacht met de officieren van de wacht mee. Het is wel eens voorgekomen dat ik verschil met de officier van de wacht had en mijn berekeningen later juist bleken te zijn. Die meneer Niemeijer was dan ook zeer tevreden over zijn leerling en hij had er zelf ook van geleerd. Ik heb, zoals ik reeds meldde van het geleerde zeer veel voldoening en genoeg gehad, vooral op de terugreis met de "Tromp".

Ik gaf zelf ook les in mijn vrije tijd aan matrozen en seiners. Dat lesgeven was vrijwillig en ik kreeg daar 25 cent toelage per uur voor. Met al die bemoeienissen had ik altijd volop drukte en weinig gelegenheid om te piekeren. Gelukkig was zulks ook niet nodig want thuis ging alles goed. Alleen dat ik mijn goede moeder niet meer terug zou zien was wel eens bitter. Intussen spoedde 1915 ook weer teneinde. In begin 1915 kozen we, na drie maanden in de loodsen te hebben gelegen en het schip in het dok, weer het ruime sop. Een paar maanden in divisie verband varende gingen we weer ieder afzonderlijk de Archipel doorkruisen.

Uit zakboekje van Leendert van Driel.
(coll. familie Van Driel)

In de loop van het jaar had ik nog een aardige belevenis waar ik veel voldoening aan beleefd heb, dat wil zeggen innerlijke voldoening. Hoewel ik vrijgesteld van wacht doen was, moest ik op een zekere dag invallen als chef van de wacht van 12 uur 's nachts tot 4 uur 's morgens, de zogenaamde honden wacht, ter rede van Cheribon. De laatste sloep met passagiers kwam 12.15 uur aan boord terug. Het gaat meestal bij het ontladen van zo'n sloep een beetje rumoerig toe. Het gros heeft niet alleen koffie gedronken, meestal meer geestkrachtig vocht in de vorm van alcohol. Zo'n sloep komt dan langs zij en de passagiers klauteren langs een trap naar boven en melden zich als *"terug van passagieren"* bij de onderofficier van de wacht. Een ondergeschikte van die onderofficier tekent op het passagiersbriefje aan dat de betrokkene terug is. De onderofficier van de wacht ziet toe dat alles rustig en ordelijk toegaat en de passagiers zich naar hun kooien begeven om te gaan slapen. Eventuele ordeverstoorers die te veel aan Bacchus geofferd hebben, worden zo nodig in arrest gesteld of moeten de volgende morgen op rapport verschijnen. Het rapport luidt dan meestal: *"Onder invloed van sterke drank of dronken binnen boord gekomen"* enz.

Korporaaltoker meldde zich ook *"terug van passagieren sergeant"* en ging kalm naar voren. Hij zag er nu niet bepaald netjes uit want zijn witte hemd zat onder de modder, verder was alles normaal. De officier van de wacht stond een 10 meter verder het gedoe te bekijken. Toen alles afgelopen was riep hij mij en zei: *"Je moet rapport maken van die korporaaltoker met dat vuile hemd wegens dronkenschap"*. Ik zei: *"Meneer die man is niet dronken"*. *"Heb je mij begrepen sergeant"*. Ik zei: *"Volkomen meneer"*. Een paar minuten later komt die korporaal, gewaarschuwd door zijn makkers, bij me en vroeg: *"Mag ik de officier van de wacht even spreken sergeant, want ik hoor dat u rapport van me moet maken wegens dronkenschap"*. Ik zei: *"Ik zal het even voor je vragen kerel"*. Ik ging naar beneden, meneer was in zijn hut, en zei: *"Meneer die korporaaltoker verzoekt of hij u even mag spreken"*. *"Neen"*, zei hij, *"Ik ben voor die korporaal niet te spreken"*. Ik zoetsappig: *"Best meneer"*. Tegen die korporaal zei ik: *"Kerel ga kalm naar je kooi, de officier van de wacht wil je niet zien maar ik sta borg dat je niet voor dronkenschap gestraft wordt, want ik maak geen rapport van je"*. De volgende morgen kreeg ik een boodschap: *"Sergeant op het halfdek komen bij de officiermachinist"*. Ik snapte er niet veel van maar er ging mij spoedig een licht op. Het was behandeling van rapporten. De officiermachinist stond met een rapportenboek in zijn hand en die korporaaltoker stond voor hem. Ik vroeg: *"Wat belooft u meneer?"*. *"Heb jij rapport gemaakt van deze korporaal wegens dronkenschap?"* Ik zei: *"Neen meneer"*. *"En je naam staat onder dat rapport"*.

“Dat kan meneer, maar ik heb geen rapport gemaakt want die man was niet dronken”. “Ik snap er niets meer van”, zei die meneer. Ik zei: “Misschien kan ik u wel uit de droom helpen meneer. Ik heb wel order gehad die korporaal in het rapportenboek te schrijven voor dronkenschap maar het zulks niet gedaan omdat ik geen vals rapport wens te maken. Ik vermoed dat meneer Blom zulks gedaan heeft en mij als rapporteur heeft vermeld”. “Dank je sergeant, we zullen het wel uitzoeken, ga je gang maar”. Het werd dan ook uitgezocht en wel door een commissie van drie officieren. Tegen 11 uur kwam de luitenant ter Zee Furstner bij me en zei “Sergeant wees voorzichtig in dat geval met die korporaalstoker, je speelt met vuur. Niet alleen de officier van de wacht verklaart dat die korporaal dronken was maar ook een matroos 3e klasse verklaarde dat hij die korporaal heeft geholpen bij het beklimmen van de trap”. Ik zei: “Ik dank u zeer meneer voor uw goede bedoeling maar al verklaarde de gehele sloep dat die man dronken was dan blijf ik nog bij mijn bewering dat zulks niet het geval was”. “Het zijn natuurlijk jouw zaken sergeant maar ik heb je gewaarschuwd”. Ik zei: “Het komt best in orde meneer, ik zal voor die commissie mijn woord wel doen”. “Ja dat geloof ik wel sergeant”. Een ogenblik later kwam er een boodschap dat ik voor de commissie moest verschijnen. De drie heren zaten met ernstige gezichten aan een tafel. “Heb jij order gehad van de officier van de wacht om rapport van die korporaal te maken wegens dronkenschap?”. Ik zei: “Ja wel meneer”. “Je hebt dat niet gedaan volgens de verklaring van de officier machinist, is dat zo?” Ik zei: “Zo is het meneer. Ik maak geen vals rapport en al had ik dat willen doen dan was zulks niet nodig geweest want de officier van de wacht had het al gedaan doch mij als rapporteur genoemd. Ik neem voor dat rapport geen enkele verantwoording”.

“De officier van de wacht beweerde dat die man dronken was en jij beweert van niet”. Ik zei: “Zo is het meneer en ik zal trachten te bewijzen dat mijn bewering juist is. Ik begin met het feit te constateren dat de mensen niet naar de wal gaan om koffie te drinken, dat kunnen ze aan boord ook. Stuk voor stuk, een enkele uitgezonderd, hebben ze dan ook een zekere hoeveel alcohol verwerkt. In het algemeen is zulks dan ook wel te merken maar zolang ze geen wartaal spreken, ruzie maken of op andere wijze uiting geven dat ze te veel aan Bacchus hebben geofferd worden ze als normaal beschouwd. Iemand van dronkenschap of onder de invloed van sterke drank beschuldigen moet op goede gronden berusten, ook in verband met de straf en het nadeel in promotiekansen voor de betrokken. Welnu die korporaal had een hemd aan dat nogal onder de modder zat, dat bewijst echter niets, even uitglijden en het kan ook een geheelonthouder gebeuren. De man meldde zich op militaire wijze en ging kalm naar voren. Hij sprak geen wartaal, kon behoorlijk op zijn benen staan en gedroeg zich volkomen normaal. Ik stond van aangezicht tot aangezicht met die man en wie kan nu beter dronkenschap vaststellen, de man die vlak bij hem stond zoals ik, of de officier van de wacht op 10 meter afstand? Dat is het eerste bewijs en van nog doorslaggevend bewijs is de kalme wijze waarop de man reageerde toen ik hem mededeelde dat op zijn verzoek de officier van de wacht te spreken, afwijzend was beschikt. De man is toen kalm naar zijn kooi gegaan, zoiets doet iemand die dronken of onder invloed van sterke drank is niet. Al beweert bv. de gehele sloep dat die man dronken was, daar heb ik niets mee te maken. Ik heb slechts te constateren of de man bij melding normaal was. Welnu heren die man was volkomen normaal”. Alles werd natuurlijk genoteerd en met de mededeling dat ik er nog wel van horen zou kon ik heen gaan.

De volgende morgen bij parade op het halfdek moest ik bij de commandant komen. Hij stond met de nodige bescheiden in zijn hand en vroeg: *“Was die korporaalstoker dronken sergeant?”*. Ik zei: *“Neen commandant”*. Hij nam zijn potlood, gaf een streep door het rapport en zei: *“Dan is dit rapport daarmee afgehandeld”*. Die korporaal kwam ‘s middags naar me toe en zei: *“Sergeant ik zal u mijn hele leven dankbaar blijven”*. Ik zei: *“Helemaal niet nodig kerel, als je werkelijk dronken geweest was dan had je op de bon gestaan”*. *“Ja sergeant, maar er zullen er niet veel zijn die zoals u, tegen alles in, zo voet bij stuk houden”*. Ik zei: *“Juist kerel, daarom heb ik er zelf de meeste voldoening van en ben daar ruimschoots mee beloond”*. Het geval circuleerde niet alleen bij ons aan boord maar over de gehele marine, temeer omdat die meneer Blom een zeer onsympathieke officier was en tegenover een sergeant in het ongelijk gesteld was.

Nu had die korporaal wel enigszins gelijk met zijn bewering dat het gros der onderofficieren niet zo goed voet bij stuk hadden gehouden. Ik had zo, zonder schade, kunnen handelen omdat ik niet alleen goed aangeschreven stond maar ook uitstekende mutaties had. Was zulks niet het geval geweest, dan was het nog aan twijfel onderhevig geweest of die officier geen gelijk had gekregen, te meer omdat ook een matroos verklaard had dat hij die korporaal de trap op had helpen klimmen. Intussen had ik de voldoening voor recht te hebben gestreden waar risico aan verbonden was en die strijd te hebben gewonnen. Ik achtte me daarmee ruimschoots beloond.

Rechts onder het afdak, Magaretha van Driel-Leenders en dochter Map van Driel bij het café van oma en opa Verburg in Colijnsplaat, 1915. (coll. familie Van Driel)

Van huis kreeg ik gelukkig steeds goede berichten, moeder schreef iedere week en ik ook. Het gebeurde wel eens, in hoofdzaak door de oorlogstoestand, dat een brief 1 oktober geschreven, 1 december ontvangen werd en een brief 16 oktober geschreven, 16 december ontvangen. We nummerden dan ook wederzijds de brieven.

We deden dat om te weten of er brieven tussen uit gevallen waren. Dat gebeurde nogal eens maar uiteindelijk kwamen ze toch altijd op de plaats van bestemming.

De tijd draaide snel ook al omdat ik een zeer drukke werkkring had en praktisch van 's morgens tot 's avonds, laat, in touw was. Doordat ik over beide kaartenkamers beschikte had ik altijd mooie gelegenheid, als ik eens alleen wilde zijn of wat te studeren had, van die kamers gebruik te kunnen maken.

De ene kamer, waar tijdmeters en zeekaarten in geborgen waren, was praktisch ook voor de seiners altijd open. De andere kamer echter alleen voor mij. Die kamer diende ook, bij slecht weer of als het nodig was dat de commandant direct bij de hand was, als slaap en zitkamer voor de commandant. Er waren ook geheime boekwerken in opgeborgen en de kamer was in een half uur in te richten als slaapkamer.

Het jaar 1915 werd op de gebruikelijke wijze uitgeluid en 1916 ingeluid. We lagen nogal dikwijls op de rede van Makassar en waren daar zo'n beetje ingeburgerd. Niet alleen dat ik bij het echtpaar Elsman altijd een welkome gast was maar ook met de onderofficier van de landmacht onderhielden we aangename relaties. In het begin van 1916 werden we door die onderofficier uitgenodigd voor een gezellige avond in de onderofficieren kantine. Ook vele burgers hadden een uitnodiging gekregen. Er werd een toneelstukje opgevoerd en aardige muziek ten gehore gebracht. We hadden allen een gezellige en prettige avond gehad. Er waren ook vele echtparen en er werd nog gedanst ook. Na nog enige dagen op Makassar te hebben doorgebracht vertrokken we weer naar zee, kruisten van het kastje naar de muur en van de muur naar het kastje. In mei zouden we weer op Makassar terug komen en er een 14 dagen op de rede vertoeven, verversingen innemen, kolen laden enz. In het onderofficier logies gingen er stemmen op om nu onzerzijds een fuifje te geven en daarbij de onderofficier en verscheidene burgers plus hun dames uit te nodigen.

Er werd veel over gepraat en het slot was dat mij de leiding van die te geven fuif werd opgedragen. Jij bent de enige van ons allen die zo iets voor elkaar kan krijgen werd beweerd. Of ik nu al beweerde dat zulks beter door een sergeant majoor of adjudant gedaan kon worden, het hielp allemaal niets. Tenslotte zwichtte ik voor de aandrang, temeer omdat er niet één was die bezwaren had, integendeel. Ik stelde echter de eis dat ieder zich naar mijn aanwijzingen zou gedragen en de sergeant kok, hofmeester en bakker hun volle medewerking zouden verlenen. Het slot was dat alle voorbereidingen genomen konden worden en toen we op Makassar kwamen stelde ik mij in verbinding met de onderofficier der landmacht en enkele burgers. Ik had de eis gesteld dat ieder van ons f 2,50 zou offeren wat prompt geschiedde. De bottelier had ook zijn volle medewerking toegezegd en is die royaal nagekomen. Door de landmacht werd de kantine beschikbaar gesteld. Toen we de diverse uitnodigingen verzonden, werden ook gratis consumpties aangeboden.

Vele genodigden kwamen naar me toe en zeiden: *“Dat is nu heel mooi die gratis consumpties maar dat kunnen jullie toch niet bekostigen”*. Ik gaf hun de verzekering dat zulks wel het geval was en het hun aan niets ontbreken zou, ze waren onze gasten. We konden betrekkelijk goedkoop royaal wezen. Alcohol hadden we voor een koopje uit de tap, onbelast. De limonade maakten we zelf en hadden daarvoor de vrije beschikking over het apparaat der toko.

Voor meel, suiker enz. zorgde de bottelier waardoor de bakker goedkoop kon bakken en de hofmeester bijna gratis over gebak kon beschikken. Alles dus op een koopje.

De commandant was in kennis gesteld en van diens medewerking alsook van die der officieren waren we verzekerd. Een strijke van de muziekafdeling had zich ook geheel vrijwillig disponibel gesteld. Ik had de eis gesteld dat ieder die een stukje wilde voordragen of anderszins aan de gezelligheid wilde bijdragen alvorens daartoe over te gaan, eerst mijn toestemming nodig had. Alles was tot in de puntjes geregeld.

De grote dag brak aan en dankzij de medewerking van de officieren konden zo goed als alle onderofficieren deelnemen omdat daar niet de dienst, wacht enz. de hand gelicht werd.

We hadden van alle zijden alle mogelijke medewerking. Hoe jullie dat allemaal moeten bekostigen is ons een raadsel werd me door verscheidene uitgenodigden medegedeeld. Dat komt allemaal best in orde verzekerde ik hen. We hadden de grote zaal van de kantine geheel met vlaggen versierd en in gereedheid gebracht voor de fuif. De grote dag was er en om 8 uur 's avonds begon de pret. De zaal was stampvol. We hadden ook onze eigen bediening meegenomen n.l. enige inlandse oppassers waarover de hofmeester de scepter zwaaide.

De pret begon natuurlijk met een speech en die moest ik houden. Na alle gasten welkom te hebben geheten en naar voren te hebben gebracht dat wij, daartoe uit erkentelijkheid voor de aangename omgang gedrongen, gemeend hadden onzerzijds van die waardering blijk te geven door een gezellige feestavond aan te bieden enz., wilde ik overgaan om het glas te heffen en te drinken op de goede harmonie tussen de gasten en ons. Ik kwam toen echter tot de ontdekking dat de glazen nog niet alle volgeschonken waren. Ik bleef daar echter kalm onder en riep tegen de hofmeester: *“Wat flik je me hoffie (hofmeester)?”*. *“Mij zet je niet in het zonnetje, ik heb nog wel wat te vertellen”*. Ik verlengde de speech een paar minuten en toen alle glazen volgeschonken waren, eindigde ik de speech met een dronk in te stellen op het welzijn der burgerij en militairen van Makassar.

Een daverend applaus was natuurlijk de beloning. De gehele fuif verliep uitstekend en onze commandant benevens de 1e officier waren ook nog eens komen kijken teneinde uiting te geven aan hun medeleven en belangstelling. In de late uren werd nog een dansje gemaakt ook.

Er was volop te drinken geweest en men kon zich ook te goed doen aan allerlei gebak.

Kortom, het was een fuif waar ze jaren later op Makassar nog over boomden. Een journalist had in de Makassarse courant een heel stuk over die fuif geschreven. Hij had zelden zo'n prettige, royale en gezellige fuif meegemaakt schreef hij. De organisatie bleek in zeer goede handen te zijn geweest en de leider van de fuif bleek iemand te zijn met stalen zenuwen, want het bleek helemaal geen beletsel om, toen hij aan het einde van zijn speech een dronk in wilde stellen en bleek dat de glazen nog niet gevuld waren, kalm met speechen door te gaan. Die krantenman had zich uitgesloofd om goed te doen uitkomen dat die fuif in alle opzichten geslaagd was en de onderofficieren der Marine eer van hun werk hadden. De volgende dag moest ik bij de commandant komen, die gaf zijn bijzondere tevredenheid te kennen en respect voor de goed geslaagde fuif.

Hij bood mij een gesloten enveloppe aan en vroeg of ik die in ontvangst wilde nemen als bijdrage in de gemaakte kosten. Ik kon moeilijk weigeren, er zat 25 gulden in en de 1e officier legde er nog 15 gulden bij.

Op deze wijze waren onze kosten ruimschoots gedekt en hielden we nog geld over. We hadden de sleur weer eens gebroken, vele mensen een bijzonder aangename avond bezorgd, vriendschapsbanden versterkt en aangeknoopt en de waardigheid van de marine hoog gehouden. Onze moeite was ruimschoots beloond door de voldoening die we er van hadden. De saamhorigheid was versterkt en kleine veten en strubbelingen waren opgeheven. Alleen dat laatste wettigt zo'n fuif al en is een beloning voor het organiseren daarvan.

Dit alles speelde zich in de eerste helft van 1916 af. We kruisten de gehele Archipel door, volgens orders van Batavia. Ik had het altijd even druk, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat was ik in de weer. In de weinige uren dat ik zgn. vrij was gaf ik nog vrijwillig les aan schepelingen die daarom verzochten. Dat lesgeven ging heel gemoedelijk, in hoofdzaak waren het lessen die met het seinvak in verband stonden. De lesgever werd echter geheel vrijgelaten in de keuze van zijn stof. Ik had ook steeds enige schepelingen in opleiding voor het brevet van seiner.

*Sergeant Seiner Leendert D. van Driel.
(coll. familie Van Driel)*

Op een goede dag was het voor de boeg. Voor de boeg betekende dat de gehele bemanning op het achterdek moest komen om een dagorder of iets dergelijks aan te horen. Ik was in dit geval het feestvarken. Hoewel ik al iets van het schaap af wist kwam alles toch nog onverwachts. Ik had gerekend dat de commandant die gehele ceremonie op de gewone morgenparade zou afwickelen, maar hij achtte het blijkbaar nodig de gehele bemanning er kennis van te doen nemen.

Wat was er aan de hand? De vlootvoogd had het nodig geoordeeld de sergeant seiner van Driel per speciale dagorder zijn bijzondere tevredenheid te betuigen voor het feit dat hij in één jaar meer seiners met gunstig gevolg had opgeleid dan het gehele eskader bij elkaar. Men hechtte bijzonder veel waarde aan een voltallig en goed geoefend seinerskorps. Een en ander ging natuurlijk gepaard met de nodige loftuitingen enz. Hoewel ik een gloeiende hekel aan al dat gedoe had, was er toch een groot voordeel aan verbonden namelijk dat je een zekere prestige verkreeg en daardoor een potje kon breken.

Het was inmiddels laatst september geworden en we lagen op Priok toen er onder de onderofficieren een geheimzinnige ziekte uitbrak, namelijk een bijzonder soort buikziekte, dunne en hevige ontlasting, koorts enz. Een tiental onderofficieren was aangetast en moest naar het hospitaal vervoerd worden. De middag dat zulks zou gebeuren bemerkte ik ook iets dergelijks en meldde mij bij de ziekenverpleger. Die verpleger was een goede vriend van me, hij hakkelde een beetje en zei: "*Ver.. ver.. verrek heb jij het ook te pakken?*" Ik zei: "*Ik geloof het wel*". De steekpan leverde het bewijs, de dokter werd gewaarschuwd en ik werd direct klaargemaakt voor opname in het hospitaal. Er waren er bij die doodziek waren, angst speelde ook een rol want men dacht aan vergiftiging.

Er werden enkelen in draagbaren in de ziekenwagon gedragen, enkelen konden nog lopen en ik tippelde mee rustig mijn pijp rokend. De 1e officier, een overste zei nog: *“Hebben ze jou ook te pakken van Driel?”* Ik zei: *“Zoals u ziet overste maar het zal wel los lopen, over een paar dagen is alles weer in orde”*. *“Ik hoop het kerel”*, zei hij *“en ik wens jullie, speciaal jou, het beste toe”*. In het hospitaal kwamen we allemaal op dezelfde zaal te liggen. Alles werd nauwkeurig onderzocht en na een paar dagen was de diagnose, Amoebendysenterie, wordt overgedragen door besmet water en staat bekend als reizigersdiarree.

We hadden allen natuurlijk streng dieet. Die er het ergst aan toe waren en koorts hadden moesten per se in bed blijven. Ik met nog een paar makkers mochten al spoedig ons bed uit, doch hielden streng dieet. Toen we een tien dagen in het hospitaal lagen, knapten de ergsten ook op en ik met nog een paar lotgenoten voelden ons al volkomen fit.

Het dieet was niet zo streng meer en we hadden volledige bewegingsvrijheid. De kolonel dokter van de marine kwam ons met een speciaal bezoek vereren juist toen we met een clubje zaten te kaarten en de grootste lol hadden. Het deed hem blijkbaar bijzonder genoeg dat we zo'n lol hadden. Hij maakte nog een praatje en zei nog: *“Jullie mogen dankbaar zijn weer zover in orde te zijn want jullie zijn door het oog van een naald gekropen”*. Ik vroeg hem: *“Wat is het nu eigenlijk geweest dokter? We zijn geen kleine kinderen en zouden zulks gaarne weten”*. *“Ik kan het jullie nu wel vertellen, het was Amoebendysenterie, één van de gevaarlijkste en meest besmettelijke buikziekten. Vermoedelijk is er iets in het eten van jullie geweest en het mag als een wonder worden beschouwd dat alles zo goed afloopt en er geen meerdere gevallen zijn bijgekomen”*.

We waren met 10 man de 29ste september in het hospitaal opgenomen en 24 oktober verlieten we met 8 man het hospitaal als genezen. Twee man kwamen 14 dagen later. Dat het een bijzondere ziekte was geweest en zeer besmettelijk, bleek mij nog eens toen ik, tijdens mijn verlof in 1918, 1½ jaar later dus, mijn ontlasting moest zenden ter onderzoek naar het hospitaal in Den Helder.

De ontlasting is daar terdege onderzocht. Ik heb er nooit meer iets van gehoord, het zal dus wel in orde zijn geweest. Het jaar 1916 verdween in de eeuwigheid en 1917 had inmiddels een aanvang genomen. We hadden 1916 uit, en 1917 in, in gepaste vrolijkheid aan boord ingeluid. We kruisten maar steeds de gehele Archipel door.

Van huis kreeg ik gelukkig altijd goede berichten en ondanks dat de gehele wereld in oorlog was bleef ons land gelukkig die ramp bespaard. We gingen voor verandering weer eens dokken te Soerabaya.

In mei kreeg ik de malaria te pakken, een dag of vijf in de kooi en vrij van alle diensten. Nadat ik koortsvrij was had ik een onderhoud met de dokter. De dokter zei: *“Van Driel het zou voor jou goed zijn als je eens een week of zes rust kreeg in een koel klimaat bijvoorbeeld in het gebergte Malang. Wat zou je er van denken als ik je voor zes weken evacueerde naar het hospitaal te Malang? Jij hebt je rantsoentje wel gehad, een zeer drukke werkkring en volgens mijn mening best verdiend eens een week of zes op je lauweren te gaan rusten”*. Ik kon daar niets op tegen hebben en zo geschiedde het dat ik 26 mei 1917 geëvacueerd werd naar het hospitaal te Malang. Daar in Malang had ik het best, goed eten en drinken, betrekkelijk een vrij leven en rustig.

Ik voelde nu goed dat het een goede maatregel van die dokter geweest was en het mijn hele gestel ten goede kwam. Medicijnen kreeg ik niet, in het begin wat kininepillen maar die kuur was in 14 dagen afgelopen en daarna niets dan goed eten en drinken en rust. 12 Juli keerde ik weer naar boord terug en twee dagen later was ik overgeplaatst naar de Tromp, bestemd om met dat schip naar huis te varen.

Ik was bijna vier jaar op de Regentes geweest, had er prettig en aangenaam gediend, wel altijd drukte en nog eens drukte maar dat deed de tijd omvliegen. Op de Tromp stapte ik ook met mijn goede been aan boord. Frans Ratelband was er ook als sergeantseiner geplaatst. De officier van de navigatie en de officier van de radio stonden er beiden op dat ik hun toegevoegd zou worden. Ik kon slechts aan één der lieden worden toegevoegd. Frans zat liever in de radio, mij kon het niet veel schelen, ik voelde mij in beide branches thuis. De 1e officier hakte de knoop door. Die officier, een overste had ik ook aan boord van de Regentes gehad, en hij stelde er bijzonder prijs op dat ik aan de navigatie officier zou worden toegevoegd. Ikzelf vond het ook best, temeer omdat we een lange zeereis voor de boeg hadden en mijn speciale navigatielessen van de Regentes nu goed tot zijn recht konden komen. Wel gaf de navigatieafdeling meer beslommering en drukte, maar ook meer voldoening omdat je persoonlijk veel verantwoordelijk werk moest doen.

Nadat het schip helemaal nagezien was en van de nodige voorraden was voorzien vertrokken we 4 augustus 1917 van Soerabaya, bestemming Willemsoord.

Het reisplan was via Yokohama, Honolulu, San Fransisco, Colou, New York, Willemsoord, waar we 2 december 1917 aan kwamen. Dat reisje heeft dus bijna 4 maanden geduurd en heel wat zeemijlen zijn afgelegd. Het is een zeer aangename reis geweest en ondanks een zeer drukke werkkring had ik toch een best leven. We waren 14 augustus al buiten de Noorderkeerkring. Zoals gezegd had ik een zeer drukke werkkring, assisteren bij het bestek maken, zorgen dat alle diverse zee-instrumenten in orde waren, de zeekaarten goed en volledig bijgewerkt waren enz. Te seinen viel er niet veel, zo nu en dan een uurtje les geven aan de seiners. Overigens waren die seiners aan mij toegevoegd, onderhoud brug, zee-instrumenten enz.

Ik fungeerde daarbij als toezicht en had de verantwoording dat alles behoorlijk geschiedde en in orde was. Van wacht doen was ik vrijgesteld maar 's morgens zo tegen 5 uur moest ik altijd op de brug zijn bij het opmaken van het ochtendbestek. Daar ik zelf ook plaats kon bepalen verzocht de officier van de wacht me meestal om mee te cijferen en dan gebeurde het zelfs wel eens dat bij verschil van uitkomst, ik het bij het rechte eind had. Een en ander was dan ook de oorzaak dat ik een potje breken kon en ik had nooit enig last, ook al omdat alles altijd klopte als een bus. Klopte het een of ander eens niet geheel dan werd zulks, niet of over het hoofd gezien. Op Yokohama was ik al eens eerder geweest. We bleven er maar een paar dagen liggen om te bunkeren en zetten daarna koers naar Honolulu op de Hawaïeilanden.

7 September passeerden we de 180ste lengtegraad. Hoewel dat feit niet zo feestelijk herdacht werd als het passeren van de linie was het toch een bijzonderheid. Bij het passeren van de linie zijn het in het algemeen de jongeren die zo iets nog nooit eerder meemaakten, het passeren van de 180ste lengte graad had niet één van de gehele bemanning ooit eerder meegemaakt.

Het is wel een denkbeeldige getrokken lijn maar als je die passeert en in zelfde richting doorvaart naar het punt van de uitgang dan heb je de aardbol gerond d.w.z. je hebt een reis rond de wereld gemaakt. Er zijn niet zoveel mensen die een dergelijke reis meemaakten. De dag werd herdacht met een extra oorlam en een lollige avond, muziek, voordracht, komedie enz. Na Yokohama deden we Honolulu aan. We bleven daar ook enige dagen liggen, bunkeren enz. We werden door een vereniging uitgenodigd tot het bij wonen van een concert, Hawaiïmuziek. Dergelijke muziek en zang heb ik nooit van te voren en ook nooit meer daarna gehoord. Ik heb geen verstand van muziek, vind bv. vioolmuziek wel mooier dan andere muziek, maar daar houdt dan ook alles mee op. Hoe dat komt weet ik niet, vermoedelijk een kwestie van gevoel.

Wat ik daar echter op Honolulu hoorde en zag, is mij het gehele leven bij gebleven. Ik hoor en zie die oude grijze neger nog op het podium zingen. Nee, dat was geen zingen dat was iets anders, wat weet ik niet maar het drong door je hele ziel, precies zo als die muziek. Die diepe, diepe basstem, de gehele persoonlijkheid van die oude grijze neger en zijn zang was iets onwerkelijks, evenals de muziek. Of het de anderen ook zo heeft aangegrepen als mij weet ik niet. Men was wel algemeen in zijn lof, maar mij zei het nog iets anders. Ik kan dat niet beschrijven, je zou het bovenaards kunnen noemen. In ieder geval werkte het zo op mijn gemoed, zoals nog nooit muziek en zang op mij ingewerkt hadden en mij nadien ook nooit meer te beurt is gevallen. Ik zal het nooit, nee nooit vergeten.

Van Honolulu werd de reis voortgezet naar San Francisco. Daar kwamen we weer in een heel andere wereld. Ik maakte daar kennis met een paar Hollanders die mij in die paar dagen dat we er vertoefden veel van de stad hebben laten zien. Persoonlijk voel ik niet veel voor al dat zgn. grootse en protserige, veel hamburg, veel rijkdom maar ook veel armoede, en misdaad tiert er welig, een Babylon uit de oudheid. Intussen is het daar een gezegend klimaat. Van San Francisco vertrokken we naar Colon en door het Panamakanaal kwamen we van de Grote Oceaan in de Atlantische oceaan.

Als je door het Panamakanaal vaart dan duizelt je het een beetje door de overweldigende indruk die het op je maakt. Het is in één woord een technisch wonder en het dringt dan goed tot je door waar de techniek toe in staat is.

Voor het schip in het kanaal komt moet het eerst drie sluizen passeren, waardoor het 18 meter hoger komt. Aan het einde van het kanaal worden weer drie sluizen gepasseerd waardoor het schip 18 meter daalt. Het gezicht op de bergen en de weelderige tropische plantengroei is ook fantastisch. Ik had, omdat ik meestal op de brug was, een prachtig uitzicht. Op Colon werd gebunkerd en de reis naar New York voortgezet. De reis naar New York leverde geen bijzonderheden op. In New York bleven we een paar dagen liggen en vulden onze kolenvoorraad aan voor de laatste trip naar Nieuwediep.

In New York was alles weer even groots als in San Francisco d.w.z. reusachtige gebouwen, drukte en nog eens drukte overal. Het geheel maakte een overweldigende indruk, te veel om in een paar dagen te verwerken. Hierbij komt dat we de stal d.w.z. Holland al begonnen te ruiken en onze gedachten in hoofdzaak gericht waren op het wederzien van alles wat ons lief en dierbaar was. We bleven niet lang in New York liggen en kozen weer spoedig het ruime sop op weg naar het vaderland wat de meesten onzer ruim 4 jaren te voren verlaten hadden. In het begin van de reis hadden we vrij goed weer maar daarna werd het stormachtig en koud, kortom slecht weer.

Toen we in de Noordzee waren aangekomen was het zwaar stormweer. De "Tromp" was echter een bijzonder goed zeeschip en kon tegen een stootje. Voor de Nederlandse kust gekomen scheelde het maar enige meters of we zaten in ons eigen mijnenveld. Er waren maar weinigen die wisten in welke hachelijke omstandigheden we verkeerd hadden. Alleen de commandant, officier van de wacht en ik wisten precies wat er gaande was geweest. Door slecht zicht was het de laatste 24 uur onmogelijk geweest een goed bestek te maken en toen we daar wel toe in staat waren bleek de hachelijke toestand waar we ons in bevonden. We koersten direct een andere richting en ankerden enige uren later veilig ter rede van Nieuwediep.

De admiraal kwam ter begroeting aan boord, alle hens voor de boeg, een korte toespraak en we kregen vergunning de haven binnen te lopen. Dat ging echter niet van een leien dakje, daar het stormweer was. Na veel inspanning en zeemannsschap konden we, na een uurtje martelen, aan de steiger meren. Een grote menigte stond op de kade het tijdstip af te wachten dat de loopplank gelegd werd en vergunning verleend aan de wachtenden binnen boord te komen.

Door de emotie van het spoedig weerzien had de kou en storm weinig invloed op de wachtenden uitgeoefend. Onder de wachtenden bevonden zich ook mijn vrouw en schoonzus Lena. Het was een vreugdevol weerzien.

*Dochter Map en mijn vrouw
Magaretha Van Driel.
(coll. familie Van Driel)*

Mijn vrouw zag er best uit en Map, mijn dochter, was al een flinke meid geworden. Ze was 4 maanden oud toen ik weg ging en nu bijna 4½ jaar oud. Na zo'n lange afwezigheid, het gevoel dat je ondergaat te beschrijven, zodanig dat een ander het begrijpt, is niet mogelijk althans mijn pen is daartoe niet in staat. Om zulks te begrijpen moet je zoiets zelf hebben meegemaakt. Daar schoonzuster Lena in Den Helder woonde bleven we daar een paar dagen. Inmiddels stelden we het schip uit dienst, gaven het over aan de rijkswerf en vertrokken met verlof. We bleven nog een paar dagen bij oma en opa Leenders en aanvaardden daarna de reis naar Kolijnsplaat.

Dat was in die tijd een hele reis, met de trein naar Goes, vandaar lopen naar Katseveer, met een roeiboot over en verder lopen naar Kolijnsplaat alwaar we, wel vermoeid maar zonder ongelukken aankwamen.

Het weerzien in Kolijnsplaat bracht ook nog wat emotie.

Het gevoel dat me bekreep toen ik ons huis binnentrad en de stoel in het hoekje voor het raam, waar mijn goede moeder altijd zat leeg aantrof, is niet te beschrijven. Het was een bittere pil die geslikt moest worden, intussen gaat het leven voort.

Ik had gevraagd in Hellevoetsluis geplaatst te worden. Op dat verzoek was gunstig beschikt en met ingang van 1 Januari 1918 was ik geplaatst aan boord van Hare Majesteits Wacht(Moeder) schip aldaar. Een woning was daar ook beschikbaar en tegen het einde van mijn verlof verhuisden we naar Hellevoetsluis. Ik huurde een scheepje en dat bracht onze spulletjes netjes en wel naar de nieuwe woning. We namen afscheid van familie en kennissen en aanvaardden de reis naar onze bestemming.

Mijn vrouw had 4 jaar in Kolijnsplaat gewoond en was daar beter bekend en ingeburgerd dan ik. Alle mensen kenden haar en zij stond bij alle inwoners zeer goed aangeschreven. We hebben er dan ook nooit spijt van gehad dat we, bij mijn vertrek naar Indië, het zo aangepakt hadden. In Hellevoetsluis kregen we een behoorlijke bovenwoning en we waren er spoedig geheel thuis. Ik deed dienst bij de radio.

1 April 1918 werd ik bevorderd tot sergeant-majoor seiner. Het salaris werd ook weer beter zodat we daar goed mee rond konden komen. In het algemeen werd mijn positie door die bevordering ook beter. Ik was nu wat genoemd werd hoofd onderofficier geworden. Er was weer een periode afgesloten en mijn maatschappelijke positie verbeterd.

"Nieuwe Vlissinghestraat" De Nieuwe Vlissingeweg bij West-Souburg, ca. 1920. (collectie onbekend)

Info

Hier eindigt het verslag van mijn vader Leendert Dingenis van Driel heel abrupt, net als zijn leven. Hij schreef vaak, onder andere brieven. Schrijven was een heel ritueel waarbij een inktpot op tafel werd gezet. Op 11 november 1954 heeft hij nog zitten schrijven. Hij voelde zich die dag niet zo lekker en heeft hoofdstuk V afgesloten op een tijdstip dat hij normaal niet schreef. Hij was van plan de volgende dag met hoofdstuk 6, "Het leven aan de wal" te beginnen. Helaas is hij op 12 november 1954 in zijn slaap plotseling overleden.

Bron: Verteld door dochter Mien (Wilhelmina Lucia Maatje) van Driel, (1922-2013).

..Einde van een militaire carrière, 1918-1928

In 2010 is aan de hand van herinneringen, van zijn enige toen nog levende dochter Mien (Wilhelmina Lucia Maatje) van Driel (1922-2013), deze periode beschreven.

Vlissingse Courant
20-12-1925
(coll. Krantenbank
Zeeland)

MARINE EN LEGER.

De navolgende onderofficieren zijn bestemd om in de maand Februari (vermoedelijk met de „Jan Pietersz. Coen” der maatschappij „Nederland” op 16 Februari) naar Oost-Indië te worden uitgezonden:

Seiner-majoor L. D. van Driel, schipper C. Moederzoon, torpedist-majoor J. C. Tilroe, bootsman H. van Tijn, J. Bukman, sergeant-torpedomaker P. J. Groenberg, J. M. Tak, ziekenverpleger-majoor C. A. W. Smits, sergeant-schrijver J. v. d. Jagt, sergeant-torpedomaker G. Ouwendijk, machinedrijver-majoor L. D. Verboren, sergeant-machinedrijver A. Tromper.

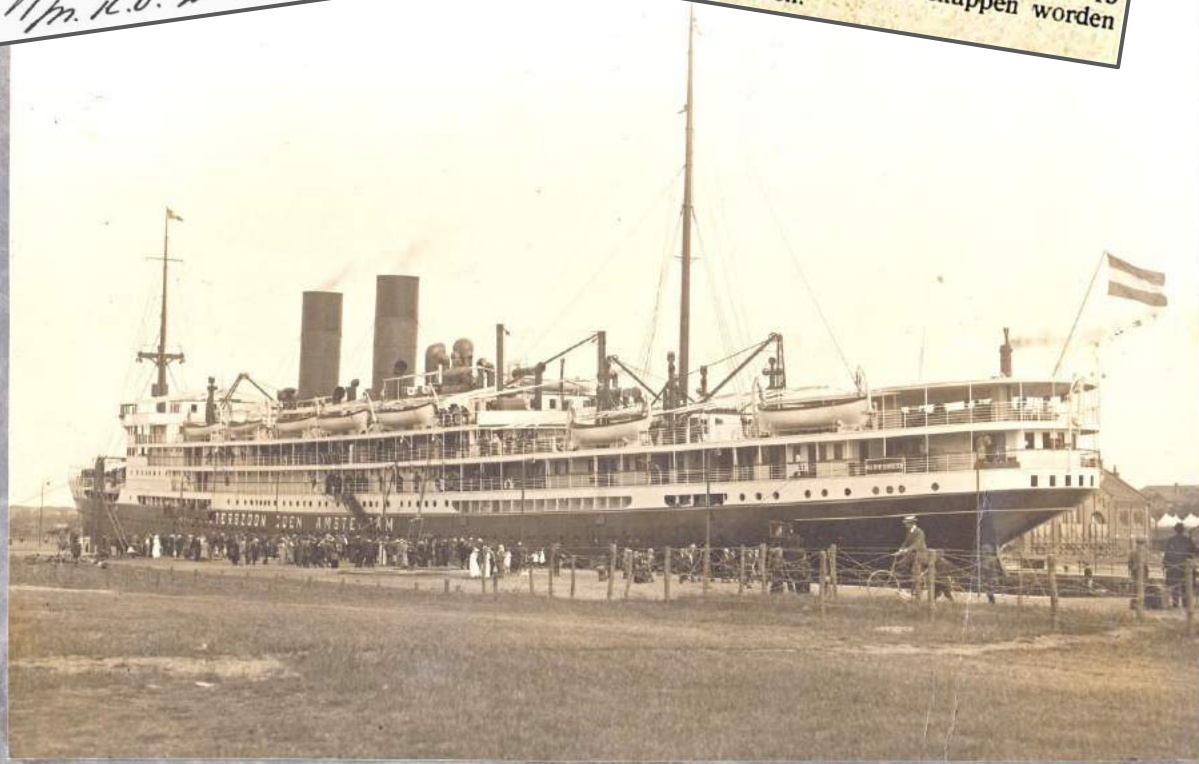
Als reserve zullen optreden schrijver-majoor G. D. van Reeden en sergeant-machinedrijver J. A. Brouwer.

Met dit stoomschip zullen tevens 19 korporaals en manschappen worden uitgezonden.

14
Uitbetaling van riddersoldij en broedertoelage.

Mutatie

In kindergeld ad 219.- 1 Januari 1914.
Een bedrag van 150.-
toegekend voor aankomst
uniform bij wijk: 16 Februari 14
troepen
Per S.S. „Jan Pietersz. Coen” naar
O.O. Indië en
afgevoerd uit de wijk
p.m. K.O. wijk 16 Februari 14

ss. „Jan Pierszoon Coen” in de sluis te IJmuiden, 1915.

(coll. NDSM Werfmuseum en 'Stichting NDSM-Herleeft'. NDSM (Nederlandsche Dok en Scheepsbouw Maatschappij) in Amsterdam Noord, met speciale dank aan Ruud van der Sluis, Amsterdam.)

..dochter Mien (Wilhelmina Lucia Maatje van Driel, 1922-2013) vertelt;

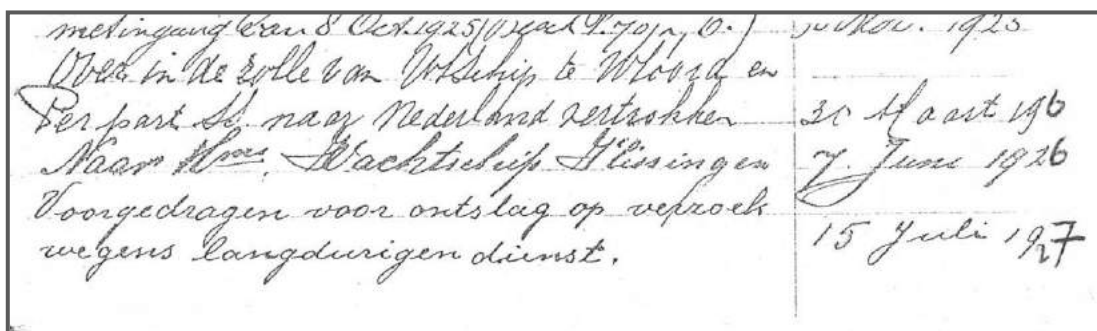
Een van de oudste herinneringen van Mien (Wilhelmina Lucia Maatje van Driel, (1922-2013) aan haar vader is zijn thuiskomst na een lange reis Indië?

Hij had twee poppen voor haar meegebracht: een zwarte en een blanke, die samen precies in haar poppenwagen pasten.

“Ik herinner me, dat ik als klein meisje aan de hand van vader door het dorp Souburg wandelde. Hij liep fier rechtop, in uniform, met zijn sabel aangespsd. Die mooie brede blinkende banden aan zijn mouwen vond ik nog het mooiste. Trots en zelfbewust paradeerde hij zo door het dorp, zeer tevreden met zichzelf.

Hij mocht dit ook zijn, want zijn ambitieuze levenshouding had hem ver gebracht. Zijn militaire carrière was voorspoedig verlopen. Later is hij eervol met pensioen gegaan met een blanco conduiteboekje.

Uit het conduiteboekje van Leendert D. van Driel. (coll. familie Van Driel)

Hij was schermkampioen bij de marine geweest en op dat moment zat hij in het bestuur van diverse verenigingen in Oost- en West Souburg en Vlissingen en was voorzitter van het schoolbestuur.

Wat ik nooit vergeten ben, zijn de Sinterklaasfeesten bij de marine. Die werden groots aangepakt. We liepen dan naar Vlissingen en kwamen met handenvol cadeautjes thuis terug. Ook de kermis te West-Souburg was altijd één groot feest.

Het ambitieuze en de drang om steeds de eerste te zijn heeft hij ook geprobeerd om over te brengen op zijn kinderen, door hen te stimuleren aan sport te doen. Zwemmen leerde hij ons doordat we in het kanaal werden gegooid en ons aan een grote haak vast konden houden. Vervolgens werden we lid gemaakt van de zwemvereniging.

De oudste zoon Paul (Paulus Jacobus), heeft van het ambitieuze nog het meeste meegekregen. Hij was geen onverdienstelijk wedstrijdzwemmer en is ooit ook nog Nederlands kampioen hoogspringen geweest.

De oudste dochter Map (Maatje Wilhelmina Lucia), zat op zwemmen, turnen en atletiek en wilde ook steeds zo hoog mogelijk komen.

Ik zelf (Wilhelmina Lucia Maatje), zat ook met veel plezier op zwemmen en atletiek, maar genoot van het sporten op zich.

Mijn jongere broertje Jack (Jacobus Paulus), de jongste van het stel dus, zat ook op beide clubs, maar miste alle ambitie om op deze terreinen hoog te scoren.

Dat mijn vader zijn conducktestaat (beoordelingslijst betreffende gedrag en geschiktheid) blanco heeft kunnen houden, geeft aan, dat hij precies wist hoe ver hij kon gaan. Als marconist had hij in Indië vernomen, dat een minister in het openbaar gezegd had, dat er voor de militairen in Indië zo goed gezorgd werd en dat ze zo goed te eten kregen. Samen met een paar kameraden heeft hij vervolgens een pot met witte en bruine bonen vol met torren naar de regering gestuurd met de boodschap: "Dit krijgen wij te eten!".

Bij terugkomst uit Indië in 1918 kreeg de bemanning van het schip de opdracht om dit schoon te maken, omdat de koningin zou komen. Deze order heeft men genegeerd en geweigerd om schoon te maken. Zo kon Majesteit tenminste zien, in welke omstandigheden zij moesten leven en werken.

Vader is niet zo lang gestationeerd geweest in Hellevoetsluis, want hij werd overgeplaatst naar Vlissingen, zijn laatste standplaats.

MARINE EN LEGER
Hr. Ms. „Sumatra”.

De nieuwe kruiser Hr. Ms. „Sumatra” is gisterenmiddag in dienst gesteld. Zooals men weet, was de état-majoor al geruimen tijd aan boord, maar ook was nog personeel van de N. S. M. en „Werkspoor” op het schip. Gisterenochtend is verder marinepersoneel uit Helder aangekomen.

Ter gelegenheid van de indiensttreding heeft de commandant, kapitein ter zee Schorer, officieren en bemanning toegesproken, waarna de marine vlag en wimpel zijn geheschen.

Opgave van overgeplaatste onderofficieren der marine :

26 Mei : sergeant-machinist W. v. d. Wal van wachtschip Willemsoord naar Van Speijk.

28 Mei : oppertorpedist G. J. Bouwens van onderzeedienstkazerne naar Marinekazerne Amsterdam.

13 Juni: schipper H. van Tijn van wachtschip Willemsoord naar Onderzeedienstkazerne ; bootsman P. A. Wulckens van wachtschip Willemsoord naar onderzeedienstkazerne.

7 Juni : opperseiner L. D. van Driel van wachtschip Willemsoord naar wachtschip Vlissingen.

26 Mei: sergeant der mariniers W. Rijken van wachtschip Willemsoord naar afdeeling

Vlissingse Courant , 27-05-1926.
(coll. Krantenbank Zeeland)

STANDBOEKNUMMER 29435

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE MARINE.

(*) Voornamen van den scheeping voluit te schrijven, met vermelding of hij milicien, schut-ter, plaatsverreanger, enz. is.

EXTRACT-WERFROL

van (*) { Naam van Driel
Voornamen Leendert Langerman
aangenomen in 's-Rijks ZEE DIENST als Jongere
gereguleerd op de soldij van acht gulden 's maands, voor de rol van Hr. Ms. Stapfelius, onder bevel van den Stapfelius

Geboren te	<u>Calymphlaad</u>	den	<u>27</u>	maats	18 <u>82</u> .
Laatste domicilium	<u>Calymphlaad</u>				
Namen en voornamen der ouders	{ Vader <u>Jacobus</u> Moeder <u>Albana van der</u>				
Waar en wanneer aangenomen	<u>Vlissingen den 5 Maas 1890</u>				
Voorwaarde van	<u>aanneming</u> (**) <u>voor 12 jaren ingaande den 27 Maas 1890</u>				
Bevorens gediend	-				
Beroep	-				
Geloofsbelijdenis	<u>N. B.</u>				
Waar hij zich het laatst heeft opgehouden	<u>Calymphlaad</u>				
Geneeskundig onderzocht door den	<u>Officier van Geneeskundigheid H. B. van der</u>				
Getrouwd, met wie, en waar de vrouw is gedomicilieerd	-				
Kinderen en hoeveel	-				

SIGNALEMENT.

Lengte 1, 1,49 meter, aangezicht ruud voorhoofd laag oogen blauw
neus klein mond klein kin afgeplat haar donker wenkbrauwen klein
merkbare teekenen: geen

De Ambtenaar, belast met de functiën van commies van aanneming der Marine te Vlissingen

(**) Bijaldien het mocht blijken, dat, binnen den tijd van een jaar, deze aangenomen scheeping mocht becomen worden te lijden aan enigsoort ziekte, welke uit haren aam, bij het geneeskundig onderzoek noodiglijk of niet kon ontdekt worden, zoodat: vallende ziekte, periodieke kortademigheid en andere meer, door welke hij ongeschikt wordt geoordeeld voor den militairen dienst, en voor welken ontstaan gekurende den diensttijd van den persoon, geene voldoende oorzaak gevonden wordt, zal wegens zoodanige ziekte geene pensioen of onderstand ten laste van het Rijk worden verstrekt.
Bij reëngement te vermelden, met hoeveel tijd, zijne loopende verbintenis verlengd wordt.

N°. 153.
1894.

KONINKLIJKE MARINE.

ONTSLAGBRIEF.

DE Schout bij Nacht, Commandant der Marine te Willemsoord, daartoe gemachtigd door den MINISTER VAN MARINE bij beschikking van den 4den Augustus 1927 Afd. B, 2^e Bureau, n°. 67 verleent bij dezen met ingang van den 28sten October 1927

EERVOL ONTSLAG UIT DEN ZEEDIENST,

wegens op verzoek wegens langdurigen dienst

aan den opperseiner

Leendert Dingenis van Driel

zoon van Jacobus en van Maatje Verburg

geboren te Colijnsplaat, den 27sten October 1882,

laatst gediend hebbende onder stamboeknummer 29435

aan boord van Hr. Ms. Wachtschip te Vlissingen
in de marinekazerne te

Willemsoord, den 8sten Augustus 1927

De Schout bij Nacht voornoemd,

h. a. De Kapitein ter zee

Op last

*De Chef van den Staf
der Zee-macht.*

J. J. J. J. J.

CERTIFICAAT VAN AANBEVELING.

De MINISTER VAN MARINE ^{ad} verklaart dat Leendert Dingenis van Driel
die 28 October 1927 eervol uit den zeedienst wordt ontslagen
en onder stamboeknummer 29435 gedurende viem een en
derhig jaren bij de Koninklijke Marine heeft gediend, laatst als
opfermer, zich door gedrag,
bruikbaarheid en plichtsbetrachting heeft onderscheiden en derhalve bij het
zoeken van een hem passenden werkkring ten volle wordt aanbevolen.

'S-GRAVENHAGE, den 4 Augustus 1927

DE MINISTER VOORNOEMD,
Voor den Minister,
DE SECRETARIS-GENERAAL,

Certificaat van Aanbeveling. (coll. familie Van Driel)

Leendert van Driel

Rangen bij de Marine

<i>Jongen</i>	<i>5 mei 1896</i>
<i>Lichtmatroos</i>	<i>1 september 1898</i>
<i>Matroos 3^e klasse</i>	<i>1 januari 1899</i>
<i>Matroos 2^e klasse</i>	<i>1 november 1901</i>
<i>Kanonnier 2^e klasse</i> <i>(brevet)</i>	<i>11 juli 1899</i>
<i>Kanonnier 2^e klasse</i> <i>(herhalingsbrevet)</i>	<i>28 september 1903</i>
<i>Matroos 1^e klasse</i>	<i>1 oktober 1905</i>
<i>Seiner 2 klasse (brevet)</i>	<i>16 juli 1904</i>
<i>Seiner 1 klasse (brevet)</i>	<i>9 juli 1906</i>
<i>Korporaal Seiner</i>	<i>1 november 1908</i>
<i>Sergeant Seiner</i>	<i>1 april 1911</i>
<i>Sergeant-majoor Seiner</i>	<i>1 april 1918</i>
<i>Eervol ontslag</i>	<i>28 oktober 1927</i>

Medaille met gesp Atjeh oorlog

Ononderscheidingen Langdurige en Trouwe dienst.

'De Brons' toe gekend
per 30 mei 1907.

'De Zilveren' toegekend
per 1 juli.

'De kleine Gouden
Medaille' toegekend
per 1 juli 1925.

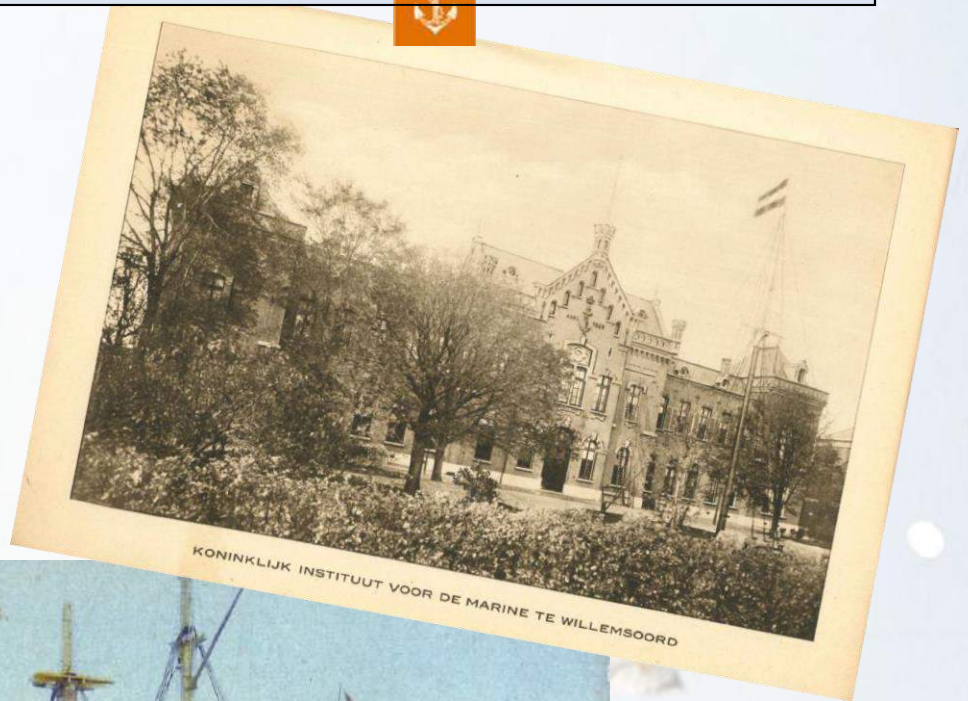
Ononderscheidingsteken voor Langdurige en Trouwe dienst.

Het Ononderscheidingsteken voor Langdurige en Trouwe Dienst werd tussen 1859 en 1928 uitgereikt in vier varianten. Brons voor 12 jaar trouwe dienst (37 mm), zilver voor 24 jaar trouwe dienst (37 mm), klein goud voor 36 jaar trouwe dienst (27 mm) en groot goud voor 50 jaar trouwe dienst (37 mm). Tropenjaren telden uiteraard dubbel.

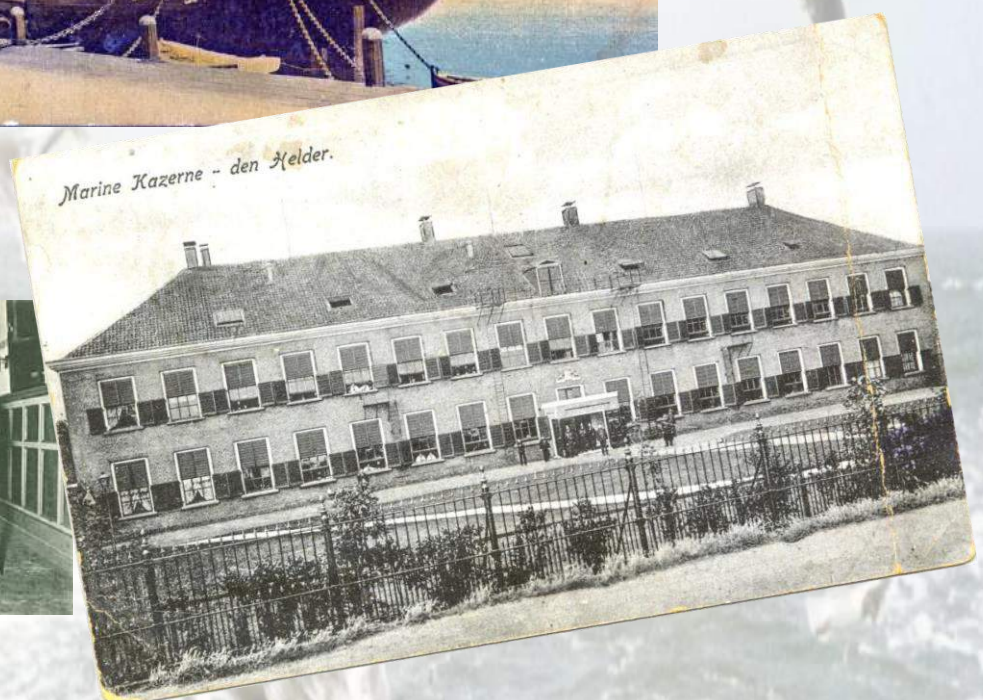
De aanduiding 'kleine' wijst waarschijnlijk naar 36 jaar trouwe dienst. Uit de staat van dienst die u bezit zou dat moeten blijken.

Bron: **NIMH** (Nederlands Instituut voor Militaire Historie Ministerie van Defensie)
Den Haag / uit de publicatie van C.H. Evers, *Ononderscheidingen. Leidraad voor de decoraties van het Koninkrijk der Nederlanden* (Amsterdam, 2001).

Ter herinnering aan de Marine en Den Helder

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR DE MARINE TE WILLEMSOORD

Marine Kazerne - den Helder.

6 | Het leven aan de wal, 1928-1954

Ter inleiding:

*Onze moeder en schoonmoeder, Mien (Wilhelmina Lucia Maatje) Vinck-van Driel (1922-2013), het enige toen nog in leven zijnde kind van Leendert Dingenis van Driel, heeft het verhaal “**Het leven aan de wal, 1928-1954**” verteld.*

**Op getekend in juli 2010 door haar dochter Carla de Jong-Vinck en schoonzoon Ad de Jong.*

Mien gaat terug in de tijd en vertelt over haar vader als gepensioneerd militair en het gezin waar zij en haar broers en zuster zijn opgegroeid.

Noot:

Mien (Wilhelmina Lucia Maatje) Vinck-van Driel is overleden te Breda 17 februari 2013.

Al vóór zijn pensionering heeft hij een huis laten bouwen in West-Souburg om daar een gezamenlijke droom te verwezenlijken; samen met zijn vrouw een boerderijtje te beginnen. Kennelijk is zijn afkomst uit Kolijnsplaat blijven leven!

Het huis (huidige adres Nieuwe Vlissingeweg 141 te West-Souburg) was vrijstaand en er lag een flinke lap grond omheen. Tussen het huis en de weg langs het kanaal lag nog een brede sloot. Daar was een bruggetje over gemaakt om het huis te bereiken. Op het perceel stond een flinke schuur voor beesten, voorraden en materialen. Er was een grote moestuin en een boomgaard met pruimen, appels en peren. Ook stonden er veel bessenstruiken. De rest werd gebruikt als weidjes.

Op de benedenverdieping waren drie kamers: een salon, een huiskamer en een slaapkamer voor vader en moeder. Ook was er een keuken en over de volle breedte van het huis een bijkeuken. Op de bovenverdieping waren aan de voorkant twee kamers: een voor de jongens en een voor de meisjes. Aan de achterkant was een grote zolder.

In de salon stonden twee fauteuils, een dressoir, een tafel met vier stoelen en een piano. Voor de twee ramen stond voor elk raam een tafeltje met daarop een grote delftsblauwe vaas. Nadat de moeder van mijn moeder was komen inwonen werd er nog een opklapbed bij gezet. In de huiskamer een hele grote tafel met veel stoelen en een divan. Op een losse tafel stond een groot aquarium. In een hoek stond nog een vogelkooi met twee kanaries. Mijn moeder was dol op cactussen en dus stond het huis er vol mee. In de keuken stond een groot fornuis met zes pitten en twee ovens, een buffetkast en een aanrecht met een pomp. Het enige stuk meubilair was hier een stoel waarop mijn moeder kon zitten als ze aan het koken was.

*Middelburgsche Courant, 23-11-1922.
(coll. Krantenbank Zeeland)*

Bewijs van inschrijving Pensioen van de Zeemacht

MILITAIRE PENSIOENEN VAN DE ZEEMACHT.	
BEWIJS VAN INSCHRIJVING IN HET GROOTBOEK VAN MILITAIRE PENSIOENEN VAN DE ZEEMACHT.	
N ^o . <u>6507</u>	F. <u>2360</u>
De MINISTER VAN FINANCIËN verklaart, dat	
<u>van Driel L. D.</u>	
geboren den <u>27 October 1882</u>	
is ingeschreven met een JAARLIJSCH PENSIOEN, ter somma van	
<u>Tweeduizenddriehonderd zestig gulden</u>	
'S-GRAVENHAGE, den <u>7 October</u> 192 <u>7</u> .	
Ingang van het Pensioen:	Namens den Minister van Financiën,
<u>28 October 1927.</u>	De Secretaris-Generaal, <u>dekin</u>
VOORWAARDEN WELKE AAN DIT PENSIOEN ZIJN VERKNOCHT:	
De Pensioenen en Onderstanden zijn onvervreemdbaar. De titularis kan daarover op geenerlei wijze beschikken, ook niet door Verpanding of Beleening.	
Indien hij last geeft om het Pen- sioen of den Onderstand voor hem te ontvangen, kan hij die lastgeving altijd herroepen.	
Alle overeenkomsten, hiermede strijdig, zijn nietig.	

In de bijkeuken was een aardappelhok, een kolenhok, ook hier stond een fornuis en een karnton om boter, kaas en karnemelk te maken van de melk van de geiten. Hier stond wel een tafel, waaraan regelmatig een zwerver te eten kreeg.

Leidingwater en elektriciteit waren niet aanwezig. Op de binnenplaats tussen de keuken en de schuur was tegen de muur van de schuur een vierkante put naar Duits model gemetseld om regenwater op te vangen.

Er boven hing een akertje om water mee te putten en onderin de put was een pijp gemaakt die in verbinding stond met de keuken en de bijkeuken, zodat wij daar water op konden pompen.

Het was altijd heel helder en lekker water.

De verlichting gebeurde met behulp van lampen die vader uit Indië meegebracht had en die met touw aan het plafond hingen. Boven was één petroleumlamp die, wegens brandgevaar, alleen in uiterste noodzaak aangestoken werd.

Het huis aan de Vlissingeweg 141 te West-Souburg. (coll. familie Van Driel)

Het was een huis, waarin plaats was voor velen en de deur stond voor iedereen open. Twee nichtjes die TBC hadden werden zonder problemen een poos in het gezin opgenomen.

Mijn jongste broertje had een vriendje. Toen dat vriendje tijdens een maaltijd eens ter sprake kwam, zei mijn broertje, dat dat vriendje nooit middageten kreeg. Op de vraag "Waarom?" werd gezegd, dat de moeder heel arm was, dat ze met een draaiorgel op de markt van Middelburg stond en dat er geen geld was voor eten. "Breng hem maar mee." was de reactie van vader en deze jongeman heeft sindsdien altijd met ons meegegeten.

Ten tijde van de mobilisatie (1939) stond Ome Joop Leenders, een broer van mijn moeder, zonder vooraankondiging op de stoep. Hij was met een auto uit Rotterdam gekomen en had zijn moeder, mijn oma, bij zich met een grote hutkoffer. Met de mededeling: "Hier heb je Opoe en zorg maar voor haar." vertrok hij weer. Ze is tot haar dood gebleven.

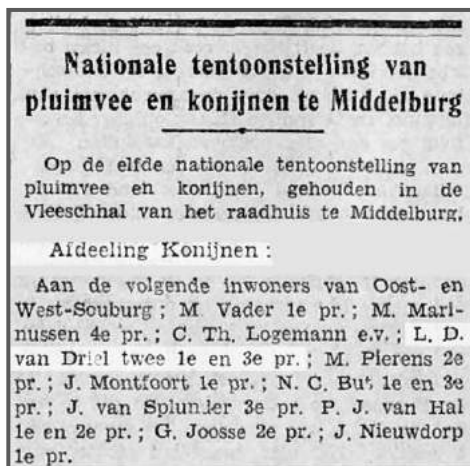
Ook mijn vaders vader heeft het laatste stukje van zijn leven bij ons ingewoond en is bij ons thuis in West-Souburg gestorven.

Mijn vader was boer met hart en ziel. Hij was, altijd tabak pruimend, graag buiten, genoot van zijn dieren en verzorgde (met hulp van twee wat oudere mannen die hij in dienst had) zijn boomgaard en moestuin met veel plezier. Vooral de oogsttijd, waarin veel geweekt moest worden, en de slachttijd in november, waren drukke periodes in het jaar. Ik zie nog voor me, hoe het varken aan de leer hing en hoe druk we waren. Er moest worst gemaakt worden en vlees werd in potten ingemaakt en de ham gepekeld en gedroogd.

Thuis was er dan ook altijd eten in overvloed en we zijn nooit iets tekort gekomen. Maar luxe was het niet.

Ook mijn moeder Magaretha was gek op dieren. Buiten de al genoemde vissen en kanaries waren er twee sikken, een stel poezen, drie honden, varkens, zo'n 50 kippen en een hele batterij Vlaamse reuzen (konijnen).

*Vlissingse Courant, 17-12-1930.
(coll. Krantenbank Zeeland)*

Een hele speciale plaats nam Janna in. Janna was het varken dat moest zorgen voor aanwas en werd min of meer behandeld als een huisdier. Als vader en moeder thuis kwamen werd Janna geroepen en die kwam dan haar hok uit om hen te begroeten. Janna was dan ook een dier dat nooit verkocht zou worden. Als Janna moest werpen, zaten pa en ma rustig een hele nacht samen in de stal en vingen dan om de beurt een big op, die dan met zorg en trots drooggewreven werd. Biggen werden verkocht of gemest voor de slager, maar Janna werd, waarschijnlijk tot het laatst toe, met egards behandeld. Hoe zij aan haar eindje gekomen is weet ik echt niet.

De honden waren twee keffers en Max, een grote Engelse bulldog. De keffers waren getraind om te helpen bij de rattenbestrijding. Dat was nodig, omdat er, door de ligging bij het kanaal, veel overlast was van ratten, 's Avonds werden er een paar boterhammen met bestrijdingsmiddel Rodent Ratten vergif weggelegd en de volgende ochtend spoorden de keffers de dode ratten op en sleepten die naar een kuil die in de tuin gegraven was. Max is jarenlang vaders trouwe metgezel geweest. Als mijn vader wegging, ging hij bij de brug liggen wachten tot vader terugkwam. Bij terugkomst stond Max op en liep overal achter hem aan. Hij was ook de bewaker van het terrein, met af en toe een uitbreiding naar de weg toe. Een paar huizen verder woonde in een mooi huis een buurman, die een vrij hoge rang gehad had in de marine of in het leger. Hij had altijd een zweepje bij zich. Als deze man aangebietst kwam, moest hij bij ons huis altijd afstappen, zo'n twintig meter lopen en dan stapte hij weer op. Op een gegeven moment vroeg Pa hem, waarom hij dat deed. "Nou", zei hij, "als ik fiets, komt jouw hond op mij afgevolgen en bijt dan in mijn broek. Als ik loop, doet hij niets". Vervolgens kwam de bekentenis, dat hij Max één keer met zijn zweep had geslagen en dat was Max niet vergeten.

Toen Max oud was, kreeg hij kanker en kon niet meer vooruit. Om het dier uit zijn lijden te verlossen, werd een afspraak met de veldwachter gemaakt. Deze zou langskomen met zijn geweer. Toen hij echter tegenover Max stond, was hij zo onder de indruk van het imposante beest, dat hij bang werd, begon te bibberen en niet durfde schieten. Maar Max keek vader met zijn trouwe ogen aan alsof hij wilde zeggen: "Ik kan niet meer, help me alsjeblief." Vader pakte daarop resoluut het geweer uit handen van de veldwachter en gaf Max het genadeschot. Van dieren werd gehouden, er werd goed voor gezorgd en lijden werd hen zoveel mogelijk bespaard.

Wat mijn vader wel miste, was zakelijkheid. Als de appels, peren en pruimen rijp waren, werden ze geplukt en verwerkt. Wat we niet aankonden, werd in emmers bij de brug gezet en iedereen die langs kwam kon nemen wat hij wilde. Emmers vol werden elk jaar zo weggegeven.

Biggen, varkens, eieren, konijnen en kippen waren in principe voor de verkoop, maar regelmatig werd, na een zielig verhaal, een big of konijn om niet afgestaan.

Mijn moeder riep dan: *“Maar Leen, dat kun je toch niet maken!”*. Deze onhebbelijkheid van mijn vader was de enige bron van spanning in ons huis.

Wij zijn niet opgevoed, maar opgegroeid. Van de ene kant mochten wij alles doen en wij mochten overal naar toe. Zo is er bijvoorbeeld nooit een tijdstip vastgesteld waarop wij thuis moesten zijn.

Van de andere kant waren mijn zus en ik erg gebonden.

Door de ziekte van mijn moeder moesten wij voor haar zorgen in plaats van dat de moeder voor de kinderen zorgde. En als er eens iets gebeurde wat mijn vader niet aanstond, waren zijn dwingende ogen genoeg. Op een feestje van de atletiekclub Marathon kreeg ik voor de eerste keer van mijn leven een sigaret aangeboden. Mijn vader keek alleen maar en beschaamd legde ik de sigaret in de asbak.

Van links naar rechts: dochter Map, dochter Mien, zoon Jack en zijn vrouw Magaretha van Driel-Leenders. (coll. familie Van Driel)

Ik kreeg zakgeld. 25 Gulden in de drie maanden. Op een keer was mijn geld een week te vroeg op en ik wilde toch graag uitgaan. Heel voorzichtig vroeg ik mijn vader om een voorschot.

“Nou meisje,” zei hij, *“dan moeten we toch eens aan tafel gaan zitten”*. Ik mocht eerst vertellen waarom mijn geld op was en waarom ik vond dat ik extra nodig had.

Zijn antwoord had de volgende strekking: Als je geld leent, betaal je rente en dat kost geld. Dan heb je de volgende keer nog meer geld nodig om te lenen en zo word je arm. Daarom kun je nu beter op een houtje bijten. Door deze principiële stellingname weigerde hij dan ook geld uit te lenen.

Hij gaf het liever weg. Een van zijn uitspraken was: “*Verraad nooit een vriend, maar spaar geen dief!*”. Je moest dus proberen te voorkomen, dat iemand ging stelen.

Godsdienstig zijn wij niet opgevoed en dat heeft een reden die mijn vader niet duidelijk in zijn “herinneringen” verteld heeft. Mijn vader was protestant en mijn moeder was katholiek.

Bovendien kwam zij van boven de grote rivieren en daarom werd zij, zacht uitgedrukt, bij de schoonouders op Kolijnsplaat niet met open armen ontvangen. De ouders van mijn moeder werden zelfs uit hun kerk verbannen totdat zij ervoor gezorgd zouden hebben dat de verlovings van mijn vader en moeder verbroken zou zijn.

Voor mijn ouders was het onbegrijpelijk, dat een God zo iets zou bedenken en zij hebben zich dan ook gedistantieerd van kerk en geloof. In onze opvoeding werden waarden en normen centraal gesteld.

Af en toe werd uit de bijbel gelezen. Kerkelijke en religieuze elementen werden nooit besproken. Met een vriendin ben ik ooit uit nieuwsgierigheid mee geweest naar een kerkdienst. Daar is nooit iets van gezegd, noch in positieve, noch in negatieve zin. Wel bleef in ons gezin een spirituele nieuwsgierigheid bestaan.

78

1931.

Nr. 27. Heden, *derdij juli*, negentien
honderd-een-en-dertig, verschenen voor mij Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der
gemeente Oost- en West-Souburg: *Leenders, Pieter, van Driel*
Sander, beriep oud *achten* *veertig* jaren,
wonende *te Haren, Oost-Souburg*
en *Cornelis Vaer*
oud *veertig* jaren, *huusman en*
wonende *te Haren, Oost-Souburg*
die verklaarden, dat op *veertig* *leend* *aan* *leend*
aangegeven een kind *van* *des* *de* *midde*
tegenwoordig *in* *de* *gemeente* *in* *overleden*: *gaf* *gebeeld* *ge*
me *aan* *derdij* *juli* *der* *jaars* *des*
aan *mid* *dags* *te* *de* *wereld*
gebeeld *te* *Haren* *Gargarella* *Leenders*
Sander *beriep* *huusman* *van* *den* *eerde*
aangegeven *aan* *te* *de* *Oost-Souburg*

Waarvan alte, welke is voorgelezen.

Boelie
C. Vaer

J. J. J. J.

Burgerlijke Stand.

Souburg. Geboren: Pieter Dina, d.v.
Jakob Strobos en Hendrika van IJssel-
muiden.
Levenloos aangegeven: dochter van L.
D. van Driel en M. Leenders.
Van 30 Juli—6 Aug.

-Overlijdensakte van dochter. (gemeente
Oost- en West-Souburg, 29-7-1931)
-Krantenbericht van overleden dochter.
(coll. Krantenbank Zeeland. 'De Zeeuw.
Christelijk-historisch nieuwsblad voor
Zeeland | 7 augustus 1931, pag. 3)

Kerstfeest werd gevierd met lekker eten, maar Oud en Nieuw was het hoogtepunt van de feesttijd. De jaarwisseling werd uitbundig gevierd met vrienden. Mijn moeder bakte zelf brood en er werd een grote zuurtjesfles vol met ingelegde haring soldaat gemaakt.

Er was veel warmte in ons gezin en gezelligheid werd gemaakt door samen spelletjes te doen. Schaken, dammen en vooral bridgen waren geliefde bezigheden. Samen pinda's pellen op een krant was een feest.

Echte vrolijkheid en veel lachen kwam pas binnen met de komst van Jan Parent de vriend en latere man van mijn oudere zus Map. En dan was er natuurlijk de voordracht van vader's 'Oudejaarsavond Overpeinzingen' (zie bijlage).

Na zijn pensionering heeft mijn vader niet veel meer gereisd. Wij hadden geen auto, maar zijn broer Dingenis wel. Regelmatig werd mijn moeder bij oom Dingenis, die ook op de Nieuwe Vlissingeweg woonde, in het Fordje gehesen en met zijn drieën reden zij dan naar Wilhelminadorp om bij vrienden daar op visite te gaan. Voor de rest waren ze het liefste thuis, bij de beestjes.

Als we ergens naar toe gingen gebeurde dat dan ook bijna altijd te voet. Ik heb me wat afgelopen. Naar school, gelegen aan het Oranjeplein te Oost-Souburg, was het een half uur lopen, samen met mijn jongste broertje. Dat deden we vier keer per dag want tussen de middag gingen we ook naar huis. Als we 's middags thuis kwamen, was er altijd chocolademelk of pap.

Vlak voor ons huis reed de tram tussen Vlissingen en Middelburg en honderd meter vanaf ons huis was een halte. Alleen als het heel slecht weer was, kregen mijn broertje en ik ieder twee dubbeltjes, een voor de heenreis en een voor de terugreis. Vaak stopten we die dubbeltjes liever in onze eigen zak en gingen dan toch te voet.

Met de fiets mochten we niet, want een eerste poging tot fietsen was op een ramp uitgelopen. Mijn vader had namelijk een paar fietsen gekocht. Vol vertrouwen stapte mijn moeder op, begon te trappen en reed recht de sloot in. Drijfmat, staande in de sloot, was haar enige commentaar: "*Leen, dit nooit meer*". Sindsdien heeft mijn moeder nooit meer op de fiets gezeten en ook wij mochten pas, toen we wat ouder waren, met de fiets als het wat verder was, bijvoorbeeld naar de atletiekclub in Vlissingen. Gebruik van de tram was toen wel afgelopen. Opmerking van mijn vader: "*Dan trap je maar wat harder, dat is nog gezond ook!*". Gemakkelijk is het niet altijd geweest.

De gezondheid van mijn moeder ging steeds verder achteruit. In totaal heeft zij zes kinderen gekregen, waarvan er vier in leven zijn gebleven. De bevallingen waren steeds erg zwaar en haar bekken was versleten. Het lopen ging steeds moeilijker, waardoor ze steeds meer verzorging nodig had. Vanaf ongeveer 1935 was ze helemaal invalide. Dit is ook de reden, dat ik, net als mijn oudere zus, vanaf mijn twaalfde voor moeder heb moeten zorgen. Mijn vader waste haar elke morgen en hielp haar bij het aankleden. Daarna strompelde ze met behulp van een paar stokken naar haar stoel en werd daarin pontificaal geïnstalleerd. Dan pas gingen de schuifdeuren open met de standaardgrap: "*Hare Majesteit de Koningin*".

Rechtszaak wegens mishandeling Gijsbregt de Regt en L.D. van Driel. (Middelburgsche Courant, 12-10-1932)

*Leendert Dingenis van Driel en zijn vrouw Magaretha Leenders, ca. 1950.
(coll. familie Van Driel)*

De crisistijd sloeg ook diepe wonden. Zowel zijn broer in Middelburg als zijn zus in West-Souburg heeft hij geholpen bij het opzetten van een kruidenierswinkel. Door een te groot vertrouwen in de Deutsche Reichsmark, die feitelijk pijlsnel devalueerde, ging zijn broer failliet. De slager, waaraan hij zijn gemeste varkens leverde, had zeven kinderen. Op een gegeven moment kon hij niet meer betalen. Toch ging vader, onder protest van moeder, door met leveren. Zijn commentaar was: *“Och vrouw toch, ze hebben zeven kinderen en ze hebben het zo moeilijk. En ook die kinderen moeten toch eten!”*.

Het is dan ook niet verwonderlijk, dat vader het financieel niet kon bolwerken. Al vóór de oorlog werd eerst de grond en later het huis verkocht. Vervolgens huurde hij het terug.

En toen kwam de oorlog. In 1940 werden ze gedwongen het huis te verlaten, omdat de Duitsers over de Rijksweg naderden. Uit angst voor oorlogsgeweld werd de bevolking geëvacueerd. Moeder werd in een kruiwagen gezet en we werden richting Domburg gestuurd. Maar moeder was te zwaar en werd onderweg bij een boerderij achtergelaten. Gelukkig konden ze tien dagen later weer terug.

In 1942 kwam de Duitse verordening, dat alle mensen die in de marine en het leger gediend hadden, Zeeland dienden te verlaten. Dit uit angst voor spionage en verzet. Ze moesten zich voorbij Roosendaal vestigen. Dankzij kennissen konden mijn vader en moeder een paar kamers huren in een huis aan het Liesbos, bij Princenhage. Met een vrachtwagen zijn ze daar naar toe verhuisd en ze zijn daar gebleven tot 1947.

Daar is vader begonnen met het schrijven van zijn herinneringen, afgewisseld met gedichten. Ook had hij toen pas tijd om antwoorden te zoeken op zijn spirituele en religieuze vragen. Hij is veel gaan lezen en studeren. Vooral de boeddhistische geschriften hadden zijn interesse.

Zelf ben ik in Zeeland blijven wonen, omdat ik verpleegster was geworden in het Bethesda ziekenhuis in Vlissingen. Woonde afwisselend in het ziekenhuis en bij mijn zus Map, die inmiddels getrouwd was. Regelmatig ging ik, meestal liftend, naar het Liesbos. Daar ben ik in 1945 gebleven, omdat ik overspannen was. En niet terug kon.

In 1947 zijn mijn vader en moeder teruggegaan naar Middelburg. Mijn zus Map en haar man hadden een kamer voor hen vrijgemaakt. Mijn vader is daar overleden op 12 november 1954. Mijn moeder is daar blijven wonen en werd er liefdevol verzorgd door mijn zus en haar gezin, totdat het te zwaar werd. In 1964 werd ze opgenomen in een verpleeghuis te Zevenbergen. Daar is zij op 15 juni 1970 overleden.

De tramhalte West-Souburg, ca. 1920. (collectie onbekend)

Oudejaarsavond Overpeinzingen

door

Leendert D. van Driel
(1882-1954)

*‘In de herfst
des levens
bij het einde
van een jaar’*

1

Het oude jaar is weer gegleden
In de onbegrepen eeuwigheid
Het nieuwe jaar is weer verschenen
Volgens de wet van vader tijd

2

Wanneer het oude jaar alleen maar
Een gram meer wijsheid het mensdom bracht
Dan is het leed niet te vergeefs geleden
Daar wijsheid is de grootste kracht

3

Wat baten dogmas en principes
Alleen maar met de mond beleen?
Zij brengen wanen en illusies
Voor vader tijd blijft er niet één

4

Wijsheid alleen begrijpt het leven
Leert schijn en wezen te doorzien
Waar het verstand geleid wordt door de reden
Is zulks mogelijk... misschien

5

Al wat is dat was er altijd
Niets ontstaat er uit het niet
Daarom zal ook alles blijven
Want de wet verandert niet

6

Het mensenlot is vast verbonden
Aan de wetten der natuur
Tracht die wetten te doorgronden
Dat is het beste levensstuur

7

Humor is het zout des levens
Peurt ze waar ge ze ook vindt
Wrang of niet het doet niets ter zake
Van de grijsaard maakt ze een kind

8

Humor is alleen voor wijzen
Het maakt weer jong, is mensen vriend
De mens kan zich gelukkig prijzen
Die in het leven humor vindt

9

Het mensenlot bepaald door aanleg
En ook door omstandigheid
Bewijst nog niet dat braven, braven
Slechte mensen slechte zijn

10

Oordeelt mild de medemensen
Hard oordeel alleen de dwaas
Die het leven nimmer kenden
Afgaan op gepreek, gedaas

11

De ervaring moet ons leren
Hoe te leven het beste is
Plichtsvervulling kan ons leren
Hoe goed te leven mogelijk is

12

Zijn plicht te doen op deze aarde
Zoals de rede en het verstand
Dat ons geweten openbaarde
Brengt ons in het beloofde land

13

Het beloofde land dat is de vrede
Van de geest en het gemoed
Dat men dikwijls faalde
Als men leerde was het goed

14

Van het pad der deugd afdwalen
Is niet erg, ja soms erg goed
Mits men er maar iets van leerde
Hoe men beter leven moet

15

Braven zij die nimmer dwaalden
Van het rechte pad der deugd
Was het deugd dat zij niet faalden
Of bescherming in hun jeugd

16

Het zijn meestal de omstandigheden
die hen o zo braaf deed zijn
In het gemoed des braven Burgers
Kan het erg fierterig zijn

17

Velen op het gestoeld der ere
Horen in het spinhuis thuis
Maar hun daden en geweten
Zijn goed verborgen in een kluis

18

In de kluis van de conventie
Van het burgerlijk fatsoen en zo
is veel ploertigheid geborgen
van de brave mens en Co

19

Geef mij maar de ruwe bolster
Van d'ongeslepen diamant
het glinsterende glas der braven
is vergeleken, klatergoud

20

Hoe te leven is tenslotte
Voor ieder mens de grote vraag
Ik voor mij zeg plichtsvervulling
En niet luisteren naar gedaas

21

Vreugde scheppen uit de humor
Die het rijke leven biedt
Chagerijn en pessimisme
Bedrijf het in het leven niet

22

Blijf optimist, dankbaar voor het goede
Neem het minder goede lachend aan
Recht op door het leven, zonder morren
Dan zal het waarachtig nog wel gaan

23

Die goede brave oude tijden
Door oude wijven rond geleurd
Is larie voor die zich herinneren
Wat in die tijden is gebeurd

24

Trots alles, oorlog en ellende
Dat brengt de strijd om het bestaan
Het is de wet waar door alleen maar
Een betere wereld kan ontstaan

25

Nog zijn het wapenen der barbaren
Die in de strijd om het bestaan
In hoofdzaak de beslissing baren
Het geestes zwaard is nog niet klaar

26

Maar eens, misschien na vele eeuwen
zal het geestes zwaard beslissend zijn
Dan zullen wapenen der barbaren
Voor goed van d'aard verdwenen zijn

27

De geest zal eenmaal zegevieren
Over de aanbidding van de stof
De wetenschap zal hoogtij vieren
dan is de mens in Edens hof

28

Met beide voeten hier op aarde
De blik vol hoop de toekomst in
Het leven nemen, wat 't ook baarde
't Is kort, doch toch niet zonder zin

29

De werkelijkheid zij onze richtsnoer
De rede dat zij onze gids
't Verstand en kennis die we gaarden
Bepalen verder onze plicht

30

Te leren scheiden schijn van wezen
Door schijn te leren henen zien
Het wezen, dat alleen heeft waarde
De schijn bedriegt, het wezen niet

31

Het leven dat zou nonsens wezen
Als het niet om te leren was
De mens schreidt voorwaarts, vaak met
moeite
Al is het dikwijls uit de pas

32

Na vele, vele generaties
Na eeuwen, eeuwen tijdsverloop
Verandert veel in 't mensen leven
De wetten blijven en de hoop

33

De hoop dat wat we op aarde leerden
Tot heil voor onze toekomst zij
Geeft waarde aan dit aardse leven
Voor 't andere aan de overzij

34

Want al wat is zal eeuwig blijven
Vernietigd worden kan er niets
Alleen vervorming is er mogelijk
Waar dat heen leidt, dat weet men niet

35

De stof keert tot haar kringloop weder
Keert terug dus tot de stof kringloop
De geest kan niet vernietigd worden
Keert terug dus tot de geest kringloop

36

Hoe of het zij, wat dogmas ook verkonden
De werkelijkheid gebiedt
De wetten en natuurgeboden Van
't leven maken wat het biedt

37

Als we 't leven nemen zo het is
Het beste ervan maken
dan zal de opgediende levensdis
Het aller beste smaken

38

Tot slot van deze overpeinzing
Opgediend in kreupel rijm
De oude vos verliest zijn haren
Zijn streken zullen er steeds zijn

39

Ook hier de humor maar uit putten
Een mens is soms wel meer eens zot
Is dorps en heeft zeer vele nukken
Basta, het deksel op de pot

Laatste brief van Leendert D. van Driel

geschreven 10 en 11 november 1954

Middelburg 10 Nov '54

Beste kinderen.

Hier alles wel. Jullie brief gisteren ontvangen en die ik nu ga beantwoorden. In de eerste plaats hoop ik dat ik nu weer geheel het de ongesteldheid

Laatste nieuws. Vrijdagmiddag en vandaag gelukkig beter weer dan gisteren. Hoewel geen zomerweer is het toch behoorlijk herfstweer d.w.z. het is droog en dat is al een grote winst. Vooral in verband met de landwerkzaamheden is dat van een groot belang. Hier is het vervoer van suikerbieten in volle gang. Met gewone boerenwagens bespannen met paarden maar ook met grote vrachtauto's en aanhangwagens worden ze met 10000 kilo's aangevoerd en in de schepen gestord. Het is dan ook een drukte van belang op de haven. Met de moderne middeelen gaat het heel wat slugger dan toen ik scholingen was. Ik zie nog de boerenwagens op de Kasi steen waarop jongens en ook meisjes de bieten in manden gooiden die dan

in de zware vakman. Pak de kinderen voor ons, met beste
we hopen dat hij weer beter is. Van allen de hartelijke groeten. Missen een klein
en zij bestier een stevige poot van jullie liefhebbende vader.
Lieve beste !!!

origineel handschrift Leendert D. van Driel

overlijden van de auteur

Leendert Dingenis van Driel

Kolijnsplaat 27-10-1882 - Middelburg op 12-11-1954

(coll. familie Van Driel)

Nr 213.

Heden twaaelf November

negentienhonderd vier en vijftig verschoen voor mij, Ambtenaar van de burgerlijke stand der gemeente Middelburg:

Rietbergen, Karel, Cornelis,
oudachtendertig jaren, agrarisch ondernemer,
wonende te Ulsingen,

die verklaarde, daarvan uit eigen wetenschap kennis dragende, dat op
twaaelf November dezes jaars,
te drie uur vijftien minuten

in deze gemeente

is overleden

van Driel, Leendert Dingenis,
oudtweentwintig jaren, zonder beroep,
geboren te Kolijnsplaat en wonende te Middelburg,
gehuwd met: Leenders, Margaretha, dochter
van: van Driel, Jacobus en van Vorburg,
Maatje, beiden overleden.

Waarvan akte, welke is voorgelezen.

A. C. Buijs kamerif

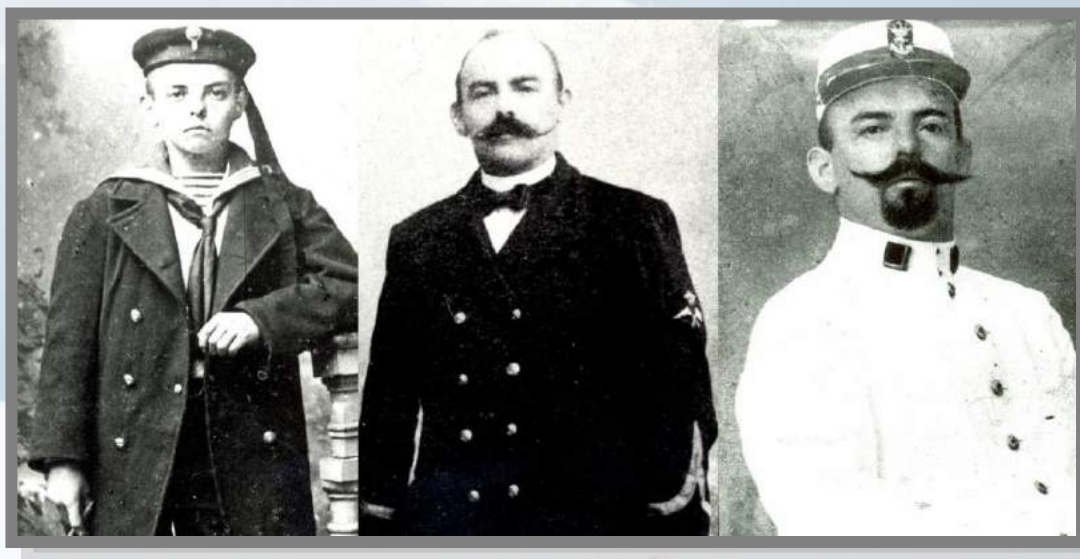
Overlijdensakte Leendert Dingenis van Driel (Zeeuws Archief, Middelburg, Zeeuwen gezocht.)

Tabé het beste!!!

BIJLAGEN

Genealogie Leendert van Driel
(1816-1856)

Conduite-Boekje

Zakboekje

Genealogie

Leendert van

Driel

(1816-1856).

Genealogie Leendert van Driel (1816-1856).

Generatie I

- I. **Leendert van Driel**, geboren te Bruinisse op 27 januari 1816, schipper, overleden te Steenberghe op 12 december 1877, trouwt (1) (Burgerlijke Stand) te Colijnsplaat op 3 mei 1838 met **Diederica Johanna Wagenaar**, dr. van Pieter Wagenaar en Jasperina Vink, geboren te Vlissingen op 12 september 1812, overleden te Colijnsplaat op 12 april 1856.

Uit dit huwelijk 6 kinderen:

1. **Johanna van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 24 juni 1838 overleden te Yerseke 22 juli 1871, trouwt te Yerseke op 31 maart 1859, met **Leendert van Schaik**, schoenmaker, zn. van Gerard van Schaik en Tona Laven.
2. **Jasprina van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 5 augustus 1840, winkelierster, overleden te Kruingen op 17 januari 1914, trouwt te Wemeldinge, 25 juni 1874 met **Pieter Johan Meertens, broodbakkersknecht**, zn. van Johannes Meertens en Anna Maria Witte.
3. **Dirkje van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 11 april 1842, overleden Middelburg 9 januari 1911, trouwt te Kruiningen op 13 april 1866 met **Jacobus Wisse**, timmermansknecht, zn. van Augustijn Wisse en Catharina Meeuwsen.
4. **Johannis Pieter van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 11 juni 1843, trouwt te Dinteloord 5 juni 1874 met **Johanna Adriana Wijgand**, dr. van Johan Frederik Wijgand en Martha Bouterse.
5. **Cornelis van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 29 april 1846.,schippersknecht, trouwt te Renesse op 23 mei 1874 met **Jacomina Johanna Hodde**, dr. van Cornelis Hodde en Johanna Ossewaarde.
6. **Jacobus van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 27 oktober 1851, volgt II

Leendert van Driel, trouwt (2) op 12 maart 1857 met **Janna Dronkers** (3), geboren te Wissenkerke op 20 september 1816, overleden te Colijnsplaat op 1 september 1871.
Uit dit huwelijk geen kinderen.

Info

Janna Dronkers, trouwt (1) te Colijnsplaat op 27 februari 1834, (gescheiden te Colijnsplaat op 23 juni 1845) met **Machiel van Doezelaar**, zn. van Andries van Doezelaar (schipper) en Pieterella Hollebek, geboren te Zaamslag op 26 oktober 1810.

Uit dit huwelijk 2 kinderen:

1. **Andries Doezelaar**, geboren te Colijnsplaat op 17 juli 1834.
2. **Maria Adriana Doezelaar**, geboren te Wissenkerke op 12 december 1835.

* Bij het huwelijk van haar moeder Janna Dronkers op 12 maart 1857 met Leendert van Driel, krijgt zij de achternaam **Van Driel**.

Janna Dronkers, trouwt (2) te Colijnsplaat op 31 maart 1847, (ontbonden door overlijden) met **Jacobus de Zwart**, zn. van Jacob de Zwart en Lena de Regt, geboren te Colijnsplaat op 2 mei 1808, overlijden te Colijnsplaat op 16 september 1853.

Uit dit huwelijk geen kinderen.

Generatie II

- II. **Jacobus van Driel**, zn. van Leendert van Driel (**I**) (schipper) en Diderica Johanna Wagenaar, geboren te Colijnsplaat op 27 oktober 1851, trouwt (Burgerlijke Stand) te Colijnsplaat op 2 juli 1879 met **Maatje Verburg**, dr. van Maatje Legerstee en Dingens Verburg, geboren te Colijnsplaat op 17 juni 1851, overleden te Colijnsplaat op 23 mei 1914.

Uit dit huwelijk 8 kinderen:

1. **Diderika Johanna van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 8 september 1879, overleden te Colijnsplaat op 4 oktober 1879.
2. **Leendert Dingenis van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 29 augustus 1881, overleden te Colijnsplaat op 12 september 1881.
3. **Leendert Dingenis van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 27 oktober 1882, overleden te Middelburg op 12 november 1954, **volgt III**.
4. **Dingenis Leendert van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 7 april 1886, overleden te Middelburg op 14 april 1956, trouwt met **Adriana Cornelia Reijerse**.
Uit dit huwelijk 2 kinderen.
5. **Johannis Pieter van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 27 mei 1887, overleden te Colijnsplaat op 1 september 1887.
6. **Maatje van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 9 december 1889, overleden te Oosterbeek op 16 februari 1983, trouwt te Colijnsplaat op 28 juli 1910 met **Pieter Huige**, geboren Colijnsplaat op 10 juni 1886, overleden te Renkum 22 januari 1950, zn. van Gerard Huige en Maatje Hollestelle.
Uit dit huwelijk minimaal 5 kinderen (door sluitingsdatums akten; geboorte, huwelijk en overlijden niet verder te reconstrueren).
7. **Johannis Pieter van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 26 januari 1891, overleden te Colijnsplaat op 21 maart 1891.
8. **Lena van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 15 april 1892, overleden te Colijnsplaat op 23 juni 1892.

Generatie III

- III. **Leendert Dingenis van Driel**, geboren te Colijnsplaat op 27 oktober 1882, overleden te Middelburg op 12 november 1954, zn. van Jacobus van Driel (**II**) en Maatje Verburg, trouwt (Burgerlijke Stand) te Anna Paulowna op 17 november 1911 met **Magaretha Leenders**, geboren te Dordrecht op 9 december 1889, overleden te Zevenbergen op 15 juni 1970.

Uit dit huwelijk 6 kinderen:

- 1 Doodgeboren **Van Driel**, mannelijk geslacht, te Den Helder op 15 juli 1912.
- 2 **Maatje Wilhelmina Lucia van Driel** (roepnaam: Map), geboren te Den Helder op 20 augustus 1913, overleden te Vlissingen op 7 december 2005, trouwt (Burgerlijke Stand) te Oost- en West-Souburg op 24 december 1937 met **Jan Parent**, zn. van Cornelis Pieter Parent en Christina Verheul, geboren te Vlissingen op 15 augustus 1912, overleden te Vlissingen op 22 mei 1980.
Uit dit huwelijk 2 kinderen: **Tiny en Leendert**.
- 3 **Paulus Jacobus van Driel** (roepnaam: Paul), geboren te Hellevoetsluis op 16 september 1918, overleden te Laren op 7 februari 2010, trouwt (Burgerlijke Stand) te Princenhage op 4 november 1941 met **Adriana Maria Niemeijer**, dr. van Jan Niemeijer en Anna Maria Scheffer, geboren te Weerseloo op 3 juni 1921.
Uit dit huwelijk 5 kinderen: **Ans, Leendert, Margreet, Mia en Jan Paul**.
- 4 **Wilhelmina Lucia Maatje van Driel** (roepnaam: Mien), geboren te Oost- en West-Souburg op 21 januari 1922, overleden te Breda op 17 februari 2013, trouwt te Etten op 10 oktober 1946 met **Hubertus Adrianus Vinck**, zn. van Adrianus Christiaan Vinck en Catharina Johanna van Bragt, geboren op Etten-Leur op 6 april 1915, overleden te Breda 21 september 1975.
Uit dit huwelijk 4 kinderen: **Greet, Han, Carla en Leendert**.
- 5 **Jacobus Paulus van Driel** (roepnaam: Jack) geboren te Oost- en West Souburg op 19 mei 1924, overleden te Hilversum 21 maart 2001, trouwt te Amsterdam op 6 oktober 1956 met **Cornelia Maria Olie**, dr. van Carel Gustaaf Jr. Olie en Sara Sophia Heijer, geboren te Amsterdam 18 juli 1931.
Uit dit huwelijk 3 kinderen: **Carel-Jan, Dinga en Pieter**.
- 6 Levenloos **Van Driel**, vrouwelijk geslacht, te Oost- en West Souburg op 29 juli 1931.

Opmaak; Gerard de Fouw, Colijnsplaat, juni 2016

Weduwe op leeftijd vraagt
kleine, nette **WONING** te huur te
Vlissingen of Souburg. Brieven
aan L. D. VAN DRIEL, N. Vliss.
weg C 152a, Souburg.

Vlissingse Courant, 27-05-1926.
(coll. Krantenbank Zeeland)

Het huis aan de Vlissingseweg 141 te Oost-Souburg. (coll. familie Van Driel)

Info

CONDUITE

Woordsoort: znw.(v.), Modern lemma: *conduite*, znw. vr. Ontleend aan fr. *conduite*.

Gedrag. Thans, behalve in samenst., nagenoeg niet in gebruik.

Samenst. CONDUITEBOEKJE ("Dat ... voor elk Onderofficier en minder sehepeling een conduite boekje zal worden aangelegd ... waarin ... de hem opgelegde straffen, op het schip, hetwelk hij verlaat, door den kommandeerenden Officier van dat schip zullen worden opgeteekend", Bijv. Stbl. 1856, blz. 41)

CONDUITELIJST, lijst waarop aantekeningen worden gemaakt over gedrag en geschiktheid van een officier ("Voortaan zal jaarlijks ... in het algemeen voor ieder officier afzonderlijk, eene conduite-lijst, voor een bepaald aantal jaren strekkende, worden opgemaakt", Bijv. Stbl. 1841 (ed. D'ENGELBR.) 22 a).

AANVULLING BIJ CONDUITE

Samenst. CONDUITERAPPORT, (zeew.) beoordeelingsrapport van het personeel in de koopvaardij.

CONDUITESTAAT.

Bron: 'woordenboek Der Nederlandsche Taal, © 2007 INL. Artikel gepubliceerd in 1909'.

STAMBOEKNUMMER

29435

CONDUITE-BOEKJE

VAN

Van Driel
Frederik Dingemans.

zoon van

Jacobus

en van

Maghe Verburg

geboren te

Colijnsploot

den

27 October 1882

laatst gewoond te

Colijnsploot

beroep of handwerk voor de indiensttreding "

geloofsbelijdenis

N.H.

diensteindiging

²⁷
~~26~~ 27 October 1915

Signalement (art. 58 van het IVde hoofdstuk, 2de deel der verordeningen).

In het jaar	Lengte.	Aangezicht.	Voorhoofd.	Oogen.	Neus.	Mond.	Kin.	Haar.	Wenk- brauwen.	Merkbare teekenen.
1912.	Meter. 1, 45	maal geworm		klein donder grip		klein	spits	donk		Gene
19	1,									
19	1,									
19	1,									
19	1,									
19	1,									
19	1,									
19	1,									
19	1,									
19	1,									
19	1,									

1

~~groot is~~
 Adres van de familiebetrekking of andere persoon aan wie bij zware
 ziekte of overlijden kennisgeving wordt gezonden: ~~Indes~~

~~Nov 18~~ ~~Alphonsus (Leclercq) (23-4-1887)~~

Echtgenoot: ~~Laurelweg N° 5. Yelder.~~
~~Frederick. West~~ ~~Alphonsus~~ ~~Indes~~

Toestemming verleend door ^{15/11}
~~Houborg~~ ~~Nieuwe Middelenburgsestraatweg B. 152 a.~~
~~Nieuwe Vrijheidsestraatweg C 152~~ 17-1-19

om in het huwelijk te treden met:

Het huwelijk met

voltrokken den

Margaretha
 Reesderks
 17 November 1911

De Commandant,

Staat van dienst.

Aangenomen te Mifflingen voor de rolle Hm^o Wschip Keldam als jongen voor den tijd van 12 jaren ingaande den 27 October 1898 Gedetacheerd bij de Kweekschool voor Vaarant te Leiden Overgeplaatst op Hm^o Instr. schip Commandant van Wasenaer Openbare teeredenheidsbetrogging toe gekend: Geschiedschift voor vlyten goed Gedrag uitgereikt Over op Hm^o Nautilus "Bewonder" tot Rijkshoofdwijk Overzinder rolle Hm^o Wschip Keldam Door gedragen voor Mahroos wkl. Bewonderd tot idem Over in de rolle Hm^o Bellona Het brevet als Kanonniers wkl. uitgereikt Brevet gedateerd 10 Juli 99 over op Hm^o Wschip Woor " " " Tromp " " " Edie De "proef" voor mah wkl. Keervoldende afge legd	5 Mei 1896 op d^o 1 October 1896 1 Maart 1897 8 September 1897 1 October 1897 29 Maart 98 1 September 98 1 October 98 1 Januari 99 op d^o 1 April 1899 11 Juli 99 16 Juli 99 11 Septr 99 10 Maart 1901 17 Septr 1901
---	---

Staat van dienst.

Doorgedragen voor bevordering tot Majoor 2 ^{de} Klasse	1 October 1901
Bevordert tot Majoor 2 ^{de} Klasse	1 November 01
Beek Ldk do 20 November 1901 n ^o 1363 2/1	5 April 02
Overin de rolle Hmt Koetei	22 Mei 1902
Eerstekeer met Gespe Hfch 1896/1900 uitgelekt	
Revacueert naar Batavia	
ten over in de rolle van het Departement der Marine	8 Juni '02
Overin de rolle Hmt Wfship te Soerabaja	1 October 1902
Over op Hmt Tiet-Hein	18 do
Doorgedragen tot uitbreiding van het Chg 9	1 Januari 03
Het Chg 9 uitgelekt	1 Februari 03
Over in de rolle Hmt Wachtschip te Millemsoors	14 Maart 03
Over op Hmt Wfship te Hfshuis	7 Mei 03
Getachteen 26 Hmt Dufa	op do
Detacheering ingetrokken	10 Juli 03
Geplaatst 26 Hmt Bellona	16 Juli 03
Het goed gevolg de herhalingsafnemen voor Kan. ekt. doorloopen	18 Juli tot
Over in de rolle Hmt Feinier Claessen	1 October 1903
Opnieuw aangesteld tot Kanonier 2 ^{de} Klasse	1 October 1903
Brevet gedat. 28 September 1903	

Staat van dienst.

Heeft de herhalingsoef. met goed gevolg doorloopen	
Over op Hm Offschipe H. Huis	15 Februari '04
De "proefvoors. matroos vhl. J. Duffel	15 April '04
Onvoldoende afgelegd	6 Juli '04
Het bevet van Heins uitgereikt	
Over op gedet.	16 Juli '04
Over in de rolle Hm Hertog Hendrik	120 Juli '04
"Over" in de rolle Hm Offschipe Edam	15 Sept. '04
Admiraal van Hasfenas te Edam	18 October '04
Doorgedragen voor de proef voor Matroos vhl.	24 Maart '05
Over in de rolle Hm v. Galen	
ingedet. H. Hm v. Idus.	1 Mei 1905
De proefvoors. matroos vhl.	
voldoende afgelegd	8 Juli 1905
Over op Hm Offschipe Edam	10 Juli '05
Gedetacheerd Hoord Hm	
Marnix	29 Juli '05
Detacheering H. Marnix inget.	20 Sept. '05
Doorgedragen voor bevordering tot Matroos v. klasse	1 October '05
Bevorderd tot Matroos v. klasse	1 d.
Over in de rolle Hm Tromps	27 Juli '06

Staat van dienst.

De proef voor Seiner Klasse
 "leer voldoende" afgelegd.
 Brevet toegekend.
 Brevet van Seiner Klasse

De Brom. Med. toegekend met ingang van
 (G.d. 20 Nov. '07 N. 11809)
 Eerste verhoging erger toegekend
 De proef voor Korp. Seiner Voldoende
 afgelegd.
 Voorgedragen voor bevordering
 tot Korp. Seiner
 Dykenb. bech. G.d. L. N. 977 dt 10 Sept '08 is aan de
 N. "Seiner" voorgesteld, voorts staande voor de
 Korp. Seiner te beschouwen als te zijn gedat. 10
 Lijnden den datum waarop af eischen voor
 bevordering is voldaan.

Aankomst gehouden vonds.
 Korp. Seiner (nummer 156 dt
 20 Jan. Vers. n 55 Bunk R d t a
 1 Dec '08 n 12054)
 Bevorderd tot Korp. Seiner
 Nummer 22 dt 20 Jan. 1899 n 69
 Bunk R d t dt 5 Dec '08 n 12230)
 Over in de rolle Elm. W-schips W.

" " " " " Everlsen.

1906.
 25 Juli
 30 Juli

1 Aug. '06.
 30 Mei '07

1 Februari 1908.

23 Juni 1908.

1 Augustus 1908.

30 Juli 1908

1 Nov. '08

5 maart
 1910

16 April '10.

Staat van dienst.

Overeenkomst van den tijd van 4 jaar ingaande 14 Oct. 1911	14 Oct. 1911
Overeenkomst van den tijd van 1 jaar ingaande 14 Oct. 1914	15 Nov. 1910
Voorgedragen tot bevordering tot sergeant seier	30 November 1910
Van bovenslands vordracht be- vordering aan tekening gehoude ingew. als luit. w. 5 d. g. bes. 1911	
Denlt. vordracht.	
Bevordert tot Sergt. seier	1 April 1911
Opw. in de rolle Hout. Kon. Eemmer "	6 October 1911
De groep d. Alina vordacht eilandten 1908-1909 toegekend	1 April 1913
Over naar Hout. Kon. Eemmer "	15 October 1913
De soldijverhoging voor 6 jaar dienst als O. toegekend	1 Nov. '14
Voorgedragen tot toekenning van Luit. (wagdr.)	1 Juli '15
Het examen bedield by 1 vkm.	3 Juli '15
LTN. 24. zeer voldoende afgelegd.	6 Nov. '15
NM met goedkeuring bevestigd	14 Juli '17
Over op Hout. Eemmer	1 Nov. 1917
De soldijverh. van 9 jaar dienst als O. Off. toegekend	
Over in de rol Hout. Wschip te Hout. Eemmer	1 Jan. '18
Over in de rol Hout. Schorpioen	24 Maars 1919
Bevordert tot Seier - majoor	1 April 1918

Staat van dienst.

Naar ⁴Amr. ⁴St Philips te Vlissingen
(onder intk. det. te Middelburg)

De solij rook. na 12 jaar dienst als
officier toegesken d

De herhalingsstudius in D.T. met
goedw. uitslag ^{goed} gevestigd; besch.

^{medalje} C.d. m. d. 20 oktober 1920 n. 4913.

S.V. na 14 jaar dienst als officier. 1 oktober 1921.

Over in de rolle "de barine" karkene

te getmsterdam en ged. bij de H. K. W. 4 april '23.

S. P. na 16 jaar dienst als officier. 1 oktober 1923

Naar ~~Amr.~~ ^{Amr.} Wachtschip Vlissingen 1 nov. 1923

Afgevoerd uit de rolle en per part. S.P.

Jan T. Coen naar Oost-Indië overgevoerd 16 februari 1924.

Opgenomen in de rol van de M. K. O. 16 d. 2

In de karkene aangefkomen 26 maart 1924

Voorgedragen tot toekenning van

kleine Gouden Medaille.

Beworverd tot Opperscine

(besch. M. u. M. d. 24 juli 25 n. 60 ap B. 2 bay)

Soldij na 18 ja diemt als ond. off. toegesken 1 Oct. 1925.

De kleine Gouden medaille begekend

metingang van 8 Oct. 1925 (Besch. P. 70/2/6.) 30 nov. 1925

Over in de rolle van Wachtschip te Vlissingen

Per part. S. na Nederland vertrokken 30 maart 1926

Naar ~~Amr.~~ ^{Amr.} Wachtschip Vlissingen 7 juni 1926

Voorgedragen voor ontslag op verzoek 15 juli 1927.

wegens langdurigen dienst.

Staat van dienst,

Geraad outslag wegens l.d. dienst
op verzoek onder bekenning
van een Cert. v. aanbewijzing. 20 Dec. '27.

Bijgewoonde zeeslagen en gevechten bij débarquement.
Bekomen wonden. Uitstekende daden, (*)

A
In de wateren van de Golf van Gibraltor
Deelgenomen aan de executie van
gen. Llanwllanog en Peusangen van
29 Jan '01
13 Feb '01

Binnen de N-Keerkring	8 Oct. '17
Buiten	27 do
Aankomst in Nederland	2 Dec '17
Nederland verlaten	16 Feb. '24
Keerkring gepasseerd	5 Maart '24
In Post-Indië aangekomen	21 Maart '24
O. J. V. O. S. S.	7 April '26
N. L. L. S. S.	24 d.
Ned. Bangok.	9 Mei

(*) Hieronder worden niet alleen daden van militairen aard verstaan.

STAMBOEKNUMMER 24435

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE MARINE.

12 November 1908 Gratis

1 Hangslot verstrekt

ZAKBOEKJE

VAN

van Drielbeender Drogen
geboren te Lelystad.

den 27 Oktober 1882

zoon van Jacobus

en van Maria van der Vliet

Uitgegeven den 5 Mei 1896.

De J. Commisaris van de Marine

Krijtman

In dienst den 5 Mei 1896
Aangenomen te Delfingen
als Gereguleerder
voor de rol van Hr. Ms. W. van der Vliet
voor den tijd van 12 jaren. Ing. 27 Oct. 1898.
Premie 1 = .

Het gedeelte van het crimineel wetboek voor het krijgsvolk te water betreffende de desertie en de daarop gestelde straffen is mij bekend.

Mitgetelde premie 1/15

Laatst gedomicilieerd te Lelystad

Geloofsbelijdenis N. H. G.

Burgerlijke stand *) = 876

Handwerk of beroep, geleerd of uitgeoefend vóór de indiensttreding =

Bevorens gediend:

bij de zeemacht als = op stamb. n.°

, het korps mariniers als =

, de landmacht =

*) Invullen de letters O voor ongehuwd, H voor gehuwd, W voor weduwnaar, S voor hen wier huwelijk gerechtigd is ontbonden; met opgave voor gehuwd, weduwnaar en geschieden van den familienaam en voor- en achternaam van het kind, het getrouwd zijn of geweest zijn.

DELEGATIËN.

113 ing: 1 Oct 1909.
Van Driel, Jacobus, vader
Colijns plaats (Koning)

Met ingang van 1 April 1910 deze delegati
op bezoldiging van 70 f. 25.

Ingelrokken 1 Januari 1902.

13 del. ing: 1 Juli 1907
op Prader Macotus van Driel
Colijns plaats, Neeland
1 Jan '09 bevestigende delegati
ingelrokken

Diensttijd eindigt: 24 Oktober 1910
aeeu

Van Macotus met 24 October 1914. R.N.
eerl.
idem: 24 October 1915. R.N.

Hevitationen	1910	October
2 dg voedingtoet. à f 0.50 p d.		
4 dg. idem à f 0.25 "		
De premie à f 0.50 toegelend voor overval met revolver op 2 van de 1 slaagde.		4 Novem
De premie à f 0.50 toegelend voor het schiet doorloopend schiet. op 1 her.		22 d' "
1 dg voedingtoet. à f 0.50		November
1 dg. idem à f 0.25 "		
3 dg voedingtoet. à f 0.50		December
5 dg. idem à f 0.25 "		
Over 14 de rest 2011 op 20 Jan 1911		
1 1/2 dg voedingtoet. à f 0.50		Januari
2 dg idem à f 0.25 "		
Alle schietloef met revolver		
doorloopend premie f 1.50 (R.N.)		2 Febr.
4 dg voedingtoet. à f 0.50		Februare
4 dg idem à f 0.25 "		
4 dg voedingtoet. à f 0.50		16. aart.
4 dg idem à f 0.25 "		

Bryant Lewis B. H. t. t.	1.80 0.55 0.04 0.09	} 1 Feb. 1913
--------------------------------	------------------------------	---------------

(*) In te vullen bij indiensttreding, bevordering, sollicitatie, toekenning van toelagen, enz.

194

Uitgond des d.d. 15, 22, 29 Feb.
5, 12 Nov.

Over in de rol 1912 op No^o 11 1 Jan 1912
in afgestuur van 1 dg. t. t. 1 Dec 1912

" " " 2 " " 1 Maart.
in afgestuur van 2 dg. t. t. 24, 25 April
in afgestuur van 2 dg. t. t. 6, 7, 8 April
in afgestuur van 2 dg. t. t. 20, 21, 22 Mei
" " " 11 dg. t. t. 1 Mei
in afgestuur van 1 dg. t. t. 1 Juni
" " " 6 " " 1 Juli
" " " 2 " " 1 Augustus
" " " 13 " t. t. 3 Sept.
" " " 10 dg. t. t. 1 Sept.
" " " 1 " " 1 December

Over in de rol 1913 op No^o 11 1 Jan 1913

Uitgond van 1 dg. t. t. 1 Januari '13
" " " 2 " " 1 Februari
" " " 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20
in afgestuur van 1 dg. t. t. 1 April
in afgestuur van 1 dg. t. t. 1 Mei

Gedurende de maand April 8^e 1915
 vinnig; onderzocht gemiddeld de
 vertenuren en ontginsten van s.a. = totk.
 eens graafschap toegekend ad
 s 25.- tegen het volkenwonder
 August Biedwin s R.H. VI (44)
 Gedurende Juli 14^e wijzen ontvinder
 gogen bing de prokures; s 4.25 toe-
 gekende Augustus 19^e, als
 boven; s 4.75 toegegeven toegel.
 Gedurende Sept. 20^e, als
 men: s 5.- toegegeven toe-
 gekend.
 Gedurende Octo. 26^e als
 boven: s 5.- toe. toegek.
 Gedurende Nov. 12^e als
 boven s 3.- toe. toegek.
 Gedurende Decr. 4^e
 toe. 11.- toegekend
 Met ingang van 6 Mei '15
 De K.M.A. toegekend en
 wi groot toelege s 100^e 1/2
 met toe. B.S.
 23 Decr.
 1916
 Bijz. ende nieuw vol op n 448
 Gedurende Febr. 5 Decr.
 Men a jo. 25 Mei.

Gedurende 4½ 20 10
 nieuw onderriochtgege-
 ven, a f 0.25 pWd
 Gedurende April 20 uur
 nieuw: onderriochtgegeven a.
 f 0.25 per uur
 gedurende Mei 20 10 als
 voren
 Gedurende Juni 11½ als
 voren.
 Gedurende Julij 10½ als
 voren
 Aan het hospitaal Willem van
 Nijl tafeltoelagen
 bij het Lezenaal
 In Tafeltoelagen.
 In de maand Nov 30
 uren, vrij w - onderriocht
 gegeven a f 0.25 pWd.
 December
 Over in de 1ste 1917 op N 46
 Gedurende de maand
 Jan 26. Lessuren voor
 vrijwillig onderriocht
 a f 0.25 per uur.
 In Maart 20 uur lesgespon-
 a f 0.25 per uur Maart

In de maand April 29
 uur les gegeven a
 \$0.25 per uur
 aan het hospital
 te Malang
 In de maand Mei 10
 uur les gegeven a \$0.25
 per uur
 uit tafel geld
 over de de wille
 van Tromp
 14 Juli
 11 Sept
 18 do
 8 Oct
 27 do
 1 Nov.

MUTATIËN.

ad. f. 055 Ingekleed 10	1920
in R.G. ad. f. 146-3 pps.	10.2.10
f. 057 Ingekleed 10	10.2.10
In kindertoeleage ad. f. 146-3 pps.	1. d. 10
In soldij overpl. a. w.	4. April
Soldij na 14 jaar dienst	
als Onderofficier f. 050	1 October
Over in de R.G. f. 050	10.6.1922
In soldij overpl. a. w.	1. d. 1922
f. w. overneming	14 Juni
Verk. soldij gekleed f. 050 pps.	19 Juli
Over in de R.G. f. 050	1. d. 1923
Wordt Soldij f. 050 ad. f. 146-3 pps.	1. d. 1923
Overvalt soldij Soldij	
Over in de R.G. f. 050	4 April 1923
Ingekleed 10 f. 050	1. d. 1923
Soldij na 16 jaar dienst	
als Officier toegekend	1 October
a. f. 050 pps.	1 November
Naar Hoofschip Koningin	
Gedurende 10 jaar in de R.G.	ad. f.
Hoofschip Koningin f. 050	
In Soldij f. 050	12.5.1923
Over in de R.G. f. 050	1. d. 1924
In soldij 14.	

VERBLIJF TUSSEN DE KEERKINGEN.

O. f. Verlaten	4 April '17
Prison N. Keerking	14 d.
Prison N. Keerking	11 Sept. '17
Prison N. Keerking	18 d.
Binnen de N. Keerking	8 Oct. '17
Buiten N. Keerking	27 d.
Aankomst in eerland	1 d.
Nederland verlaten	16 Nov. '17
De N. K. K. gepasseerd	5 Maart '18
In N. K. K. aangekomen	21 d.

Uitbetaling van riddersoldij en broedertoeelage.

Mutatieën

In kinderyeld ad 119- 1 Januari 1914

Oor ledes 1000- 1000-

toegekend 1000- 1000-

Lijven van by wijk 1000-

toegenomen 1000-

O. H. van der 1000-

offeneerd 1000-

M. H. O. 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

Bijgewoonde zeeslagen en gevechten bij debarquement, bekomen wonden, uitstekende daden, decoratiën, enz.

Mutatieën

Span het Nachtschip te 31 Maart 18

Spelenwoord en per jaar 15. 1 April 18

naar d. d. verhoeken 24 d. 18

Geenrolleerd aan boord Hr. Ms. 9 d. 18

W. schip te Woord op No. 1418 31 Maart 18

Den Norderkeering 9 d. 18

in de voldey gebrach 24 April

In 15. d. 18 14 d.

In voldey plan 10 d.

Naar W. schip 7 d.

In 15. d. 18 14 d.

Over 15. d. 18 14 d.

In 15. d. 18 14 d.

Over 15. d. 18 14 d.

In 15. d. 18 14 d.

Over 15. d. 18 14 d.

In 15. d. 18 14 d.

Over 15. d. 18 14 d.

In 15. d. 18 14 d.

Over 15. d. 18 14 d.

Uitbetaling van riddersoldij en broedertoeelage.

Mutatieën

In kinderyeld ad 119- 1 Januari 1914

Oor ledes 1000- 1000-

toegekend 1000- 1000-

Lijven van by wijk 1000-

toegenomen 1000-

O. H. van der 1000-

offeneerd 1000-

M. H. O. 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

drij 1000-

Foto verantwoording:

- **Collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) Den Haag**,
dank aan de heer C.F. Bruijn, documentair informatiespecialist militair geschiedenis.
- **Collectie Marinemuseum Den Helder**,
dank aan mevrouw drs. A. (Annet) Jonker, registrator
- **Nationaal Militair Museum (NMM), Soest**,
dank aan de heer T.(Tristan) Broos, kennis Informatie centrum.
- **Collectie Spaarnestad fotoarchief, Nationaal archief.**
- **Collectie NDSM Werfmuseum en 'Stichting NDSM-Herleeft'. NDSM (Nederlandsche Dok en Scheepsbouw Maatschappij) in Amsterdam Noord**,
met speciale dank aan Ruud van der Shuis, Amsterdam.
- **Collectie Stadsarchief Amsterdam**
dank aan mevrouw M. (Monique) Peters, medewerkster dienst verlening.
- **Privé collecties: Allie J. Barth, Goes.**
- **Privé collecties: Gerard G. de Fouw, Colijnsplaat.**

Kranten:

- **Krantenartikelen:** uit de Krantenbank Zeeland.

Enkele interessante e-mail adressen:

- **Maritiem digitaal : trefwoord: Marine**
<http://www.maritiemdigitaal.nl>
- **Wikipedia:**
https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_scheepsklassen_van_de_Nederlandse_marine
- **Kampementen & Legerplaatsen & Kazernes & Marinehavens.**
<http://www.legerplaats.nl/helder>
- **Nederlands Instituut voor Militaire Historie(NIMH)**
<https://www.defensie.nl/organisatie/cdc/inhoud/eenheden/nimh>
- **Krantenbank Zeeland**
<https://krantenbankzeeland.nl>

≈ ≈ ≈ ≈

In *'Een leven in dienst van de Marine, 1896-1927'* vertelt Leendert D. van Driel (1882-1954), geboren in het Zeeuwse dorp Kolijnsplaat, dat hij als 13½jarig jongetje voor 14 jaar tekende bij de Marine.

Hij beschrijft het leven in het dorp Kolijnsplaat tijdens zijn jeugd en in de tijd dat hij van verlof thuis was. Hoe het was in het begin bij de marine en zijn verdere loopbaan. Hij nam deel aan twee acties tijdens de Atjeh oorlog tussen 1900 en 1909.

De omslag van zeilschip naar stoomschip heeft hij ook beschreven. Tijdens zijn dienstitijd wordt bij de marine een nieuw vak geïntroduceerd 'Seiner' (radio telegrafist). Hij solliciteert daarop en wordt aan genomen. Een vak dat nog in de kinderschoenen stond helpt hij opbouwen.

Aan het einde van zijn carrière bij de marine gaat Van Driel, ca 1922, in West-Souburg wonen met zijn gezin. Hij verzorgt zijn vrouw, gaat meer genieten van zijn beesten, konijnen, honden etc. en de volkstuin.

Het verhaal biedt ook een interessant kijkje in de periode van 1882 tot 1954, het leven destijds en het leven bij de marine.

Het boek wordt door zijn kleinkinderen uitgegeven als eerbetoon aan hun opa.